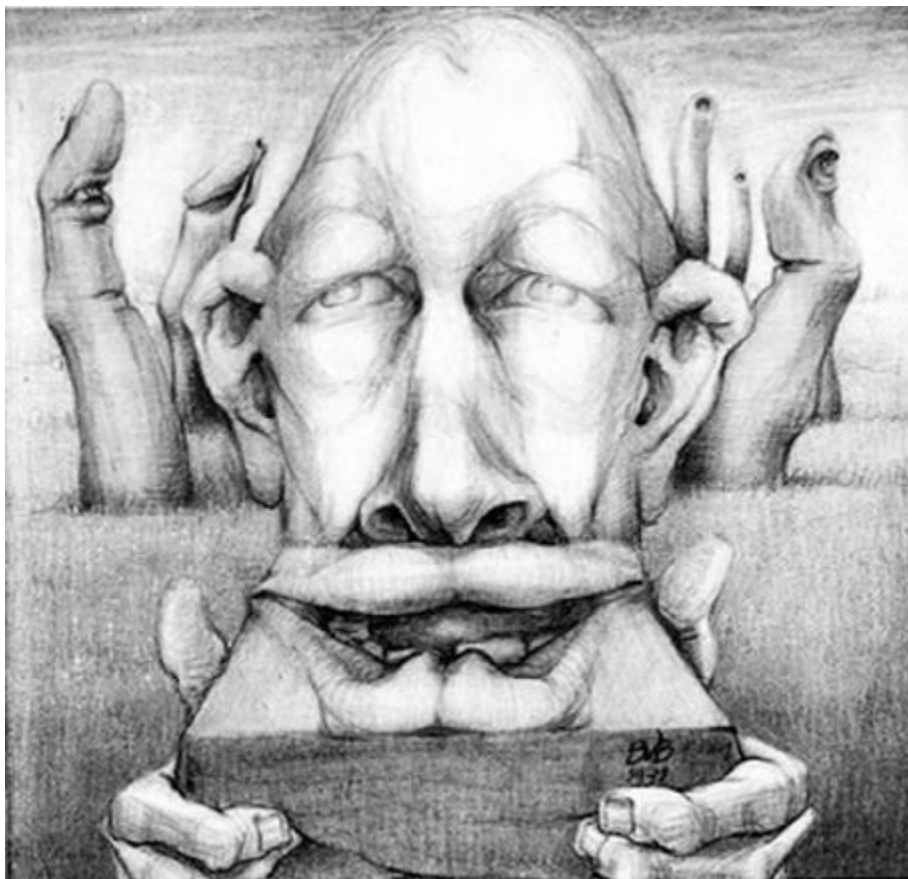


ROBERT SHECKLEY
DIMENSION OF MIRACLES

РОБЕРТ ШЕКЛІ
КООРДИНАТИ ЧУДЕС



ROBERT SHECKLEY
DIMENSION OF MIRACLES

Donetsk
LITERARY PUBLISHING HOUSE «FLAMBEAU»
2012

РОБЕРТ ШЕКЛІ
КООРДИНАТИ ЧУДЕС

Донецьк
ВИДАВНИЦТВО ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ «ФЛАМБО»
2012

84(7США)

Ш 40

© ШЕКЛІ Р. Злочинна цивілізація; Координати чудес: Повісті. – К.:
Дніпро, 1991. – 238 с.

© ОНИШКО А. В., переклад з англійської, 1991.

Ш ISBN
5-308-01404-3 без огол.



Ілюстрації, коментарі
художнє оформлення
Видавництво «Фламбо», 2012

Ah, I cast indeed my net into their sea, and meant to catch good fish; but always I did draw up the head of some ancient God.

Nietzsche

Ах, я й справді закидав свої тенета в їхні моря, і мав я на думці вловити гарну рибу, але завжди витягав я голову якогось давнього бога.

Ніцше.

PART I
THE DEPARTURE FROM EARTH

Chapter 1

It had been a typically unsatisfactory day. Carmody had gone to the office, flirted mildly with Miss Gibbon, disagreed respectfully with Mr. Wainbock, and spent fifteen minutes with Mr. Blackwell, discussing the outlook for the football Giants. Toward the end of the day he had argued with Mr. Seidlitz—argued vehemently and with a total lack of knowledge—about the steady depletion of the country's natural resources, and the remorseless advance of destructive agencies such as Con Ed, the Army Engineering Corps, tourists, fire ants, and pulp-paper manufacturers. All of these, he contended, were responsible in varying degrees for the spoliation of the landscape and the steady obliteration of the remaining pockets of natural loveliness.

"Well, Tom," sardonic, ulcerated Seidlitz had said, "you've really thought about this, haven't you?"

He hadn't!

Miss Gibbon, an attractive young lady without much chin, had said, "Oh, Mr. Carmody, I really don't think you should say that."

What had he said, and why shouldn't he say it? Carmody couldn't remember, and thus remained unrepentant, though vaguely guilty.

His superior, plump, mild Mr. Wainbock, had said, "There really may be something in what you say, Tom. I'll look into it."

Carmody was aware that there was very little in what he had said, and that it didn't bear looking into.

Tall, sardonic George Blackwell, who could speak without moving his upper lip, had said, "I think you're right, Carmody, I really do. If they switch Voss from free safety to strongside cornerback, we'll really see a pass rush."

Upon further reflection, Carmody decided that it wouldn't make any difference.

Carmody was a quiet man, of a predominantly melancholic humor, with a face that neatly matched the elegiac contours of his disposition. He was somewhat above the average in height and self-deprecation. His posture was bad, but his intentions were good. He had a talent for depression. He was cyclothymic—tall, beagle-eyed men of vaguely Irish antecedents usually are, especially after the age of thirty.

ЧАСТИНА I

ПРОЩАВАЙ, ЗЕМЛЕ!

Розділ 1

День видався доволі-таки недоладний. Кармоді прийшов у контору, мляво залицявся до міс Гіббон, шанобливо заперечував містерові Вейнбоку і хвилини з п'ятнадцять обговорював шанси футбольного клубу "Тіганти" з містером Блеквеллом. Під кінець дня він засперечався з містером Зайдліцем – сперечався затято й нічого в тому не тямлячи – про невпинне виснаження природних ресурсів країни й про безжалюгідний натиск таких вандалів, як корпорація Кон-Ед, армійські будівельники, туристи, мурашки та фабриканти паперу. Всі вони, на його думку, так чи інакше відповідальні за те, що зникають чарівні краєвиди і майже не лишилося закутків незайманої природи.

– Стривай, Томе, – урвав його в'їдливий, прищавий Зайдліц. – Тебе й справді це так допікає?

– А то не допікає!

Міс Гіббон, приваблива і юна, не дуже схильна до теревенів, закинула йому:

– Ох, містере Кармоді, я все ж гадаю, що вам не слід такого казати.

Що ж він, урешті, скоїв і чого йому не слід було казати, Кармоді пригадати не зміг, тому й не розкався, хоча почувавсь ніби винним.

Його начальник, пухкенький, лагідний містер Вейнбок, сказав:

– А справді, Томе, у ваших словах таки, мабуть, щось є. Я поміркую над цим.

Сам Кармоді чудово знав, що в його словах небагато глузду і міркувати над ними не варто.

Високий, насмішкуватий Джордж Блеквелл, який міг говорити не ворушачи верхньою губою, процідив:

– Гадаю, ви маєте рацію, Кармоді. Таки справді, якщо Восса переставлять з вільного захисту на місце кутового нападаючого, ми побачимо справжню передачу.

Згодом, пригадавши розмову, Кармоді дійшов висновку, що це нічого не дасть.

Кармоді був спокійної меланхолійної вдачі, і його обличчя цілком відповідало елегантним рисам такого темпераменту. На зріст був височенький, а думку щодо себе мав занижку. Часто бував зажурений, майже не виходив з депресій, але завжди прагнув добра. Він був циклотимік, якими, надто після тридцяти, зазвичай бувають високі нащадки далеких ірландців із гострим, недовірливим поглядом.

He played a decent game of bridge, even though he tended to undervalue his hands. Nominally he was an atheist, but more by rote than conviction. His avatars, which can be viewed in the Hall of Potentialities, were uniformly heroic. He was a Virgo, dominated by Saturn when it was in the House of the Sun. This alone could have made him outstanding. He shared the common human hallmark: he was simultaneously predictable and unfathomable—a routine miracle.

He left the office at 5:45 and caught the subway uptown. There he was pushed and jostled by many people whom he wished to think of as underprivileged, but whom he suspected of being acutely and irrevocably undesirable.

He emerged at 96th Street station and walked the few blocks to his apartment on West End Avenue. The doorman greeted him cheerfully and the elevator operator gave him a friendly nod. He unlocked his apartment door, went in and lay down on the couch. His wife was vacationing in Miami; therefore, with impunity he propped his feet on the nearby marble table.

A moment later there was a clap of thunder and a flash of lightning from the middle of the living room.

Carmody sat upright and clutched at his throat for no particular reason. The thunder rumbled for several seconds, then was replaced by a paean of trumpets. Carmody hastily removed his feet from the marble table. The trumpets ceased, and were replaced by a brave skirling of bagpipes. There was another flash of lightning, and a man appeared in the middle of the brilliance.

The man was of medium height, stocky, had curly blond hair and wore a golden-colored cloak and orange leggings. His features appeared normal except that he had no ears. He took two steps forward, stopped, reached into the empty air and plucked forth a scroll, tearing it badly as he did so. He cleared his throat—a sound like a ball bearing failing under a combination of weight and friction—and said, "Greetings!"

Carmody did not reply, being struck by a temporary hysterical muteness.

"We are come," the stranger said, "as the fortuitous respondent of an ineffable desire. Yours! Do any men? No so, then! Shall it?"

The stranger waited for a reply. Carmody convinced himself by several proofs known only to himself that what was happening to him was indeed happening to him, and replied on a reality level:

"What in God's name is this all about?"

The stranger said, still smiling: "It is for you, Car-Mo-Dee! Out of the effluvium of what-is you have won a small but significant portion of what-might-be. Rejoicings, not? Specifically: your name has led the rest; the fortuitous is again vindicated, and rosy-limbed Indeterminacy rejoices with drug-stained

Він умів пристойно грати у бридж, хоча мав схильність недооцінювати свої здібності. Вважав себе атеїстом, та це була радше звичка, ніж переконання. Шанував переважно героїв, яких можна побачити в Світлиці Обдарованостей. Народився під знаком Діви при заступництві Сатурна, коли той перебував у Домі Сонця. Вже цього вистачало, щоб бути непересічною особою. Але, як і всі люди, він був одночасно ясним і незбагненним. Звичайнісіньке чудо!

З контори Кармоді вийшов о 5.45 і сів на підземку. Там його штурхало й товкло чимало людей, яким він і хотів би поспівчувати як страдникам, та його ребра мимоволі протестували.

Виринав на світ божий на 96-й вулиці і пройшов пішки кілька кварталів до своєї квартири на Вест-Енд Авеню. З ним весело привітався швейцар, дружньо кивнув ліфтер. Кармоді відімкнув двері, зайшов у квартиру й ліг на кушетку. Дружина відпочивала в Майамі, тому він безкарно висадив ноги на мармуровий столик.

Через якусь мить загриміло, і посередині вітальні спалахнула блискавка.

Кармоді сів і не знати з якого дива поклав пальці на горло. Ще кілька секунд гриміло, а далі заграли сурми. Кармоді квапливо зняв ноги з мармурового столика. Сурми змовкли, і натомість бравурно зазвучали волинки. Ще раз спалахнула блискавка, і в її сяйві з'явився чоловік.

Чоловік був середній на зріст, кремезний, білявий, кучерявий, зодягнутий у золотистий плащ та оранжеві панталони. Обличчя, як тисячі інших, хіба що бракувало вух. Він ступив два кроки вперед, зупинився, простяг руку в порожнечу і висмикнув згорток, дуже надірвавши його при цьому. Прочистив горло – немов раптом заплішило перегрітий підшипник – і проказав:

– Вітання!

Кармоді не відповів, бо від несподіванки йому відібрало мову.

– Ми з'явилися, – вів далі чужинець, – як випадковий відповідник непогамовного прагнення. Вашого! Чи людини взагалі? Отже, не так! Ну?

Чужинець чекав на відповідь. Кармоді лише йому відомими методами переконався, що все відбувається саме з ним і таки насправді, і відповів, як годиться в такому випадку:

– Боже, що це все означає?

– Це все для вас, Кар-Мо-Дію! Із перетоку наявного ви виграли маленьку, однак вагому частку того, що може бути. Хіба ж це не радість? Конкретніше: ваше ім'я спонукало все інше. Випадкове знову здобуло перемогу. Рожевочленна Невизначеність, наковтавшись наркотиків,

mouth as ancient Constancy is barred again within his Cave of Inevitability. Is this not a cause for? Then why do you not?"

Carmody rose to his feet, feeling quite calm. The unknown is frightening only antecedent to the phenomenon of perseveration. (The Messenger knew this, of course.)

"Who are you?" Carmody demanded.

The stranger considered the question, and his smile faded. He muttered, half to himself, "The fog-minded squirms! They have processed me wrong again! I could mutilate myself from sheer mortification. May they haunt themselves unerringly! Never mind, I reprocess, I adapt, I become ..."

The stranger pressed his fingers to his head, allowing them to sink in to a depth of five centimeters. His fingers rippled like those of a man playing a very small piano. Immediately he changed into a short dumpy man of average height, balding, wearing an unpressed business suit and carrying a bulging briefcase, an umbrella, a cane, a magazine, and a newspaper.

"Is this correct?" he asked. "Yes, I can see it is," he answered himself. "I really must apologize for the sloppy work done by our Similitude Center. Only last week I appeared on Sigma IV as a giant bat with the Notification in my beak, only to discover that my recipient was a member of the water-lily family. And two months before (I am using local equivalent terms, of course) while on a mission to Thagma the Old World, those fools in Similitude processed me to appear as four virgins, when the correct procedure was obviously—"

"I don't understand a word you're saying," Carmody said. "Will you kindly explain what this is all about?"

"Of course, of course," the stranger said. "Let me just check the local referents. . . ." He closed his eyes, then opened them again. "Strange, very strange," he muttered. "Your language doesn't seem to contain the containers which my product requires; metaphorically, I mean. But then, who am I to judge? Inexactitude can be esthetically pleasing, I suppose; everything is a matter of taste."

"What is all of this?" Carmody asked, in a low, ominous voice.

"Well, sir, it's the Intergalactic Sweepstakes, of course! And you are a winner, of course! The proposition is inherent in terms of my appearance, is it not?"

"No, it is not," Carmody said, "and I don't know what you're talking about."

An expression of doubt crossed the stranger's face, then was erased as if by an eraser. "You do not know! But of course! You had, I suppose, despaired of winning, and therefore had set the knowledge aside to avoid its contemplation. How unfortunate that I have come at the time of your mental hibernation! But no insult was intended, I can assure you. Your data file is not

тішитися, що старезна Сталість знов ув'язнена в Печері Неминучості. Хіба не причина радіти? То чому ж ви ні?

Кармоді, вже опанувавши себе, звівся на ноги. Незрозуміле лякає, аж поки спрацює феномен настирливості. (Кур'єр, звісно, знав про це)

– Хто ви? – спитав Кармоді.

Чужинець зрозумів запитання, і його усмішка згасла. Він пробурмотів швидше про себе: “Крутії з половою в макітрах! Знову не так обрахували. Та я з досади і руки на себе накладу. Щоб вони показалися нехибно! Та нічого, я перерахую себе, я пристосуюся, я стану...”

Чужинець притиснув пальці до голови, навіть зануривши їх углиб сантиметрів на п'ять. Почав перебирати пальцями, наче грав на малесенькому піаніно. І одразу ж перетворився на лисуватого котигорошка в пожмаканому костюмі, з напханим портфелем, парасолею, ціпком, тижневиком і газетою.

– Так правильно? – запитав він і сам собі відповів: – Бачу, що так. Я справді повинен вибачитися за недбалу роботу нашого Центру Уподібнення. Лише минулого тижня я з'явився на Сигму IV у вигляді велетенського кажана з Повідомленням у дзьобі. Тільки аж тоді виявив, що мій адресат з родини водяних лілій. А два місяці тому (я, звичайно, користуюся місцевими еквівалентами часу) під час місії на Тагму Старого Світу ці телепні з Уподібнення сформували мене як чотирьох дів, а правильно було б, звісно...

– Ні слова не втну, – урвав Кармоді. – Поясніть, будь-ласка, про що йдеться взагалі?

– Звичайно, звичайно, – спохопився чужинець. – Дозвольте лише звірити місцеві терміни.. – він заплющив очі, потім знову відкрив їх. – Дивно, дуже дивно, – пробурмотів він. – У вашій мові, якщо вжити метафору, немає комор для мого продукту. Та, зрештою, чи мені судити? Неточності, гадаю, можуть бути естетично приємні. Все залежить від смаку

– Що це означає? – грізним басом спитав Кармоді.

– Йдеться, звичайно ж, про Міжгалактичний Тоталізатор! І вам, сер, випав головний Виграш! Виклад відповідає моїй подобі, еге ж?

– Ні, не відповідає, – відрубав Кармоді, – я ніяк не второпаю, про що ви тут розводитеся.

Чужинцевим обличчям промайнув сумнів, зникши, наче слідолівця під гумкою.

– Ви не знаєте? Та звісно ж! Гадаю, ви втратили надію на виграш, тому й позбулися знань, щоб не марити ним. Як мені не пощастило, що я з'явився тоді, коли ваш розум спить! Але запевняю, вам ніщо не загрожує. Документи у вас під рукою? Боюся, що ні. Тоді я поясню. Вам, містере

readily available? I feared not. Then I shall explain; you, Mr. Carmody, have won a Prize in the Intergalactic Sweepstakes. Your coefficients were pulled by the Random Selector for Part IV, Class 32 Life-Forms. Your Prize—a very handsome Prize, I believe—is waiting for you at Galactic Center."

Carmody found himself reasoning with himself in the following manner: "Either I am insane or I am not insane. If insane, I can reject my delusions and seek psychiatric aid; but this would leave me in the absurd position of trying to deny what my senses tell me is true in favor of a dimly remembered rationality. This might well compound my conflicts, thus deepening my insanity to the point where my sorrowing wife would have to put me in an institution. On the other hand, if I accept this presumed delusion as real, I might also end up being institutionalized.

"If, on the other hand, I am not insane, then all of this is actually happening. And what is actually happening is a strange, unique occurrence, an adventure of the first magnitude. Evidently (if this is actually happening) there are beings in the universe superior in intelligence to humans, just as I have always suspected. These individuals hold a sweepstakes in which names are drawn at random. (They are certainly entitled to do this; I see no manner in which a sweepstakes is inconsistent with superior intelligence.) Finally, in this presumed sweepstakes, my name has been drawn. This is a privileged occurrence, and may well be the first time that the sweepstakes has been extended to Earth. I have won a Prize in this contest. Such a Prize might bring me wealth, or prestige, or women, or knowledge, any or all of which would be worth having.

"Therefore, all things considered, it will be better for me to believe that I am not insane and go with this gentleman to collect my Prize. If I am wrong, I shall wake up in an institution. There I will apologize to the doctors, state that I recognize the nature of my delusion, and perhaps win my freedom."

This was what Carmody thought, and that was the conclusion he reached. It was not a surprising one. Very few humans (except the insane ones) accept the premise of insanity in favor of a startling new hypothesis.

There were certain things wrong with Carmody's reasoning, of course; and these things were to rise up and plague him later on. But one might say that he did very well, under the circumstances, to reason at all.

"I don't know much about what all of this is about," Carmody said to the Messenger. "Are there any conditions attached to my Prize? I mean, am I supposed to do anything or buy anything?"

"There are no conditions," the Messenger said. "Or at least, none worth speaking about. The Prize is free; if not free, it would not be a Prize. If you accept it, you must accompany me to Galactic Center, which is in itself a trip

Кармоді, випав Виграш на Міжпланетному Тоталізаторі. Селектор Випадковості для Частини IV Життєвих Форм Класу 32 витяг ваш номер. Ваш Виграш – дуже милий Виграш, запевняю вас, – чекає на вас у Галактичному Центрі.

А Кармоді міркував собі так: “Або я збожеволів, або не збожеволів. Якщо збожеволів, то слід позбутися маячні і звернутися до психіатра. Але тоді я опинюся в ідіотському становищі, бо намагатимусь заперечувати істинність баченого й відчутого заради туманних міркувань про глузд. Це тільки загострить внутрішній конфлікт, і хвороба так спрогресує, що бідолашній дружині врешті доведеться покласти мене в лікарню. Ну а з іншого боку, якщо я сприйматиму цю ніби маячню за дійсність, то також можу скінчити божевільнею. Якщо ж, іще з одного боку, я не божевільний, тоді все це відбувається насправді. А те, що відбувається – дивовижний, унікальний випадок, пригода вищого класу. Очевидно, якщо це все справді відбувається, у Всесвіті, як я завжди й підозрював, є істоти, що розумом перевищують людей. Ці істоти влаштовують тоталізатори, де жеребкуються імена. (Вони, ясна річ, мають право влаштовувати тоталізатори, я не бачу тут нічого несумісного з вищим інтелектом). Зрештою, на тому, скажімо, тоталізаторі випало моє ім’я. Це почесна випадковість, і на Землю, мабуть, узагалі вперше зробили ставку. Виграш припав мені. Такий Виграш може забезпечити достаток, ім’я, жінок, знання, – зрештою, щось одне або все, чого прагнуть люди. Тому, беручи все до уваги, мені вигідніше повірити, що я не позбувся глузду, і податися з цим джентльменом забирати і Виграш. Якщо я помиляюся, то прокинувся у лікарні. Тоді вибачуся перед лікарями, доведу, що все зрозумів, і, може, вийду на волю”.

Ось так міркував Кармоді, поки дійшов такого висновку. Висновок нікого не здивував би. Мало хто (за винятком божевільних) назве себе божевільним замість повірити в нову сенсаційну гіпотезу. Звичайно, в міркуваннях Кармоді був деякий гандж, і він, власне, згодом мав би призвести до лиха. Та можна й сказати, мовляв, добре, що Кармоді взагалі міг міркувати за таких обставин.

– Я не надто добре второпаю, що тут до чого, – признався він Кур’єрові.
– Чи з моїм Виграшем пов’язані якісь умови? Я маю на увазі, чи треба щось робити або платити?

– Ніяких умов нема, – запевнив Кур’єр. – Принаймні вартих згадки. Виграш безкоштовний. Бо що то був за Виграш? Якщо ви його приймаєте, то вам слід прибути зі мною в Галактичний Центр. Центр сам по собі

worth the taking. There you will be given your Prize. Then, at your pleasure, you may take your Prize back to this, your home. If you require any help for the journey back, we will of course assist you to the fullest extent of our abilities. And that's all there is to it."

"Sounds good to me," Carmody said, in exactly the same tones that Napoleon used when he was shown Ney's dispositions for the battle of Waterloo. "How do we get there?"

"This way," the Messenger said. And he led Carmody into a hall closet and out through a crack in the space-time continuum.

It was as easy as that. Within seconds of subjective time, Carmody and the Messenger had traversed a considerable distance and arrived at Galactic Center.

Chapter 2

The trip was brief, lasting no more than Instantaneity plus one microsecond squared; and it was uneventful, since no meaningful experience was possible in so thin a slice of duration. Therefore, after no transition to speak of, Carmody found himself among the broad plazas and outlandish buildings of Galactic Center.

He stood very still and looked, taking particular note of the three dim dwarf suns that circled each other overhead. He observed the trees, which muttered vague threats to the green-plumaged birds in their branches. And he noticed other things, which, for lack of analogizing referents, failed to register.

"Wow," he said at last.

"Beg pardon?" the Messenger asked.

"I said 'wow,' " Carmody said.

"Oh. I thought you said 'ow.' "

"No, I said 'wow.' "

"I understand that now," the Messenger said, somewhat testily. "How do you like our Galactic Center?"

"It's very impressive," Carmody said.

"I suppose so," the Messenger said carelessly. "It was built specifically to be impressive, of course. Personally, I think that it looks very much like any other Galactic Center. The architecture, you will note, is just about what you would expect — Neo-Cyclopean, a typical government style, lacking any esthetic imperatives, designed solely to impress the constituents."

"Those floating staircases are certainly something," Carmody said.

вартий, щоб його відвідати. Там вам вручать Виграш. А далі, якщо захочете, ви зможете взяти його сюди, до себе додому. Якщо вам буде потрібна допомога для зворотної подорожі, ми, звичайно, якомога сприятимемо вам. От і все.

– Як на мене, то добре, – промовив Кармоді ну точнісінько таким самим тоном, як Наполеон, коли йому показали диспозицію Нея перед битвою під Ватерлоо. – А як ми туди дістанемося?

– Прошу сюди, – запросив Кур'єр, завів Кармоді в комірчину у передпокої, а звідти крізь щілину – в часопросторовий континуум.

Ось як легко все відбулося. За кілька секунд суб'єктивного часу Кармоді та Кур'єр, подолавши значну віддаль, опинилися в Галактичному Центрі.

Розділ 2

Мандрівка тривала недовго, не довше миті плюс мікросекунда в квадраті. На події була не багата, бо що значного може вміститись у таку тоненьку скибочку часу? Отже, після не варто згадки переходу, Кармоді побачив навкруг себе широкі площі та дивовижні будівлі Галактичного Центру.

Він спокійно стояв і роздивлявся, час від часу вражено позираючи на три тьмяні карликові сонця, що кружляли над головою одне навколо одного. Бачив дерева, що бурмотіли невиразні погрози зеленоперій пташві на гілках. Зауважив ще інші речі, яких не міг назвати через брак земних аналогій.

– Ого, – нарешті спромігся він видобути з себе.

– Даруйте? – перепитав Кур'єр.

– Я сказав “ого”, – уточнив Кармоді.

– А! Мені здалося, що ви сказали “ох”.

– Ні, я сказав “ого”.

– Тепер зрозуміло, – дещо роздратовано підсумував Кур'єр. – Як вам наш Галактичний Центр?

– Справляє враження, – признався Кармоді.

– І мені так здається, – недбало кинув Кур'єр. – Його й будували на те, щоб він справляв враження. Особисто я вважаю, що він не дуже відрізняється від будь-якого іншого Галактичного Центру. Архітектура, як бачите, така, як ви, мабуть, гадали, – неоциклопічна, типова адміністративна пишнота без натяку на естетику. Стиль, що має приголомшувати виборців.

– А ті пливучі сходи – то ж неабищо, – ввічливо заперечив Кармоді.

"Stagey," the Messenger commented.

"And those immense buildings—"

"Yes, the designer made a rather neat use of compound reverse curves with transitional vanishing points," the Messenger said knowledgeably. "He also utilized temporal edge distortion to evoke awe. Rather pretty, I suppose, in an obvious sort of way. The design for that cluster of buildings over there, you will be interested to know, was lifted bodily from a General Motors Exhibition from your own planet. It was judged an outstanding example of Primitive Quasi-Modernism; quaintness and coziness are its main virtues. Those flashing lights in the middle foreground of the Drifting Multiscraper are pure Galactic Baroque. They serve no useful purpose."

Carmody could not grasp the entire group of structures at one time. Whenever he looked at one, the others seemed to change shape. He blinked hard, but the buildings continued to melt and change out of the corners of his eyes. ("Peripheral transmutation," the Messenger told him. "These people will quite literally stop at nothing.")

"Where do I get my Prize?" Carmody asked.

"Right this way," the Messenger said, and led him between two towering fantasies to a small rectangular building nearly concealed behind an inverted fountain.

"This is where we actually conduct business," the Messenger said. "Recent researches have shown that a rectilinear form is soothing to the synapses of many organisms. I am rather proud of this building, as a matter of fact. You see, I invented the rectangle."

"The hell you did," Carmody said. "We've had it for centuries."

"And who do you think brought it to you in the first place?" the Messenger asked scathingly.

"Well, it doesn't seem like much of an invention."

"Does it not?" the Messenger asked. "That shows how little you know. You mistake complication for creative self-expression. Are you aware that nature never produces a perfect rectangle? The square is obvious enough, I'll grant you; and to one who has not studied the problem, perhaps the rectangle appears to be a natural outgrowth of the square. But it is not! The circle is the evolutionary development from the square, as a matter of fact."

The Messenger's eyes grew misty. In a quiet, faraway voice, he said, "I knew for years that some other development was possible, starting from the square. I looked at it for a very long time. Its maddening sameness baffled and intrigued me. Equal sides, equal angles. For a while I experimented with varying the angles. The primal parallelogram was mine,

– Гра на публіку, – пояснював далі Кур’єр.

– А ті велетенські споруди...

– Так, архітектор досить вдало поєднав реверсивні криві із зникаючими точками переходів, – із знанням справи пояснив Кур’єр. – А до того ж він використав часове викривлення граней, щоб викликати благоговіння. Досить мило, гадаю, як на перший погляд. Вам цікаво буде довідатися, що для тієї он групи будівель ідею запозичили на вашій планеті з виставки “Дженерал Моторз”. Її визнали видатним зразком примітивного квазімодернізму: химерність і розніженість – головні його достоїнства. А он ті спалахи перед Пливучим Мультихмарочосом – чисте галактичне барокко. Повна відсутність утилітарності.

Кармоді не міг охопити всю композицію одним поглядом. Коли він дивився на одну групу будівель, то інша, здавалося, змінювала свій вигляд. Він щосили закліпав очима, та на периферії зору будівлі й далі розпливалися і змінювалися. (“Периферійна трансмутация, – пояснив йому Кур’єр. – Тих людей буквально ніщо не може спинити”).

– Де ж я отримаю свій Виграш? – запитав Кармоді.

– Прошу просто вперед, – запросив Кур’єр і провів його між двома вежами-фантазіями до непоказного прямокутного будиночка, ледь помітного за водограєм, у якому вода була згори.

– Справи у нас залагоджують тут, – пояснив Кур’єр. – Останні дослідження показали, що прямокутна форма діє заспокійливо на синапси багатьох організмів. Я, загалом, пишаюся цією будівлею. Річ у тому, що я винайшов прямокутник.

– А дзуськи, – скинувся Кармоді. – Прямокутник ми знаємо споконвіку.

– А хто, по-вашому, вперше запровадив його у вас? – саркастично запитав Кур’єр.

– Щось не дуже він схожий на винахід.

– Недуже? – перепитав Кур’єр. – Це показує, як мало ви знаєте. Складність ви плутаєте з творчим самовиразом. А чи знаєте ви, що в природі ніколи не існувало справжнього прямокутника? Квадрат одразу впадає в око, тут ви маєте рацію. І тому, хто не досліджував цієї проблеми, прямокутник може видатися наслідком природного розвитку квадрата. Помиляєтеся! Насправді ж результатом еволюції квадрата є коло.

Кур’єрові очі затуманилися. Спокійним, замріяним голосом він вів далі:

– Роками я знав, передчував, що можливий інший напрямок розвитку квадрата. Дуже довго це не давало мені спокою. Мене приголомшувала й заворожувала та неймовірна правильність. Рівні сторони, рівні кути. Деякий час я експериментував, змінюючи кути. Винахід ромба належав

but I do not consider it any great accomplishment. I studied the square. Regularity is pleasing, but not to excess. How to vary that mind-shattering sameness, yet still preserve a recognizable periodicity! Then it came to me one day! All I had to do, I saw in a sudden flash of insight, was to vary the lengths of two parallel sides in relationship to the other two sides. So simple, and yet so very difficult! Trembling, I tried it. When it worked, I confess, I went into a state of mania. For days and weeks I constructed rectangles, of all sizes and shapes, regular yet varied. I was a veritable cornucopia of rectangles! Those were thrilling days."

"I suppose they were," Carmody said. "And later, when your work was accepted—"

"That was also thrilling," the Messenger said. "But it took centuries before anyone would take my rectangles seriously. 'It's amusing,' they would say, 'but once the novelty wears off, what have you got? You've got an imperfect square, that's what you've got!' I argued that I had deduced an entirely new and discrete form, a form as inevitable as that of the square. I suffered abuse. But at last, my vision prevailed. To date, there are slightly more than seventy billion rectangular structures in the Galaxy. Each one of them derives from my primal rectangle."

"Well," Carmody said.

"Anyhow, here we are," the Messenger said. "You walk in right there. Give them the data they require and collect your Prize."

"Thank you," Carmody said.

He entered the room. Immediately, steel bands snapped shut around his arms, legs, waist and neck. A tall, dark individual with a hawk nose and a scar down his left cheek approached Carmody and looked at him with an expression that could only be described as a compound of murderous glee and unctuous sorrow.

Chapter 3

"Hey!" Carmody cried.

"And so, once again," the dark individual said, "the criminal has escaped into his doom. Behold me, Carmody! I am your executioner! You pay now for your crimes against humanity as well as for your sins against yourself. But let me add that this execution is provisional, and implies no value judgment."

The executioner slipped a knife from his sleeve. Carmody gulped and found his voice.

мені, але я не вважав це великим досягненням. Я досліджував квадрат. Правильність приємна, та все ж до якоїсь межі. Та як же змінити цю виснажливу тотожність, зберігши одночасно виразну повторюваність. І одного дня мене осяяло! Мені слід було, побачив я у блискавичнім натхненні, тільки міняти довжину двох паралельних сторін. Так просто і так важко! З тремтінням я поспробував. І коли вдалося, я, признаюся, ввійшов у манакальний стан. Цілими днями і тижнями я конструював прямокутники різних розмірів і форм – усі з прямими кутами, проте різні. Я був справжнім рогом достатку прямокутників! Це були чудові дні.

– Уявляю собі, – сказав Кармоді. – Ну а потім, коли визнали вашу роботу?

– Це також було чудово, – сказав Кур'єр. – Та минули століття, перш ніж мої прямокутники взагалі почали сприймати серйозно. “Цікаво, – казав дехто, – та коли до них звикнуть, то що у вас залишиться? Недосконалий квадрат, та й годі”. Я доводив, що відкрив цілком нову і дискретну форму, таку ж неминучу, як і квадрат. Я страждав від нерозуміння. Та нарешті мої погляди переважили. А тепер у Галактиці налічується біля сімдесяти мільярдів прямокутних структур. Кожна з них походить від мого первинного прямокутника.

– Ого! – здивувався Кармоді.

– Ну ось ми й прийшли, – повідомив Кур'єр. – Заходьте просто туди. Повідомите дані про себе й отримаєте Виграш.

– Дякую.

Кармоді зайшов у кімнату. Як оком змигнути, його руки, ноги, поперек і шию обхопили сталеві обручі. Висока похмура особа з яструбиним носом і близною на лівій щоці підійшла до Кармоді й вибалушилась на нього з дивним виразом: кровожерна радість поєднувалась у ньому з слейним жалем.

Розділ 3

– Що це! – крикнув Кармоді.

– Отже, – промовила похмура особа, – злочинець таки не уникне кари. Дивись на мене, Кармоді! Я – твій кат! Тепер ти відповиси за свої злочини проти людства і за гріхи супроти себе самого. Та я маю додати, що це лише попередня кара і її не врахують у кінцевому вирокі.

Кат витягнув з рукава ніж. Кармоді здушило горло і він не зразу здобувся на слово.

"Hold it!" he cried. "I'm not here to be executed!"

"I know, I know," the executioner said soothingly, sighting along his knife blade on Carmody's jugular vein. "What else could you say?"

"But it's true!" Carmody shrieked. "I'm supposed to collect a Prize!"

"A what?" the executioner asked.

"A Prize, damn you, a Prize! I was told I'd won a Prize! Ask the Messenger, he brought me here to collect a Prize!"

The executioner studied him, then looked away sheepishly. He pushed a switch on a nearby switchboard. The steel bands around Carmody turned into paper streamers. The executioner's black garments changed to white. His knife turned into a fountain pen. The scar on his cheek was replaced by a wen.

"All right," he said, with no hint of repentance. "I warned them not to combine the Department of Petty Crime with the Office of the Sweepstakes, but no, they wouldn't listen to me. It would serve them right if I had killed you. Wouldn't that have been a pretty mess, eh?"

"It would have been messy for me," Carmody said shakily.

"Well, no sense crying over unpilt blood," the Prize Clerk said. "If we took full account of our eventualities, we'd soon run out of eventualities to take full account of. . . . What did I say? Never mind, the construction is right even if the words are wrong. I've got your prize here somewhere."

He pressed a button on his switchboard. Immediately a large, messy desk materialized in the room two feet above the floor, hung for a moment, then dropped with a resounding thud. The Clerk pulled open the drawers and began to throw out papers, sandwiches, carbon ribbons, file cards and pencil stubs.

"Well, it has to be here somewhere," he said, with a tone of faint desperation. He pushed another button on the switchboard. The desk and the switchboard vanished.

"Damn it, I'm all nerves," the Clerk said. He reached into the air, found something and squeezed it. Apparently, it was the wrong button, for, with an agonizing scream, the Clerk himself vanished. Carmody was left alone in the room.

He stood, humming tunelessly under his breath. Then the Clerk reappeared, looking none the worse for his experience except for a bruise on his forehead and an expression of mortification on his face. He carried a small, brightly wrapped parcel under his arm.

"Please excuse the interruption," he said. "Nothing seems to be going right just at present."

– Спиніться! – закричав він. – Я тут не для страти!

– Знаємо, знаємо, – заспокійливо сказав кат, приміряючись уздовж лева до яремної вени Кармоді. – Тут усі так говорять.

– Але це правда! – зойкнув Кармоді. – Мені мають видати Виграш!

– Що? – перепитав кат.

– Виграш, хай йому біс! Виграш! Мені сказали, що мені належить Виграш! Спитайте Кур'єра, він привів мене отримувати Виграш!

Кат пильно подивився на нього і відвернувся, мов невинне ягня. Ткнув у клавішу на панелі. Сталеві обручі перетворилися на серпантин. Чорний катів одяг став білим. Ніж-авторучкою. Замість близни на щоці з'явився жирвичок.

– Усе гаразд, – сказав він без тіні каяття. – Я ж попереджував їх, щоб не з'єднували Департамент Дрібних Злочинів і Контору Тоталізаторів. Так ні, мене ніхто не хоче слухати. Так їм було б і треба, якби я убив вас. Ото було б сміху, правда?

– Мені було б не дуже до сміху, – хапаючи дрижаки, видушив з себе Кармоді.

– Добре, через непролиту кров нема чого плакати, – сказав Чиновник, що відав Виграшами. Якщо ми братимемо на себе відповідальність за всі випадковості, то вичерпаємо випадковості, щоб узяти на себе відповідальність за... Що я кажу? Менше з тим, фраза правильна, навіть якщо й слова не ті. Ваш Виграш десь тут.

Він знову натиснув клавішу. Ту ж мить у кімнаті матеріалізувався масивний захарашений письмовий стіл, що трохи повисів на два фути над підлогою, потім гупнув униз. Чиновник почав відкривати шухляди і викидати звідти папери, бутерброди, друкарські стрічки, облікові картки та недогрязки олівців.

– Виграш має бути десь тут... – розпачливо примовляв Чиновник. Натиснув іншу клавішу на панелі. Стіл зник, і панель разом з ним.

– Чорти б його! Нервів не вистачає! – скрикнув Чиновник і, сягнувши рукою в повітря, щось там намацав і натиснув.

Мабуть, це була знову не та клавіша, бо з передсмертним стогоном зник і сам Чиновник. Кармоді залишився в кімнаті сам. Він чекав, мугикаючи під ніс якусь фальшиву мелодію. Чиновник виник знову і вигляд мав не гірший, аніж до своєї пригоди, хіба що на лобі світився синець, а на обличчі проступала досада. Під пахвою він тримав яскраво обгорнутий пакуночок.

– Вибачте, будь ласка, за затримку, – вибачився він. – Сьогодні, здається, все не так.

Carmody essayed a feeble joke. "Is this any way to run a galaxy?" he asked.

"Well, how did you expect us to run it? We're only sentient, you know."

"I know," Carmody said. "But I had expected that here, at Galactic Center—"

"You provincials are all alike," the Clerk said wearily. "Filled with impossible dreams of order and perfection, which are mere idealized projections of your own incompleteness. You should know by now that life is a sloppy affair, that power tends to break things up rather than put things together, and that the greater the intelligence, the higher the degree of complication which it detects. You may have heard Holgee's Theorem; that Order is merely a primitive and arbitrary relational grouping of objects in the chaos of the universe, and that, if a being's intelligence and power approached maximum, his coefficient of control (considered as the product of intelligence and power, and expressed by the symbol ing) would approach minimum—due to the disastrous geometric progression of objects to be comprehended and controlled outstripping the arithmetic progression of Grasp."

"I never thought of it that way," Carmody said politely enough. But he was beginning to grow annoyed at the glib civil servants of Galactic Center. They had an answer for everything; but the fact was, they simply didn't do their jobs very well, and they blamed their failures on cosmic conditions.

"Well, yes, that's also true," the Clerk said. "Your point (I took the liberty of reading your mind) is well made. Like all other organisms, we use intelligence to explain away disparity. But the fact is, things are forever just a little beyond our grasp. It is also true that we do not extend our grasp to the utmost; sometimes we do our work mechanically, carelessly, even erroneously. Important data sheets are misplaced, machines malfunction, whole planetary systems are forgotten. But this merely points out that we are subject to emotionality, like all other creatures with any measure of self-determination. What would you have? Somebody has to control the galaxy; otherwise everything would fly apart. Galaxies are reflections of their inhabitants; until everyone and everything can rule himself and itself, some outer control is necessary. Who would do the job if we didn't?"

"Couldn't you build machines to do the work?" Carmody asked.

"Machines!" the Clerk said scornfully. "We have many of them, some exquisitely complex. But even the best of them are much like idiot savants. They do adequately on tedious straightforward tasks like building stars or destroying planets. But give them something tough,

Кармоді видобув з себе бліденький жарт:

– А хіба можна інакше керувати галактиками?

– А як ви хочете, щоб ми ними керували? Ми тільки реагуємо, розумієте?

– Розумію, – погодився Кармоді. – Та все ж я сподівався, що тут, у Галактичному Центрі...

– Ви, провінціали, всі на один копил, – втомлено проказав Чиновник, – переповнені нездійсненими мріями про порядок і досконалість, а вони – просто ідеалізована проекція вашої власної меншовартості. Слід би вам уже знати, що життя – штука безладна, що сила радше поділяє, а не об'єднує, і чим вищий розум, то більше ускладнень. Ви, мабуть, чули про теорему Голджі: порядок – це найпримітивніше й відносно довільне групування об'єктів у хаосі Всесвіту. І коли розум і сила істоти наближаються до максимуму, то її коефіцієнт керованості (якщо його вважати продуктом розуму й сили і позначати символом “ізм”) наближається до нуля завдяки страшливій геометричній прогресії числа об'єктів, які слід осмислити й регулювати, що перевищує арифметичну прогресію Розуміння.

– Ніколи над цим не задумувався, – досить таки ввічливо урвав Кармоді. Та його вже почала дратувати недбалість цивільних урядовців Галактичного Центру. На все в них була відповідь, а по суті вони просто не виконували як слід своїх обов'язків, пояснюючи невдачі несприятливими космічними умовами.

– Так-так, тут ви також маєте рацію, – вів далі Чиновник. – Ваші погляди (я дозволив собі прочитати ваші думки) мають під собою ґрунт. Як і всі інші організми, ми застосовуємо розум для пояснення невідповідності. Бо ж речі завжди трішечки перевершують наше розуміння. Щоправда, ми й не повністю використовуємо інструмент розуміння. Деколи працюємо механічно, недбало, навіть із помилками. Важливі документи лежать не там де слід, машини погано функціонують, з поля зору випадають цілі планетні системи. Та все це служить лише зайвим доказом того, що ми підвладні емоціям, як і всі інші, хоч трохи самодетерміновані істоти. Що ж ви хочете? Хтось же має керувати Галактикою, інакше все розлетиться. Галактика є відображенням своїх мешканців. Аж поки всі і все зможуть керувати самі собою, повинен існувати якийсь зовнішній нагляд. І хто ж виконуватиме цю роботу, як не ми.

– Хіба ви не можете доручити це машинам? – спитав Кармоді.

– Машинам! – зневажливо вигукнув Чиновник. – У нас їх багато, деякі надзвичайно складні. Та навіть найкращі з них нагадують вченого ідіота. Вони підходять лише для нудних і цілком ясних завдань, як от спорудження зірок або руйнування планет. Та доручіть їм щось складніше, – ось як

like solacing a widow, and they simply go to pieces. Would you believe it, the largest computer in our section can landscape an entire planet; but it cannot fry an egg or carry a tune, and it knows less about ethics than a newborn wolf cub. Would you want something like that to run your life?"

"Of course not," Carmody said. "But couldn't someone build a machine with creativity and judgment?"

"Someone has," the Clerk said. "It has been designed to learn from experience, which means that it must make errors in order to arrive at truths. It comes in many shapes and sizes, most of them quite portable. Its flaws are readily apparent, but seem to exist as necessary counterweights to its virtues. No one has yet improved on the basic design, though many have tried. This ingenious device is called 'intelligent life.' "

The Clerk smiled the self-satisfied smile of the aphorism-maker. Carmody felt like hitting him square on his smug pug nose. But he restrained himself.

"If you are quite through lecturing," Carmody said, "I would like my Prize."

"Just as you wish," the Clerk said. "If you are quite sure that you want it."

"Is there any reason why I shouldn't want it?"

"No particular reason," the Clerk said. "Just a general one; the introduction of any novel object into one's life pattern is apt to be disrupting."

"I'll take my chances on that," Carmody said. "Let's have the Prize."

"Very well," the Clerk said. He took a large clipboard out of a small rear pocket and produced a pencil. "We must fill this in first. Your name is Car-Mo-Dee, you're of Planet 73C, System BB454C252, Left Quadrant, Local Galactic System referent LK by CD, and you were picked at random from approximately two billion contestants. Correct?"

"If you say so," Carmody said.

"Let me see now," the Clerk said, scanning the page rapidly, "I can skip the stuff about you accepting the Prize on your own risk and recognizance, can't I?"

"Sure, skip it," Carmody said.

"And then there's the section on Edibility Rating, and the part on Reciprocal Fallibility Understandings between you and the Sweepstakes Office of the Galactic Center, and the part about Irresponsible Ethics, and, of course, the Termination Determinant Residue. But all of that is quite standard, and I suppose you adhere to it."

утішити вдову, – і вони просто розлетяться в друзки. Чи повірите ви, що найбільший комп'ютер у нашій секції може виготовити ландшафт цілої планети, та неспроможний підсмажити яєчню або ж підібрати мелодію, а в етиці розуміється менше, ніж новонароджене вовчєня. І ви хотіли б, щоб таке керувало вашим життям?

– Звісно, ні, – відповів Кармоді. – Та хіба не можна створити механізм із творчим підходом і здоровим глуздом?

– Створювали, – сказав Чиновник. – Його концепція передбачала навчання з досвіду, тобто він мав, помиляючись, доходити до істини. Машин тих понавипускали різних типів і розмірів, більшість із них досить транспортабельні, їхні вади були очевидні, хоча їх можна було вважати необхідною противагою достоїнствам. Але, спираючись на цю концепцію, ще ніхто не вдосконалився, хоч пробував не один. Той геніальний пристрій назвали “розумне життя”.

Чиновник самовдоволено усміхнувся, немов людина, що говорить афоризмами. В Кармоді зачесався кулак урізати по його кирпатому, ніби мопсячому носі. Та він стримався.

– Якщо ви закінчили свою лекцію, – натомість промовив він, – я хотів би отримати Виграш.

– Як ваша ласка, – сказав Чиновник, – якщо ви певні, що хочете отримати його.

– А є причини не хотіти?

– Нічого конкретного, – запевнив Чиновник, – хіба що загальне: коли в чесьь життя входить новий об'єкт, це може мати небажані наслідки.

– Ризикну. Нехай буде Виграш.

– Дуже добре, – погодився Чиновник. Він витяг із задньої кишені великий блокнот і сотворив олівець. – Спочатку слід заповнити формуляр. Ваше прізвище Кар-Мо-Ді, ви з планети 73С, Система ВВ454С252, Лівий Квадрант, Місцева Галактична Система, азимут Лк по СД, і вас вибрали жеребкуванням з-поміж двох мільярдів претендентів. Правильно?

– Вам краще знати, – погодився Кармоді.

– Та-ак, та-ак... – швидко гортаючи сторінки, тягнув Чиновник. – Можна пропустити абзац, що ви берете Виграш на свій ризик та відповідальність, так?

– Звичайно, пропускайте, – погодився Кармоді.

– Далі ще є абзац про Оцінку Споживності й параграф про Узгодження Взаємних Непорозумінь між вами й Бюро Тоталізаторів Галактичного Центру, також параграф про Безвідповідальну Етику і, звичайно, Термінальні Детермінатори Успадкування. Та це все стандартні правила, гадаю, ви їх визнаєте...

"Sure, why not?" Carmody said, feeling lightheaded. He was very eager to see what a Prize from Galactic Center would look like, and he wished that the Clerk would stop quibbling.

"Very well," the Clerk said. "Now simply signify your acceptance of the terms to this mind-sensitive area at the bottom of the page, and that'll be it."

Not quite knowing what to do, Carmody thought, Yes, I accept the Prize and the conditions attached to it. The bottom of the page grew pink.

"Thank you," the Clerk said. "The contract itself is witness to the agreement. Congratulations, Carmody, and here is your prize."

He handed the gaily wrapped box to Carmody, who muttered his thanks and began eagerly to unwrap it. He didn't get far, though; there was a sudden, violent interruption. A short, hairless man in glittering clothes burst into the room.

"Hah!" he cried. "I've caught you in the act, by Klootens! Did you really think you could get away with it?"

The man rushed up to him and grabbed at the Prize. Carmody held it out of arm's reach.

"What do you think you're doing?" he asked.

"Doing? I'm here to claim my rightful Prize, what else? I am Carmody!"

"No, you aren't," Carmody said. "I am Carmody."

The little man paused and looked at him with curiosity. "You claim to be Carmody?"

"I don't claim, I am Carmody."

"Carmody of Planet 73C?"

"I don't know what that means," Carmody said. "We call the place Earth."

The shorter Carmody stared at him, his expression of rage changing to one of disbelief.

"Earth?" he asked. "I don't believe I've heard of it. Is it a member of the Chlzerian League?"

"Not to the best of my knowledge."

"What about the Independent Planetary Operators Association? Or the Scagotine Stellar Cooperative? Or the Amalgamated Planet-Dwellers of the Galaxy? No? Is your planet a member of any extrastellar organization?"

"I guess it isn't," Carmody said.

"I suspected as much," the short Carmody said. He turned to the Clerk. "Look at him, you idiot! Look at the creature to whom you have awarded my Prize! Observe the dull piggish eyes, the brutish jaw, the horny fingernails!"

– Звісно, чом би й ні? – погодився Кармоді, у якого вже наморочилося у голові. Йому кортіло подивитися, на що схожий Виграш Галактичного Центру, і хотілося, щоб Чиновник уже скінчив свої балачки.

– Дуже добре, – вів далі Чиновник. – Тепер підпишіться ось тут під текстом у думкочутливій рамочці, і буде по всьому.

Не зовсім тямлячи, що треба робити, Кармоді подумав:

“Так, я приймаю Виграш і всі пов’язані з ним умови”. Місце в рамочці порожевіло.

– Дякую, – сказав Чиновник. – Контракт сам засвідчив згоду сторін. Вітаю вас, Кармоді, ось ваш Виграш.

Він вручив йому яскраво обгорнуту коробку. Кармоді пробурмотів подяку й нетерпляче почав розгортати. Та не встиг, бо раптом немов буря знялася. До кімнати ввірвався приземкуватий безволосий чоловічок у блискучому вбранні.

– Ха! – вигукнув він. – Я спіймав вас на гарячому, клянуся клутенами! Невже ви сподівалися, що зможете дати з ним драла?

Чоловічок метнувся до Виграша, та Кармоді підняв коробку над головою.

– Що ви собі дозволяєте? – запитав він.

– Дозволю? Мені потрібен мій законний Виграш, чого ж тут іще! Я – Кармоді!

– Ні, – заперечив Кармоді, це я Кармоді.

Чоловічок застиг і з подивом утупився в нього.

– Ви видаєте себе за Кармоді?

– Не видаю себе, я і є Кармоді.

– Кармоді з планети 73С?

– Не знаю, що таке 73С, – сказав Кармоді. – Ми називаємо свою планету Землею.

Коротший Кармоді витріщив очі. Лють на його обличчі змінилася на сумнів.

– Земля? – перепитав він. – Ніколи не чув. Вона член Члзеріанської Ліги?

– Ні, наскільки мені відомо.

– Може, вона належить до Асоціації Незалежних Планетних Операторів? Чи до Скеготської Зоряної Співдружності? А може, до Об’єднаних Планетних Мешканців Галактики? Ні? А взагалі ваша планета – член будь-якої надзорної організації?

– Гадаю, що ні.

– Так я і знав, – підбив підсумок коротший Кармоді. – Тільки погляньте на нього, йолопе! Подивіться, що за худобині ви віддали мій Виграш! Подивіться на ці тупі свинячі очиці, на тваринні щелепи, рогові нігті!

"Now just a minute," Carmody said. "There's no reason to be insulting."

"I see, I see," the Clerk replied. "I never really looked before. I mean, one hardly expects—"

"Why, damn it," the alien Carmody said, "anyone could tell at once that this creature is not a Class 32 Life-Form. As a matter of fact, he's not even close to Class 32, he hasn't even attained Galactic status! You utter imbecile, you have awarded my Prize to a nonentity, a creature from beyond the pale!"

Chapter 4

"Earth, earth," the short, alien Carmody mused. "I think I remember the name now. There was a recent study of isolated worlds and the peculiarities of their development. Earth was mentioned as a planet covered with an obsessively overproductive species. Object manipulation is their outstanding modality. Their project is an attempt to live in their own, ever-accumulating waste products. In short, Earth is a diseased place. I believe it is being phased out of the Galactic Master Plan on the basis of chronic cosmic incompatibility. The place will then be rehabilitated and turned into a refuge for daffodils."

It became painfully evident to all concerned that a tragic mistake had been made. The Messenger was recalled and accused of malfunctionism, in that he did not perceive the obvious. The Clerk stoutly maintained his innocence, however, pointing out various considerations which no one considered for a moment.

Among those consulted was the Sweepstakes Computer, which had in point of fact committed the actual error. Instead of making excuses or apologies, the Computer claimed the error as his own and took evident pride in it.

"I was constructed," the Computer said, "to extremely close tolerances. I was designed to perform complex and exacting operations, allowing no more than one error per five billion transactions."

"So?" asked the Clerk.

"The conclusion is clear," the Computer said. "I was programmed for error, and I performed as I was programmed. You must remember, gentlemen, that for a machine, error is an ethical consideration; indeed, the only ethical consideration. A perfect machine would be an impossibility; any attempt to create a perfect machine would be a blasphemy. All life, even the limited life of a machine, has error built into it; it is one of the few ways in which life can be differentiated from the determinism of unliving matter. Complex machines such as myself occupy an ambiguous zone between living and nonliving. Were we

– Хвилиночку, – урвав Кармоді. – Ви не маєте права мене ображати!
– Тепер бачу, – озвався Чиновник. – Я й справді не додивився. Не міг же я сподіватися, що...

– Якого ж чорта! – гримнув чужий Кармоді. – Та будь-хто з першого погляду скаже, що ця істота не з 32 Класу Життєвих Форм. Ясно як день, що цей тип і близько не бачив 32 Класу. Він навіть не доріс до галактичного статусу! Ви безпросвітній бевзь, ви віддали мій Виграш нікчемній істоті, що приперлася хтозна-звідки!

Розділ 4

– Земля! Земля! – міркував уголос коротенький чужий Кармоді. – Здається, я пригадую таку назву. Недавно вийшла монографія про ізольовані світи та особливості їхнього розвитку. Земля згадується там як планета, населена маніакально суперплідними підвидами. Крайня стадія речоманії. Спроба замкнутого існування в безперервному процесі нагромадження власних відходів. Коротше, Земля – це хворе місце Всесвіту. Гадаю, її вилучили з Усегалактичного плану через хронічну Космічну Несумісність. Після оздоровлення її збираються перетворити на заповідник для нарцисів.

Усім присутнім стало ясно, що сталася трагічна помилка. Викликали Кур'єра і звинуватили його в недбальстві, кажучи, що він не бачить очевидного. Чиновник затято доводив свою невинність, посилаючись на поважні причини, на які ніхто не хотів зважати.

Присутній на з'ясуванні Тоталізаторний Комп'ютер, який, власне, все й наплутав, замість вибачень і виправдань визнав свою помилку і явно пишався нею.

– Мене, – сказав Комп'ютер, – виготовили з мінімальними допусками. Я був призначений виконувати складні й точні операції з допуском не більше однієї помилки на п'ять мільярдів дій.

– Отже? – спитав Чиновник.

– А висновок очевидний. Я запрограмований на помилку, і я виконав ту програму. Вам, джентльмени, слід пам'ятати, що помилка для машини – етична категорія. Так, тільки етична. Ідеальна машина – абсурд, а спроба створити ідеальну машину – блюзнірство. Усьому живому, навіть умовно живій машині властиво помилятися. Це один з небагатьох способів відрізнити живе від детермінізму неживої матерії. Такі складні машини, як я, є перехідною ланкою від живого до неживого. Якби ми не хибили ніколи, то були б недоречні, потворні та

never to err, we would be inapropos, hideous, immoral. Malfunction, gentlemen, is, I submit, our means of rendering worship to that which is more perfect than we, but which still does not permit itself a visible perfection. So, if error were not divinely programmed into us, we would malfunction spontaneously, to show that modicum of free will which, as living creations, we partake in."

Everyone bowed their heads, for the Sweepstakes Computer was talking of holy matters. The alien Carmody brushed away a tear, and said:

"I cannot disagree, although I do not concur. The right to be wrong is fundamental throughout the cosmos. This machine has acted ethically."

"Thank you," the Computer said simply. "I try."

"But the rest of you," the alien Carmody said, "have merely acted stupidly."

"That is our unalterable privilege," the Messenger reminded him. "Stupidity in the malperformance of our functions is our own form of religious error. Humble as it is, it is not to be despised."

"Kindly spare me your mealy-mouthed religiosity," Karmod said. He turned to Carmody. "You have heard what has been said here, and perhaps, with your dim subhuman consciousness, you have comprehended a few of the main ideas."

"I understood," Carmody said briefly.

"Then you know that you have a Prize which ought to have been awarded to me, and which, therefore, is rightfully mine. I must ask you, and I do so ask you, to hand it over to me."

Carmody was about to do so. He had grown somewhat weary of his adventure, and he felt no overwhelming desire to retain the Prize. He wanted to go home, he wanted to sit down and think about everything that had happened, he wanted an hour's nap and several cups of coffee and a cigarette.

It would have been nice to keep the Prize, of course; but it seemed more trouble than it was worth. Carmody was about to hand it over when he heard a muffled voice whispering to him:

"Don't do it!"

Carmody looked around quickly, and realized that the voice had come from the gaily wrapped little box in his hand. The Prize itself had spoken to him.

"Come, now," Karmod said, "let's not delay. I have urgent business elsewhere."

"To hell with him," the Prize said to Carmody. "I'm your Prize, and there's no reason why you should give me up."

That cast a somewhat different light on the matter. Carmody was about to give up the Prize anyhow, since he didn't wish to make trouble in unfamiliar surroundings. His hand had already started to move forward when Karmod spoke again.

аморальні. Джентльмени, я стверджую, що помилки – це наш спосіб ушанування того, що досконаліше за нас, але ніколи не дозволяє собі проявляти ту досконалість. Отже, якби помилка не була запрограмована в нас божою волею, то ми помилялися б спонтанно, виказуючи ту дрібку свободи, якою ми, як і все живе, наділені теж.

Всі схилили голови, бо Тоталізаторний Комп'ютер говорив про святе. Кармоді-суперник змахнув сльозу і сказав:

– Не смію заперечувати, хоч і не погоджуюся. Право помилятися – головний принцип Космосу. Машина вчинила високоморально.

– Дякую, – скромно сказав Комп'ютер. – Радий прислужитися.

– Та всі інші, – вів далі чужий Кармоді, – просто дурня клеїли.

– Це наш непорушний привілей, – нагадав йому Кур'єр. – Недбалість при виконанні обов'язків – наш спосіб побожно помилятися. Спосіб скромний, та на зневагу все ж не заслуговує.

– Будьте ласкаві звільнити мене від своєї медоточивої побожності, – огризнувся галактичний Кармод, а відтак звернувся до земного Кармоді: – Ти ж чув нашу розмову і, мабуть, своїм примітивним розумом хоч трохи доглував, про що тут ішлося?

– Так, я зрозумів, – коротко відповів Кармоді.

– Тоді ти знаєш, що Виграш мій і належить мені по праву. Тому я змушений звернутися до тебе з проханням віддати його мені.

Кармоді так було й учинив. Йому вся ця пригода вже набридла і не дуже й кортіло відстоювати Виграш. Хотілося додому, хотілося сісти, обміркувати все, що сталося, годинку подрімати, випити кави й запалити сигарету.

Звичайно, приємно й Виграш отримати, та, здається, від нього більше мороки, ніж утіхи. І Кармоді вже було намірився віддати коробку, як почув приглушений шепіт:

– Не роби цього!

Кармоді швидко озирнувся і зрозумів, що голос іде з яскраво обгорнутого пакунка. Промовляв сам Виграш.

– Так давай же, – не терпілося Кармодові. – Не тягни. У мене невідкладні справи.

– Під три чорти його! – порадив Виграш Кармоді. – Я – твій Виграш. Немає рації мене віддавати.

Тепер усе оберталось інакше. Та все ж Кармоді був ладен віддати Виграш, бо не хотів на свою голову клопоту, та ще й на чужій території. Рука вже було подалася вперед, коли це озвався Кармод:

"Give it here this instant, you faceless slug! Rapidly, and with an apologetic smile upon your rudimentary face, or else I will enforce measures of unbelievable pertinacity!"

Carmody's jaw stiffened and he withdrew his hand. He had been pushed around long enough. Now, for the sake of his own self-esteem, he would not yield any more.

"To hell with you," Carmody said, unconsciously imitating the phraseology of the Prize.

Karmod realized at once that he had gone about the thing in the wrong way. He had permitted himself the luxury of anger and ridicule—costly emotions which he usually vented only in the privacy of his soundproof cave. By satisfying himself, he had lost his chance for self-satisfaction. He tried now to undo what he had done.

"Please excuse my former tone of belligerence," he said to Carmody. "My race has a penchant for self-expression which sometimes takes on destructive forms. You cannot help being a lower life-form; I meant no insult."

"That's perfectly all right," Carmody said graciously.

"Then you will give me the Prize?"

"No, I will not."

"But my dear sir, it is mine, I won it, it is only equitable—"

"The Prize is not yours," Carmody said. "My name was picked by the duly constituted authority, namely, the Sweepstakes Computer. An authorized Messenger brought me the tidings, and an official Clerk gave me the Prize. Thus, the legal bestowers, as well as the Prize itself, consider me the true recipient."

"You tell 'em, keed," the Prize said.

"But my dear sir! You yourself heard the Sweepstakes Computer admit its error! Therefore, by your own logic—"

"That statement needs rewording," Carmody said. "The Computer did not admit his error, as in an act of carelessness or oversight; he avowed his error, which was committed purposefully and with reverence. His error, by his own statement, was intentional, carefully planned and calculated to a nicety, for a religious motive which all concerned must respect."

"The fellow argues like a Borkist," Karmod said to no one in particular. "If one did not know better, one would think that an intelligence was at work here, rather than a dismal blind format-following. Yet still, I'll follow the reedy tenor of his excuses and blast them with the bellowy bass of irrefutable logic!"

– Віддавай негайно, слимаку безликий! Хутко, та ще й посміхайся догідливо своєю рудиментарною пикою, бо надовго затямиш, коли я за тебе візьмуся!

Щелепи Кармоді стиснулися і він відсмикнув руку. Вже занадто довго ним нехтували. Зараз, хоча б заради самоповаги, він не міг більше поступатися.

– Йди під три чорти! – гарикнув Кармоді, підсвідомо переймаючи стиль Виграша.

Кармод одразу ж зметикував, що заліз куди не слід. Він дозволив собі розкіш гніватись і насміхатися – дорогі емоції, яким він, як правило, давав волю тільки наодинці у своїй звуконепроникній печері. Потішив душу, та втратив шанс на втіху. Тепер він силкувався виправити ситуацію.

– Будь ласка, вибачте, якщо я образив вас, – звернувся він до Кармоді.
– Моя цивілізація схильна до самовиразу, що подеколи набуває деструктивних форм Ви ж не винні в тім, що ви нижча життєва форма. Я й на думці не мав вас ображати...

– Я не ображаюся, – великодушно вибачив Кармоді.

– Тобто віддасте мені Виграш?

– Ні, не віддам.

– Одначе, сер, він припав мені, я виграв, справедливість вимагає...

– Виграш не ваш, – оголосив Кармоді. – Моє ім'я вибрав авторитетний фахівець, а саме Тоталізаторний Комп'ютер. Повноважний Кур'єр повідомив мене, а відповідальний Чиновник, офіційна особа, видав мені Виграш. Отже, офіційні розпорядники, а також і сам Виграш вважають мене законним реципієнтом.

– Вмієш, дит-тинко, заливати! – похвалив Виграш.

– Але ж, любий сер! Ви ж чули самі, що Комп'ютер визнав свою помилку! І за вашою власною логікою...

– Цю обставину слід розглядати інакше, – не дав докінчити Кармоді. – Комп'ютер не визнав свою помилку актом недбалства чи недогляду. Він засвідчив, що помилився зумисне, пройнявшись належною святобливістю. Помилка, як він сам казав, передбачена, ретельно спланована й старанно обрахована з побожних міркувань, гідних усякої шани.

– Та він сперечається, як боркіст, – ні до кого не звертаючись, констатував Кармод. – Якби не знатя, то можна було б подумати, що це голос розуму, а не огидне й сліпе наслідування штампів. Та я все ж розтрощу його пискляві викрутні громовим ударом неспростовної логіки!

Karmod turned to Carmody and said, "Consider: the machine erred purposefully, upon which fact you base your argument. Yet the error is complete with your recipience of the prize. For you to keep it would compound the fault; and a doubled piety is known to be a felony."

"Hah!" cried Carmody, quite carried away by the spirit of the affair. "For the sake of your argument you consider the mere momentary performance of the error as its entire fulfillment. But obviously, that cannot be. An error exists by virtue of its consequences, which alone give it resonance and meaning. An error which is not perpetuated cannot be viewed as any error at all. An inconsequential and reversible error is the merest dab of superficial piety. I say, better to commit no error at all than to commit an act of pious hypocrisy! And I further say this: that it would be no great loss for me to give up this Prize, since I am ignorant of its virtues; but the loss would be great indeed for this pious machine, this scrupulously observant computer, which, through the interminable performance of five billion correct actions has waited for its opportunity to make manifest its God-given imperfection!"

"Hear, hear!" cried the Prize. "Bravo! Huzza! Well said! Completely correct and incapable of refutation!"

Carmody folded his arms and faced a discomfited Karmod. He was quite proud of himself. It is difficult for a man of Earth to come without preparation into any Galactic Center. The higher life-forms to be encountered there are not necessarily more intelligent than humans; intelligence counts for no more in the scheme of things than long claws or strong hooves. But aliens do have many resources, both verbal and otherwise. For example, certain races can literally talk a man's arm off, and then explain away the presence of the severed limb. In the face of this kind of activity, Humans of Earth have been known to experience deep sensations of inferiority, impotence, inadequacy, and anomie. And, since these feelings are usually justified, the psychic damage is intensified accordingly. The result, more often than not, is complete psychomotor shutdown and a cessation of all except the most automatic functions. A malfunction of this type can be cured only by changing the nature of the universe, which is, of course, impractical. Therefore, by virtue of his spirited counterattack, Carmody had met and overcome a considerable spiritual risk.

"You talk well," Karmod said grudgingly. "Yet I will have my Prize."

"You will not," Carmody said.

Karmod's eyes flashed ominously. The Clerk and the Messenger moved quickly out of the way, and the Sweepstakes Computer muttered, "Virtuous error is not to be punished," and quickly scuttled out of the

Кармод повернувся до Кармоді й проказав:

– Зважте, що машина помилилась умисне, а ви на цьому ґрунтуєте свої аргументи. Те, що ви отримали Виграш, – уже помилка. А залишивши його собі, ви подвоїте помилку. А подвійна побожність, як відомо, – вже злочин.

– Ха! – вигукнув, загорівшись, Кармоді. – Щоб мати аргумент, ви саме помиляння видаєте за скоєну помилку. Таж очевидно, що це не так. Помилка існує завдяки своїм наслідкам – лише вони надають їй значення. Помилка, що не залишила сліду, взагалі не помилка. Помилка, яку можна виправити, – ознака неглибокої побожності. І я кажу вам: краще взагалі не помиляйтесь, ніж удаватись до побожного лицемірства! А ще я кажу так: відмовитись від Виграшу не така вже й велика втрата для мене, бо я не знаю його цінності. Та це велика втрата для благочестивої машини, цього правовірного Комп'ютера, що, виконуючи нескінченний ряд п'яти мільярдів правильних дій, терпляче чекав нагоди виявити свою Богом даровану недосконалість!

– Слухайте! Слухайте! – вигукнув Виграш. – Bravo! Ура! Влучно сказано! Абсолютно логічно й незаперечно!

Кармоді схрестив руки і подивився на спантеличеного супротивника. Він пишався собою. Земній людині без належної підготовки в будь-якому Галактичному Центрі доводиться нелегко. Вищі життєві форми, з якими там доводиться стикатись, не конче розумніші за людей. Розум серед інших речей важить не більше, ніж довгі пазури чи міцні копита. Та чужинці мають ще багато резервних аргументів – і не тільки словесних. Представники деяких цивілізацій, наприклад, можуть буквально відговорити людині руку, а потім іще й задискутувати наявність чи відсутність кінцівки. Зустрівшись із таким, Земні Гуманоїди здебільша страждали від глибокого відчуття своєї меншовартості, недолугості, невідповідності та безладності. А небезпідставність такого відчуття лише поглиблювала психічні травми. Найчастіше це закінчувалося повним психомоторним колапсом і припиненням усіх функцій, окрім чисто автоматичних. Такі захворювання можна лікувати хіба що змінивши природу Всесвіту, тобто це нереально. Отже, завдяки рішучій контратаці Кармоді уник серйозних психічних розладів.

– Доладно у вас виходить, – неохоче визнав Кармод. – Та Виграш належатиме мені.

– Аж ніяк!

Кармодові очі зловісно спалахнули. Чиновник та Кур'єр швиденько відійшли набік, а Тоталізаторний Комп'ютер вискотівся з кімнати, бурмочучи:

– За невмисну помилку не карають.

room. Carmody held his ground, since he had no place to go. The Prize whispered, "Ware shoals!" and shrank to a cube an inch to a side.

A humming sound came from Karmod's ears, and a violet nimbus played around his head. He raised his arms, and drops of molten lead ran down his fingertips. He stepped terribly forward, and Carmody couldn't help closing his eyes.

Nothing happened. Carmody opened his eyes again.

In that brief time Karmod had apparently reconsidered, disarmed, and was now turning away with an affable grin.

"Upon more mature consideration," Karmod said slyly, "I have decided to forego my right. A little prescience goes a long way, especially in a galaxy as disorganized as this one. We may or may not meet again, Carmody; I do not know which eventuality would be most to your advantage. Farewell, Carmody, and happy traveling."

With that sinister emphasis, Karmod departed in a manner which Carmody found strange but effective.

PART II

WHERE IS EARTH ?

Chapter 5

"Well," the prize said, "that's that. I trust we have seen the last of that ugly creature. Carmody, let us go to your home."

"An excellent idea," Carmody said. "Messenger! I want to go home now!"

"The feeling is quite normal," the Messenger said, "and also quite reality-oriented. I would say that you should go home, and as rapidly as possible."

"So take me home," Carmody said.

The Messenger shook his head. "That's not my job. I am only supposed to bring you here."

"Whose job is it?"

"It is your job, Carmody," the Clerk said.

Carmody experienced a sinking feeling. He was beginning to understand why Karmod had given up so easily. He said, "Look, fellows, I hate to impose on you, but really, I need some help."

Кармоді не відступився, бо відступати було нікуди.

– Стережися! – прошепотів Виграш і зменшився до розмірів кубика зі стороною в один дюйм.

З вух Кармода почулося низьке гудіння, над головою затанцював фіолетовий німб. Кармод підняв руки – з кінчиків пальців скапував розплавлений свинець. Він загрозливо ступнув уперед, і Кармоді мимоволі заплющив очі.

Та нічого не сталося. Кармоді знову розплющив очі.

За цю коротку мить Кармод, мабуть, передумав, роззброївся і тепер приязно посміхався.

– Після зрілих роздумів, – лукаво сказав він, – я вирішив відмовитися від своїх прав. Поки збудеться хоч щось передбачене, мине довгий час, надто в такій безладній Галактиці, як наша. Може, нам ще випаде зустрітися, а може, й ні, Кармоді. Не знаю, що буде для вас краще. Прощайте, Кармоді, і щасливої вам дороги.

З цим зловісним побажанням Кармод зник. Спосіб його зникнення Кармоді видався дивним, однак ефективним.

ЧАСТИНА II КУДИ?

Розділ 5

– Ось так, – озвався Виграш, – по всьому. Сподіваюся, що ми востаннє бачили цю потвору. Ходімо до тебе додому, Кармоді.

– Слушна думка, – сказав Кармоді. – Кур'єре! Тепер мені хочеться додому!

– Природне бажання, – погодився Кур'єр, – до того ж свідчить про правильну орієнтацію. Адже вам слід чимшвидше подаватися додому.

– То й відпровадьте мене додому.

Кур'єр похитав головою.

– Це не моя справа. Я був зобов'язаний тільки доправити вас сюди.

– А чия ж то справа?

– Ваша, Кармоді, – сказав Чинovníк.

Кармоді відчув, як у нього похололо в животі. Він починав розуміти, чому Кармод так легко відступився.

– Слухайте, хлопці, – сказав Кармоді, – мені незручно вас обтяжувати, але я й справді потребую допомоги.

"Oh, very well," the Messenger said. "Give me the coordinates and I'll take you there myself."

"Coordinates? I don't know anything about that. It's a planet called Earth."

"I don't care if it is called Green Cheese," the Messenger said. "I need to know the coordinates if I'm to be of any assistance."

"But you were just there," Carmody said. "You went to Earth and brought me here!"

"So it may have appeared to you," the Messenger explained patiently. "But it is not the case at all. I simply went to the coordinates which were given me by the Clerk, who got them from the Sweepstakes Computer; and there you were, and I brought you here."

"Can't you bring me back to the same coordinates?"

"I can, with the greatest of ease. But you would find nothing there. The galaxy is not static, you know. Everything in the galaxy moves, each thing at its own rate and in its own manner."

"Can't you figure out from the coordinates where Earth will be now?" Carmody asked.

"I can't even add up a column of figures," the Messenger said proudly. "My talents lie in other directions."

Carmody turned to the Clerk. "Then can you figure it out? Or can the Sweepstakes Computer?"

"I can't add very well, either," the Clerk said.

The Computer scuttled back into the room. "I can add magnificently," it said. "But my function is limited to selecting and locating the winners of the Sweepstakes within my margin of permissible error. I have you located (you are here) and therefore I am forbidden the interesting theoretical job of learning your planet's present coordinates."

"Can't you do it just as a favor?" Carmody pleaded.

"I have no quotient for favors," the Computer replied. "I can no more find your planet than I can fry an egg or trisect a nova."

"Can't anyone help me?" Carmody asked.

"Don't despair," the Clerk said. "Travelers' Aid can fix you up in a jiffy, and I'll take you there myself. Just give them your Home Coordinates."

"But I don't know them!" Carmody said.

There was a short, shocked silence. Then the Messenger said, "If you don't know your own address, how do you expect anyone else to know it? This galaxy may not be infinite, but it's a pretty big place all the same. Any creature that doesn't know its own Location should never leave home."

– Добре, – пом'якшав Кур'єр. – Давайте мені координати – і я допроваджу вас додому.

– Координати? Та я й не чув про таке. Моя планета називається Земля.

– Щодо мене, то нехай хоч Зелений Глід. Щоб я міг стати у пригоді – потрібні координати.

– Таж ви там були, – доводив Кармоді. – Ви ж прибули на Землю і забрали мене звідти!

– То вам так тільки здається, – терпляче пояснював Кур'єр. – Насправді ж усе було інакше. Я просто скерувався в точку, координати якої мені дав Чиновник, а він отримав їх від Тоталізаторного Комп'ютера. Я вас знайшов і привів сюди.

– А ви не можете доправити мене в ті самі координати?

– Можу і дуже легко, але там ви нічого не застанете. Галактика, до вашого відома, не статична. У ній все рухається – кожне тіло зі своєю швидкістю і за своєю траєкторією.

– А ви можете вирахувати нові координати Землі?

– Я не вмію навіть додавати у стовпчик, – гордо відповів Кур'єр. – У мене інші таланти.

Кармоді обернувся до Чиновника:

– А ви можете? Чи Тоталізаторний Комп'ютер?

– Я також не майстер додавати, – відбувся Чиновник.

– А я прекрасно вмію додавати, – сказав Комп'ютер, укочуючись до кімнати. – Та мої функції обмежені відбором щасливців у Тоталізаторі та пошуком їхнього перебування в межах допустимої похибки. Я знайшов вас – ви тут. Тому, власне, мені й не можна братися за цікаву теоретичну проблему з'ясування нових координатів вашої планети.

– А ви можете обрахувати, просто зласкавившись до мене? – молив Кармоді.

– На ласку я не запрограмований, – відповів Комп'ютер. – Шукати вашу планету для мене все одно, що смажити яєчню або ж патрати наднову зоряну туманність.

– Хтось може мені допомогти?

– Не впадайте у відчай, – подав голос Чиновник. – Служба Допомоги Мандрівникам усе владнає за одну мить. Я сам вас доправлю туди. Давайте координати вашого Дому.

– Таж я їх не знаю!

Запала коротка розгублена мовчанка. Її порушив Кур'єр:

– Хто ж тоді має знати вашу адресу, коли ви самі її не знаєте? Наша Галактика, може, й не безмежна, та все ж, хай там як, досить велика. Істота, що не знає своєї адреси, не повинна покидати домівки.

"I didn't know that at the time," Carmody said.

"You might have asked."

"I didn't think of it. . . . Look, you have to help me. It can't be too difficult to find out where my planet is."

"It's incredibly difficult," the Clerk told him. " 'Where' is only one of the three coordinates that are needed."

"What are the other two?"

"We also need to know 'When' and 'Which.' We call them the three W's of Location."

"I don't care if you call them Green Cheese," Carmody said in a sudden burst of anger. "How do other life-forms find their way home?"

"They utilize their inherent homing instinct," the Messenger said. "Are you sure you don't have one, by the way?"

"I don't think so," Carmody said.

"Of course he doesn't have a homing instinct!" the Prize burst out indignantly. "The fellow's never been off his home planet! How would he develop a homing instinct?"

"True enough," the Clerk said, and rubbed his face wearily. "This is what comes of dealing with lower life-forms. Damn that computer and his pious errors!"

"Only one in five billion," the Computer said. "Surely that's not asking very much."

"No one's blaming you," the Clerk said. "No one's blaming anyone, as a matter of fact. But we still have to figure out what to do with him."

"It's a heavy responsibility," the Messenger said.

"It certainly is," the Clerk agreed. "What do you say we kill him and forget the whole thing."

"Hey!" Carmody cried.

"It's OK with me," the Messenger said.

"If it's OK with you fellows," the Computer said, "then it's OK with me."

"Count me out," the Prize said. "I can't put my finger on it at the moment, but there's something wrong with the whole idea."

Carmody made several vehement statements to the effect that he did not want to die and ought not to be killed. He appealed to their better instincts and their sense of fair play. These remarks were judged tendentious and were stricken from the record.

"Wait, I have it!" the Messenger said suddenly. "As an alternate solution, what about this? Let's not kill him; let's help him, in utter sincerity and to the best of our abilities, to return to his home alive and in good health both mental and physical."

– Але тоді я цього не знав.

– Могли б запитати.

– Мені й на думку не спадало... Слухайте, ви иовинні допомогти мені. Невже так важко дізнатися, куди перемістилась моя планета?

– Неймовірно важко, – сказав Чиновник. – “Куди” – лише одна з трьох погрібних координат.

– А які ще дві?

– Нам слід ще знати “Коли” і “Котра”. Ми називаємо їх “Три К” планети.

– Називайте хоч Зеленим Глодом, – раптом прорвало Кармоді. – Як інші життєві форми знаходять свій шлях додому?

– Їм допомагає спадковий інстинкт домівки, – пояснив Кур’єр. – До речі, ви певні, що у вас його немає?

– Не думаю, – відповів Кармоді.

– Звідки у нього інстинкт домівки? – обурився Виграш. – Хлопець ніколи не покидав рідної планети. **Яким чином він міг розвинути інстинкт домівки?**

– І це правда, – погодився Чиновник і втомлено витер обличчя. – От що буває, коли маєш справу з нижчими життєвими формами. Чорти б ухопили той Комп’ютер з його побожними помилками!

– Тільки одна на п’ять мільярдів, – нагадав Комп’ютер. – Певне, це не так уже й багато.

– Ніхто вам не дорікає, – зітхнув Чиновник. – Ніхто, зрештою, нікому не дорікає. Та нам слід вирішити, що робити з ним.

– Це велика відповідальність, – зауважив Кур’єр.

– Звичайно, велика, – погодився Чиновник. – А як ви на те, щоб порішити його й мати спокій?

– Гей! – крикнув Кармоді.

– Я не проти, – сказав Кур’єр.

– Коли ви, хлопці, не проти, то і я за, – приєднався Комп’ютер.

– Тільки без мене, – відмежувався Виграш. – Я не маю права втручатися, та щось тут негаразд у самій концепції.

Кармоді виголосив запальну промову, обстоюючи свою нехіть умирати і заперечуючи право інших убивати його. Він благав в ім’я найсвятішого та звертався до їхнього почуття справедливості. Його заяву засудили як тенденційну і з протоколу викреслили.

– Стривайте! – несподівано сказав Кур’єр. – Що ви скажете на таку альтернативну пропозицію? Давайте його вбивати не будемо, а від широкого серця і скільки снаги нам стане допоможемо йому вернутися додому живим і здоровим психічно й фізично.

"It's a thought," the Clerk admitted.

"In that way," the Messenger said, "we can perform an exemplary action of the greatest merit, all the more noteworthy because it will be utterly futile. For obviously, he will probably be killed in the course of the trip anyhow."

"We'd better get on with it," the Clerk said. "Unless we want him to get killed while we're talking."

"What is this all about?" Carmody asked.

"I'll explain everything later," the Prize whispered to him. "Assuming that there is a later. And, if we have time, I'll also tell you a rather fascinating story about myself."

"Get ready, Carmody!" the Messenger called out.

"I'm ready," Carmody said. "I hope."

"Ready or not, here you go!"

And he went.

Chapter 6

Perhaps for the first time in the history of the human race, a man actually and literally split a scene.

From Carmody's point of view, he didn't move at all; it was everything else that moved. The Messenger and the Clerk melted into the background. The Galactic Center went flat and took on an unmistakable resemblance to a large, poorly executed mural.

Then a crack appeared in the upper left-hand corner of the mural, widened and lengthened, and raced down to the lower right-hand corner. The edges curled back, revealing utter blackness. The mural, or Galactic Center, rolled itself up like two windowshades and left not a wrack behind.

"Don't worry, they do it with mirrors," the Prize whispered to him.

The explanation worried Carmody more than the occurrence. But he kept a tight control on himself and a somewhat tighter control on the Prize. The blackness became complete and utter, soundless and sightless, a paradigm of deep space. Carmody endured it for as long as it lasted, which was incomprehensible.

Then, abruptly, the scene resolved. He was standing on ground breathing air. He could see barren mountains the color of white bone and a river of frozen lava. A faint, stagnant breeze blew in his face. Overhead there were three tiny red suns.

This place seemed more immediately alien than the Galactic Center; still, it was a relief to Carmody. He had encountered places like this in dreams; but the Galactic Center was the stuff of nightmares.

– Чудово! – визнав Чиновник.

– Отже, – вів далі Кур'єр, – ми здійснимо гідний акт високого милосердя, неоціненного вже тим, що користі з нього не буде ніякої. Бо, мабуть, по дорозі цього хлопця однаково вб'ють.

– Мершій до роботи, – запропонував Чиновник, – якщо ми не хочемо, щоб його порішили ще під час нашої розмови.

– Про що йдеться? – запитав Кармоді.

– Згодом довідаєшся, – прошепотів Виграш. – Якщо взагалі матимеш те “згодом”. А коли буде час, я ще розповім тобі цікаву історію про себе.

– Приготуйтеся, Кармоді, – попередив Кур'єр.

– Я, здається, готовий, – сказав Кармоді.

– Готовий чи ні – рушай!

І Кармоді вирушив.

Розділ 6

Мабуть, вперше за всю історію людства людина воістину й буквально розділила сцену.

Кармоді здавалося, що сам він не рухається – рухається все навкруги. Кур'єр і Чиновник розтанули на задньому плані. Галактичний Центр став пласким і дуже скидався на похапцем намазюкану велику театральну декорацію.

Відтак в її лівому куті з'явилась тріщина, що, розширюючись, поповзла косо вниз до правого кута. Краї загнулися, відкриваючи непроглядну пітьму. І декорація, вона ж Галактичний Центр, згорнулась у два рулони, від яких потім не лишилося й сліду.

– Не тривожся, це ефект з дзеркалами, – шепнув йому Виграш.

Пояснення стривожило Кармоді дужче, ніж сама подія. Та він з усієї сили намагався триматись, а ще міцніше тримав у руках Виграш. Пітьма була цілковита, кромішня, беззгучна і непроглядна – достоту далекий космос. Якимось дивом Кармоді зберіг самовладання.

Потім сцена раптом освітілася знову. Він стояв на тверді й дихав повітрям. Побачив голі скелі, схожі на обгризені кістки, і ріку скрижанілої лави. Легенький застояний легіт обвівав обличчя. Над головою висіли три маленькі червоні сонця.

Чужина відчувалася ще дужче, ніж у Галактичному Центрі, та все ж Кармоді зітхнув полегшено: все тут нагадувало мирні сни, а Центр належав до розряду нічних кошмарів.

With a sudden start he realized that the Prize was no longer in his hand. How could he have mislaid it? He looked around frantically, and found a small green garter snake curled around his neck.

"It's me," it said. "I'm your Prize. I am merely in a different shape. Form, you see, is a function of total environment, and we prizes are peculiarly sensitive to environmental influences. You mustn't let it alarm you. I'm still with you, keed, and together we will free Mexico from the sullen foreigner's hand of the dandy Maximilian."

"Huh?"

"Analogize!" the Prize demanded. "You see, Doctor, despite our high intelligence, we Prizes have no language of our own. Nor do we have any need of an individual tongue, since we are always being awarded to various aliens. Solving the talk-problem is quite simple, but sometimes disconcerting; I merely run a tap-line into your association bank and draw out what words I need to make my meaning clear. Have my words made my meaning clear?"

"Nothing is very clear," Carmody confessed. "But I think I understand."

"Good bhoy," the Prize said. "The concepts may get a little jangled from time to time, but you will inevitably decipher them. After all, they are yours. I have a rather amusing story to tell in that regard, but I fear it must wait. Something is about to happen too quickly."

"What? What is it?"

"Carmody, mon vieux, there is not time to explain all. There may not even be time to explain what you absolutely must know in order to maintain the operation of your life. The Clerk and the Messenger have very kindly sent you—"

"Those murderous bastards!" Carmody said.

"You must not condemn murder so lightly," the Prize said reprovingly. "It bespeaks a careless nature. I remember a pertinent dithyramb to that effect, which I will recite later. Where was I? Oh yes, the Clerk and the Messenger. At considerable personal expense, those two worthies have sent you to the one place in Galaxy where you may—just possibly—be helped. They didn't have to do it, you know. They could have killed you on the spot for future crimes; or they could have shipped you to your planet's last known location, where it most assuredly is not now. Or they could have extrapolated its most likely present location and sent you there. But since they are poor extrapolators, the results of that would have been very bad indeed, in all likelihood. So you see—"

"Where am I?" Carmody asked, "and what is supposed to happen here?"

"I was coming to that," the Prize said. "The planet is called Lursis, as is probably evident. It has only a single inhabitant—the autochthonous Melichrone,

З раптовим острахом Кармоді спохопився, що в руках у нього нема Виграша. Куди ж він міг подітися? Кармоді розгублено роззирнувся і раптом відчув, що навколо його шиї обвився маленький зелений вуж.

– Це я, – сказав вуж, – твій Виграш. Просто в іншій подобі. Форма, бачиш, є функцією середовища, а ми, виграші, надзвичайно чутливі до середовища. Так що не переймайся, дит-тин-ко. Я з тобою. Ми ще разом звільнимо Мексіку від заброди Максиміліана.

– Що-о-о?

– Шукай аналогій! – порадив Виграш. – Розумієш, докторе, попри всю глибину нашого інтелекту ми, виграші, не маємо своєї мови. Та й навіщо нам своя мова? Все одно нас роздають усяким чужинцям. Проблема вирішується просто, хоча деколи трапляються непорозуміння. Мені досить пройтися неводом по твоєму банку асоціацій, і я витягну звідти слова, потрібні для викладу моєї думки. То як, мої слова прояснили думку?

– Не дуже, – признався Кармоді. – Та, гадаю, я втямив.

– Розумник, – похвалив Виграш. – Деколи поняття можуть видаватися туманними, але ти неодмінно докопаєшся до суті. Зрештою, вони ж належать тобі. З цього приводу я б розповів тобі кумедну історію, та боюся, вона не на часі. Здається, от-от щось трапиться.

– Що? Що саме?

– Кармоді, mon vieux, не час для пояснень. Може статися, що навіть не буде часу пояснити те, що ти неодмінно повинен знати, аби жити далі. Чиновник і Кур'єр вельми люб'язно послали тебе...

– Кляті вбивці! – не стримався Кармоді.

– Не осуджуй убивство так легковажно, – дорікнув Виграш. – Це викриває недбалість природи. Пригадую на цю тему доречний дифірамп, прочитаю пізніше. На чому я спинився? Ага, Чиновник і Кур'єр. Під величезну відповідальність ті два достойники послали тебе в одне місце в Галактиці, де тобі, цілком імовірно, можуть допомогти. Адже ти знаєш, що це не входило в їхні обов'язки. Вони могли покінчити з тобою на місці за майбутні злочини або ж відправити в останнє відоме їм місце перебування твоєї планети, де її, певне, вже й сліду нема. Або ж могли обрахувати місце її найімовірнішого перебування нині і послати тебе туди. А оскільки математики з них нікудишні, то результати, мабуть, були б дуже наближені. Так що, бачиш...

– Де я тепер? – урвав Кармоді. – І що тут має статися?

– Я саме збирався сказати, – заспокоїв його Виграш. – Ця планета, якщо не помиляюся, називається Лурсіс, себто Приваблива. На ній тільки

who has been here as long as anyone can remember, and will be here as long as anyone can project. Melichrone is sui generis in spades and with a vengeance. As an autochthone he is inimitable; as a race he is ubiquitous; as an individual he is different. Of him it has been written:

'Lo, the lonely eponymous hero,
mating himself with himself
while furiously himself resists
the angry onslaught of himself!"

"Damn you," Carmody shouted, "you're talking away like a Senate subcommittee but you're not saying anything!"

"That's because I'm flustered," the Prize said, with a noticeable whine. "Great Scott, man, d'ye think I bargained for anything like this? I'm shook, man, I'm real shook, believe you me, and I'm only trying to explicate because, if I don't put my hand to the helm, this whole damned ball of wax will come crashing down like a house of kurds."

"Cards," Carmody corrected absentmindedly.

"Kurds!" the Prize screamed at him. "Man, have you ever seen a house of kurds come tumbling down? Well, I have, and it's not a pretty sight."

"It sounds like a whey-out spectacle," Carmody said, and giggled immoderately.

"Get hold of yourself!" the Prize whispered with sudden urgency. "Integrate! Perform the pause that refreshes! Hitch your thalamus to a star! For now it comes, even Melichrone!"

Carmody found himself strangely calm. He looked out over the twisted landscape and saw nothing that he had not seen before.

"Where is he?" he asked the Prize.

"Melichrone is evolving in order to be able to speak to you. Answer him boldly but with tact. Do not make any reference to his disability; that will only get him angry. Be sure—"

"What disability?"

"Be sure that you remember his one limitation. And above all, when he asks his Question, answer it with extreme care."

"Wait!" Carmody said. "All you've done is to confuse me! What disability? What limitation? And what will his Question be?"

"Stop nagging at me!" the Prize said. "I cannot abide it! And now I can retain consciousness no longer. I have delayed my hibernation unbearably, and all for your sake. So long, keed, and don't let them sell you any wooden centrifuges."

And with that, the garter snake adjusted his coils, put his tail in his mouth and went to sleep.

один мешканець – Меліхрон Споконвічний. Він живе тут споконвіку і житиме довше, ніж можна собі уявити. Меліхрон – сам собі, так би мовити, цар і суддя. Він неповторний у своїй споконвічності, всюдисущий за своєю природою, багатоликий як індивід. Це про нього написано:

Ось він, самотній славетний герой.
Величчю тільки з собою він рівня,
В битвах затятих життя захищає,
Нападаючи сам на себе.

– А щоб тобі! – не стерпів Кармоді. – Мелеш, як ціла сенатська підкомісія, і ніякого глузду!

– Це від розчулення, – сказав, гучно схлипнувши, Виграш. – Оце так, чоловіче, ти гадаєш, я на таке сподівався? Я зворушений, чоловіче, я справді зворушений, повір, і намагаюся зрозуміти чому, бо якщо я не візьму до рук стерна, то увесь цей клятий палац слонової млості западеться, як кабачкова хатка.

– Карткова, – автоматично поправив Кармоді.

– Кабачкова! – прикрикнув на нього Виграш. – Ти колись бачив, як падає кабачкова хатка? А я бачив – видиво не з приємних.

– Звучить, як п'янка з маслянки, – бовкнув Кармоді й нескромно захихикав.

– Припини! – з притиском просичав Виграш. – Зосередься! Зберися з думками! Підготуй свої сірі клітини до зустрічі із світилом! Бо гряде він – справедливий Меліхрон!

Кармоді відчув себе на диво спокійним. Він пошукав очима по нерівній місцині та не примітив нічого нового.

– Де він? – запитав Кармоді у Виграша.

– Меліхрон утілюється, щоб мати можливість розмовляти з тобою. Відповідай йому сміливо, але делікатно. Крий Боже натякнути на його каліцтво. Це розсердить його. Пам'ятай...

– Що за каліцтво?

– Пам'ятай про його єдиний гандж. Та насамперед, коли він поставить своє Запитання, відповідай на нього дуже обережно.

– Стривай! – знову перебив Кармоді. – Ти хочеш збити мене з пантелику! Яке каліцтво? Який гандж? І яке Запитання він поставить?

– Не присікуйся! Терпіти цього не можу! – сказав Виграш. – А тепер я спати хочу – вмираю. Я й так уже затягнув із сплячкою, що далі нікуди, а все заради тебе. Бувай, хлопчику. Пильнуй, щоб тобі не всунули дерев'яну піч.

З цими словами зелений вуж уместився зручніше, засунув хвостик у рот і заснув.

"You damned cop-out artist," Carmody fumed. "Call yourself a Prize? Like pennies on a dead man's eyes, that's the kind of Prize you are."

But the Prize was asleep and unable or unwilling to hear Carmody's invective. And there really was no time for that sort of thing, because in the next moment the barren mountain to Carmody's left turned into a raging volcano.

Chapter 7

The volcano raged and fumed, spit gouts of flame and hurled dazzling fireballs into the black sky. It exploded into a million incandescent fragments, and then each fragment split again, and again, until the skies were lighted with glory and the three little suns had gone pale.

"Boy!" Carmody said.

It was like a Mexican fireworks display in Chapultepec Park on Easter, and Carmody was sincerely impressed.

Even as he watched, the glowing fragments fell to earth and were extinguished in an ocean that formed to receive them. Multicolored streamers of smoke twisted and writhed around each other, and the deep waters hissed and turned into steam, which rose in strangely sculptured clouds and then dissolved into rain.

"Hooee!" Carmody cried.

The rain fell slantingly, and there arose a wind which collected the descending waters and wove them together until wind and rain had intermingled and formed a vast tornado. Thick-trunked, black with silvery reflections, the tornado advanced upon Carmody to the rhythmic accompaniment of deafening thunderclaps.

"Enough already!" Carmody shrieked.

When it had marched almost to his feet, the tornado dissolved, the wind and rain rushed skywards, the thunder diminished to an ominous rumble. A sound of bugles and psalteries could then be heard, and also the wail of bagpipes and the sweet moan of harps. Higher and higher the instruments pealed, a song of celebration and welcome not unlike the musical accompaniment to a really high-budget MGM historical movie in Cinemascope and Todd-AO, but better. And then there was a last burst of sound, light, color, movement, and various other things, and then there was silence.

Carmody had closed his eyes at the very end. He opened them now, just in time to see the sound, light color, movement, and various other things, turn into the heroic naked form of a man.

"Hello," the man said. "I'm Melichrone. How did you like my entrance?"

"I was overwhelmed," Carmody said in all sincerity.

– Нещасний маляр-мазило, – кип’ятився Кармоді. – Ще й Виграшем називається! Ти такий самий Виграш, як п’ятаки на очах мерця.

Та Виграш уже спав і не міг чи не хотів чути лайку Кармоді. Втім, часу на це вже й не було, бо наступної миті лиса гора ліворуч від Кармоді обернулася на розбурханий вулкан.

Розділ 7

Вулкан несамовитів і димів, випльовуючи згустки полум’я і жбурляючи в чорне небо сліпучі вогняні кулі, вибухав мільйонами розжарених уламків, а кожен уламок розсипався знов і знов, аж поки небо осяяла заграва, а три маленькі сонечка поблідли.

– Ого! – вирвалось у Кармоді.

Це скидалося на мексиканський фейєрверк у парку Чапультепек на Великдень, і Кармоді був вражений до глибини душі.

Сліпучі брили впали на землю, і їх погасив океан, що для того й з’явився. Барвисті пасма диму скручувались і спліталися між собою, а глибокі води засичали і стали парою, що знялася вгору дивовижними хмарами, зринувши потім дощем.

– Ух! – не стримався Кармоді.

Дощ падав навскісне, та раптом знявся вітер, що підхопив води і сплів їх у велетенський смерч. Чорний із сріблястими відблисками смерч рушив своїм грубезним стовбуром до Кармоді під ритмічний супровід оглушливих ударів грому.

– Годі! – залентував Кармоді.

Наблизившись майже впритул, смерч розсипався, вітер і дощ шугонули в небо, грім угамувався до зловісного гуркоту. Потім немов заграли сурми, заспівали псалмів, завили волинки й ніжно стогнали арфи. Інструменти звучали все тонше й тонше, мелодія торжества й тріумфу нагадувала бундючний супровід до титрів історичної кіноепопеї виробництва студії Метро Голдвін Майер у Сінематоскопі на Тодд-АО, хоча була набагато зграїніша. Нарешті відлунав останній вибух звуків, світла, барв, руху та всілякого іншого. Запала тиша.

Під фінальні акорди Кармоді заплющив очі, та розплющив їх саме вчасно. Звуки, світло, барви, рух та всіляке інше перетворилися на античну оголену постать.

– Вітаю! – промовила постать. – Я Меліхрон. Як вам сподобався мій вихід?

– Я приголомшений, – признався Кармоді від щирого серця.

"Were you really?" Melichrone asked. "I mean, really overwhelmed? I mean, more than just impressed? The truth now, and don't spare my feelings."

"Really," Carmody said, "I was really overwhelmed."

"Well, that's awfully nice," Melichrone said. "What you saw was a little Introduction to Myself that I worked out quite recently. I think—I really do think—that it says something about me, don't you?"

"It sure does!" Carmody said. He was trying to see what Melichrone looked like; but the heroic figure in front of him was jet black, perfectly proportioned, and featureless. The only distinguishing characteristic was the voice, which was refined, anxious, and a little whiney.

"It's all absurd, of course," Melichrone said. "I mean, having a big introduction for oneself and all. But yet, it is my planet. And if one can't show off a bit on one's own planet, where can one show off? Eh?"

"There's no arguing that," Carmody said.

"Do you really think so?" Melichrone asked.

"I honestly do mean it in all sincerity," Carmody said.

Melichrone brooded for a while over that, then said abruptly, "Thank you. I like you. You are an intelligent, sensitive creature and you are not afraid to say what you mean."

"Thank you," Carmody said.

"No, I really mean it."

"Well then, I really thank you," Carmody said, trying to keep a faint note of desperation out of his voice.

"And I'm glad you came," Melichrone said. "Do you know, I am a very intuitive creature (I pride myself on that) and I think that you can help me."

It was on the tip of Carmody's tongue to say that he had come to ask help rather than to give it, and that furthermore, he was in no position to help anyone, being unable to assist himself in so fundamental a task as finding his way home. But he decided against saying anything at the moment for fear of offending Melichrone.

"My problem," Melichrone said, "is inherent in my situation. And my situation is unique, awesome, strange, and meaningful. You have heard, perhaps, that this entire planet is mine; but it goes much further than that. I am the only living thing which can live here. Others have tried, settlements have been formed, animals have been turned loose and plants have been planted. All with my approval, of course, and all in vain. Without exception, all matter alien to this planet has fallen to a thin dust which my winds eventually blow out to deep space. What do you think of that?"

"Strange," Carmody said.

– Справді? – перепитав Меліхрон. – Я питаю: ви справді приголомшені? Не просто вражені? Кажіть правду і не шкодуйте мого самолюбства.

– Присягаюся! – potwierдив Кармоді. – Я справді приголомшений.

– Гаразд, це чудово, – сказав Меліхрон. – Ви бачили невеличку прелюдію до мене. Я сотворив її зовсім недавно. Гадаю, – я справді так гадаю, – що вона щось говорить про Мене, правда?

– Щира правда! – сказав Кармоді.

Він намагався пригадати, кого нагадував Меліхрон, та чорна агатова постать героя мала ідеальні пропорції і не мала індивідуальних рис. Вирізнявся тільки голос – чистий, занепокоєний трохи і трохи плаксивий.

– Все це, звичайно, недоречно, – вів далі Меліхрон. – Я маю на увазі грандіозний вступ до себе самого і таке інше. Та все-таки я на своїй планеті. А коли не похизуватися на своїй власній планеті, то де ж тоді хизуватися?

– Безперечно, – погодився Кармоді.

– Ви справді так вважаєте? – поцікавився Меліхрон.

– Цілком відверто і широко, – запевнив Кармоді.

Меліхрон на якусь мить замислився, а відтак уривчасто промовив:

– Дякую вам. Ви мені подобаєтесь. Ви розумна, чуйна людина і не боїтеся виказувати свої думки вголос.

– Дякую вам.

– Ні, я й справді так думаю.

– Гаразд, а я справді вам удячний, – potwierдив Кармоді, намагаючись приглушити у своєму голосі ледь помітну нотку роздратування.

– Радий, що ви прибули, – сказав Меліхрон. – Знаєте, моя розвинута інтуїція (я пишаюся нею) підказує, що ви зможете мені допомогти.

На кінчику язика в Кармоді крутилося, що допомоги потребує радше він, тим паче, що він узагалі нікому не може допомогти, бо не здатний зарадити собі в найголовнішому – знайти дорогу додому. Одначе вирішив цього разу промовчати, щоб не образити Меліхрона.

– Моя проблема постає з мого становища, – вів далі Меліхрон. – А становище моє неповторне, дивовижне, величне і багатозначне. Ви чули, мабуть, що вся ця планета цілковито моя, та справа тут набагато поважніша. Я – єдина істота, здатна тут жити. Інші робили спроби, закладали поселення, плекали худобу і висаджували рослини. Все з моєї волі, звичайно, і все марно. Вся без винятку чужа моїй планеті матерія розпадалась у прах, а мої вітри принагідне розвіювали його в космосі. Що ви на це скажете?

– Дивно, – сказав Кармоді.

"Yes, well put!" Melichrone said. "Strange indeed! But there it is. No life is viable here except me and my extensions. It gave me quite a turn when I realized that."

"I imagine it did," Carmody said.

"I have been here as long as I or anyone else can remember," Melichrone said. "For ages I was content to live simply, as amebae, as lichen, as ferns. Everything was fine and straightforward in those days. I lived in a sort of Garden of Eden."

"It must have been marvellous," Carmody said.

"I liked it," Melichrone said quietly. "But it couldn't last, of course. I discovered evolution and evolved myself, altering my planet to accommodate my new personae. I became many creatures, some not nice. I took cognizance of worlds exterior to my own and experimented with the forms I observed there. I lived out long lifetimes as various of the galaxy's higher forms—humanoid, Chtherizoid, Olichord, and others. I became aware of my singularity, and this knowledge brought me a loneliness which I found unacceptable. So I did not accept it. Instead, I entered a manic phase which lasted for some millions of years. I transformed myself into entire races, and I permitted—no, encouraged—my races to war against each other. I learned about sex and art at almost the same time. I introduced both to my races, and for a while I had a very enjoyable time. I divided myself into masculine and feminine components, each component a discrete unit, though still a part of me; and I procreated, indulged in perversions, burned myself at the stake, ambushed myself, made peace treaties with myself, married and divorced myself, went through countless miniature self-deaths and auto-births. And my components indulged in art, some of it very pretty, and in religion. They worshipped me, of course; this was only proper, since I was the efficient cause of all things for them. But I even permitted them to postulate and to glorify superior beings which were not me. For in those days, I was extremely liberal."

"That was very thoughtful of you," Carmody said.

"Well, I try to be thoughtful," Melichrone said. "I could afford to be thoughtful. As far as this planet was concerned, I was God. There's no sense beating around the bush about it: I was supernal, immortal, omnipotent and omniscient. All things were resident in me—even dissident opinions about myself. Not a blade of grass grew that was not some infinitesimal portion of my being. The very mountains and rivers were shaped by, me. I caused the harvest, and the famine as well; I was the life in the sperm cells, and I was the death in the plague bacillus. Not a sparrow could fall without my knowledge, for I was the Binder and the Unbinder, the All and the Many, That Which Always Was and That Which Always Will Be."

– Так, влучно сказано! – похвалив Меліхрон. – Справді дивно! Але воно так є. Ніщо тут не може жити, крім мене і всього розмаїття моїх форм. Я аж жажнувся, коли зрозумів це.

– Уявляю собі.

– Я тут із споконвічних часів. Віками задовільнявся я скромним життям у подобі амеб, лишайників, папороті. Тоді все було прекрасно і просто. Я жив мов у райському саду.

– Це, мабуть, було чудесно, – зауважив Кармоді.

– Особисто мені подобалося, – повагом вів далі Меліхрон. – Але, самі розумієте, так не могло тривати вічність. Я відкрив еволюцію і пішов за нею, змінюючи планету за образом своїм і подобою. Я ставав багатьма істотами, часом не дуже вдалими. Пізнавав зовнішні світи й експериментував з життєвими формами, які там бачив. Довгий час жив у подобі вищих форм – гуманоїдів, хтерізоїдів, оліхордів та інших. Усвідомив свою неповторність і це призвело мене до самотності, з якою я не міг примиритися. Тому я повстав!.. Я увійшов у людський період розвитку, що тривав кілька мільйонів років. Я втілив себе в цілі народи і дозволив їм – ні, спонукав їх – іти війною один на одного. Майже тоді ж я спізнав секс і мистецтво, і те, й друге я прищепив своїм народам і деякий час розкошував. Я розділився на чоловіків і жінок, причому кожне існувало само по собі, водночас перебуваючи частиною мене самого. Я розмножувався, впадав у збочення, спалював себе біля ганебного стовпа, розстрілював себе, укладав із собою мирні угоди, одружував і розлучав себе, проходив через незліченні мініатюрні самогубства і самонародження. Частинки мого єства культивували мистецтво, – деколи дуже мило, – і релігію. Вони молилися – мені, звісно, і це було справедливо, бо я – першопричина всього. Я навіть дозволяв їм визнавати і славити верховні істоти, якими був не я. Бо тоді я був надзвичайно ліберальний.

– Дуже мудро з вашого боку! – визнав Кармоді.

– Так, я намагаюся виявляти мудрість, – зауважив Меліхрон. – Я міг собі дозволити бути мудрим. Для цієї планети – тут не треба соромитись – я був Богом, Всевишнім, безсмертним, всемогутнім і всюдисущим. Все впливало з мене, навіть дисидентські думки про мою особу. Кожен листочок був частинкою мого єства. Навіть гори і ріки творилися мною. Я давав урожай і напускав голод. Я був життям у клітинах сімені і смертю в чумних бацилах. Жоден горобець не упав без мого відома, бо я був Зв'язок і Розв'язок, Все і Вся, Той, Що Існував Прісно, і Той, Що Існуюватиме Во Віки Віків.

"That's really something," Carmody said.

"Yes, yes," Melichrone said with a self-conscious smile, "I was the Big Wheel in the Heavenly Bicycle Factory, as one of my poets expressed it. It was all very splendid. My races made paintings; I made sunsets. My people wrote about love; I invented love. Ah, wonderful days! If it only could have gone on!"

"Why didn't it?" Carmody asked.

"Because I grew up," Melichrone said sadly. "For untold aeons I had reveled in creation; now I began to question my creations and myself. My priests were always asking about me, you see, and disputing among themselves as to my nature and qualities. Like a fool, I listened to them. It is always flattering to hear one's priests discuss one; but it can be dangerous. I began to wonder about my own nature and qualities. I brooded, I introspected. The more I thought about it, the more difficult it seemed."

"But why did you have to question yourself?" Carmody asked. "After all, you were God."

"That was the crux of the problem," Melichrone said. "From the viewpoint of my creations, there was no problem. I was God, I moved in mysterious ways, but my function was to nurture and chastise a race of beings who would have free will while still being of my essence. As far as they were concerned, what I did was pretty much all right since it was Me that was doing it. That is to say, my actions were in the final analysis inexplicable, even the simplest and most obvious of them, because I Myself was inexplicable. Or, to put it another way, my actions were enigmatic explanations of a total reality which only I, by virtue of my Godhead, could perceive. That is how several of my outstanding thinkers put it; and they added that a more complete understanding would be vouchsafed them in heaven."

"Did you also create a heaven?" Carmody asked.

"Certainly. Also a hell." Melichrone smiled. "You should have seen their faces when I resurrected them to one place or the other! Not even the most devout had really believed in a Hereafter!"

"I suppose it was very gratifying," Carmody said.

"It was nice for a while," Melichrone said. "But after a time, it bored me. I am doubtless as vain as the next God; but the endless fulsome praise finally bored me to distraction. Why in God's name should a God be praised if he is only performing his Godly function? You might as well praise an ant for doing his blind antly duties. This state of affairs struck me as unsatisfactory. And I was still lacking in self-knowledge except through the biased eyes of my creations."

– Це таки неабищо, – підтримав розмову Кармоді.

– Так, так, – потвердив Меліхрон, сором'язливо посміхаючись, – Я був Ведучим Колесом Великого Небесного Велосипеда, як висловився один з моїх поетів. Це було прекрасно. Мої піддані творили полотна – а це ж я влаштував призахідні заграви. Мій народ оспівував кохання – а це ж я винайшов любов. О дні чудовні – де ви!

– А чому б вам їх не повернути? – запитав Кармоді.

– Тому що я виріс, – сумовито відповів Меліхрон. – Незліченні еони часу пішли у мене на творчий труд, відтак я почав запитувати свої творіння і себе. Мої священники, розумієте, увесь час зверталися думкою до мене і сперечались між собою про мою природу і досконалість. Як дурень, дослухавсь я до них. Приємно було слухати, як твій священник розводиться про тебе, та це мало в собі небезпеку. Я сам почав дивуватися своїй природі і досконалості. Я розмірковував, аналізував. Що більше я сушив собі мозок, то незбагненнішим усе мені здавалося.

– І навіщо вам цей самоаналіз? Адже ви все-таки Бог!..

– В цьому якраз уся заковика, – зітхнув Меліхрон. – З погляду моїх творінь проблем не існувало. Я був Бог, мої шляхи були несповідимі, та до моїх обов'язків належало карати і милувати народ, який хотів мати волю, бо ж і далі був невіддільною часткою мого ества. Щодо самого народу я чинив усе дуже правильно, оскільки чинив я. Мої вчинки, навіть найпростіші й найочевидніші, після остаточного аналізу виявлялися несповідимі, бо сам я був несповідимий. Або ж, іншими словами, мої дії виявлялись загадковим тлумаченням усієї дійсності, яку тільки я своїм Господнім еством міг запримітити. Отак формулювали це деякі з моїх видатних мислителів. Вони ще додавали, що повніше розуміння буде їм дароване на небесах.

– То ви сотворили й небеса?

– Звичайно, і пекло також, – посміхнувся Меліхрон. – Ви б тільки бачили їхні обличчя, коли я воскресав їх там або там! Навіть найвідданіші ніколи не вірили насправді в потойбічне життя!

– Мабуть, вас це тішило, – проказав Кармоді.

– Деякий час так, – погодився Меліхрон. – Та згодом наскучило. Безперечно, я марнославний, як і будь-який інший Бог, але ті нескінченні молебні хоч кого виведуть з себе. Чому це, Бога ради, мають хвалити Бога лише за виконання ним своїх Божих обов'язків? З таким же успіхом можна співати осанну мурашці за її буденну мурашину працю. Такий стан речей мене не задовільняв. До того ж я хотів пізнати себе сам, а не через поштиві очі моїх сотворінь.

"So what did you do?" Carmody asked.

"I abolished them," Melichrone said. "I did away with all life on my planet, living and otherwise, and I also deleted the Hereafter. Frankly, I needed time to think."

"Huh," Carmody said, shocked.

"In another sense, though, I didn't destroy anything or anyone," Melichrone said hastily. "I simply gathered the fragments of myself back into myself." Melichrone grinned suddenly. "I had quite a number of wild-eyed fellows who were always talking about attaining a oneness with Me. They've attained it now, that's for sure!"

"Perhaps they like it that way," Carmody suggested.

"How can they know?" Melichrone said. "Oneness with Me means Me; it necessarily involves loss of the consciousness which examines one's oneness. It is exactly the same as death, though it sounds much nicer."

"That's very interesting," Carmody said. "But I believe you wished to speak to me about a problem?"

"Yes, precisely! I was just coming to that. You see, I put away my peoples much as a child puts away a doll's house. And then I sat down—metaphorically—to think things over. The only thing to think over was Me, of course. And the real problem about Me was, What was I supposed to do? Was I meant to be nothing but God? I had tried the God business and found it too limited. It was a job for a simple-minded egomaniac. There had to be something else for me to do—something more meaningful, more expressive of my true self. I am convinced of it! That is my problem, and that is the question I ask of you: What am I to do with myself?"

"Well," said Carmody. "Well, well. Yes, I see your problem." He cleared his throat and rubbed his nose thoughtfully. "A problem like that requires a great deal of thought."

"Time is unimportant to me," Melichrone said. "I have limitless quantities of it. Though you, I am sorry to say, do not."

"I don't? How much time do I have?"

"About ten minutes, as you would reckon it. Shortly thereafter, something rather unfortunate is likely to happen to you."

"What is going to happen to me? What can I do about it?"

"Come, now, fair's fair," Melichrone said. "First you answer my question and then I'll answer yours."

"But if I have only ten minutes—"

"The limitation will aid your concentration," Melichrone said. "And anyhow, since it's my planet, we do things by my rules. I can assure you, if it were your planet, I would do things by your rules. That's reasonable, isn't it?"

– І що ж вам спало на думку?

– Я скасував усіх. Покінчив з життям на моїй планеті, живим чи будь-яким іншим, а зараз я скасував потойбічне життя. Чесно кажучи, мені хотілося поміркувати на самоті.

– Ого! – не стримався вражений Кармоді.

– Зрештою, я нікого і ніщо не знищував, – поспішно запевнив Меліхрон.

– Я просто знову з'єднав у собі частки самого себе. – Меліхрон несподівано усміхнувся. – У мене було багато людей з безумними очима, які завжди торочили про злиття зі мною. Ну от вони і злилися, це вже безперечно.

– Може, їм сподобалося, – висловив припущення Кармоді.

– А як їм про це дізнатися? Єдність зі мною – це Я, і вона неодмінно веде до втрати свідомості, яка реєструє цю єдність. Злиття – те саме, що й смерть, хоч і звучить набагато краще.

– Надзвичайно цікаво, – видихнув вражений Кармоді. – Та ви, здається, хотіли обговорити зі мною якусь проблему?

– Достеменно так! Якраз я наближався до неї. Бачите, я, немов дитина, що занедбує ляльки, вже не бавився своїми народами, і потім я засів – метафорично, звичайно, – за роздуми. Єдиною темою моїх роздумів, звісно, був я сам. А справжньою проблемою було те, що ж мені далі робити? Невже я можу бути тільки Богом? Божий промисел я випробував – ніякого просвітку на майбутнє. Робота для вузьколого маніяка. Мені потрібно щось інше, вагоміше, щоб краще передавало моє справжнє я. Тут я переконаний! І ось проблема, яку я ставлю перед вами: що мені робити з самим собою?

– Та-ак, – протяг Кармоді. – Так, так. Ось у чому річ! – Він відкашлявся і глибокодумно почесав носа. – Над такою проблемою слід добряче поміркувати.

– Для мене час не має значення, – заспокоїв його Меліхрон. – В запасі у мене вічність. От у вас її, на жаль, – немає.

– Немає? Скільки у мене часу?

– Хвилин десять по-вашому. А потім з вами може статися щось не дуже для вас приємне.

– Що саме? І що мені робити?

– Гаразд, відвертість за відвертість, – уник прямої відповіді Меліхрон.

– Спочатку ви відповідаєте на моє запитання, а потім я на ваше.

– Але ж у мене тільки десять хвилин...

– Брак часу допоможе вам зосередитись, – сказав Меліхрон. – До того ж планета моя, і ми дотримуватимемось моїх законів. Запевняю, що на вашій планеті я шанував би ваші закони. Розумно, ні?

"Yeah, I suppose so," Carmody said unhappily.

"Nine minutes," Melichrone said.

How do you tell a God what his function should be? Especially if, like Carmody, you are an atheist? How do you find something meaningful to say, especially when you are aware that the God's priests and philosophers have spent centuries on this ground?

"Eight minutes," Melichrone said.

Carmody opened his mouth and began to speak.

Chapter 8

"It seems to me," Carmody said, "that the solution to your problem—is—is possibly—"

"Yes?" said Melichrone eagerly.

Carmody had no idea of what he was going to say. He was speaking in the desperate hope that the act of speaking would of itself produce meaning, since words do have meanings, and sentences have even more meanings than words.

"Your problem," Carmody continued, "is to find within yourself an indwelling functionalism which will have reference to an exterior reality. But this may be an impossible quest, since you yourself are reality, and therefore you cannot posit yourself exterior to yourself."

"I can if I want to," Melichrone said sulkily. "I can posit any damned thing I please since I'm in charge around here. Being a God, you know, doesn't mean that One must be a solipsist."

"True, true, true," Carmody said rapidly. (Did he have seven minutes left? Or six? And what was going to happen at the end of that time?) "So it is clear, your Immanence and Indwellingness are insufficient to your view of yourself, and therefore are factually insufficient since you yourself, in your form of Definer, consider these qualities to be insufficient."

"Nicely reasoned," Melichrone said. "You should have been a theologian."

"At the moment I am a theologian," Carmody said. (Six minutes, five minutes?) "Very well, then, what are you to do? . . . Have you ever considered making all knowledge both internal and external (assuming that there is any such thing as external knowledge), of making knowledge your quest?"

"Yes, as a matter of fact, I did think of that," Melichrone said. "Among other things, I read every book in the galaxy, plumbed the secrets of Nature and of Man, explored the macrocosm and the microcosm, and so forth. I had

– Мабуть, так, – знічено погодився Кармоді.

– Дев'ять хвилин, – нагадав Меліхрон.

Як пояснити Богові, що йому робити? До того ж коли ви, як і Кармоді, атеїст? Як відшукати протягом дев'яти хвилин вагомні аргументи, коли ви знаєте, що богослови й філософи бились над цим століттями?

– Вісім хвилин, – повідомив Меліхрон.

Кармоді розкрив рота і почав говорити.

Розділ 8

– На мою думку, – розпочав Кармоді, – вирішення вашої... вашої проблеми... е-е... можливе.

– Так? – не терпілося Меліхронові.

Що казати далі, Кармоді не знав. Він відчайдушне сподівався, що сам акт мовлення народить думку, оскільки слова навантажені якимсь змістом, а у реченнях змісту більше, ніж у словах.

– Вам належить, – вів далі Кармоді, – відшукати в собі внутрішнє призначення... що мало б... значення для зовнішнього світу. Але, може, це неможлива передумова, бо ви самі – світ і не маєте змоги стати зовні самого себе.

– Зможу, коли захочу, – насупившись, кинув Меліхрон. – Я можу послатися на будь-яку чортівню, бо я тут Вседержитель. Богові, знаєте, не конче бути соліпсистом.

– Воістину, воістину так, – квапливо погодився Кармоді. (Ще сім хвилин? Чи шість? І що на нього чекає?) – Отже, ясно, що вашого всюдисущого прозірливого духу не досить, щоб розкрити вашу власну сутність. І його таки справді не досить, бо ви ж самі, як Вищий Суддя, вважаєте його недостатнім.

– Чудово обгрунтовано, – похвалив Меліхрон. – Вам слід було стати богословом.

– Тепер я і є богослов. (Шість хвилин, п'ять?) – Так от, який же вихід?.. Вам ніколи не спадало на думку залучити все пізнання, і внутрішнє, і зовнішнє (якщо, звісно, існує така річ, як зовнішнє пізнання), до розкриття вашої проблеми?

– Саме так я і думав, – сказав Меліхрон. – Між іншим, я не обминув жодної книжки в Галактиці про таємниці Природи і людини, студіював мікрокосмос, макрокосмос і таке інше. До речі, я досить

quite an aptitude for learning, by the way, though I have subsequently forgotten a few things, like the secret of life and the ulterior motive of death. But I can learn them again whenever I please. I did learn that learning is a dry, passive business, though filled with some pleasant surprises; and I also learned that learning has no particular and peculiar importance for me. As a matter of fact, I find unlearning almost as interesting."

"Maybe you were meant to be an artist," Carmody suggested.

"I went through that phase," Melichrone said. "I sculpted in flesh and in clay, I painted sunsets on canvas and on the sky, I wrote books in words and other books in events, I made music on instruments, and composed symphonies for wind and rain. My work was good enough, I believe; but I knew somehow that I would always be a dilettante. My omnipotence does not allow me enough room for error, you see; and my grasp of the actual is too complete to allow me to bother seriously with the representational."

"Hmm, I see," Carmody said. (Surely no more than three minutes left!) "Why not become a conqueror?"

"I do not need to conquer what I already possess," Melichrone said. "And as for other worlds, I do not desire them. My qualities are peculiar to my milieu, which consists of this single planet. Possession of other worlds would involve me in unnatural actions. And besides—what use do I have for other worlds when I don't even know what to do with this one?"

"I see that you've given the matter a great deal of thought," Carmody said, his desperation merging into despair.

"Of course I have. I have thought of little else for some millions of years. I have looked for a purpose exterior to myself yet essential to the nature of my being. I have looked for a directive; but I have found only myself."

Carmody could have felt sorry for the God Melichrone if his own situation had not been so desperate. He was confused now; he could feel his time dwindling, and his fears were absurdly mingled with concern for the unfulfilled God.

Then he had an inspiration. It was simple, straightforward, and solved both Melichrone's problem and his own—which is the test of a good inspiration. Whether Melichrone would accept it was another matter. But Carmody could only try.

"Melichrone," he said boldly, "I have solved your problem."

"Oh, have you really?" Melichrone said eagerly. "I mean really really, I mean you're not just saying that because, unless you do solve it to my satisfaction, you're fated to die in seventy-three seconds? I mean, you haven't let that influence you unduly, have you?"

здібний, хоча дещо й призабув уже – ну там... таємницю життя чи приховані мотиви смерті. Та можу підучити при потребі. Я виявив, що студії – сухе, пасивне заняття, хоч інколи й трапляються приємні несподіванки. А ще я виявив, що вченість для мене не має особливої ваги. Чесно кажучи, я переконався, що неучтво не менш приємне.

– А, може, ви художник за натурою? – навздогад підкинув Кармоді.

– Я перейшов і через це, – сказав Меліхрон. – Ліпив скульптури з глини і плоти, малював заходи сонця на полотні і на небі, писав книжки словом і подіями, грав на інструментах і складав симфонії для вітру і дощу. Вважаю, що мої твори були досить хороші, однак я завжди відчував себе дилетантом. Бо ж, бачите, через свою всемогутність я не допускав помилок, а дійсність я знаю занадто добре, щоб серйозно перейматися її відтворенням у мистецтві.

– Гм-м, розумію, – протяг Кармоді. (Певне, залишилося не більше, як три хвилини!) – А може, вам стати завойовником?

– Навіщо мені завойовувати те, чим уже володію? – не погодився Меліхрон. – А інші світи мені не потрібні. Я пристосований тільки до мого середовища, яке складається з цієї єдиної планети. Володіння іншими світами спонукало б мене до неприродних вчинків. Та й що за користь мені від чужих світів, коли я не знаю, що робити зі своїм?

– Я бачу, ви як слід усе обміркували, – дійшов висновку Кармоді.

Його занепокоєння стало вже розпачем.

– Авжеж. Я міркував над менш важливими речами по кілька мільйонів років. Шукав мети поза мною, та все ж не відривався від природи мого ества. Я шукав указівок, а знаходив лише себе.

Кармоді поспівчував би богам Меліхрону, якби його власне становище не було таке безвихідне. І він спантеличився, відчуваючи, як спливає відміряний йому час, і дивуючись, що його страхи бозна-чому сплелися із співчуттям до неповноцінного Бога.

І тут його раптом осяяло! Це ж так просто, неймовірно просто! І до того водночас вирішуються і Меліхронова, і його власна проблеми – от що-то істинне осяяння. Та чи погодиться Меліхрон? Але вибору в Кармоді не було.

– Меліхроне, – сміливо сказав він, – я вирішив вашу проблему.

– Ой! Справді? – пожвавішав Меліхрон. – Тобто справді, що ви це насправді? Отже, кажете це не тому, що коли ви не розв'яжете її задовільно для мене, то вам судилося загинути через сімдесят три секунди? Тобто це не вплинуло на вас негативно, ні?

"I have allowed my impending fate to influence me," Carmody said majestically, "only to the extent that such an influence is needed to solve your problem."

"Oh. All right. Please hurry up and tell me, I'm so excited!"

"I wish to do so," Carmody said. "But I can't—it is physically impossible to explain everything—if you are going to kill me in sixty or seventy seconds."

"I? I am not going to kill you! Good heavens, do you really think me as bloody-minded as all that? No, your impending death is an exterior event quite without reference to me. By the way, you have twelve seconds left."

"It isn't long enough," Carmody said.

"Of course it's long enough! This is my world, you know, and I control everything in it, including the duration of time. I have just altered the local space-time continuum at the ten-second mark. It's an easy enough operation for a God, though it requires a lot of cleaning up afterward. Accordingly, your ten seconds will consume approximately twenty-five years of my local time. Is that long enough?"

"It's more than ample," Carmody said. "And it's very kind of you."

"Think nothing of it," Melichrone said. "Now, please, let me hear your solution."

"Very well," Carmody said, and took a deep breath. "The solution to your problem is inherent in the terms in which you view the problem. It could be no other way; every problem must contain within it the seeds of its own solution."

"Must it?" Melichrone asked.

"Yes, it must," Carmody said firmly.

"All right. For the moment I'll accept that premise. Go on."

"Consider your situation," Carmody said. "Consider both its interior and exterior aspects. You are the God of this planet; but only of this planet. You are omnipotent and omniscient; but only here. You have impressive intellectual attainments, and you feel a call to serve something outside of yourself. But your gifts would be wasted any place but here, and here there is no one but you."

"Yes, yes, that is exactly my situation!" Melichrone cried. "But you still haven't told me what to do about it!"

Carmody took a deep breath and exhaled slowly.

"What you must do," he said, "is to use all of your great gifts, and to use them here, on your own planet, where they will be of maximum effect; and use them in the service of others, since this is your deepest desire."

"In the service of others?" Melichrone asked.

"It is so indicated," Carmody said. "The most superficial consideration of your situation points the verdict. You are alone in a multiplex universe; but in order for you to perform exterior deeds, there must be an exterior. However, you are barred by your very essence from going to that exterior. Therefore the

– Своїй зловісній долі я дозволив вплинути на мене лише до тієї міри, – урочисто промовив Кармоді, – яка вимагалася для вирішення вашої проблеми.

– Ох, чудесно! Швидше кажіть! Я так схвильований!

– Попри все моє бажання не зможу. Фізично неможливо. Ви ж мене вб'єте через сімдесят чи шістдесят секунд.

– Я? Я не збираюся вас убивати! О небо! Ви справді гадаєте, ніби я такий кровожерний? Що ви! Ваша смерть надійде ззовні! Я з нею не маю нічого спільного! До речі, у вас лише дванадцять секунд.

– Замало, – сказав Кармоді.

– Аж ніяк не замало! Як ви знаєте, це мій світ. Лад усьому тут даю я, отже, й плинові часу. Я саме змінив місцевий часопросторовий континуум на десятисекундній поділці. Для Бога це справа проста, тільки згодом багато підчисток. Ваші десять секунд обійшлися мені у двадцять п'ять років мого місцевого часу. Вистачить?

– Більш ніж достатньо, – запевнив Кармоді. – Ви дуже щедри.

– Дрібниці! А тепер, будь ласка, – ваш розв'язок.

– Гаразд, – сказав Кармоді і вдихнув глибше. – Розв'язок вашої проблеми залежить від того, як на неї поглянути. Інакше бути не може: кожна проблема повинна містити в собі зародки свого розв'язання.

– Повинна? – перепитав Меліхрон.

– Так, повинна, – твердо проказав Кармоді.

– Добре, поки що виходимо з цього. Кажіть далі.

– Розглянемо ваше становище. Розглянемо його внутрішні й зовнішні аспекти. Ви – Бог планети, але тільки цієї планети. Ви всемогутній і всевідаючий, але тільки тут. У вас разючі інтелектуальні надбання, і ви відчуваєте потребу бути комусь у пригоді. Та ваші дарування безсилі в інших світах, а тут, крім вас, нема нікого.

– Так-так, достеменно так! – вигукнув Меліхрон. – Та ви ще й досі не порадили, що мені робити!

Кармоді набрав повні легені повітря і повільно видихнув.

– Що вам робити? Застосовувати всі ваші великі обдарування, і застосовувати їх тут, на власній планеті, де з них буде найбільший пожиток, і використати їх – оскільки це ваше заповітне прагнення – на благо інших.

– На благо інших? – перепитав Меліхрон.

– Так випадає, – підтвердив Кармоді. – Найпобіжніший розгляд нашої ситуації підказує вихід. У розмаїтому Всесвіті ви самотні, а для зовнішніх діянь треба виходити назовні. Проте ваша власна сутність перепиняє шлях назовні. Тому навколишній світ повинен прийти до вас. А коли він прийде,

exterior must come to you. When it comes, what will be your relationship to it? That also is clear. Since you are omnipotent in your own world, you cannot be aided or assisted; but you can aid and assist others. This is the only natural relationship between you and the outside universe."

Melichrone thought about it, then said, "Your argument has force; that much I freely admit. But there are difficulties. For example, the outside world rarely comes this way. You are the first visitor I have had in two and a quarter galactic revolutions."

"The job does require patience," Carmody admitted. "But patience is a quality you must strive for. It will be easier for you since time is a variable. And as for the number of your visitors—first of all, quantity does not affect quality. There is no value in mere enumeration. A man or a God does his job; that is what counts. Whether that job requires one or a million transactions makes no difference."

"But I am as bad off as before if I have a job to perform and no one to perform it on."

"With all modesty, I must point out that you have me," Carmody said. "I have come to you from the exterior. I have a problem; indeed, I have several problems. For me, these problems are insoluble. For you—I do not know. But I suspect that they will tax your powers to the utmost."

Melichrone thought about it for a very long time. Carmody's nose began to itch, but he resisted the desire to scratch it. He waited, and the entire planet also waited while Melichrone made up his mind.

At last Melichrone raised his jet-black head and said, "I really think you have something there!"

"It's good of you to say that," Carmody said.

"But I mean it, I really do!" Melichrone said. "Your solution seems to me both inevitable and elegant. And, by extension, it seems to me that Fate, which rules men, Gods and planets, must have destined this to happen: that I, a creator, was created with no problem to solve; and that you, a created, became the creator of a problem that only a God could solve. And that you have lived out your lifetime waiting for me to solve your problem, while I have waited here for half of eternity for you to bring me your problem to solve!"

"I wouldn't be a bit surprised," Carmody said. "Would you like to know what my problem is?"

"I have already deduced," Melichrone said. "In fact, due to my superior intellect and experience, I know much more about it than you do. Superficially, your problem is how to get home."

як ви до нього поставитесь? Тут не повинно бути сумнівів. Ви всемогутній у власному світі, і нема ніякої потреби допомагати вам. Але ви можете допомогти іншим. Це єдині природні взаємини між вами і зовнішнім Всесвітом.

Меліхрон подумав і сказав:

– Мушу визнати вашу рацію. Але тут виникають ускладнення. Наприклад, сюди рідко навідуються істоти з зовнішнього світу. Ви – перший за два з чвертю галактичних оберти.

– Справа вимагає терпеливості, – погодився Кармоді. – Її вам доведеться виховати в собі. Вам це легко, бо ви можете змінювати час. А щодо відвідувачів, то, насамперед, кількість – ще не якість. Простий перелік небагато важить. Головне, щоб Людина або Бог робили те, що їм належить, тут байдуже, чи це буде миттєвий учинок, чи безкінечне гарування.

– Але ж мені краще не стане, якщо я знатиму, що робити, та не матиму для кого.

– Попри всю мою скромність я мушу нагадати, що ви маєте мене. Я прибув із зовнішнього світу. У мене проблема. Насправді ж у мене кілька проблем. Мені вони не під силу. А вам – не знаю. Та підозрюю, що доведеться докласти багато зусиль.

Меліхрон надовго поринув у роздуми. У Кармоді засвербів ніс, але він поборов бажання почухати його. Він чекав, і вся планета чекала, поки Меліхрон зважувався. Нарешті Меліхрон підняв свою агатово-чорну голову і промовив:

– Я гадаю, що зерно істини в цьому є!

– Ви дуже люб'язні.

– Але я справді так думаю, я переконаний у цьому! – запевнив Меліхрон. – Ваш розв'язок здається мені водночас елегантним і неминучим. А коли поглянути ширше, то, мабуть, Долею, що керує людьми, богами й планетами, судилося те, що трапилось: переді мною, творцем, не стояло жодної проблеми, а ви, творіння, стали творцем проблеми, яку тільки Богові дано вирішити. Ви прожили життя, чекаючи мене, щоб я вирішив вашу проблему, а я прочекав тут половину вічності, щоб ви прийшли до мене зі своєю проблемою!

– А мене це нітрохи не здивувало б, – сказав Кармоді. – Викласти вам суть моєї проблеми?

– Я вже збагнув, – сказав Меліхрон. – Завдяки моєму глибокому інтелектові й досвіду, я знаю про неї значно більше, ніж ви самі. На перший погляд ваша проблема полягає в тому, щоб дістатися додому.

"That's it."

"No, that's not it. I do not use words lightly. Superficially, you need to know Where, When and Which your planet is; and you need a way of getting there, and you need to arrive in much the same condition you are presently in. If that were all, it would still be difficult enough."

"What else is there?" Carmody asked.

"Why, there is also the death which is pursuing you."

"Oh," Carmody said. He suddenly felt weak in the knees, and Melichrone graciously created an easychair for him, and a Havana cigar, a Rum Collins, a pair of sheep-lined slippers, and a buffalo-hide lap robe.

"Comfortable?" Melichrone asked.

"Very."

"Good. Pay close attention now. I will proceed to explain your situation briefly but succinctly, utilizing only a fraction of my intellect for that task while I use the rest of me for the considerable job of finding a feasible solution. But you will have to listen carefully and try to understand everything the first time I say it because we have very little time."

"I thought you stretched my ten seconds into 25 years," Carmody said.

"I did. But time is a tricky sort of variable, even for me. Eighteen of your 25 years are already used up, and the rest of them are going with extreme rapidity. Pay attention, now! Your life depends on it."

"All right," Carmody said. He sat forward and puffed on his cigar. "I'm ready."

"The first thing you must understand," Melichrone said, "is the nature of the implacable death that is hunting you."

Carmody controlled a shudder and bent forward to listen.

Chapter 9

"The most fundamental fact in the universe," said Melichrone, "is that species eat other species. It may not be pretty, but there it is. Eating is basic, and the acquisition of foodstuffs underlies all other phenomena. This concept involves the Law of Predation, which can be stated as follows: any given species, no matter how high or how low, feeds upon one or more species and is fed upon by one or more species.

"That sets forth a universal situation, which can be aggravated or ameliorated by a variety of circumstances. For example, a species resident in its own habitat

– Саме так!

– Ні, не зовсім так. Словами я не легковажу. На перший погляд вам треба в'яснити “Куди”, “Коли” й на “Котру” планету. Ще вам потрібен спосіб туди дістатися, і вам потрібно прибути туди, максимально зберігши свій теперішній стан. Якби на цьому кінець, то й тоді справа вже нелегка.

– Що ж там іще такого? – запитав Кармоді.

– А ви не знаєте? Вас іще переслідує смерть.

– Ох! – вихопилося в Кармоді. Коліна його раптом ослабли, і Меліхрон милостиво сотворив для нього фотель, гаванську сигару, пляшку рому “Коллінз” і пару повстяних пантофлів разом із широким розкішним халатом.

– Затишно? – поцікавився Меліхрон.

– Дуже.

– Гаразд, тепер будьте дуже уважні. Я пояснюватиму вашу ситуацію далі коротко й стисло, використовуючи лише частину свого інтелекту, поки решта мене заглиблена у клопіткий пошук задовільного рішення. Та вам слід слухати уважно і намагатися зрозуміти з першого разу, бо часу в нас обмаль.

– Мені здавалося, що десять секунд ви розтягнули на двадцять п'ять років, – сказав Кармоді.

– Розтягнув. Але час – хитра перемінна навіть для мене. Вісімнадцять років з ваших двадцяти п'яти уже витрачені, а решта спливає з дивовижною швидкістю. Будьте уважні! Від цього залежить ваше життя.

– Добре, – погодився Кармоді, підсовуючись ближче й затягуючись сигарою. – Я готовий.

– Насамперед, – розпочав Меліхрон, – ви повинні зрозуміти природу неблаганної смерті, що полює на вас.

Кармоді стримав дрож і нахилився вперед, щоб краще чути.

Розділ 9

– Найфундаментальніший принцип Всесвіту, – вів далі Меліхрон, – полягає в тому, що одні види пожирають інші. Не дуже гарно звучить, але так воно є. Їжа – первинне, а пошук поживи відсуває на задній план усі інші явища. З цієї концепції витікає Закон Хижацтва, який можна сформулювати так: кожен даний вид незалежно від ступеня свого розвитку споживає один або кілька видів чи живиться за рахунок одного або кількох видів.

Цим визначається загальна ситуація, яка може погіршуватись або покращуватись від різних обставин. Приміром, види, що живуть у своєму

can usually maintain itself in a state of Equilibrium, and thus live out its normal lifetime despite the depredations of predators. This Equilibrium is usually stated as the Victor-Vanquished equation, or VV. When a species or a species member moves to an alien and exotic habitat, the VV values necessarily change. Occasionally, there is temporary improvement in the species's Eat-Eaten Situation ($V_v = E_e$ plus 1). More typically, there is a deterioration ($V_v = E_e$ minus 1).

"That is what has happened to you, Carmody. You have left your normal habitat, which also means that you have left your normal predators. No automobiles can stalk you here, no virus can creep into your bloodstream, no policeman can shoot you down by mistake. You are separated from the dangers of Earth, and immune to the dangers of other galactic species.

"But the amelioration ($V_v = E_e$ plus 1) is sadly temporary. The ironclad rule of Equilibrium has already begun to assert itself. You cannot refuse to hunt, and you cannot escape being hunted. Predation is Necessity itself.

"Having left Earth, you are a unique creature; therefore your predator is unique.

"Your predator was born out of a personification and solidification of universal law. This predator can feed exclusively and solely on you. The creature is shaped as a respondent and complement to your characteristics. Even without seeing it, we can know that its jaws are shaped to bite Carmody's, its limbs are articulated to seize and grasp Carmody's, its stomach has the peculiar and unique ability to digest Carmody's, and its personality is designed to take advantage of the Carmodic personality.

"Your situation has rendered you unique, Carmody; therefore your predator is unique. It is your death that pursues you, Carmody, and it does so with a desperation equal to your own. You and it are bound together. If it seizes you, you die; if you escape to the normal menaces of your own world, your predator dies for lack of Carmodic sustenance.

"There is no more I can say that will help you to evade it. I cannot predict the tricks and disguises it will attempt, no more than I can predict yours. I can only warn you that the probabilities always favor the Hunter, though escapes are not entirely unheard-of.

"That is the situation, Carmody. Have you understood me?"

Carmody started like a man awakened from a deep sleep.

"Yes," he said. "I don't understand everything you said. But I do understand the important parts."

"Good," Melichrone said. "For we have no time left. You must leave this planet at once. Not even I on my own planet can arrest the universal Law of Predation."

звичному середовищі, здебільше можуть підтримувати себе в стані Рівноваги, тобто жити, скільки їм судилось, у супереч хижакам. Ця Рівновага звичайно позначається співвідношенням Переможець-Переможений, або ПП. Якщо види або представники видів потрапляють у чуже і незнайоме середовище, то значення ПП обов'язково змінюється. Іноді трапляється тимчасове покращення у видовій ситуації З'ів-З'ідений (ПП=33+1). Частіше настає погіршення (ПП=33-1).

З вами, Кармоді, сталося ось що: ви покинули своє звичне середовище і одночасно позбулися своїх звичних хижаків. Автомобілі вас не збивають, віруси в кровообіг до вас не пролізають, і поліцейські у вас помилково не стріляють. Ви позбулися земних небезпек, а до галактичних маєте імунітет.

Та покращення (ПП=33+1), на жаль, тимчасове. Залізний закон Рівноваги уже набрав своєї чинності. Ви не можете уникнути полювання, і на вас повинні полювати. Хижацтво – це сама необхідність.

Поза Землею ви стали унікальною істотою, через те й ваш хижак унікальний.

Ваш хижак народився як утілення і потвердження всесвітнього закону. Він може харчуватися вами і тільки вами, а створений він як відповідник і доповнення ваших властивостей. Навіть не бачивши хижака, ми знаємо що його лапи влаштовані, щоб хапати самих Кармоді, щелепи пристосовані гризти самих Кармоді, шлунок має специфічні й унікальні властивості перетравлювати лише Кармоді, а з'ївши вас, він набуде тих рис, яких йому не вистачало.

Ваше становище, Кармоді, визначило вашу унікальність, через те й ваш хижак унікальний. Вас, Кармоді, переслідує ваша смерть, і переслідує з розпачем, рівним вашому власному розпачеві. Ви і вона – невіддільні. Якщо хижак вас схопить, ваша смерть неминуча, якщо ж ви врятуєтеся втечею у звичну небезпеку своєї Землі, ваш хижак загине через відсутність кармодійного харчування.

Більше я не можу сказати нічого, що могло б допомогти вам уникнути свого хижака. Не можу провістити ні його, ні ваших вивертів і хитрощів. Залишається тільки нагадати, що перевага завжди на боці Мисливця, хоч утеча – не така вже й нечувана річ.

Ось така ситуація, Кармоді. Ви мене добре зрозуміли?

Кармоді здригнувся, наче пробуджений із глибокого сну.

– Так, – відповів він. – Правда, не все, але найголовніше затямив.

– Добре, – сказав Меліхрон, – бо часу в нас більше не залишилося. Вам слід негайно покинути планету. Навіть на своїй планеті я не можу скасувати всесвітній Закон Хижацтва.

"Can you get me back to Earth?" Carmody asked.

"Given sufficient time, I probably could," Melichrone said. "But of course, given sufficient time, I could do anything at all. It is difficult, Carmody. To begin with, the three W variables must be solved each in terms of the other. I would have to determine exactly Where in space-time your planet is at the present moment; then I would have to discover Which of the alternate-probability Earths is yours. Then I would have to find the temporal sequence you were born into in order to determine When. Then there is the skorish effect and the doubling factor, both of which must be allowed for. With all of that done, I could, with a little luck, slip you back into your own Particularity (a surprisingly delicate operation) without wrecking the whole works."

"Can you do this for me?" Carmody asked.

"No. There is no time left. But I can send you to Maudsley, a friend of mine, who should be able to help you."

"A friend of yours?"

"Well, perhaps not exactly a friend," Melichrone said. "More of an acquaintance, really. Though even that may be overstating the relationship. You see, once, quite some time ago, I almost left my planet for a sightseeing trip; and had I done so, I would have met Maudsley. But I didn't leave for various reasons, and therefore never actually met Maudsley. Still, we both know that if I had gone on my trip, we would have met, and would have exchanged views and outlooks, had an argument or two, cracked a few jokes, and ended with a mild fondness for each other."

"It seems a kind of feeble relationship to presume upon," Carmody said. "Isn't there anyone else you could send me to?"

"I'm afraid not," Melichrone said. "Maudsley is my only friend. Probabilities define affinities just as well as actualities, you know. I'm sure Maudsley will take good care of you."

"Well—" Carmody began to say. But then he noticed that something large and dark and menacing was beginning to take shape just behind his left shoulder, and he knew that he had used up all of his time.

"I'll go!" he said. "And thanks for everything!"

"No need to thank me," Melichrone said. "My duty in the universe is to serve strangers. Good luck, Carmody!"

The large menacing form was beginning to solidify; but before it could finish, Carmody had disappeared.

– А ви не можете відіслати мене на Землю? – запитав Кармоді?

– Мабуть, зміг би, якби мав доволі часу, – відповів Меліхрон. – Безперечно, маючи доволі часу, я можу зробити все. Дуже важко, Кармоді. Вже навіть тому, що з трьох змінних “К” кожна наступна відшукується з передумов попередньої. Спершу треба було б точно визначити, Куди на даний момент перемістилася ваша планета в часо-просторі, потім довідатися, Котра з перемінно-можливих Земель ваша. А тоді ще довелося б відшукати час, у який ви народилися, щоб визначити Коли. Крім того, ще слід було б наперед узяти поправки на похибки підрахунку й коефіцієнт здвоєння. Після цього всього я, коли б хоч трохи пощастило, міг би перемістити вас у вашу власну Специфіку (на диво тонка операція) так, щоб усе не пішло прахом.

– Ви можете це зробити для мене? – запитав Кармоді.

– Ні. Нема часу. Та я відішлю вас до свого приятеля Модслі, який зможе вам допомогти.

– До вашого приятеля?

– Ну, може, не так уже й приятеля, – уточнив Меліхрон, – але, безперечно, доброго знайомого. Хоч і тут може бути деяка переоцінка наших взаємин. Бачите, колись, уже давненько, я майже подався зі своєї планети в туристичну подорож. І якби я здійснив її, то познайомився б із Модслі. Але з різних причин я не вирушив, і тому, власне, Модслі ніколи й не бачив. Та все-таки ми з ним знаємо, що якби я вирушив у подорож, то ми б неодмінно зустрілись, обмінялися поглядами і думками, посперечались би трошки, розповіли б кілька анекдотів і розлучилися б із найкращими враженнями один про одного.

– Взаємини, здається, надто химерні, щоб на них розраховувати, – зауважив Кармоді. – А до когось іще ви не могли б мене послати?

– Боюся, що ні, – сказав Меліхрон. – Модслі мій єдиний приятель. Адже ви знаєте, що дружбу визначає не тільки реальне, але й імовірне. Я певен, що Модслі добре про вас подбає.

– А якщо.. – почав було Кармоді, та враз помітив, як за лівим плечем громадиться щось велетенське, темне й загрозливе, і здогадався, що його час вичерпався.

– Мені треба йти! – крикнув він. – Дякую за все!

– Нема за що дякувати, – сказав Меліхрон. – Мій обов’язок у Всесвіті – допомагати чужинцям. Щастя вам, Кармоді!

Велетенське й грізне почало ущільнюватись, та перш ніж воно затвердло, Кармоді щез.

Chapter 10

Carmody found himself on a green meadow. It must have been noon, for a gleaming orange sun was directly overhead. Some distance away, a small herd of spotted cows grazed slowly over tall grass. Beyond them, Carmody could see a dark fringe of forest.

He turned around slowly. Meadowland extended on all sides of him, but the forest ended in dense underbrush. He heard a dog bark. There were mountains on the other side, a long, jagged range with snow-capped tops. Gray clouds clung to the upper slopes.

Out of the corner of his eye, he saw a flash of red. He turned; it seemed to be a fox. It looked at him curiously, then bounded away toward the forest.

"It's like Earth," Carmody remarked. Then he remembered the Prize, which had last been a hibernating green snake. He felt around his neck, but the Prize was no longer there.

"Here I am," the Prize said.

Carmody looked around and saw a small copper cauldron.

"Is this you?" Carmody asked, picking the cauldron up.

"Of course it's me," the Prize said. "Can't you even recognize your own Prize?"

"Well. . . you've changed quite a lot."

"I am quite aware of that," the Prize said. "But my essence—the true me—never changes. What's the matter?"

Carmody had peered into the cauldron and had nearly dropped it. Inside, he had seen the skinned and half-consumed body of some small animal—perhaps a kitten.

"What's that inside you?" Carmody asked.

"It's my lunch, if you must know," the Prize said. "I was grabbing a quick bite during transit."

"Oh."

"Even Prizes need occasional nourishment," the Prize added sarcastically. "And, I might add, we also need rest, mild exercise, sexual congress, intermittent intoxication and an occasional bowel movement; none of which you have made provision for since I was awarded to you."

"Well, I haven't had any of those things either," Carmody answered.

"Do you really require them?" the Prize said in an astonished voice. "Yes, of course, I suppose you do. It's strange, but I guess I had thought of you as a sort of bustling elemental figure without creature requirements."

"Exactly the way I had thought of you!" Carmody said.

"It's inevitable, I suppose," the Prize said. "One tends to think of an alien—as solid all through and boweless, somehow. And of course, some aliens are."

Розділ 10

Кармоді опинився на зеленому лузі. Було десь опівдні, бо яскраве жовтогаряче сонце стояло просто над головою. Віддалік у високій траві паслася невеличка череда плямистих корів. За ними темніла смужка лісу.

Кармоді неквапно роззирався. Луг був розлогий, а ліс переходив у густий чагарник. Чувся собачий гавкіт. З протилежного від лісу боку височіли гори – довгі зазубрені хребти з засніженими вершинами. До схилів угорі припали сірі хмарини.

Кутиком ока він запримітив якийсь червонястий спалах. Озирнувся – наче лисиця. Вона з цікавістю подивилася на нього, а потім побігла до лісу.

– Схоже на Землю, – подумав Кармоді і згадав про Виграш, що востаннє був запалим у сплячку зеленим вужем.

Помацав на шиї – Виграша там не було.

– Ось я, тут! – озвався Виграш.

Кармоді озирнувся і побачив маленький мідний казанок.

– Це ти? – спитав Кармоді, підіймаючи казанок.

– Звичайно, я. Не можеш навіть упізнати свій власний Виграш?

– Гм... ти трохи змінився...

– Знаю. Але моя сутність, моє справжнє я ніколи не змінюється. А що сталося?

Кармоді заглянув у казанок і ледь не випустив його з рук. В середині він побачив необбіловане напівобгризене тіло невеличкої тваринки, – мабуть, кошеняти.

– Що це там усередині?

– Сніданок, якщо тобі так кортить знати, – відповів Виграш. – Я трохи перекусив дорогою.

– Ох!

– Виграшам деколи також треба підкріплятися, – ущипливо додав Виграш. – А ще, мушу нагадати, вони потребують відпочинку, невеличкого моціону, сексу, час від часу чарчини і вряди-годи випорожнення. Відколи мене передали тобі, ти ні про що й не подбав.

– З цього, що ти назвав, я ще також нічого не бачив, – захищався Кармоді.

– А тобі це справді потрібне? – здивовано поцікавився Виграш. – Гм, звісно, гадаю, потрібне Дивно, але я, здається, думав про тебе наче про якесь метушливе елементарне тіло без притаманних істоті потреб.

– І я про тебе думав так само, – признався Кармоді.

– Завжди воно так, – озвався Виграш. – Про мешканців інших світів думають як про щось суцільне і без кишок. Деякі, звичайно, такими і є.

"I'll take care of your requirements," Carmody said, feeling a sudden affection for his Prize. "I'll do it as soon as this damned emergency is over."

"Of course, old man. Forgive my fit of pique. D'y'e mind if I finish my bite of lunch?"

"Go right ahead," Carmody said. He was curious to see how a metal cauldron would devour a skinned animal; but when it came down to it, he was too squeamish to watch.

"Ah, that was damned good," the Prize said. "I've saved a bit for you, if you'd care for some."

"I'm not too hungry just now," Carmody said. "What are you eating?"

"We call them orithi," the Prize said. "You would consider them a type of giant mushroom. Delicious raw or lightly poached in their own juices. The mottled white kind is better than the green."

"I'll remember that," Carmody said, "in case I ever run across one. Do you think an Earthman could eat one?"

"I think so," the Prize said. "By the way, if you ever do get the chance, be sure to have it recite a poem before you eat it."

"Why?"

"Because the orithi are very good poets."

Carmody swallowed hard. That was the trouble with exotic life-forms; just when you thought you understood something, you found that you didn't understand at all. And conversely, when you thought you were completely mystified, they suddenly threw you off balance by acting in a completely comprehensible manner. In fact, Carmody decided, what made aliens so thoroughly alien was the fact that they weren't completely alien. It was amusing at first; but after a while it got on your nerves.

"Urp," said the Prize.

"What?"

"I belched," the Prize said. "Excuse me. Anyhow, I think you must admit that I handled it all rather cleverly."

"Handled all what?"

"The interview with Melichrone, of course," said the Prize.

"You handled it? Why, damn it all, you were hibernating! I talked us out of that spot!"

"I don't want to contradict you," the Prize said, "but I fear that you are laboring under a misapprehension. I went into hibernation solely in order to bring all of my powers to bear on the problem of Melichrone."

"You're crazy! You're out of your mind!" Carmody shouted.

"I am saying no more than the truth," the Prize said. "Consider that long, closely reasoned argument that you gave, in which you established Melichrone's place and function in the scheme of things by irrefutable logic."

– Я дбатиму про тебе, – розчулено запевнив Кармоді. – Дбатиму, як тільки вилізу з цієї клятої халепи.

– Звісно, друже. Даруй мені мою в'їдливість. Якщо не заперечуєш, я доїм свій сніданок.

– Давай, – погодився Кармоді. Йому цікаво було, як це металічний казанок жуватиме необбіловану тваринку та все ж він із делікатності відвів погляд.

– Ох, смакота, – сказав Виграш. – Я залишив тобі шматок, коли маєш охоту.

– Я ніби й не голодний, – відповів Кармоді. – А що ти їси?

– Ми називаємо їх орігі, – пояснив Виграш. – Це ніби велетенські гриби. Сирі або ледь притушковані у власному соку – пальчики оближеш. Білі плямисті кращі, ніж зелені.

– Запам'ятаю, – сказав Кармоді, – якщо колись трапляться. А земляни можуть їх споживати?

– Гадаю, що можуть, – відповів Виграш. – До речі, перед тим, як їстимеш, не забудь загадати їм почитати вірші,

– Як це?

– Орігі – неабиякі поети.

Слово застрягло в горлі у Кармоді. Вічні непорозуміння з тими позаземними життєвими формами: як тільки здається, що дещо вияснив, так виявляється, що взагалі нічого не тямиш. І навпаки, коли все здається суцільною загадкою, то тебе збивають з пантелику цілком зрозумілими вчинками. Кармоді дійшов висновку, що насправді чужинців робить чужими те, що вони не можуть бути абсолютно чужими. Спочатку це тішить, а відтак дратує,

– Гик! – подав голос Виграш.

– Що?

– Я відригнув. Даруй. Ну, хай там як, визнай, що я спритно облагодив усю ту справу.

– Що – облагодив?

– Бесіду з Меліхроном, звичайно, – сказав Виграш.

– Ти облагодив? Ти ж, хай йому біс, спав! Я сам викручувався!

– Не хочу тобі суперечити, – уїдливо підкинув Виграш, – але боюся, що ти помиляєшся. Я впав у сплячку тільки для того, щоб сконцентрувати всю свою силу на проблемі Меліхрона.

– Ти збожеволів! Ти з глузду з'їхав! – розлютився Кармоді.

– Я кажу чистісіньку правду, – наполягав Виграш. – Пригадай-но свою тривалу суперечку, добре аргументований висновок, в якому ти з залізною логікою обгрунтував Меліхронове місце й призначення у Всесвіті.

"What about it?"

"Well, have you ever reasoned that way before in your life? Are you a philosopher or a logician?"

"I was a philosophy major in college," Carmody said.

"Big deal," the Prize sneered. "No, Carmody, you simply don't have the background or the intellect to handle an argument like that. Face it: it was completely out of character."

"It was not out of character! I'm perfectly capable of extraordinary logic!"

" 'Extraordinary' would be a good word for it," the Prize said.

"But I did do it! I thought those thoughts!"

"Just as you wish," the Prize said. "I hadn't realized it meant so much to you, and I certainly didn't mean to upset you. Tell me, have you ever been subject to fainting spells, or to inexplicable fits of laughter or tears?"

"No, I have not," Carmody said, getting a grip on himself. "Have you ever had recurrent dreams of flying, or sensations of saintliness?"

"I most certainly have not!" the Prize said.

"You're sure?"

"Sure, I'm sure!"

"Then we needn't discuss the matter any further," Carmody said, feeling absurdly triumphant. "But I'd like to know something else."

"What is that?" the Prize said warily.

"What was Melichrone's disability that I was not supposed to mention? And what was his one limitation?"

"I thought that both were painfully obvious," the Prize said.

"Not to me."

"A few hours' reflection would bring them to your mind at once."

"To hell with that," Carmody said. "Just tell me."

"Very well," the Prize said. "Melichrone's one disability is that he is lame. It is a congenital defect; it has been present since his early origins. It persists throughout all his changes in analogous form."

"And his one limitation?"

"He can never know about his own lameness. As a God, he is denied comparative knowledge. His creations are in his own image; which, in Melichrone's case, means that they are all lame. And his contacts with exterior reality are so few that he believes that lameness is the norm, and that un-lame creatures are curiously flawed. Comparative knowledge is one of the few deficiencies of Godhead, by the way. Thus, the primary definition of a God is in terms of his self-sufficiency, which, no matter what its scope, is always interior. Perfect control of the controllable and perfect knowledge of the

– Ну то й що?

– Як – що? А хоч колись у своєму житті ти міркував отак? Ти що, філософ чи логік?

– У коледжі я був перший з філософії.

– Пхе! – хихикнув Виграш. – Ні, Кармоді, для таких висновків тобі просто бракує підготовки й розуму. Ось дивися, ти ж на таке й не здатний.

– Ще й як здатний! Я чудово орієнтуюсь у питаннях парадоксальної логіки.

– “Парадоксальної” тут якраз до речі, – перехопив ініціативу Виграш.

– Але ж це моя праця! Я думав!

– Як собі хочеш. Я не підозрював, що це так багато для тебе важить. Я справді не хотів тобі досадити. Скажи краще, тобі доводилося непритомніти, в тебе бували напади сміху або плачу?

– Ні, не доводилося, – сказав Кармоді, вже опанувавши себе. – А ти літав у снах або ж на тебе находила святість?

– Ніколи в світі! – сказав Виграш.

– Ти певен?

– Звісно! Ще б пак!

– Тоді нам нема про що говорити, – сказав Кармоді, відчуваючи безпричинний тріумф. – Але я хочу дізнатися про інше.

– Про що саме? – стомлено запитав Виграш.

– Що там за гандж був у Меліхрона, про який мені не слід було згадувати? І в чому його єдина обмеженість?

– Як на мене, це впадає у вічі, – здивувався Виграш.

– Тільки не мені.

– Подумай кілька годин – може, й здогадаєшся.

– Під три чорти! – не стримався Кармоді. – Скажи одразу.

– Ну годі, – здався Виграш. – Меліхрон же кульгавий. Генетичний дефект, він зроду-віку такий. В усіх його перевтіленнях цей гандж зберігається у відповідних подібних формах.

– А обмеженість?

– Він не знає, що він кульгавий. Йому, як Богові, недоступна порівняльна наука. Всі, кого він сотворив за своїм образом і подобою, теж неодмінно кульгаві. З зовнішнім світом Меліхрон майже не стикався, тому кульгаві для нього нормальні, а всі некульгаві – істоти з чудернацьким каліцтвом. До речі, вміння порівнювати – це те мале, чого бракує Богам. Ось чому первісні дефініції Бога зводяться до його самодостатності, хоча вона, байдуже, які матиме виміри, завжди незадовільна. Блискуче керувати тим, що керується, і блискуче знати

knowable are the first steps toward becoming a God, by the way, in case you ever wish to try the project."

"Me? Try to be a God?"

"Why not?" the Prize asked him. "It's an occupation like any other, despite its grand-sounding title. It's not easy, I'll grant you; but it's no harder than becoming a first-class poet or engineer."

"I think you must be out of your mind," Carmody said, feeling the quick shuddering shock of religious horror which so bedevils the atheistic.

"Not at all. I am merely better informed than you. But now you had better prepare yourself."

Carmody looked around quickly and saw three small figures walking slowly across the meadow. Following them at a respectful distance were ten other figures.

"The one in the middle is Maudsley," the Prize said. "He's always very busy, but he may have time for a few words with you."

"Does he have any limitations or defects?" Carmody asked sarcastically.

"If he does, they are not of significance," the Prize said. "One deals with Maudsley in quite different terms, and faces entirely different problems."

"He looks like a human," Carmody said as the group came nearer.

"He is shaped like one," the Prize admitted. "But of course, the humanoid shape is common in this part of the galaxy."

"What terms am I supposed to deal with him in?" Carmody asked.

"I can't really describe them," the Prize said. "Maudsley is too alien for me to understand or predict. But there is one piece of advice I can give you: be sure you get his attention and impress him with your humanity."

"Well, of course," Carmody said.

"It's not so simple as it sounds. Maudsley is an extremely busy being with a great deal on his mind. He is a highly gifted engineer, you know, and a dedicated one. But he tends to be absentminded, especially when he is trying out a new process."

"Well, that doesn't sound too serious."

"It's not—for Maudsley. It could be considered no more than an amusing foible, if it were not for the fact that he absentmindedly tends to view everything as raw material for his processes. An acquaintance of mine, Dewey Harding, came to him some time ago with an invitation to a party. Poor Dewey failed to capture his attention."

"And what happened?"

"Maudsley processed him into one of his projects. Quite without malice, of course. Still, poor Dewey is now three pistons and a camshaft in a reciprocating

пізнаване – ось перші кроки, щоб стати Богом! Затям собі про той випадок, коли сам надумаєш стати Богом.

– Я? Богом?

– Чом би й ні? – здивувався Виграш. Фах не гірший за інші, тільки й того, що гучний титул. Не легко, мушу попередити, але й не важче, ніж стати хорошим поетом чи інженером.

– Ти, мабуть, з глузду з'їхав! – Кармоді відчув у душі раптовий напад побожного страху, не такого вже й рідкісного серед атеїстів.

– Аніскілечки. Просто я краще за тебе знаю світ. А тепер приготуйся.

Кармоді швиденько озирнувся й помітив віддалік три невеличкі постаті, що неспішно перетинали луг. За ними, поштиво тримаючись позаду, йшло ще з десяток інших.

– Той, що посередині – Модслі, – поінформував Виграш. – Завжди заклопотаний, але, може, урве хвилинку перекинутись із тобою парою слів.

– Теж має обмеженості й ганджі? – в'їдливо поцікавився Кармоді.

– Якщо й має, то вони тут нічого не важать, – сказав Виграш. – З Модслі ведуть справи інакше і вирішують абсолютно інші проблеми.

– Він схожий на людину, – зауважив Кармоді, коли група підійшла ближче.

– Така його подоба. Гуманоїдні форми модні в цій частині Галактики.

– Як мені з ним розмовляти? – поцікавився Кармоді.

– Не скажу достеменно, – відповів Виграш. – Ми з Модслі надто різні натури, щоб я розумів або міг передбачити його вчинки. Та дещо тобі пораджу: постарайся заволодіти його увагою і викликати симпатію своїми людськими рисами,

– Аякже, звісно.

– Не так просто, як здається. Модслі неймовірно заклопотаний своїми думками. Бачиш, він дуже обдарований і досвідчений інженер. Але деколи неуважний, надто як обмірковує нові технологічні процеси.

– Це не так страшно.

– Не тоді, коли маєш справу з Модслі. Це може видатися забавним дивацтвом, але через свою неуважність він у всьому вбачає матеріал для своїх конструкцій. Якось він запросив у гості мого знайомого Д'юера Гардінга. Та коли бідолаха прийшов, його там навіть не помітили.

– І що сталося?

– Модслі скористався ним в одному зі своїх проєктів. Без усякого зла, звичайно. Однак бідолашний Д'юер став тепер трьома поршнями й

engine, and can be seen weekdays in Maudsley's Museum of Historical Power Applications."

"That's really quite shocking," Carmody said. "Can't anyone do anything about it?"

"No one wants to bring it to Maudsley's attention," the Prize said. "Maudsley hates to admit an error and can be quite unpleasant if he feels he's being chivvied."

The Prize must have perceived the look on Carmody's face, for he quickly added, "But you mustn't let that alarm you! Maudsley is never vicious, and is in fact quite a good-hearted fellow. He likes praise, as do all of us; but he detests flattery. Just speak up and make yourself known, be admiring but avoid the fulsome, take exception to what you don't like, but don't be stubbornly critical; in short, exercise moderation except where a more extreme attitude is clearly called for."

Carmody wanted to say that this advice was as good as no advice at all; worse, in fact, since it merely served to make him nervous. But now there was no time. Maudsley was here, tall and white-haired, in chinos and a leather jacket, flanked by two men in business suits with whom he was talking vehemently.

"Good day, sir," Carmody said firmly. He stepped forward, then scuttled out of the way before the oblivious trio ran into him.

"A bad beginning," the Prize whispered.

"Shut up," Carmody whispered back. With a certain grimness, he hurried after the group.

Chapter 11

"So this is it, eh, Orin?" Maudsley said.

"Yes sir, this is it," Orin, the man on his left said, smiling proudly. "What do you think of it, sir?"

Maudsley turned around slowly and surveyed the meadow, the mountains, the sun, the river, the forest. His face betrayed no expression. He said, "What do you think of it, Brookside?"

Brookside said, in a tremulous voice, "Well sir, I think that Orin and I did a nice job. A really nice job, if you take into account that it was our first independent project."

"And do you concur in that judgment, Orin?" Maudsley asked.

"Certainly, sir," Orin said.

Maudsley bent down and plucked a blade of grass. He sniffed it and threw it away. He scuffed the dirt beneath his feet, then stared for several moments full

колінвалом у двигуні внутрішнього згорання. В будні його можна побачити в Модслівському музеї історії розвитку енергетики.

– Жахливо! – відреагував Кармоді. – і нічим не можна зарадити?

– Ніхто не зважується сказати Модслі, він не визнає своїх помилок, а коли підозрює, що з нього глузують, стає просте нестерпний.

Виграш, мабуть, примітив, як схвилювався Кармоді, бо швиденько додав:

– Але тобі не треба непокоїтися! Модслі зовсім не злий насправді він дуже добросердий. Любить, як і всі ми, щоб його хвалили, але ненавидить лестощі. Просто розкажи йому все щоб він знав про тебе. Захоплюйся, але не занадто. Що не подобається – скажи, та не впадай у критиканство. Коротше не висуйся, хіба що тебе змусить критична ситуація.

Кармоді хотів було сказати, що, мовляв, ніж давати такі поради, краще не давати ніяких, бо вони лише памороки забивають, але було вже ніколи. Модслі був зовсім поряд – високий, сивоволосий, у джинсах і шкіряній куртці – і жваво перемовлявся з двома супутниками, одягненими в зручні для роботи костюми.

– Добрий день, сер! – рішуче привітався Кармоді. Ступив було крок уперед, але одразу ж відскочив убік, щоб це захоплене розмовою тріо не збило його з ніг.

– Недобрий початок, – шепнув Виграш.

– Заткни пельку! – просичав Кармоді у відповідь і, насупившись, поспішив за Модслі.

Розділ 11

– Отже, це вона і є, Оріне? – запитав Модслі.

– Так, сер, це вона, – гордо всміхаючись, відповів Орін, що йшов зліва від Модслі. – І що ви на це скажете, сер?

Модслі поволі обвів поглядом луг, гори, сонце, річку, ліс. На його обличчі не відбилося нічого. Він промовив:

– А ви що думаєте, Бруксайде?

– Ну, сер, я гадаю, що ми з Оріном створили хорошу планету, – затинаючись, відповів Бруксайд. – Безперечно хорошу, якщо взяти до уваги, що це наш перший самостійний проект.

– І ви згодні з такою оцінкою, Оріне?

– Звичайно, сер.

Модслі нахилився і зірвав травинку, понюхав її, відкинув, розтер носом болото під ногами, кілька секунд дивився на сяюче сонце, і рівним голосом проказав:

into the blazing sun. In a measured voice, he said, "I am amazed, truly amazed. But in a most unpleasant way. I ask you two to build a world for one of my customers and you come up with this! Do you really consider yourselves engineers?"

The two aides did not reply. They had stiffened, like boys awaiting the birch rod.

"Engineers!" Maudsley said, getting almost fifty foot-pounds of contempt into the word. " 'Creative but practical scientists who can build the planet where and when you want it.' Do either of you recognize those words?"

"They're from the standard brochure," Orin said.

"That is correct," Maudsley said. "Now, do you consider this a good example of 'creative, practical engineering'?"

Both men were silent. Then Brookside blurted out, "Well sir, yes sir, I do!"

"We examined the job specs very carefully. The request was for a Type 34Bc4 planet with certain variations. And that's exactly what we built. This is only a corner of it, of course. But still—"

"But still, I can see what you did and judge accordingly," Maudsley said. "Orin! What kind of a heating unit did you use?"

"A type O5 sun, sir," Orin replied. "It fitted the thermal requirements nicely."

"I daresay it did. But this was a budget world, you will remember. If we don't keep the costs down, we don't make a profit. And the biggest single cost item is the heating unit."

"We are aware of that, sir," Brookside said. "We didn't at all like to use an O5 type sun for a single-planet system. But the heat and radiation requirements—"

"Haven't you learned anything from me?" Maudsley cried. "This type of star is entirely superfluous; You there—" He beckoned to the workmen. "Take it down."

The workmen hurried forward with a folding ladder. One man braced it and another man unfolded it, ten times, a hundred times, a million times. Two other workmen raced up the ladder as fast as it went up.

"Handle it carefully!" Maudsley called up to them. "And be sure you're wearing gloves! That thing's hot!"

The workmen at the very top of the ladder unhooked the star, folded it into itself and put it into a padded box marked "Star: Handle with Care."

When the lid fell, everything went, black.

"Hasn't anyone any sense around here?" Maudsley asked. "Damn it all, let there be light."

And just like that, there was light.

"OK," Maudsley said. "That O5-type sun goes back into storage. On a job like this we can use a G13-type star."

– Дивуюся, воістину дивуюся. Так прикро, що далі нікуди. Я доручив вам збудувати світ для одного з моїх клієнтів, а ви мені підсуваєте оце! І ви справді вважаєте себе інженерами?

Помічники не озивалися. Вони заціпеніли, як хлопчаки, що побачили березову різку.

– Ін-же-нери! – відкарбував Модслі, вкладаючи у це слово з півцентнера презирства. – “Творчо оригінальні, однак практичні науковці, здатні збудувати планету де і коли завгодно”. Пригадуєте ці слова?

– З рекламного буклета, сер, – сказав Орін.

– Правильно, – підтвердив Модслі. – І ви вважаєте, що оце – гідний зразок творчої і практичної інженерної думки?

Супутники мовчали. Відтак Бруксайд бовкнув:

– Так, сер, уважаю! Ми уважно вивчили контракт. Замовлялася планета типу 34Вс4 з деякими модифікаціями. Саме це ми й збудували. Звичайно, тут лише закуток планети. Та все ж...

– Та все ж я бачу, що ви натворили, і можу дати відповідну оцінку, – урвав його Модслі. – Орине! Який обігрівач ви сюди всунули?

– Сонце типу 05, сер, – відповів Орін. – Якраз укладається в тепловий баланс.

– Ще б пак! Укладається! Та ви зятяте, що на планету існує ще й кошторис. Якщо ми не вкладаємося в нього, то звідки взятися прибуткові. А система опалення коштує найдорожче.

– Це ми пам’ятаємо, сер, – сказав Бруксайд. – Нам зовсім не хотілося в однопланетну систему ставити сонце типу 05. Але технічні умови теплофікації та опромінення...

– Ви хоч чогось навчилися від мене? – закричав Модслі. – Цей тип зірки – справжнє марнотратство. Гей, ви! – він підкликав робітників. – Зніміть.

Робітники спішно поставили складану драбину. Один підтримував, а другий розсував, подовжуючи її в десять, у сто, в мільйон разів. Ще два робітники в міру розсування бігли по ній догори.

– Обережно там знімайте! – гукнув Модслі. – Не забудьте про рукавиці! Та штука гаряча!

Робітники на вершечку драбини відчепили сонце, згорнули його в рулон і засунули у футляр із написом: “Світило. НЕ КАНТУВАТИ!”. Кришка закрилась, і настала пільма.

– Має тут хто-небудь голову на плечах? – поцікавився Модслі. – Хай йому біс! Хай буде світло!

Як і мало бути, – стало світло.

– О-кей! – сказав Модслі. – Це сонце 05 – здати на склад. На такий об’єкт вистачить зірки Г-13.

"But sir," Orin said nervously, "it isn't hot enough."

"I know that," Maudsley said. "That's where you have to use your creativity. If you move the star closer in, it'll be hot enough."

"Yes sir, it will," Brookside said. "But it'll be emitting PR rays without enough space to allow them to dissipate harmlessly. And that might kill off the entire race that's going to occupy this planet."

Maudsley said, very slowly and distinctly, "Are you trying to tell me that G13-type stars are dangerous?"

"Well, no, I didn't mean it exactly that way," Orin said. "I meant to say, they can be dangerous, just like anything else in the universe, if proper precautions are not taken."

"That's more like it," Maudsley said.

"The proper precautions," Brookside said, "involve, in this case, the wearing of protective lead suits weighing some fifty pounds each. But this is impractical, since the average member of this race only weighs eight pounds."

"That's their lookout," Maudsley said. "It's not our business to tell them how to live their lives. Am I supposed to be responsible whenever they stub their toe on a rock I put on their planet? Besides, they don't have to wear lead suits. They can buy one of my optional extras, a solar screen that'll block out the PR rays."

Both men smiled nervously. But Orin said timidly, "I believe this is a somewhat underprivileged species, sir. I think perhaps they can't afford the solar screen."

"Well, if not right now, maybe later," Maudsley said. "And anyhow, the PR radiations aren't instantly fatal. Even with it, they'll have an average lifespan of 9.3 years, which ought to be enough for anyone."

"Yes sir," the two assistant engineers said, not happily.

"Next," Maudsley said, "what's the height of those mountains?"

"They average six thousand feet above sea level," Brookside said.

"At least three thousand feet too high," Maudsley said. "Do you think mountains grow on trees? Pare them down and put what you have left over into the warehouse."

Brookside took out a notebook and jotted down the change. Maudsley continued to pace around, looking and frowning.

"How long are those trees supposed to last?"

"Eight hundred years, sir. They're the new improved model Appleoak. They give fruit, shade, nuts, refreshing beverages, three useful fabrics, they make excellent building material, hold the soil in place, and—"

– Але ж, сер, – знервовано зауважив Орін, – у ній бракує тепла.

– Знаю. Ось тут і покажіть творчий підхід! Підсуньте зірку ближче, і тепла вистачить.

– Так, сер, вистачить, – втрутився Бруксайд. – Але відстань замала для безпечного розсіювання радіації. Вони можуть винищити майбутнє населення планети.

– Ви що? Хочете сказати, що мої зірки Г-13 не відповідають вимогам техніки безпеки? – дуже повільно і з притиском запитав Модслі.

– Та ні, я не мав на увазі саме це, – поспішив Орін. – Я хотів сказати, що вони можуть стати небезпечними, як і будь-що інше у Всесвіті, коли не вдається до відповідних застережних заходів.

– Ну, це вже ближче до суті, – погодився Модслі.

– В даному випадку, – почав пояснювати Бруксайд, – для повної безпеки необхідно, щоб мешканці планети носили свинцевий одяг вагою десь із п'ятдесят фунтів. Та оскільки середня вага представників цієї цивілізації лише вісім фунтів, то це неможливо.

– То вже їхній клопіт, – заперечно махнув рукою Модслі. – Не нам учити їх жити. Чи ж я маю відповідати, коли хтось заб'є пальчик об камінь, який я покладаю на цій планеті? Крім того, їм не конче носити свинцеві скафандри. Вони можуть купити – за окрему плату, звичайно, – мій сонячний екран, що цілком відфільтрує шкідливий спектр радіації.

Обидва помічники розгублено посміхнулися. Орін сказав несміливо:

– Боюся, сер, що ця цивілізація не з заможних. Вони навряд чи зможуть дозволити собі сонячний екран.

– Ну і що? Як не тепер, то згодом, – сказав Модслі. – Крім того, радіація не вбиває ж одразу. Навіть при ній середня тривалість життя 9,3 року. Для будь-кого досить.

– Так, сер, – понуро погодились обидва інженери.

– Далі, – мовив Модслі, – яка висота цих гір?

– В середньому 6000 футів над рівнем моря, – відповів Бруксайд.

– Принаймні 3000 футів зайвих, – сказав Модслі, – Ви що, гадаєте, гори на вербі ростуть? Вкоротити і вершини здати на склад!

Бруксайд витяг записника і занотував розпорядження. Модслі й далі походжав, дивився і хмурився.

– Скільки мають жити дерева?

– Вісімсот років, сер. Це модифікована порода яблудуба. Дає плоди, затінок, горіхи, прохолоджувальні напої, три види корисної сировини, прекрасну будівельну деревину, закріплює ґрунти, а ще...

"Are you trying to bankrupt me?" Maudsley roared. "Two hundred years is entirely long enough for a tree! Drain off most of their ĩlan vital and store it in the life-force accumulator!"

"They won't be able to perform all of their designed functions, then," Orin said.

"Then cut down on their functions! Shade and nuts is plenty, we don't have to make a damned treasure chest out of those trees! Now then, who put those cows out there?"

"I did, sir," Brookside said. "I thought it would make the place look—well, sort of inviting, sir."

"You oaf," Maudsley said. "The time to make a place look inviting is before the sale, not after! This place was sold unfurnished. Put those cows into the protoplasm vat."

"Yes sir," Orin said. "Terribly sorry, sir. Is there anything else?"

"There's about ten thousand other things wrong," Maudsley said. "But you can figure out those for yourselves, I hope. What, for example, is this?" He pointed at Carmody. "A statue or something? Is he supposed to sing a song or recite a poem when the new race arrives?"

Carmody said, "Sir, I am not part of this. A friend of yours named Melichrone sent me, and I'm trying to get home to my own planet—"

Maudsley clearly did not hear what Carmody was saying. For, while Carmody was trying to speak, Maudsley was saying, "Whatever he is, the job specs don't call for him. So stick him back in the protoplasm vat with the cows."

"Hey!" Carmody shouted as workmen lifted him up by his arms. "Hey, wait a minute!" he screamed. "I'm not a part of this planet! Melichrone sent me! Wait, hold on, listen to me!"

"You really ought to be ashamed of yourselves," Maudsley went on, oblivious to Carmody's shrieks. "What was that supposed to be? One of your interior decorating touches, Orin?"

"Oh no," Orin said. "I didn't put him there."

"Then it was you, Brookside."

"I never saw him before in my life, chief."

"Hmm," Maudsley said. "You're both fools, but you've never been liars. Hey!" he shouted to the workmen. "Bring him back here!"

"All right, pull yourself together," Maudsley said to Carmody, who was shaking uncontrollably. "Get a grip on yourself, I can't wait around here while you have a fit of hysterics! Better now? All right, would you mind explaining just what you're doing trespassing on my property and why I shouldn't have you converted into protoplasm?"

– Ви що, хочете зруйнувати мене? – grimнув Мсуслі. – Двісті років з головою досить для дерева. Відсмоктати надлишок *elan vita* і передати на акумулятор життєвої сили!

– Тоді дерева не вийдуть на проектний асортимент, – зауважив Орін.

– Скоротіть асортимент! Досить з них затінку і горіхів. Проектом не передбачено, щоб ми робили з дерев скрині з усіляким добром! А хто порозставляв там корів?

– Я, сер, – признався Бруксайд. – Я гадав, що з ними місцевість стане, ну... трохи затишнішою, сер.

– Ви бевзь! – визвірівся Модслі. – Місцевість має бути затишнішою до оплати, а не після! Ця планета продана невмебльованою. Корів – у протоплазмовий куб!

– Слухаюсь, сер, – заметушився Орін. – Даруйте великодушно, сер. Будуть іще вказівки?

– Тут ще з десяток тисяч недоробок. Сподіваюся, ви й самі їх виявите. Ось, наприклад, це що? – Він показав на Кармоді. – Скульптура, чи що? Має піснями чи віршами зустрічати новоселів?

– Сер, я не звідси, – озвався Кармоді. – Мене прислав сюди ваш друг Меліхрон. Я шукаю способу дістатися додому на свою планету...

Ці слова, мабуть, пролетіли повз вуха Модслі, бо не встиг Кармоді й закінчити, як той розпорядився:

– Хоч би що то було, в специфікаціях такого не передбачено. Туди ж його в протоплазму разом із коровами.

– Гей! – залентував Кармоді, коли робітники підхопили його під руки.

– Гей, стривайте! Я не з цієї планети! Мене прислав Меліхрон! Заждіть! Спиніться! Послухайте!

– Згоріти б вам від сорому! – картав Модслі своїх помічників, маючи очевидно, на увазі недоречність зойків Кармоді. – Це хто додумався? Одна з ваших декоративних оздоб, Оріне?

– Ні, що ви! – заперечив Орін. – Я його сюди не ставив.

– Тоді це ваш витвір, Бруксайте?

– Вперше в житті його бачу, шефе.

– Гм-м, – спинився Модслі, вагаючись. – Обидва ви дурні, але брехунами ще не були. Гей! – гукнув він до робітників. – Несіть назад!

– Гаразд, заспокойтеся, – звернувся Модслі до Кармоді, якого трясло, мов у пропасниці. – Візьміть себе в руки! Немає часу на вашу істеріку! Вже краще? Ну от і добре. Та як ви потрапили в мої володіння і чому я не повинен обернути вас на протоплазму?

Chapter 12

"I see," Maudsley said, after Carmody had finished explaining. "It's an interesting story, though I'm sure you've overdramatized it. Still, here you are, and you're looking for a planet called—Earth?"

"That is correct, sir," Carmody said.

"Earth," Maudsley mused, scratching his head. "This is most fortunate for you; I seem to remember the place."

"Do you really, Mr. Maudsley?"

"Yes, I'm quite sure of it," Maudsley said. "It's a small green planet, and it supports a monomorphic humanoid race like yourself. Am I right?"

"Completely right!" Carmody said.

"I have rather a memory for these things," Maudsley said. "And in this particular case, as it happens, I built Earth."

"Did you really, sir?" Carmody asked.

"Yep. I remember distinctly, because in the course of building it, I also invented science. Perhaps you will find the story amusing." He turned to his aides. "And you might find the tale instructive."

No one was going to deny Maudsley the right to tell a story. So Carmody and the assistant engineers assumed attentive postures, and Maudsley began.

THE STORY OF THE CREATION OF EARTH

I was still quite a small contractor then. I put up a planet here and there, and I got to do an occasional dwarf star. But jobs were always hard to come by, and the customers were invariably capricious, faultfinding, and slow in their payments. Customers were hard to please in those days; they argued about every little detail. Change this, change that, why must water flow downhill, the gravity's too heavy, the hot air rises when it ought to fall. And so forth.

I was quite naive in those days. I used to explain the esthetic and practical reasons for everything I did. Before long, the questions and the explanations were taking longer than the jobs. There was entirely too much talk-talk. I knew that I had to do something about it, but I couldn't figure out what.

Then, just before the Earth project, a whole new approach to customers' relations began to shape itself in my mind. I found myself muttering to myself, "Form follows function." I liked the way it sounded. But then I would ask myself, "Why must form follow function?" And the reason I gave myself was,

Розділ 12

– Розумію, – сказав Модслі, коли Кармоді закінчив свою розповідь. – Цікава історія, хоч, певне, ви занадто все драматизуєте. Отже, ви шукаєте планету, що називається Земля?

– Саме так, сер.

– Земля... – протяг Модслі, почухавши потилицю. Я, здається, пригадую таке місце.

– Справді, містере Модслі?

– Так, ну безперечно. Маленька зелена планета, а на ній мономорфічна раса гуманоїдів, схожих на вас. Правильно?

– Абсолютно так! – зрадів Кармоді.

– Таке я пам'ятаю добре, – вів далі Модслі. – Річ у тому, що це я збудував Землю.

– Справді, сер?

– Еге ж. Добре пам'ятаю, бо поки будував, то за одним заходом ще й винайшов науку. Мабуть, ця історія вас зацікавить... А вас, – Модслі обернувся до своїх помічників, – може, вона дечому навчить.

Ніхто не зазіхав на право Модслі розповідати свою історію. Отже, Кармоді та інженери-помічники обернулися на уважних слухачів, а Модслі почав розповідати.

ІСТОРІЯ СОТВОРІННЯ ЗЕМЛІ

Я був тоді ще зовсім скромним підрядником. Зводив то тут, то там якусь планетку, а деколи й перепадала сяка-така карликова зірка. Замовлень не густо, замовники, як правило, вередливі, прискіпливі і не поспішали з оплатою. Догодити в ті дні було важко, прискіпувались до кожної дрібниці: перероби тут, поміняй там, і чому це вода тече вниз, і тяжіння надто тяжке, і тепле повітря підіймається, а краще б йому опускатися! І таке інше.

В ті часи я був простосердий, намагавсь усе всім пояснити з погляду естетики і здорового глузду. Та врешті на запитання й відповіді у мене почало йти більше часу, ніж на саму роботу. Балаканина, та й годі! Треба було якось класти цьому край, а я не знав, з якого кінця підступитися. І ось саме перед проектом “Земля” мені спало на думку зовсім інакше підійти до стосунків із замовниками. Пригадую, якось я сказав собі: “Функція визначає форму”, і мені сподобалось, як це звучить. А потім я запитав себе: “Чому форма повинна визначатись

"Form follows function because that is an immutable law of nature and one of the fundamental axioms of applied science." And I liked the sound of that, too, although it didn't make much sense.

But sense didn't matter. What mattered was that I had made a new discovery. I had unwittingly stumbled into the art of advertising and salesmanship, and I had discovered the gimmick of great possibilities, namely, the doctrine of scientific determinism.

Earth was my first test case, and that is why I will always remember it.

A tall, bearded old man with piercing eyes had come to me and ordered a planet. (That was how your planet began, Carmody.) Well, I did the job quickly, in six days I believe, and thought that would be the end of it. It was another of those budget planets, and I had cut a few corners here and there. But to hear the owner complain, you'd have thought I'd stolen the eyes out of his head.

"Why are there so many tornadoes?" he asked.

"It's part of the atmosphere circulation system," I told him. (Actually, I had been a little rushed at that time; I had forgotten to put in an air-circulation overload valve.)

"Three-quarters of the place is water!" he told me. "And I clearly specified a four-to-one land-to-water ratio!"

"Well, we couldn't do it that way!" I told him. (I had lost his ridiculous specifications; I never can keep track of these absurd little one-planet projects.)

"And you've filled what little land you gave me with deserts and swamps and jungles and mountains."

"It's scenic," I pointed out.

"I don't care from scenic!" the fellow thundered. "Oh, sure, one ocean, a dozen lakes, a couple rivers, one or two mountain ranges, that would have been fine. Dresses the place up, gives the inhabitants a good feeling. But what you gave me is shlock!"

"There's a reason for it," I said. (In point of fact, we couldn't make the job pay except by using reconstituted mountains, a lot of rivers and oceans as filler, and a couple of deserts I had bought cheap from Ourie the Planet-Junker. But I wasn't going to tell him that.)

"A reason!" he screamed. "What will I tell my people? I'm putting an entire race on that planet, maybe two or three. They'll be humans, made in my own image; and humans are notoriously picky, just as I am. What am I supposed to tell them?"

Well, I knew what he could tell them; but I didn't want to be offensive, so I pretended to give the matter some thought. And strangely enough, I did think. And I came up with the gimmick to end all gimmicks.

функцією?” – і сам собі відповів: “Бо це – непорушний закон природи і одна з основоположних аксіом прикладної науки”. Це мені теж сподобалося, хоч якогось глузду в тім не було. Та глузд не багато важив. Важило те, що я зробив відкриття. Я підсвідоме наштовхнувся на мистецтво реклами і збуту, розгадав таємницю великих можливостей, тобто вчення про науковий детермінізм. Земля стала пробним каменем, і тому вона запала мені в пам’ять. Прийшов до мене замовляти планету старий бородань із пронизливим поглядом. (Ось так починалася ваша планета, Кармоді). Ну, з роботою я впорався швидко – десь днів за шість – і гадав, що справді кінець. Це було звичайне кошторисне будівництво, і я дещо подекуди урізав. Та коли послухати замовникові нарікання, то можна думати, що я обдер його як липку.

– Навіщо стільки ураганів? – допитувався він.

– Це частина вентиляційної системи атмосфери, – відповів я. (Чесно кажучи, я тоді трохи заморочився і в системі кругообігу повітря забув поставити запобіжний клапан).

– Три чверті поверхні залито водою! – скаржився він. – А я чітко зазначив у специфікації, що відношення суходолу до води – чотири до одного!

– Але таке технічно нездійсненне! – пояснював я. (А я десь подів його недорікуваті специфікації, проекти тих дурнувятих індивідуальних міні-планет у мене не трималися купи).

– І в такий шматочок суші ви понапихали і пустель, і боліт, і джунглів, і гір.

– Зате які краєвиди, – нагадав я йому.

– Чхав я на краєвиди! – заgrimів стариган. – Ну там один океан, десяток озер, парочка рік, один або два гірські хребти – і досить. Прикрашає місцевість, тішить душі мешканців, А ви понапихали непотребу!

– На це є причина, – боронився я. (Насправді ми не вкладалися в кошторис, і тому підсунули вживані гори і велику партію річок та океанів як наповнювач, а кілька пустель мені дешево дісталось від Урії, міжпланетного лахмітника. Та ж не казати йому про це).

– Причина! – зойкнув він. – А що я скажу моєму народові? Я збираюся поселити на планеті цілу цивілізацію, а може, навіть дві або три. Це будуть люди, створені за моїм образом і подобою, такі ж причепи, як і я. Що мені їм сказати?

Ну, я знав, що їм сказати, але не хотілося кривдити старигана, тому я прикинувся, що обмірковую все як слід. І, як не дивно, я справді міркував, і надумав я виверт, як покласти край усім вивертам.

"You just tell them the plain scientific truth," I said. "You tell them that, scientifically, everything that is must be."

"Huh?" he said.

"It's determinism," I said, making up the name on the spur of the moment. "It's quite simple, though a bit esoteric. To start with, form follows function; therefore your planet is exactly as it should be by the simple fact of being at all. Next, science is invariable; so if anything isn't invariable, it ain't science. And finally, everything follows definite rules. You can't always figure out what those rules are, but you can be sure they're there. So, it stands to reason that no one ought to ask why this instead of that? Instead, everyone ought to ask how does it work?"

Well, he asked me some pretty tough questions, and he was a pretty smart old fellow. But he didn't know damn-all about engineering; his field was ethics and morals and religion and spook stuff like that. So of course, he just wasn't able to come up with any real objections. He was one of these types who love abstractions, and he started repeating, "That which is is that which must be." Hmm, a very intriguing formula and not without its patina of stoicism. I shall incorporate some of these insights into the lessons I give to my people. . . . But tell me this: how can I reconcile this indeterminate fatality of science with the free will I plan to give to my people?"

Well, the old boy almost had me there. I smiled and coughed to give myself time to think, and then I said, "The answer is obvious!" Which is always a good answer, as far as it goes.

"I daresay it is," he said. "But I don't perceive it."

"Look," I said, "this free will you're giving your people, isn't that a kind of fatality also?"

"It could be considered as such. But the difference—"

"And besides," I said hastily, "since when are free will and fatality incompatible?"

"They certainly seem incompatible," he said.

"That's only because you don't understand science," I said, performing the old switcheroo right under his hooked nose. "You see, my dear sir, one of the most basic laws of science is that chance plays a part in everything. Chance, I'm sure you know, is the mathematical equivalent of free will."

"But what you're saying is quite contradictory," he said.

"That's how it goes," I said. "Contradiction is one more of the fundamental rules of the Universe. Contradiction generates strife, without which everything would reach a stage of entropy. So we couldn't have any planet or any universe if things didn't exist in an apparently irreconcilable state of contradiction."

– Ви чесно відкрийте їм наукову істину, – порадив я. – Скажіть, що з погляду науки все так і має бути.

– Тобто? – не второпав він.

– Це детермінізм, – сказав я, створюючи термін експромтом. – Дуже просто, хоч і для втаємничених. Для початку: функція визначає форму. Тому ваша планета саме така, якою їй належить бути в силу свого існування взагалі. Далі: наука незмінна, тобто все не незмінне – не наука. І нарешті: все впливає з певних закономірностей. Не всі закони ви можете знати наперед, але будьте певні, що вони існують. Отже, само собою зрозуміло, що ніхто не повинен питати: “Чому так, а не інакше?” Замість цього всі мають питати: “А як воно діє?” Так, над його запитаннями я добре посушив собі голову, а взагалі стариган був досить кмітливий, хоча зовсім не тямив у техніці. Його стихією була етика, мораль, релігія і вслякі такі витребеньки. Тому він, звісна річ, був просто нездатний стати на реалістичні позиції. Він належав до тих типів, що полюбляють абстракції, от і бубонів:

– Те, що є, те й повинно бути. Гм-м, дуже спокуслива формула й не без відбитку стоїцизму. Я скористаюся деякими з цих поглядів у повчаннях для мого народу... Але скажіть на милість, як можна поєднати недетермінований фаталізм науки з принципом нескутої волі, якою я збираюся наділити свій народ?

Так, тут стариган ледь не загнав мене на слизьке. Але я посміхнувся і відкашлявся, щоб дати собі час подумати, і сказав:

– Відповідь очевидна! – Хай там як, це завжди найкраща відповідь.

– Може, й так, – сказав він. – Але я щось її не бачу.

– Дивіться, хіба нескута воля, яку ви надаєте своєму народові, не той самий різновид фаталізму?

– Можна розглядати й так. Але відмінність...

– А крім того, – швиденько перебив я, – з якого це часу нескута воля і фаталізм несумісні?

– Вони справді ніби несумісні.

– Це тому, що ви не розумієте науки, – сказав я, лягнувши пальцями просто перед його гачкуватим носом. – Бачите, сер, один з найфундаментальніших законів науки полягає в тому, що скрізь присутня випадковість. Гадаю, ви знаєте, що випадковість – математичний еквівалент нескутої волі.

– Те, що ви кажете, дуже суперечливе.

– Так воно і є. Суперечливість – ще один з фундаментальних законів Всесвіту. Суперечності породжують боротьбу, без якої б у всьому запанувала ентропія. Так що не існувало б ні планети, ні Всесвіту, якби все не перебувало в нібито непримиренних суперечностях.

"Apparently?" he said, quick as a flash.

"Right as rain," I said. "Contradiction, which we can define provisionally as the existence of reality-paired opposites, isn't the last word on the subject. For example, let's posit a single isolated tendency. What happens when you push a tendency to the limit?"

"I haven't the slightest idea," the old guy said. "The lack of specifics in this sort of discussion—"

"What happens," I said, "is that the tendency turns into its opposite."

"Does it really?" he asked, considerably shook up. These religious types are something when they try to tackle science.

"It really does," I assured him. "I've got the proofs in my lab, though the demonstrations are a bit tedious—"

"No, please, I take your word," the old guy said. "After all, we did make a Covenant."

That was the word he always used for "contract." It meant the same thing, but sounded better.

"Paired opposites," he mused. "Determinism. Things becoming their opposites. It's all quite intricate, I'm afraid."

"And esthetic as well," I said. "But I didn't finish about the transformation of extremes."

"Kindly go on," he said.

"Thanks. Now then, we have entropy, which means that things persist in their motion unless there is outside influence. (Sometimes even when there is outside influence, in my experience.) But so, we got entropy driving a thing toward its opposite. If one thing is driven toward its opposite, then all things are driven toward their opposite, because science is consistent. Now you get the picture? We've got all these opposites transforming themselves like crazy and becoming their opposites. On a higher level of organization, we have groups of opposites going through the same bit. And higher and higher. So far so good?"

"I suppose so," he said.

"Fine. Now, the question naturally arises, is this all? I mean, these opposites turning themselves inside out and then outside in, is that the whole ball game? And the beauty part is, it's not! No, sir. These opposites flipping around like trained seals are only an aspect of what's really happening. Because—" And here I paused and spoke in a very deep voice, "—because there is a wisdom that sees beyond the clash and turmoil of the phenomenal world. This wisdom, sir, sees through the illusory quality of these real things, and sees beyond them into the deeper workings of the universe, which are in a state of like great and magnificent harmony."

– Нібито? – блискавично зреагував він.

– Цілком вірно, – підтвердив я. – Суперечливість, яку ми поки що можемо визначити як наявність парних реальних протилежностей – це ще не все. Візьміть, наприклад, якусь окрему одиничну тенденцію. Що станеться, коли ви цю тенденцію доведете до краю?

– Не маю щонайменшого уявлення, – призналося старе опудало, – для таких дискусій мені бракує підготовки.

– Тільки й того, що тенденція обернеться на свою протилежність.

– Невже? – спитав він приголомшено. На тих святенників варт подивитися, коли вони беруться до науки.

– Воістину так, – запевнив я його. – У мене в лабораторії є докази, правда, демонстрація їх дещо марудна справа...

– Будь ласка, нема потреби. Зрештою, ми ж уклали заповіт. – Це слово він завжди вживав замість слова “контракт”. Близьке за значенням, але благозвучніше.

– Парні протилежності... – розмірковував він. – Детермінізм... Речі стають своєю протилежністю... Це, боюся, надто заплутано.

– Однак естетично, – сказав я. – І я ще не докінчив про сходження крайностей.

– Будь ласка, кажіть, – попросив він.

– Дякую. Отже, маємо ентропію, тобто перебування речей у стані руху навіть без впливу ззовні. (Деколи, як у моєму випадку при наявності зовнішнього впливу). І в такому разі ентропія обертає річ на її протилежність. Якщо одна річ обертається на свою протилежність, то й усі інші речі обертаються на свою протилежність, бо наука відзначається послідовністю. Усвідомили? Всі ці протилежності, мов скажені, перетворюються й стають своїми протилежностями. На вищому структурному рівні те саме відбувається з групами протилежностей. І так усе вище й вище. Поки зрозуміло?

– Гадаю, так.

– Чудово, і тут, природно, постає запитання: невже це все? Тобто ці протилежності, що обертаються на свої протилежності спершу так, а потім інак – невже це й увесь вертеп? А де ж краса? Немає! Ні, сер. Ці протилежності, що стрибають туди-сюди, мов дресировані тюлені, є тільки одним аспектом того, що відбувається насправді. Бо... – тут я зробив паузу і заговорив щонайпереконливішим тоном, – бо існує мудрість, яка бачить далі гамору і суєтності навколишнього світу. Ця мудрість, сер, бачить більше, ніж ілюзорні властивості реальних речей. Вона бачить далі й прозирає глибші діяння Всесвіту, спостерігаючи їхню всеосяжну й величну гармонію.

"How can a thing be both illusory and real?" he asked me, quick as a whip.

"It is not for me to know an answer like that," I told him. "Me, I am a mere humble scientific worker and I see what I see and act accordingly. But maybe there's an ethical reason behind it."

The old boy mused on that one for a while, and I could see he was having quite a tussle with himself.

He could detect a logical fallacy as fast as anyone, of course, and my reasons had been shot through with them. But like all eggheads, he was fascinated with contradictions and he had the strong urge to incorporate them into his system. And all the propositions I had proposed, well, his common sense told him that things couldn't be that tricky; but his intellectuality told him that maybe things did indeed seem that complicated, but maybe there was a nice simple unifying principle underneath it all. Or, if not a unifying principle, at least a good solid moral. And finally, I had hooked him all over again just because I had used the word "ethics." Because this old gent was a perfect demon for ethics, he was supersaturated with ethics; you could call him Mr. Ethics, make no mistake. And so, quite accidentally, I had given him the idea that the whole bloody universe was a series of homilies and contradictions, of laws and inequities, all leading to the most exquisite and rarefied sort of ethical order.

"There is a greater depth here than I had considered," he said after a while. "I had planned to instruct my people in ethics only; and to direct their attention to morally imperative questions such as how and why a man should live instead of what constitutes living matter; I wanted them to be explorers plumbing the depths of joy, fear, piety, hope, despair, rather than scientists who examine stars and raindrops and form grandiose and impractical hypotheses on the basis of their findings. I was aware of the universe, but considered it superfluous. Now you have corrected me."

"Well, look," I said, "I didn't mean to cause trouble. I just thought I should point out this stuff . . ."

The old man smiled. "By causing me trouble," he said, "you have spared me greater trouble. I can create in my own image; but I will not create a world peopled with miniature versions of myself. Free will is important to me. My creatures will have it, to their glory and their sorrow. They will take this glittering useless toy which you call science and they will elevate it to an undeclared Godhead. Physical contradictions and solar abstractions will fascinate them; they will pursue knowledge of these things and forget to explore the knowledge of their own heart. You have convinced me of this, and I am grateful for the forewarning."

– Як може річ бути водночас реальною і до того ж ілюзорною? – спитав він, немов ляснувши батоном.

– Не мені відповідати на такі запитання, – сказав я йому. – Я лише скромний науковець і бачу тільки те, що бачу. І відповідно дію. Та може статися, що у всьому цьому криється якась причина етичного порядку.

Стариган упав у задуму, і я побачив, як у його душі відбувається боротьба.

Безперечно, він, як і будь-хто, міг би зразу побачити непослідовність моєї логіки, бо мої міркування були просто нашпиговані тією непослідовністю. Та його, як і всіх головатих, зчарували суперечності, і йому кортіло увіпхнути їх у свою систему. Коли я викладав оте все, то здоровий глузд підказував йому, що речі не можуть бути аж такими крученими. А розум нашіптував, що речі, може, й справді лише здаються складними, і, може, за всім тим ховається простенький загальний принцип. А якщо не загальний принцип, то принаймні тверда, непохитна мораль. І, головне, я зловив його на гачок, приліпивши слово “етичність”. Бо той старосвітський телепень був схиблений на етиці, нашпигований етикою, його можна було величати “містер Етика”. А я випадково підкинув йому ідею, що увесь цей клятий Всесвіт, ця суміш постулатів та суперечностей, законів і беззаконня – не що інше, як втілення вищих етичних принципів!

– Либонь, все це набагато глибше, ніж я гадав, – сказав він, помовчавши. – Я збираюся навчити мій народ лише етики, націлювати його на вищі моральні проблеми, приміром, “як і чому повинна жити людина?”, а не на “з чого складається жива матерія?” Я хотів, щоб вони зазнали глибин радості, страху, смиренності, надії, розпачу, а не стали мудрагелями, що вивчають зірки і дошові краплини, а потім на підставі своїх відкриттів створюють грандіозні, але нікому не потрібні гіпотези. Я дещо знав про Всесвіт, але вважав ці знання зайвиною. Тепер ви мене підправили.

– Що ви! – сказав я. – Я не хотів завдавати вам мороки. Просто я вважав своїм обов’язком звернути вашу увагу...

Старий усміхнувся:

– Цією морокою ви вберегли мене від більших неприємностей. Я міг би створити народ за своїм образом і подобою, та не хочу населяти світ мініатюрними копіями самого себе. Для мене лише важить нескута воля. Мої сотворіння матимуть її во славу свою і на свою голову. Вони отримують цю блискучу і непотрібну цяцьку, котру ви називаєте наукою, і обожнюватимуть її. Їх захоплюватимуть суперечності фізики й сонячні протуберанці, вони ганятимуться за пізнанням речей і забудуть про пізнання власного серця. Ви переконали мене, і я вельми вдячний за попередження.

I'll be frank, he got me a little nervous just about then. I mean, he was a nobody, he didn't know any important people; and yet, he had the grand manner. I had the feeling that he could cause me one hell of a lot of trouble, and I felt that he could do it with a few words, a sentence like a poisoned dart lodged in my mind and never to be removed. And that scared me a little, to tell the truth.

Well sir, the old joker must have been reading my mind. For he said, "Do not be frightened. I accept without reservation the world you have built for me; it will serve very well, exactly as it is. As for the flaws and defects which you also built into my world, I accept those also, not entirely without gratitude; and I pay for those, too."

"How?" I asked. "How do you pay for errors?"

"By accepting them without dispute," he said. "And by turning away from you now and going about my business and the business of my people."

And the old gentleman left without another word.

"Well, it left me pretty thoughtful. I'd had all the good arguments, but the old boy left somehow with the last word. I knew what he meant; he had fulfilled his contract with me and that ended it. He was leaving with no word for me personally. From his point of view, it was a kind of punishment.

"But that's only the way he saw it. What did I need with his word? I wanted to hear it, of course; that's only natural; and for quite a while I tried to look him up. But he didn't care to see me.

"So it really doesn't matter. I made a pretty nice profit on that world, and even if I bent the contract here and there, I didn't break it. That's how things are; you owe it to yourself to make a profit. You can't get too worked up over the consequences.

"But I was trying to make a point out of all this, and I want you boys to listen carefully. Science is filled with a lot of rules, because I invented it that way. Why did I invent it that way? Because rules are a great assistance to a smart operator, just as a lot of laws are a great help to lawyers. The rules, doctrines, axioms, laws, and principles of science are there to help you, not to hinder you. They're there in order to provide you with reasons for what you do. Most of them are true, more or less, and that helps.

"But always remember—these rules are there to help you explain to the customers what you do after you do it, not before. When you have a project, do it exactly as you see fit; then fit the facts around the event, not the other way around.

"Remember—these rules exist as a verbal barrier against people who ask questions. But they should not be used as a barrier by you. If you've learned

Признаюся щиро, якраз цим він допік мені. Якийсь нікчема без впливових зв'язків, а поводить себе, як джентльмен. Мене поїдало передчуття, що він ще може завдати мені клопоту, і то кількома словами, фразою, що застрягне в мозку отруєною стрілою, і ніяк її не витягнеш звідти. Відверто кажучи, саме це мене трохи непокоїло. Так-то, сер, старий блазень, мабуть, читав мої думки, бо сказав:

– Не переймайтеся. Збудовану для мене планету приймаю без рекламацій. Така, як є, служитиме теж чудово. А щодо вад і дефектів, які ви вмонтували в мою планету, я їх приймаю теж, та й не без урядності. Я за них теж плататиму.

– Як це? – скинувся я. – Як це ви заплатите за брак?

– Не звертаючи на нього уваги, – сказав він. – І на цьому прощаюся з вами, бо вертаюсь до свого діла і до діянь мого народу.

І старий джентльмен подався геть, не промовивши більше ні слова.

Ось так. Це змусило мене замислитися. Я був готовий до запеклих полемік, а старий пішов так, ніби останнє слово залишилося за ним. Я знав, що цим він хотів сказати: контракт мій скінчився, і квит. І він пішов, не сказавши, власне, мені ні слова. На його думку, це була своєрідна кара. Але тільки на його. Що мені з отих слів? Звичайно, почути їх хотілося, це цілком природне бажання, і я досить довго шукав з ним зустрічі. Та він унікав мене. Отже, мене вже ніщо не обходило... На цій планеті я непогано заробив, і навіть якщо й відхилився від умов контракту, то діло таки завершив. Так у світі влаштовано – кожен сам відповідає за свої гаразди. І не слід забивати голову тим, що могло б статися.

З усього цього я хотів зробити висновок, і ви, хлопці, слухайте мене уважно. Наука має безліч законів, бо так я поклав. Чому, власне, так? Тому, що фізичні закони – велика підмога кмітливому механікові, так само, як плутанина юридичних – адвокатові. Правила, доктрини, аксіоми, закони і наукові принципи служать для того, щоб допомогти вам, а не стояти на заваді. Вони мають бути підпорами ваших дій. Майже всі вони більш-менш відповідають істині, і це допомагає.

Але завжди пам'ятайте: закони допомагають домовитися з замовником після зробленого, а не перед цим. Маєте проект – виконуйте, як вам вигідніше, а вже потім при потребі допасовуйте факти до результатів роботи, а не навпаки.

Не забувайте – закони науки створені як словесний бар'єр від людей, що задають питання. Та для вас вони не бар'єр. Якщо ви хоч

anything from me, you've learned that our work is inevitably inexplicable; we simply do it, and sometimes it comes out well and sometimes not.

"But never try to explain to yourselves why some things happen and why other things don't happen. Don't ask, and don't imagine that an explanation exists. Get me?"

The two assistants nodded vehemently. They looked enlightened, like men who have found a new religion. Carmody would have bet anything that those two earnest young men had memorized every one of the Builder's words, and would now proceed to elevate those words into—a rule.

Chapter 13

After finishing his story, Maudsley was silent for a long time. He seemed morose and withdrawn, and filled with unhappy thoughts. But after a while he roused himself and said, "Carmody, a person in my position is always beset by requests from various charities. I give generously every year to the Oxygen Fund for Indigent Carbon-Forms. I also contribute to the Interstellar Redevelopment Foundation, the Cosmic Settlement Home, and the Save-the-Immature program. This seems to me quite sufficient, and is also tax-deductible."

"All right," Carmody said, with a sudden flash of pride. "I don't want your charity anyhow."

"Please do not interrupt me," Maudsley said. "I was saying that my charities are quite sufficient to fulfill my humanitarian instincts. I do not like to take up individual cases because it gets messy and personal."

"I quite understand," Carmody said. "I think I had better go now," he added, though he didn't have the slightest idea of where he was going or how he would get there.

"I asked you not to interrupt me," Maudsley said. "Now, I don't like to take personal cases, as I said. But I am going to make an exception this time and help you get back to your planet."

"Why?" Carmody asked.

"A whim," Maudsley said. "The merest fancy, with perhaps a touch of altruism thrown in. Also—"

"Yes?"

"Well, if you ever get home—which is dubious in spite of my help—I would appreciate your delivering a message."

"Sure," Carmody said. "Who's the message to?"

"Why, obviously, to the bearded old man for whom I built the planet. I suppose he's still in charge?"

чомусь від мене навчилися, то знаєте, що пояснити нашу роботу не можна ніяк. Ми її просто робимо – деколи добре, а деколи й погано.

І ніколи не намагайтеся з'ясувати, чому дещо вдається, а дещо ні. Не запитуйте і не вигадуйте собі, що існує пояснення. Затирили?

Обидва помічники енергійно кивнули. У них були просвітлені, мов у неофітів, обличчя. Кармоді ладен був закластися, що ці поважні молодики закарбували в пам'ять кожне слово Будівничого і готові втілювати слова... в закон.

Розділ 13

Закінчивши свою розповідь, Модслі надовго поринув у мовчанку. Сидів похмурий і відчужений, заглибившись у невеселі думки. Та згодом підвівся і промовив:

– Кармоді, людині у моєму становищі вічно надокучають різні благодійні товариства. Щороку я вношу щедрі пожертви у Кисневий Фонд для Злидених Вуглецевих Підвидів. Також я роблю внески в Міжзоряний Фонд Перебудови, в Космічний Колонізаційний Дім і в Програму Порятунку Недорозвинених. Як на мене, то цього цілком досить, та й податків менше беруть.

– Гаразд, – раптом відчувши гордість, урвав Кармоді, – я не потребую вашої благочинності.

– Не перебивайте, будь ласка. Я казав, що цієї благочинності цілком досить для задоволення моїх гуманних інстинктів. Не люблю братися за персональні справи, бо там повно бруду й інтимності.

– Та я вже збагнув, – знову не втерпів Кармоді. – Гадаю, мені краще піти, – додав він, хоч і не мав щонайменшої уяви, куди йти і як туди дістатися.

– Я просив не перебивати, – нагадав Модслі. – Отже, як я вже сказав, не люблю братися за персональні справи. Але цього разу хочу зробити виняток і допомогти вам дістатися назад на вашу планету.

– З якого це дива? – запитав Кармоді.

– Примха. Щонайпростіша забаганка не без альтруїстичної підкладки. Отже...

– Невже?

– Якщо ви колись доберетеся додому, що, попри мою допомогу, вельми сумнівно, то передайте від мене послання.

– Залюбки передам. А кому?

– Кому ж, як не старому бороданеві, для якого я збудував планету? Сподіваюся, його ще не змістили?

"I don't know," Carmody said. "There's been a great deal of discussion on that point. Some people say he's there just as he always has been. But others say he's dead (though I think that's meant metaphorically), and still others maintain that he never existed in the first place."

"He's still there," Maudsley said with conviction. "You couldn't kill a fellow like that with a crowbar. As for his apparent absence, that's very like him. He's moody, you know, and filled with high morals which he expects people to live by. He can be peevish, he can just drop out of sight for a while if he doesn't like how things are going. And he can be subtle; he knows that people don't like too much of anything, no matter if it's roast beef, lovely women, or God. So it would be just like him to remove himself from the bill of fare, so to speak, until an appetite has been built up for him again."

"You seem to know a lot about him," Carmody said.

"Well, I've had a lot of time to think about him."

"And I think that I should point out," Carmody pointed out, "that the way you see him is not in accord with any theological view that I've ever heard. The idea that God can be moody, peevish—"

"But he must be those things," Maudsley said. "And much more besides! He must be a creature of extreme emotionality! After all, that's how you are and, I presume, how your fellow humans are."

Carmody nodded.

"Well, there you are! He stated plainly that he was going to create in his own image. And obviously, he did so. The moment you came here, I recognized the family resemblance. There is a little God in you, Carmody, though you shouldn't let that go to your head."

"I've never had any contact with him," Carmody said. "I don't know how to give him a message."

"It's so plain!" Maudsley said, with an air of exasperation. "When you get home, you must simply speak up in a firm, clear voice."

"What makes you think he'll hear me?" Carmody asked.

"He can't help but hear you!" Maudsley said. "It is his planet, you know, and he has shown his deep interest in his tenants. If he had wanted you to communicate in any other way, he would have shown it."

"All right, I'll do it," Carmody said. "What do you want me to tell him?"

"Well, it isn't anything much, really," Maudsley said, suddenly ill at ease. "But he was quite a worthy old gentleman, really, and I've felt a bit bad about the planet I built him. Not that there's anything wrong with the planet, when you come right down to it. It's quite serviceable and all that. But this old guy was a gentleman. I mean, he had class,

– Не знаю, – відповів Кармоді. – З цього приводу точиться багато дискусій. Дехто каже, що він є, як і був, предвічний. Інші стверджують, що помер (хоч мені здається, що це слово вживають метафорично); а ще інші дотримуються думки, ніби його взагалі не існувало.

– Він і досі там, – переконано сказав Модслі. – Такого ломакою не вб'єш. А що він не показується, то це на нього схоже. Бо ж, знаєте, він гнівливий і сповнений високої моралі, за якою, на його думку, і люди мають жити. Буває лютий, а коли йому щось не сподобається, то просто на деякий час зникає з очей. А деколи показує свою делікатність. Знає, що люди не полюбляють, коли чогось забагато, будь то ростбїф, гарні жінки чи сам Господь. Отже, така вже в нього манера, образно кажучи, ховатися від кредиторів, поки він знову ввійде в моду.

– Ви, здається, добре його вивчили, – зауважив Кармоді.

– Ну, я мав доволі часу, щоб думати про нього.

– Вважаю за свій обов'язок зауважити, – зауважив Кармоді, що ваше уявлення про нього не збігається з тими теологічними поглядами, які мені доводилося чути. Думка, що Бог гнівливий, лютий...

– Але ж таким він і має бути, – не дослухав Модслі. – Ба більше! Він повинен бути вкрай емоційною істотою! Зрештою, такий, як ви і, гадаю, всі інші земляни.

Кармоді кивнув.

– От бачите! Він ясно сказав, що збирається творити за своїм образом і подобою. Так він, мабуть, і зробив. Скоро лиш ви з'явилися, я зразу примітив родинну схожість. Ви самі, Кармоді, маленький Бог, та не беріть цього близько до серця.

– Я ніколи з ним не бачився, – сказав Кармоді. – Не знаю, як передати ваше послання.

– Це ж так просто! – роздратовано вигукнув Модслі. – Коли повернетесь додому, лише виголосіть послання чітким твердим голосом.

– Звідки ви взяли, що він почує?

– Не почути він не може! – запевни? Модслі. – Розумієте, це його планета, і про її мешканців він виявляє щире піклування й турботу. Якби йому заманулося, щоб до нього звертались інакше, він неодмінно сказав би про це.

– Гаразд, виконаю ваше прохання. А що йому передати?

– Ну, не так уже й багато, – несподівано знітившись, сказав Модслі. – Він усе-таки був добрий і гідний чоловіча, і мені трохи соромно, що я збудував йому таку планету. Не те щоб там, коли дивитись по суті, я щось напартачив. Планета цілком придатна для вжитку і все таке інше. Але той старий мішок таки повів себе по-джентльменськи. Тобто в ньому

which is something you never see too much of. So I'd kind of like to do a renovation on that planet of his, entirely free you understand, gratis, it wouldn't cost him a cent. If he'd go for it, I could turn that planet into a showplace, a real paradise. I'm really a hell of a good engineer, let me tell you; it's quite unfair to judge me by the borax I have to turn out to earn a buck."

"I'll tell him," Carmody said. "But very frankly, I don't think he'll take you up on the offer."

"I don't think he will, either," Maudsley said morosely. "He's a stubborn old man and he doesn't want favors from anyone. Still, I do want to make the offer, and I mean it in all sincerity." Maudsley hesitated, then said, "You might also ask him if he'd care to drop around for a chat sometime."

"Why don't you go to see him?"

"I tried that a couple of times, but he wouldn't see me. He's got quite a vindictive streak, that old man of yours! Still, maybe he'll relent."

"Maybe," Carmody said doubtfully. "Anyhow, I'll tell him. But if you want to talk to a God, Mr. Maudsley, why don't you talk to Melichrone?"

Maudsley threw back his head and laughed. "Melichrone! That imbecile? He's a pompous, self-centered ass, and he has no character worth considering. I'd rather talk metaphysics with a dog! Technically speaking, Godhead is a matter of power and control, you know; there's nothing magical about it, and it's not a cure-all for what ails you. No two Gods are alike. Did you know that?"

"No, I didn't."

"Bear it in mind. You can never tell when a piece of information like that will prove useful."

"Thank you," Carmody said. "You know, before this, I didn't believe in any God at all."

Maudsley looked thoughtful and said, "To my way of thinking, the existence of a God or Gods is obvious and inevitable; and belief in God is as easy and natural as belief in an apple, and of no more or less significance. When you come right down to it, there's only one thing that stands in the way of this belief."

"What's that?" Carmody asked.

"It is the Principle of Business, which is more fundamental than the law of gravity. Wherever you go in the galaxy, you can find a food business, a housebuilding business, a war business, a peace business, a governing business, and so forth. And, of course, a God business, which is called

відчувалася школа, що подибуєш не так часто. Тому мене деколи тягне підремонтувати його планету безкоштовно, розумієте, задурно, це йому не коштуватиме ні цента. Якщо він пристане на мою пропозицію, то я зроблю з планети виставочний експонат, справжній рай. Я й справді, дозвольте вас запевнити, з біса вправний інженер, і зовсім несправедливо судити про мене по тій халтурі, яку доводиться капарити заради цента.

– Передам, – запевнив Кармоді. – Та, кажучи відверто, я не вірю, щоб він пристав на вашу пропозицію.

– Я й сам не вірю, – похмуро кивнув Модслі. – Він упертий стариган і ласки ні від кого не потребує. Та все одно я хочу запропонувати, і то від щирого серця, – Модслі повагався, а далі додав: – Можете ще запитати, чи не захоче він завітати колись і перекинутися парою слів.

– А чому б вам не завітати до нього?

– Пробував кілька разів, але він не хотів мене бачити. Той ваш старий таки злопам'ятний! Та, може, колись пом'якшає.

– Може, – невпевнено сказав Кармоді. – Хай там як, я передам. Але якщо вам так хочеться порозмовляти з Богом, містере Модслі, то чому б не зустрітися з Меліхроном?

Модслі відкинув голову і розреготався:

– З Меліхроном! Отим недорікою? То напрінджений, самозакоханий, абсолютно безхарактерний осел. Та про метафізику я краще дискутуватиму з собакою! Божество – з інженерної точки зору – це влада і нагляд, розумієте. А не якась там містика чи панацея від усіх болячок. Двох однакових Богів не існує. Чули таке?

– Ні, не чув.

– То зятяйте собі. Наперед ніколи не знаєш, коли така інформація придасться.

– Дякую, – сказав Кармоді. – Знаєте, досі я взагалі не вірив ні в якого Бога.

Модслі поглянув задумливо і сказав:

– Як на мене, існування Бога чи Богів очевидне й неминуче, віра в Бога така ж проста і природна, як віра в яблуко, і ці дві віри нічим не гірші одна від одної. Коли придивитись до цього ближче, то на заваді віри стоїть лише одна річ.

– Яка саме?

– Принцип Діловитості, який іще більш фундаментальний, ніж закон тяжіння. Куди б ви в Галактиці не подалися, ви скрізь надібасте продовольчий бізнес, будівельний бізнес, урядовий бізнес, заробляння грошей на війні і на прагненні до миру і таке інше. І, звичайно, Господне

'religion,' and which is a particularly reprehensible line of endeavor. I could talk for a year on the perverse and nasty notions that the religions sell, but I'm sure you've heard it all before. But I'll just mention one matter, which seems to underlie everything the religions preach, and which seems to me almost exquisitely perverse."

"What's that?" Carmody asked.

"It's the deep, fundamental bedrock of hypocrisy upon which religion is founded. Consider: no creature can be said to worship if it does not possess free will. Free will, however, is free. And just by virtue of being free, is intractable and incalculable, a truly Godlike gift, the faculty that makes a state of freedom possible. To exist in a state of freedom is a wild, strange thing, and was clearly intended as such. But what do the religions do with this? They say, 'Very well, you possess free will; but now you must use your free will to enslave yourself to God and to us.' The effrontery of it! God, who would not coerce a fly, is painted as a supreme slavemaster! In the face of this, any creature with spirit must rebel, must serve God entirely of his own will and volition, or must not serve him at all, thus remaining true to himself and to the faculties God has given him."

"I think I see what you mean," Carmody said.

"I've made it too complicated," Maudsley said. "There's a much simpler reason for avoiding religion."

"What's that?"

"Just consider its style—bombastic, hortatory, sickly-sweet, patronizing, artificial, inapropos, boring, filled with dreary images or peppy slogans—fit subject matter for senile old women and unweaned babies, but for no one else. I cannot believe that the God I met here would ever enter a church; he had too much taste and ferocity, too much anger and pride. I can't believe it, and for me that ends the matter. Why should I go to a place that a God would not enter?"

Chapter 14

Carmody was left to his own devices while Maudsley began construction of a machine to take him back to Earth. He became very bored. Maudsley could only work in utter solitude, and the Prize had apparently gone back into hibernation. Orin and Brookside, the junior engineers, were dull fellows, preoccupied with their work and uninterested in anything else. So Carmody had no one to talk to.

діло, назване релігією. От ця галузь діяльності найбільше заслуговує на осуд. Я можу з рік розповідати про збочення і гидоти, якими торгують вірування, та я певен, що вам про це вже відомо. Згадаю лиш одну річ, яка лежить в основі всіх релігійних проповідей і, як на мене, є найвитонченішим збоченням.

– Що саме?

– Це всепроникний наріжний камінь лицемірства, на якому заснована віра. Поміркуйте: ні про кого не скажеш, що він ушановує, якщо відсутня нескута воля, тобто необмежена свобода. Й через те, що вона нескута, ця воля непослідовна і незбагненна, істинний дар Божий, властивість, яка саме й визначає стан свободи. Бути вільним – це незбагненний дивовижний стан, саме таким його задумали. Але що ж роблять релігії? Вони проповідують: “Гаразд, у вас є нескута воля, – отже, тепер виявляйте її і йдіть у рабство до Бога й до нас”. Яке зухвальство! Бог, що й мухи не присилує, підноситься як верховний рабовласник! Та від такої облуди кожна наділена душею істота мусить збунтуватися, бо ж має служити Богові лише за своїм велінням і розсудом або взагалі йому не служити, залишаючись вірною собі й своїм отриманим від Господа обдаруванням.

– Здається, я розумію ваші міркування, – сказав Кармоді.

– Я надто все ускладнив. Є набагато простіші причини відмовитися від релігії.

– Що за причини?

– Просто пригадайте собі релігійний стиль – бундочність, намови, елейність, поблажливість, штучність, недоречність, занудність, сонми похмурих героїв і купи бадьорих гасел – якраз для старих бабів та невідлучених немовлят, і ні для кого більше. Не можу повірити, що Бог, з яким я запізнався, хоч коли-небудь навідується до церкви – в нього занадто вибагливий смак, надто він гнівливий, непоступливий і гордий. Не можу повірити, і це для мене вирішує все. Чому це я маю ходити туди, куди і сам Господь не завітав би?

Розділ 14

Поки Модслі конструював машину для повернення на Землю, Кармоді був полишений сам на себе. Його відразу ж почала гризти нудьга. Модслі міг працювати тільки на самоті, а Виграш, очевидно, знову впав у сплячку. Молоді інженери Орін та Бруксайд були тупуваті й нічим, крім своєї роботи, не цікавилися. Так що Кармоді ні з ким було й перемовитись.

He filled in his time as well as he could. He toured an atom-building factory and listened dutifully while a red-faced foreman explained how it was done.

"This used to be all handwork," the foreman told him. "Now machines do it, but the process is really the same. First, we select a proton and attach a neutron to it, using Mr. Maudsley's patented energy-binding. Then, we spin the electrons into position with a standard microcosmic centrifuge. After that, we put in anything else that's called for—mu mesons, positrons, that sort of gingerbread. And that's all there is to it."

"Do you get much call for gold or uranium atoms?" Carmody asked.

"Not much. Too expensive. Mostly, we turn out hydrogen atoms."

"What about antimatter atoms?"

"I've never seen much sense in it, myself," the foreman said. "But Mr. Maudsley carries it as a sideline. Antimatter is made in a separate factory, of course."

"Of course," Carmody said.

"That stuff explodes when it comes into contact with normal atoms."

"Yes, I know. It must be tricky stuff to package."

"No, not really," the foreman assured him. "We put it up in neutral cartons."

They continued to walk among the huge machines, and Carmody tried to think of something else to say.

Finally he asked, "Do you make your own protons and electrons?"

"Nope, Mr. Maudsley never wanted to fool around with that really small stuff. We get our subatomic particles from subcontractors."

Carmody laughed and the foreman looked at him suspiciously. They continued to walk until Carmody's feet began to hurt him.

He felt tired and dull, and this annoyed him. He ought to be fascinated, he told himself. Here he was, in a place that actually manufactured atoms, and had separate facilities for creating antimatter! Over there was a gigantic machine that extracted cosmic rays from raw space, and purified them, and bottled them in heavy green containers. Beyond that was a thermal probe, used for doctoring up old stars; and just to the left of it. . .

It was no use. Walking through Maudsley's factory elicited in Carmody the same sensations of boredom he had experienced during a guided tour through a Gary, Indiana, steel foundry. And that wave of sullen fatigue, that sense of mute rebellion—he had felt just the same after walking for reverent hours through the hushed corridors of the Louvre, the Prado, the British Museum. One's sense of wonder, he realized, is only capable of a small amount of appreciation. Men remain inexorably true to themselves and their interests.

Тому й він намагався хоч якось заповнити дозвілля. Навідався на атомобудівельний завод і там покірно вислуховував пояснення червоновидого майстра:

– Раніше все робилося руками. Тепер механізовано, але технологія та сама. Спочатку беремо протон і додаємо до нього нейтрон, використовуючи патентований енергоз'єднувач містера Модслі. Потім стандартною мікрокосмічною центрифугою розкручуємо по місцях електрони. Далі вводимо всяке зілля: м'ю-мезони, позитрони і таке інше. І на цьому все.

– На атоми золота чи урану у вас великий попит? – запитав Кармоді.

– Недуже. Надто дорого. Ми переважно випускаємо атоми водню.

– А як щодо антиматерії?

– Особисто я ніколи не вбачав у ній якогось пожитку, – відповів майстер.

– Та містер Модслі працює із нею, розробляючи додаткові теми. Звичайно, антиматерію виробляють на іншому заводі.

– Звісна річ, – погодився Кармоді.

– В контакт з нормальними атомами та штука вибухає.

– Так, знаю. Затарювати, мабуть, клопітно.

– Ні, не дуже, – запевнив майстер. – Ми пакуємо її в нейтральний картон.

Вони йшли далі поміж велетенських машин, а Кармоді думав, що б його ще сказати. Нарешті запитав:

– Протони й електрони ви самі виробляєте?

– Ні, з дріб'язком містер Модслі не мав охоти морочитись. Усе субатомне нам поставляють субпідрядники.

Кармоді засміявся, майстер підозріло зиркнув на нього. Вони й далі ходили, аж поки в Кармоді заболіли ноги.

Він стомився, знудивсь і почав дратуватись. Тут слід чудуватися, переконував він себе. Бо ж він там, де виробляють атоми і де є окремі потужності для виробництва антиматерії! А є ще й гігантська машина для екстракції космічних променів з простору. Рафінує й затарює їх у контейнери. Крім того, термозонд для оздоровлення старих зірок, а якраз ліворуч...

Все марно. Прогулянка по заводу Модслі викликала в Кармоді таку ж нудьгу, як свого часу екскурсія на сталеливарний завод у Гарі, штат Індіана. І такий же приплив похмурої втоми, німого протесту він відчував після благоговійних годин ходіння тихими коридорами Дувру, Прадо, Британського музею. Він подумав, що чудесами можна дивувати лише тоді, коли їх небагато. Людина зберігає непохитну вірність самій собі та своїм інтересам. Людська вдача незмінна, навіть коли саму людину

They stay in character, even if that character is suddenly transported to Timbuktu or Alpha Centauri. And, being ruthlessly honest about it, Carmody realized that he would rather ski the Nosedive at Stowe or sail a Tahiti ketch beneath Hell Gate Bridge than see most of the marvels of the Universe. He was ashamed of this, but there wasn't much he could do about it.

"I guess I'm just not particularly Faustian," he said to himself. "Here are the secrets of the Universe spread around me like old newspapers, and I'm dreaming about a nice February morning in Vermont before the snow has gotten carved up."

He felt bad for a while, but then he began to feel rebellious: "After all, not even Faust had to walk through this stuff like it was an exhibition of Old Masters. He had to work his ass off, if I remember correctly. If the devil had made it too easy for him, Faust would have probably given up knowledge and taken up mountain-climbing or something."

He thought for a while. Then he said, "Anyhow. What's such a big deal about the secrets of the Universe? They've been overrated, just like everything else. When you come right down to it, nothing's as good as you think it's going to be."

All of that, even if it were not true, at least served to make Carmody feel better. But he was still bored. And Maudsley still did not come out of his seclusion.

Time passed with apparent slowness. It was impossible to judge its true rate; but Carmody had the impression that it dragged on and on, and could have been subdivided into days and weeks, perhaps even a month. He also had the feeling—or the premonition—that Maudsley was not finding it easy to do what he had promised so lightly. Perhaps it was simpler to build a new planet than to find an old one. Becoming aware of the complexity of the task and its many unexpected dimensions, Carmody grew disheartened.

One day (to speak conventionally) he watched Orin and Brookside construct a forest. It had been ordered by the primates of Coeth II, to replace their old forest, which had been struck by a meteor. This new one had been paid for entirely out of schoolchildren's donations; a sufficient sum had been raised to purchase a first-class job.

When the engineers and workmen had left, Carmody wandered alone through the trees. He marvelled at how good a job Maudsley and his team could do when they put their minds to it, for this forest was a marvel of creative and considerate planning.

There were natural glades for walking, with a leafy arbor above and a springy, dappled loam below—enticing to the foot and restful to the eye. The trees were not Earth species, but they were similar. So Carmody chose to ignore the differences and name them after the trees he had known.

несподівано закинути на Тімбукту, або на Альфу Центавра. І, будучи безмежно відвертим із собою, Кармоді зрозумів, що він з більшою втіхою летів би з трампліна у Стоу або ж проводив яхту під мостом Пекельні Ворота, ніж споглядав найграндіозніші чудеса Всесвіту. Йому було соромно, але змінити свою вдачу він не міг.

– Мабуть, я не з породи Фаустів, – сказав він сам собі. – Всі таємниці Всесвіту розкладені переді мною, як старі газети, а я мрію про погожий лютневий ранок у Вермонті і неторканий сніг.

На мить йому стало тоскно, а потім усе в ньому збунтувалося: “Зрештою, навіть Фаустові не доводилося мандрувати серед цього мотлоху, наче це виставка творів Давніх Майстрів. Якщо мені не зраджує пам’ять, йому довелося протерти не одну пару штанів у пошуках істини. Якби диявол дозволив до всього досягнутися легко, то й Фауст, мабуть, облишив би пізнання й узявся за альпінізм або ще за щось”.

Трошки подумавши, він сказав:

– Зрештою, що там аж такого в цих таємницях Всесвіту? Просто носяться з ними, як бозна з чим. Коли підступаєш до них, то бачиш, що там і дрібки нема того добра, на яке сподівався.

Від цих, може, й не зовсім правильних думок Кармоді стало ліпше. Проте нудьга не минала. А Модслі й далі не показувався на люди.

Час минав нестерпно повільно, про його реальний плин судити було неможливо, але в Кармоді склалося враження, що час тягнувся і тягнувся, виливаючись у дні, тижні, може, й у цілий місяць. Деколи в душу закрадалося передчуття, що й Модслі нелегко виконати те, що він з такою легкістю обіцяв. Мабуть, простіше збудувати нову планету, ніж відшукати стару. Усвідомлюючи складність завдання й кількість несподіваних проблем, що поставали під час його розв’язання, Кармоді занепав духом.

Одного – умовно кажучи – дня він бачив, як Орін та Бруксайд споруджують ліс, замовлений приматами планети Кетс II замість старого, знищеного метеоритом. За новий ліс уже повністю розплатилися з школярських пожертв – зібрали кругленьку суму для виконання по вищій категорії. Коли інженери та робітники пішли, Кармоді вирішив прогулятися. Дивувався, наскільки добротню Модслі та його підлегли можуть виконати роботу, коли не хапаються стрімголов, бо ліс був перлиною творчого й продуманого підходу до справи. Там були галявинки для прогулянок, затінені широколистяними кронами, а пружний покритий травою суглинок вабив походити босоніж і тишив око. Деревя неземних порід, але дуже схожі. Тому Кармоді вирішив називати їх по-земному, не звертаючи уваги на відмінності. В лісі переважали високі зрілі дерева, а низького поросту й кущів було

That forest was all prime first-growth timberland, with just enough underbrush to keep it interesting. It was landscaped here and there with bright, rushing streams, none deeper than three feet. There was a shallow, intensely blue little lake, flanked by ponderosa pine or its equivalent. And there was a miniature swamp, dense with mangrove and cypress, studded with blackgums, magnolias and willows, and liberally sprinkled coconut palms. Farther back from the water's edge, on drier land, was a grove in which could be found wild plum and cherry trees, and chestnuts, pecans, oranges, persimmons, dates and figs. It was a perfect place for a picnic.

Nor had the arboreal potentialities of the forest been overlooked. The young primates could race up and down the straight-backed elms and sycamores, play follow-the-leader in the many-branched oaks and laurels, or teeter precariously across the tangled network of vines and creepers that interconnected the treetops. Nor had the needs of their elders been ignored; there were giant redwoods for them, where they could doze or play cards, high above the screaming children.

But there was much more than this; even an untrained person like Carmody could see that the little forest had been given a simple, pleasant and purposeful ecology. There were birds, animals, and other creatures. There were flowers, and stingless bees to cross-fertilize them and gather the pollen, and jolly fat little bears to steal the bees' honey. There were grubs to feast on the flowers, and bright-winged birds to feast off the grubs, and quick red foxes to eat the birds, and bears to eat the foxes, and primates to eat the bears.

But the primates of Coeth also die, and are buried in the forest in shallow, coffinless graves, reverently but without undue fuss, and are fed upon by grubs, birds, foxes, bears and even one or two species of flowers. In this way the Coethians have an integral place in the forest cycle of life and death; and this pleases them very much since they are born participants.

Carmody observed all of this, walking alone with the Prize (still a cauldron) under his arm, and thinking tremulous thoughts about his lost homeland. Then he heard a branch rustle behind him.

There was no wind, and the bears were all bathing in the pond. Carmody turned around slowly, knowing something was there but wishing it weren't.

There was indeed something there. There was a creature wearing a bulky, gray plastic space suit, Frankenstein-type shoes, a transparent bubble helmet and a belt from which dangled a dozen or more tools, weapons and instruments.

Carmody immediately recognized this apparition as an Earthman; no other creature could dress that way.

лише стільки, щоб не знудитись. То тут, то там його прорізували світлі стрімкі потоки не більше трьох футів глибиною. Було там неглибоке темно-синє озерце, оточене густими соснами або чимось на них схожим. А ще було там мініатюрне болітце, заросле мангровими кущами та кипарисами, подекуди височіли гевеї, магнолії, верби й довільно розкидані кокосові пальми. Віддалік від мочарів, на сухішій місцині, розташувався гай, де можна було натрапити на дикі сливки або черешні, каштани, горіхи пекани, помаранчеві дерева, японську хурму, фінікові пальми і смокви. Для пікніку краще не вигадасш.

Не залишили поза увагою й атаківистичні потреби недавніх деревних мешканців. Юні примати могли гасати вгору і вниз по пряморослих берестах та сикоморах, грати в квача на гіллястих дубах і лаврах або ж безтурботно гойдатися на плетиві винограду й ліан, що з'єднували собою верхівки дерев. Не проминули й інтересів старшого покоління – для них виготовили гігантські секвоїї, де у височині, далі від гамірної малечі, зручно було дрімати або грати в карти.

Вигоди лісу цим не обмежувалися. Навіть такий недосвідчений спостерігач, як Кармоді, міг зауважити, що в маленькому лісі створено просту, приємну й доцільну екосистему. Були там птахи, тварини й інші істоти. Були там квіти і некусючі бджоли, щоб запилювати їх і збирати нектар, були й потішні ведмежата, щоб красти бджолиний мед. Були гусениці, щоб ласувати квітами, і барвистокрилі птахи, щоб частуватися гусінню, меткі руді лисиці, щоб пожирати птахів, і ведмеді, щоб пожирати лисиць, і примати, щоб їсти ведмедів.

А що примати Кетса також помиралі, і їх гідно, але без зайвої метушні ховали в неглибоких лісових могилах без домовин, то їх споживали гусінь, птахи, лисиці, ведмеді і навіть один чи два види квітів. Таким чином, кетсіани були невіддільною частиною лісового коловороту життя і смерті, і це їм дуже подобалося, бо ж у них було вроджене бажання брати в усьому участь.

Кармоді дивився на це все, прогулюючись удвох із Виграшем – казанком у руці, – із сумом згадуючи свою далеку домівку, як раптом позаду шелеснула гілка. Вітру не було, а всі ведмеді купалися в ставку. Кармоді поволі обернувся, знаючи, що там щось є, але не бажаючи з ним зустрічатися. Щось там і справді було. Істота в бахматому сірому космічному скафандрі з пластику, в черевиках як у Франкенштейна, в прозорій бульбашці шолома і з добрим десятком інструментів, зброї та приладів, що теліпалися біля пояса.

Кармоді у цій прояві одразу розпізнав землянина – хто ще міг так вирядитися!

Behind and to the right of the Earthman was a sligher, similarly clad figure. Carmody saw at once that this was an Earthwoman, and a very attractive one.

"Good lord!" Carmody said. "How did you people happen to come here, of all places?"

"Not so loud," the Earthman said. "I just thank God we arrived in time. But now, I'm afraid, the most dangerous part is ahead of us."

"Do we have any chance at all, Father?" the girl asked.

"There is always a chance," the man said, with a grim smile. "But I wouldn't bet any money on it. Still, maybe Dr. Maddox can figure something out."

"He's very good at that, isn't he, Dad?" the girl asked.

"Sure he is, Mary," the man replied in a gentle voice. "Doc Maddox is the finest there ever was. But he—all of us—may have overreached ourselves this time."

"I'm sure we'll find a way," the girl said, with heartbreaking serenity.

"Maybe," the man said. "Anyhow, we'll show 'em there's still a few pounds of thrust in the old brain-jets." He turned to Carmody, and his expression hardened. "I just hope you're worth it, Mac," he said. "Three lives are going on the line for you."

It was a difficult proposition to respond to, and Carmody didn't even try.

"Single file quick-step back to the ship," the man said. "We'll get Doc Maddox's assessment of the situation."

Drawing a bulb-nosed gun from his belt, the man turned into the woods. The girl followed, giving Carmody an encouraging look over her shoulder. Carmody fell into line behind her.

Chapter 15

"Hey, wait a minute, what is all this?" Carmody asked as he followed the space-suited people through the forest. "Who are you people? What are you doing here?"

"Criminy!" the girl said, flushing with embarrassment. "We've been rushing around so, we haven't even introduced ourselves! A fine lot of fools you must take us for, Mr. Carmody!"

"Not at all," Carmody said courteously. "But I would like to know—well, to know, if you know what I mean."

"Of course, I know what you mean," the girl said. "I am Aviva Christiansen, and this is my father, Professor Lars Christiansen."

Позаду і правіше від землянина була ще одна постать, стрункіша і в схожому одязі. Кармоді одразу розпізнав у ній земну жінку, до того ж доволі привабливу.

– Господи! – вигукнув Кармоді. – Як це вас, люди добрі, занесло саме сюди?

– Не так голосно! – просичав землянин. – Дякувати Богові, ми вчасно встигли. Але боюся, що найнебезпечніше ще попереду.

– У нас є хоч який-небудь шанс, тату? – запитала дівчина.

– Шанси є завжди, – з похмурою усмішкою відповів чоловік, – хоч я на них не покладався б. Та доктор Меддокс усе ж якось зарадить.

– У нього розумна голова, правда, тату? – запитала дівчина.

– Ще б пак, дівчинко, – лагідним голосом відповів чоловік. – Док Меддокс не має собі рівні. Але на цей раз він, тобто ми, задалеко зайшли.

– Я певна, що ми не зіб'ємося з шляху, – сказала дівчина з безтурботністю, від якої щеміло в серці.

– Мабуть. Так чи інакше, ми ще покажемо, що й у нас є лій у голові. – Він обернувся до Кармоді, риси його обличчя посуворішали. – Сподіваюся, приятелю, що ти цього вартий. Троє людей важать життям заради тебе.

На таке важко було щось заперечити, та Кармоді й на думку не спало заперечувати.

– Всі за мною, слід в слід, швидко на корабель, – скомандував чоловік.

– Док Меддокс видасть нам оцінку становища.

Витягнувши з-за пояса тупорилий пістолет, чоловік попрямував через ліс. Дівчина пішла за ним, кинувши Кармоді підбадьорливий погляд через плече. Кармоді рушив за нею.

Розділ 15

– Гей, постривайте хвилинку, що все це означає? – спитав Кармоді, крокуючи через ліс за людьми в скафандрах. – Хто ви такі? Що ви тут робите?

– Лишенько! – зашарівшись, вигукнула дівчина. Ми так забігались, що навіть не назвали себе! Ви, певне, маєте нас за несосвітених нечем, містере Кармоді!

– Ну що ви, – чемно заперечив Кармоді. – Та все ж мені хотілося б знати... себто дізнатися... ну, ви знаєте, що я маю на увазі.

– Звичайно, знаю, – сказала дівчина. – Я – Авіва Кристіансен, а це мій батько – професор Ларс Кристіансен.

"You can knock off that 'Professor' stuff," Christiansen said gruffly. "Just call me Lars, or Chris, or anything else that comes to mind."

"All right, Dad," Aviva said, with a mock show of fond petulance. "Anyhow, Mr. Carmody—"

"The name's Tom."

"Tom, then," Aviva said, coloring prettily. "Where was I? Oh yes, Dad and I are connected with the Terran Interstellar Rescue Association (TIRA), which has its offices in Stockholm, Geneva, and Washington, D.C."

"I'm afraid I've never heard of your organization," Carmody said.

"There's nothing surprising about that," Aviva said. "Earth has just entered upon the threshold of interstellar exploration. Even now, in laboratories all over the earth, new sources of power far exceeding the crude atomic devices with which you have been accustomed are now in the experimental stage. And very soon indeed, spacecraft piloted by men of Earth will probe to the farthest corners of the galaxy. And this will, of course, usher in a new period of international peace and cooperation upon our tired old planet."

"It will?" Carmody asked. "Why?"

"Because there will no longer be anything significant to fight about," Aviva said, somewhat breathlessly since all three were trotting through low underbrush. "There are countless worlds out there, as you may have noticed," she continued, "and there is room for all kinds of social experiments, and adventures, and everything you could possibly imagine. So man's energies will be directed outward instead of dissipated inward in the form of disastrous internecine warfare."

"The kid's giving you the straight dope," said Lars Christiansen, in his deep, gruff, friendly, no-nonsense voice. "She may sound like a scatterbrain, but she's got about eleventy-seven Ph.D.'s and Doctorates to back up her line of gab."

"And my pop may sound like a roughneck," Aviva flashed back, "but he's got three Nobel prizes in his footlocker!"

Father and daughter exchanged looks which were somehow threatening and affectionate at the same time.

"So anyhow," Aviva said, "that's how it is, or I should say, how it's going to be in a couple of years. But we got a headstart on it all due to Dr. Maddox, whom you will meet shortly." Aviva hesitated a moment, then said in a lower voice, "I don't think I'll be betraying a confidence if I tell you that Dr. Maddox is a—a—mutant."

"Rats, there's no need to be nervous about the word," Lars Christiansen growled. "A mutant can be every bit as good as we are. And in the case of Dr. Maddox, he can be about a thousand times better!"

– Без “професора”, – грубувато сказав Кристіансен. – Називайте мене просто Ларс, або Кріс, або як вам ще заманеться.

– Ну досить, тату, – з напускною вередливістю сказала Авіва. – До речі, містере Кармоді...

– Мене звати Том.

– Нехай Том, – поправилася Авіва, мило червоніючи. – Так про що я? Ага, тато і я пов’язані з ЗАМП, тобто Земною Асоціацією Міжзоряного Порятунку – контори в Стокгольмі, Женеві й Вашингтоні, округ Колумбія.

– Боюсь, що ніколи не чув про цю організацію, – признався Кармоді.

– Нічого дивного, – заспокоїла Авіва. – Земля тільки ступила на поріг міжзоряних досліджень. А нові джерела енергії, що набагато перевершують відомі вам примітивні атомні установки, що й дотепер не вийшли за стадію експерименту в будь-якій земній лабораторії. Та незабаром космічні кораблі, пілотовані землянами, полетять до найвіддаленіших куточків Галактики, і тоді настане нова ера міжнародного миру й співробітництва на нашій втомленій старенькій планеті.

– Настане? – перепитав Кармоді. – Як це?

– Бо вже не буде через що воювати, – пояснила Авіва, трохи задихавшись, бо якраз продиралася крізь низький підлісок. – У Космосі, як ви могли зауважити, незліченна кількість світів, великий простір і для всіляких соціальних експериментів, і для всього, що лише заманеться. Так що людська енергія знайде вихід назовні, замість марнуватись у земній колотнечі, що набуває форми катастрофічних винищувальних війн.

– Мала вам торочить що треба, – сказав Ларс Кристіансен своїм хрипким, дружнім, переконливим босом. – Може, й плеще, як вітрогонка, але вона в мене доктор філософії й нахапала півкопи вчених ступенів для підтримки своїх теревенів.

– А мій татусь розмовляє, як шибеник, – спалахнула Авіва, – хоч у нього в шухляді три Нобелівські премії.

Батько й дочка обмінялися поглядами, в яких світилися одночасно і виклик і ніжність.

– Хай там що, – вела далі Авіва, – але все й справді так чи, радше, стане таким через кілька років, і все це завдяки докторові Меддоксу, з яким ви незабаром познайомитеся. – Авіва повагалася, відтак додала притишеним голосом: – Гадаю, що не викажу великої таємниці, коли скажу вам, що доктор Меддокс– е-е... мутант.

– Дурниці! Не треба боятися цього слова, – гримнув Ларс Кристіансен. – Мутант може ні в чому нам не поступатися, а щодо доктора Меддокса, то він узагалі десь у тисячу разів перевершує нас!

"It was Dr. Maddox who really put this project into orbit," Aviva went on. "You see, he made a projection of the future (how he does it I don't know!) and he realized that soon, with the imminent discovery of cheap, unlimited power in a safe, portable form, there were going to be spaceships all over the place! And a lot of people would just rush into space without proper equipment or navigational instruments or stuff—"

"A lot of half-baked fools," Christiansen commented dryly.

"Dad! Anyhow, these people were going to need help. But there would be no organized Galactic Rescue Patrol (he computed this figure very carefully) for 87.238874 years. Do you see?"

"I think so," Carmody said. "You three saw the problem and—and you stepped in."

"Yes," she said simply. "We stepped in. Dad's very keen on serving others, though you could never tell it from the grouchy way he talks. And what's good enough for my dad is good enough for me. And as for Dr. Maddox—well, he's just the utter maximum top realized-potential of any human being of my acquaintance."

"Yeah, he's that all right, in spades, doubled," Lars Christiansen said quietly. "The man has had quite a history. Mutations are usually of negative value, you know. Just one or two out of a thousand pan out gold instead of pyrites. But in Dr. Maddox's case, there is a family history of massive mutation, most of it favorable, all of it inexplicable."

"We suspect benevolent alien intervention," Aviva said, almost in a whisper. "The Maddox family can only be traced back for two hundred years. It's a strange story. Aelill Madoxxe, Maddox's great-grandfather was a Welsh coal miner. He worked for nearly twenty years in the notorious Auld Gringie Mine, and was one of the few laborers to retain his health. That was in 1739. Recently, when Auld Gringie was reopened, the fabulous Scatterwail uranium deposits were found adjacent to it."

"It must have begun there," Christiansen said. "We pick up the family next in 1801, in Oaxaca, Mexico. Thomas Madoxxe (as he styled himself) had married the beautiful and imperious Teresita de Valdez, Contessa de Aragon, owner of the finest hacienda in southern Mexico. Thomas was out riding herd on the morning of April 6th, 1801, when La Estrella Roja de Muerto—Red Star of Death (subsequently identified as a large, highly radioactive meteorite)—fell within two miles of the ranch. Thomas and Teresita were among the few survivors."

"Next we come to the 1930s," Aviva said, picking up the tale. "The next Maddox generation, much reduced in wealth, moved to Los Angeles. Ernest

– Власне, доктор Меддокс обгрунтував і здійснив наш зоряний політ, – вела далі Авіва. – Розумієте, він прозирнув у майбутнє (як це йому вдається, не знаю) і дійшов висновку, що незабаром, коли в недалекому майбутньому відкриють дешеву, невичерпну енергію в безпечній транспортабельній формі, космічні кораблі з'являтимуться скрізь! І багато люду поспішить у космос без належного обладунку, або без навігаційних приладів, або ж без...

– Дурні недопечені, – сухо прокоментував Кристіансен.

– Тату! Все одно тим людям потрібна буде допомога. А Галактична Рятівна Патрульна Служба з'явиться лише через (він дуже докладно вирахував) 87 238 874 роки. Тепер зрозуміло?

– Зрозуміло, – сказав Кармоді, – ви втрюх усвідомили проблему і... і взяли за її вирішення.

– Так, – спокійно підтвердила вона, – ми взяли за її вирішення. Тато дуже самовідданий у служінні ближньому, хоча це нелегко помітити через його бурчання. А де тато, там і я. Щодо доктора Меддокса... ну, скажу так: якраз він з-поміж усіх відомих мені людей найповніше реалізував свої обдарування.

– Атож, такий він і є – у козирах ходить, – спокійно підтвердив Ларс Кристіансен. – З ним ціла історія. Мутації, як правило, дають негативні наслідки, це для вас не таємниця. Одна або дві з тисячі виявляються справжніми самородками, а не піритом. У випадку з доктором Меддоксом йдеться про цілу низку мутацій у родині – здебільше сприятливих, але абсолютно незбагнених.

– Ми підозрюємо прихильне втручання прибульців із космосу, – майже пошепки сказала Авіва. – Генеалогія сім'ї Меддоксів сягає в глибину лише двох століть. Дивна історія. Аеліл Мадоксе, прадід Меддокса, був шахтарем з Уельса. Майже двадцять років працював він у шахті Аулд Грінджі, про яку ходили недобрі чутки, і він один з небагатьох зберіг добре здоров'я. Закінчив там працювати 1739 року. Недавно, коли відновили видобуток на Аулд Грінджі, поряд відкрили багатющі Скаттервейльські уранові родовища.

– Звідти, мабуть, усе й почалося, – втрутився Кристіансен. – Сліди сім'ї віднайшлися 1801 року в містечку Оахака в Мексичі: Томас Мадоксе (як він тоді писався) одружився з чарівною і гордовитою Тересітою де Вальдес, графінею Арагонською, власницею розкішної гасієнди в південній Мексичі. Ранком 6 квітня 1801 року Томас якраз об'їжджав череду, коли за дві милі від ранчо впала Ла Естрелья Роха де Муерте – Червона Зірка Смерті. Згодом виявилось, що це велетенський радіоактивний метеорит. Томас і Тересіта були серед небагатьох, що вижили.

– А далі, – перехопила розповідь Авіва, – перенесемося у 1930 рік. Наступне покоління Меддоксів, досить зубожіле, переселилося в Лос-

Maddox, the doctor's grandfather, was selling a newfangled contraption to doctors and dentists. It was called an 'X-ray machine.' Maddox demonstrated the machine twice weekly for at least ten years. He used himself as subject. Despite the massive overdose of hard radiation, or perhaps because of it, he lived to a very respectable age."

"His son," Lars said, "moved by we know not what compulsion, traveled to Japan in 1935 and became a Zen monk. He lived in a tsuiksuri, or corner of an abandoned basement, throughout the war years, never once uttering a word. The local people left him alone, thinking he was an eccentric Pakistani. Maddox's basement was in Hiroshima, just 7.9 miles from the epicenter of the atomic explosion of 1945. Immediately after the explosion, Maddox left Japan and went to the Hui-Shen monastery, situated on the most inaccessible peak in northern Tibet. According to the story of an English tourist who was there at the time, the lamas had been expecting him! He settled there, devoting himself to the study of certain Tantras. He married a woman of royal Kashmiri blood, by whom he had one son: that was Owen, our doctor. The family left Tibet for the United States one week before the Red Chinese launched their invasion. Owen was educated at Harvard, Yale, UCLA, Oxford, Cambridge, the Sorbonne, and Heidelberg. How he found us is quite a strange story in itself, which you shall hear upon a more propitious occasion. For now we have reached the ship, and I think we dare not waste any more time in palaver."

Carmody saw it in a little clearing, a majestic spaceship which rose upwards like a skyscraper. It possessed vanes, jets, hatches, and many other protuberances. In front of it, seated in a folding chair, was a man somewhat above middle age, with a benevolent, deeply creased face. It was immediately apparent that this man was Maddox the Mutant, for he had seven fingers on each hand, and his forehead bulged hugely to make room for the extra brain behind it.

Maddox rose in a leisurely manner (on five legs!) and nodded in welcome. "You have come only just in time," he said. "Lines of inimical force have very nearly reached the intersection point. Come into the ship quickly, all of you! We must erect the force-shield without delay."

Lars Christiansen marched forward, too proud to run. Aviva took Carmody's arm, and Carmody perceived that she was trembling, and that the shapeless gray cloth of her suit could not conceal the lissome lines of the beautiful girl, though she seemed unaware of it.

"It's a nasty situation," Maddox muttered, folding his canvas chair and putting it within the ship. "My calculations allow for this sort of nodal point, of course,

Анджелес. Ернст Меддокс, дід доктора, продавав лікарям і дантистам модну штуkenцію. Вона називалася “Рентгенівська машина”. Принаймні протягом десяти років Меддокс демонстрував цю машину двічі на тиждень, стаючи між трубкою та екраном. Незважаючи на величезну дозу жорсткого опромінення, а може, й завдяки їй, він дожив до дуже похилого віку.

– Його син, – повів далі Лаос, – невідомо з яких міркувань 1935 року подався в Японію і став дзен-будистським ченцем. Всі роки війни він тулився в цукцурі, тобто в комірчині покинутого напівпідвалу, не промовивши жодного слова. Місцеві мешканці не звертали на нього уваги, вважаючи за ексцентричного пакистанця. Напівпідвал Меддокса був у Хіросімі, якраз за 7,9 милі від епіцентру атомного вибуху 1945 року. Одразу ж після вибуху Меддокс покинув Японію і подався в монастир Гуй-Шен, збудований на найнепрístupнішій вершині Північного Тібету. За свідченням одного англійського туриста, що якраз перебував там, лами чекали на прихід Меддокса! Там він оселився і присвятив себе вивченню деяких тантр. Одружився з дівчиною кашмірської королівської крові, від якої мав одного сина, і це був Оуен, наш доктор. Сім’я перебралася з Тібету в Сполучені Штати за тиждень до початку агресії з боку Червоного Китаю. Оуен отримав освіту в університетах Гарварда, Йеля, Лос-Анджелеса, Оксфорда, Кембріджа, Сорбонни й Гайдельберга. А як ми з ним зустрілися, то взагалі дивовижна історія, почувте її, коли буде зручніша нагода. Ми вже біля корабля, і не будемо марнувати час на теревені.

На маленькій галявинці Кармоді побачив величний космічний корабель, що стримів, як хмарочос. На ньому виділялися стабілізатори, дюзи, люки та багато інших виступів. Перед кораблем на розкладному стільці сидів чоловік трохи старший середнього віку, з зичливим обличчям, поораним глибокими зморшками. З першого погляду можна було впізнати, що це і є Меддокс-Мутант, бо на кожній руці він мав по сім пальців, а чоло здіймалося величезною гулею, щоб умістити надмір мозку.

Меддокс статечно підвівся (п’ять ніг!) і привітно кивнув.

– Ви з’явилися в останню хвилину, – сказав він. – Лінії поля несприятливих сил близькі до перетину. Швидше в корабель, всі! Нам слід негайно обгородитися силовим щитом.

Ларс Кристіансен закрокував уперед, занадто гордий, щоб бігти. Авіва взяла Кармоді під руку, і Кармоді відчув тремтіння гнучкого тіла вродливої дівчини. Принадні обриси цього тіла не могла приховати безформна сіра тканина скафандра. Сама Авіва, здавалося, цього не усвідомлювала.

– Ситуація недобра, – пробурмотів Меддокс, складаючи свій парусиновий стілець і несучи його в корабель. – Мої розрахунки допускають такі випадки

but by the very nature of interminable combination one cannot predict their configuration. Still, we do our best."

At the wide entrance hatch, Carmody hesitated. "I really think I should say goodbye to Mr. Maudsley," he told Maddox. "Perhaps I should even ask his advice. He's been very helpful, and he's working on a way to get me back to Earth."

"Maudsley!" Maddox cried, exchanging significant glances with Christiansen. "I suspected he was behind this!"

"It looked like his damned handiwork," Christiansen grated.

"What do you mean?" Carmody asked.

"I mean," Maddox said, "that you have been victim and pawn in a vast conspiracy involving no less than seventeen star-systems. I cannot explain it all now; but believe me, not only your life and ours is at stake, but also the life of several dozen billion humanoids, most of them blue-eyed and fair-skinned!"

"Oh Tom, hurry, hurry!" Aviva cried, pulling at his arm.

"Well, all right," Carmody said. "But I shall want a complete and satisfactory explanation."

"And you shall have it," Maddox said as Carmody stepped through the hatch. "You shall have it right now."

Carmody turned quickly, detecting the note of menace in Maddox's voice. He looked at the mutant intently and experienced a wave of shock. He looked again, at his three rescuers, and really saw them for the first time.

The human mind is adept at constructing gestalts. A few curves suffice for a mountain, and half a dozen broken lines can produce a passable wave. The gestalt was breaking down now under Carmody's particularizing gaze. He saw that Aviva's lovely eyes were stylized and suggestive rather than functional—like the design of eyes on the wings of a moth. Lars had a dark red oval in the lower third of his face, divided by a darker line; this was supposed to be a mouth. Maddox's fingers, all seven of them, were painted on his body at thigh level.

The gestalt broke down completely. Carmody saw the thin black line, like a crack in the floor, that connected each of them to the ship. He stood, frozen, and watched them move toward him. They had no hands to raise, no feet to move, no eyes to see with, no mouth to explain with. They were in fact round-topped and featureless cylinders, artfully but superficially disguised as human. They had no parts with which to function; they were themselves parts, and they were now performing their sole function. They were the exact and terrible counterpart of three fingers on a giant's hand. They advanced with supple bonelessness; they evidently wanted to drive him deeper into the black maw of the ship.

перетину тракторій, але оскільки це все-таки нескінченні комбінації, то їхню конфігурацію передбачити неможливо. Що ж, робімо що можемо. Перед широким вхідним люком Кармоді затримався.

– Даруйте, але мені слід би попроситися з містером Модслі, – сказав він Меддоксові. – А може, й порадитися з ним. Він був вельми люб’язний і навіть шукав способу повернути мене на Землю.

– Модслі! – вигукнув Меддокс, обмінюючись промовистим поглядом з Кристіансеном. – Я підозрював, що то його рука!

– Схоже на його підступи, – роздратовано докинув Кристіансен.

– Що ви маєте на увазі? – запитав Кармоді.

– Я маю на увазі, – відповів Меддокс, – що ви жертва й пішак у таємній змові, що охопила принаймні сімнадцять зоряних систем. У нас немає часу на пояснення, та повірте, на карті стоїть не лише ваше і наше життя, але й життя кількох десятків мільярдів гуманоїдів, переважно світлошкірих і синьооких!

– Ох, Томе, швидше, швидше! – кричала Авіва, тягнучи його за руку.

– Гаразд, – сказав Кармоді, – та все ж я сподіваюся отримати повне і вичерпне пояснення.

– Отримаєте, – запевнив Меддокс, коли Кармоді Зайшов у люк. – Отримаєте отут, одразу ж.

Кармоді швидко обернувся, зачувши в голосі Меддокса тїнь погрози. Пильно глянув на мутанта і здригнувся. Ще раз подивився на своїх рятівників і неначе вперше побачив їх.

Людській уяві властиво для повноти сприймання домальовувати образ. Кілька кривих вистачає для зображення гори, десятків ламаних ліній викликає в уяві біжучу хвилю. Кармоді переніс свою увагу на деталі – й створений уявою образ почав розпадатися. Він побачив, що миловиді Авівині очі – стилізована омана, позбавлена живого блиску, подібна до малюнка очей на крильцях метелика. Ларсова нижня третина обличчя – просто темно-червоний овал, розділений темнішою рисою, нею зображувався рот. Пальці Меддокса, всі сім, були намальовані на рівні стегон просто на тілі. Образ розпався дощенту. Кармоді побачив тонку чорну лінію, схожу на тріщину в підлозі, що з’єднувала усіх трьох з кораблем. Він застиг, дивлячись, як усі троє підходять до нього. Тепер у них не було ні рук, ні ніг, ні очей, ні ротів – були заокруглені згори безликі циліндри, вправно, але грубувато підроблені під людину. Позбавлені функціональних частин тіла, вони самі були частинами і тепер виконували свою єдину функцію. На диво точні й жахливі відповідники трьох пальці” велетенської руки, вони рухалися з безкостою гнучкістю, маючи намір глибше загнати його в чорну утробу корабля.

The ship? Carmody darted around the three and raced back the way he had come in. But the hatch extruded pointed teeth from top and bottom, opened a little wider, and then began to close. How could he have thought it was metal? The dark shiny sides of the ship rippled now and began to contract. His feet were caught in the spongey, sticky deck, and the three fingers were moving around him, blocking him off from the diminishing square of daylight.

Carmody struggled with the desperation of a fly caught in a spider's web (the simile was exact, but the insight had come too late). He fought with a frenzy and with no effect. The square of daylight had become round and wet, and shrunk to the size of a baseball. The three cylinders were holding him now, and Carmody could not tell one from the other.

That was the final horror; that, and the fact that the walls and ceiling of the spaceship (or whatever it was) had turned a moist and livid red, and were closing in and engulfing him.

There was no escape. Carmody was helpless, unable to move or shout, unable to do anything but lose consciousness.

Chapter 16

As from a vast distance, Carmody heard a voice say: "What do you think, Doctor? Can you do anything for him?"

He recognized that voice; it was the Prize.

"I'll pay for it," another voice said. He recognized this as Maudsley. "Do you think you can do anything for him?"

"He can be saved," said a third voice, presumably that of the doctor. "Medical science admits no limits to the feasible, only to the tolerable, which is the patient's limitation, not ours."

Carmody struggled to open his eyes or his mouth, but found that he was completely immobilized.

"So it's serious, huh?" asked the Prize.

"That is a difficult question to answer with precision," the doctor said. "To begin with, we must assign categories. Medical science is easier than medical ethics, for example. We of the Galactic Medical Association are supposed to preserve life; we are also supposed to act in the best interests of the particular form we treat. But what should we do when, these two imperatives are in contradiction? The Uiichi of Devin V, for example, seek a physician's aid to cure them of life and help them achieve their desired goal of death. It is a damnably difficult task, let me say, and only possible

Корабля? Кармоді вивернувся від трійці й метнувся до виходу. Але люк знизу і згори оперився гострими зубами, злегка відкрився і почав змикатися. Як йому могло здатися, ніби то метал? Чорні лискучі боковини корабля взялися складками і почали скорочуватися. Ноги Кармоді в'язли в губчатій, липучій підстилці, а три пальці оточували його, відрізаючи шлях до все меншого квадрата денного світла.

Кармоді борсався з відчаєм мухи, що потрапила в павучі тенета {аналогія повна, та здогадався про це він запізно}. Він боровся запекло, але безрезультатно. Квадрат денного світла перетворився на овал, зволожився і зменшився до розмірів бейсбольного м'яча. Три циліндри обхопили Кармоді, і він уже не міг відрізнити їх один від одного.

Настала агонія, вона посилювалася тим, що стіни й стеля космічного корабля (чи кат його зна чого), зволожуючись і червоніючи, змикалися я поглинали його.

Порятунку не було. Безпорадний Кармоді не міг ні поворухнутися, ні крикнути – йому не залишилося нічого іншого, як знепритомніти.

Розділ 16

Немов із незмірної далечини Кармоді почув голос:

– Ну як, лікарю? Можна на щось сподіватися?

Кармоді впізнав голос. Це був Виграш.

– Я заплачу за все, – сказав інший голос. Кармоді впізнав у ньому Модслі. – Як ви гадаєте, є ще якась надія?

– Врятувати можна, – почувся третій голос, мабуть, лікаря. – Можливості медицини безмежні, обмежені можливості пацієнтів, але це вже їхня слабкість, а не наша.

Кармоді силкувався розплющити очі або відкрити рот, але ні повіки, ні губи йому не корилися.

– Отже, випадок серйозний, так? – допитувався Виграш.

– Важко відповісти однозначно, – сказав лікар. – Для точної відповіді ми повинні уточнити поняття. З медициною як з наукою, наприклад, легше мати справу, ніж з медичною етикою. Вважається, що ми, члени Галактичної Асоціації Медиків, повинні зберігати життя. Вважається також, що нам слід діяти в інтересах того конкретного виду, який ми лікуємо. Що ж накажете робити, коли ці два імперативи взаємосуперечні? Наприклад, учі з планети Девін V звертаються до лікаря, щоб вилікувати їх від життя і допомогти досягнути заповітної мети – смерті. Ситуація,

when an Uiichi has grown old and enfeebled. But what does ethics have to say about this strange reversal of normal desire? Are we to do as the Uiichi desire, and perform acts which are reprehensible in nearly every corner of the galaxy? Or are we to act upon the basis of our own standards, and thus doom the Uiichi to a fate quite literally worse than death?"

"What has this got to do with Carmody?" Maudsley asked.

"Not very much," the doctor admitted. "But I thought you might find it interesting, and it will help you see why we must charge the high fees we do."

"Is he in a serious condition?" the Prize demanded.

"Only the dead can be said to be in a really serious condition," the doctor stated. "And even then, there are exceptions. Pentathanaluna, for example, which laymen refer to as Five-Day Reversible Death, is really no worse than a common cold, despite vulgar rumors to the contrary."

"But what about Carmody?" Maudsley asked.

"He is definitely not dead," the doctor said soothingly. "He is merely in a state of—or tantamount to—deep shock. To put it more simply, he has, in a manner of speaking, fainted."

"Can you pull him out of it?" the Prize asked.

"Your terms are unclear," the Doctor said. "My work is difficult enough without—"

"I mean, can you restore him to his original state of function?" the Prize asked.

"Well! That is rather a large order, as I think you will admit if you give it a moment's thought. What was his original state of function? Does either of you know? Would he know himself if, miraculously, he could be consulted in his own cure? Of the million subtle alterations of personality, some of which take place at the mere instigation of a heartbeat, how can we know which was most characteristically his? Is not a lost personality like a lost second—something we can approximate but never truly reproduce? These, gentlemen, are questions of some weight."

"Damnably heavy," Maudsley said. "Suppose you just get him as near to what he was as you can. Will that be very tough?"

"Not on me," the doctor said. "I have worked for a considerable time in my profession. I have become inured to the most ghastly sights, accustomed to the most hideous procedures. That is not to say that I have grown callous, of course; I have merely learned through sad necessity to direct my attention away from the soul-searing procedures which my profession demands of me."

"Cripes, Doc!" the Prize said. "What do you gotta do to my buddy?"

"I must operate," the doctor said. "It is the only reliable way. I shall dissect Carmody (speaking in layman's terms) and put his limbs and organs

дозвольте сказати, збіса тяжка, і виликувати уїчів можна тільки тоді, коли вони вже старі і кволі. А що скаже медична етика з приводу такого дивного відхилення від норми? Виконувати прохання уїчів й учиняти акт, що викликає осуд майже в кожному закуткові Галактики? Чи дотримуватись наших норм, прирікаючи уїчів на животіння, далекі, гірше за смерть?

– Який це має стосунок до Кармоді? – запитав Модслі.

– Майже ніякого. Але я гадав, що це зацікавить вас і допоможе зрозуміти, чому ми вимушені правити високі гонорари.

– А Кармоді в серйозному стані? – наполягав Виграш.

– Тільки про мертвого можна сказати, що стан його справді серйозний, – заспокоїв лікар. – Проте навіть тоді бувають винятки. Пентатаналуно, наприклад, у побуті називають смертю-п'ятиденкою, а насправді вона не важча за звичайну застуду, дарма що говорять про неї зовсім протилежне.

– Так що з Кармоді? – втрутився Модслі.

– Можна незаперечно констатувати, що він не мертвий. Він у стані глибокого шоку або у дуже подібному до нього. Іншими словами, він, користуючись просторіччям, знепритомнів.

– А повернути його до тями ви можете? – запитав Виграш.

– Ви не чітко формулюєте свою думку, – сказав лікар. – Моя робота досить складна і без того, щоб...

– Я маю на увазі, чи можете ви повернути його до звичайного стану, – виправився Виграш.

– Гм! Замовлення не з маленьких, це ви й самі збагнете, якщо трошки помізкуєте. Що таке його звичайний стан? Чи хтось із вас знає? Чи сказав би сам пацієнт, якби вдалося якимось чудом проконсультуватися з ним? З мільйона невлловимих змін особистості, що з них деякі відбуваються за єдиний удар серця, як нам вилучити найпритаманніший стан пацієнта? Чи втрачена особистість не схожа на втрачену секунду – те, до чого ми можемо наблизитись, але відтворити його цілком не вдається ніколи? Це, джентльмени, таки неабияке питання.

– Збіса важке, – сказав Модслі. – Скажімо, якщо можна, ви просто відтворите його якомога ближчим до того, чим він був. Це дуже складно?

– Не для мене, – запевнив лікар. У мене досить солідний стаж роботи за фахом. Я призвичаївся до найжахливіших видовищ, звук до найогидніших процедур. Звичайно, це не свідчить про те, що я зачерствів. Просто сумна необхідність привчила мене спокійно ставитися до тяжких для душі процедур, які трапляються в моїй практиці.

– Господи, док! – зойкнув Виграш. – Що ви збираєтесь робити з моїм дружком?

– Потрібно оперувати, – відповів лікар. – Єдиний гарантований вихід. Я, якщо вжити просторічні терміни, розріжу Кармоді і покладу його частини

into a preserving solution. Then, I shall soften him in a dilute solution of K-5. I will draw his brain and nervous system out through various orifices. The procedure then is to hook up the nervous system and brain to a Life-Simulator, and fire the synapses in carefully timed series. Thus we see if there are any breaks, bad valves, stoppages, and the like. Assuming the absence of these, we disassemble the brain, coming at last to the interaction point between mind and body. Removing this very carefully, we check all internal and external connections. If everything is all right up to this point, we open the interaction-point reservoir, looking for leaks, of course, and then checking the level of consciousness within. If it is low or depleted (and in cases like these, it almost always is) we analyze the residue and create a new batch. This new batch of consciousness is tested exhaustively, then injected into the interaction-point reservoir. All parts of the corpus are then reassembled, and the patient can be reanimated with the Life-Simulator. That's pretty much the whole process."

"Hooee," said the Prize. "I wouldn't treat a dog that way!"

"Nor would I," the doctor said. "Not until the canine race has evolved further. Do you wish me to perform this operation?"

"Well. . ." The Prize mused. "I guess we can't just leave him lying around unconscious, can we?"

"Of course we can't," Maudsley said. "The poor fellow has been counting on us and we must not fail him. Doctor, do your duty!"

Carmody had been struggling with his malfunctioning functions through this entire conversation. He had listened with steadily mounting terror and with the growing conviction that his friends could do him more harm than his enemies could even imagine. Now, with a titanic effort, he burst open his eyes and wrenched his tongue away from the roof of his mouth.

"No operation!" He croaked. "I'll cut your goddamned heart out if you try any goddamned operation!"

"He has recovered his faculties," the doctor said, sounding quite pleased. "Often, you know, a verbalization of our operating procedure in the patient's presence serves as a better anodyne than the operation itself. It is a placebo effect, of course, but certainly not to be sneered at."

Carmody struggled to stand up, and Maudsley helped him to his feet. He looked at the doctor for the first time, and saw a tall, thin, mournful man in black clothes, who looked exactly like Abraham Lincoln. The Prize was no longer a cauldron. Evidently under the stress, he had changed into a dwarf.

"Send for me if you need me," the doctor said, and departed.

"What happened?" Carmody asked. "That spaceship, those people—"

тіла й органи в консервуючий розчин. Потім розм'якшу їх у слабкому розчині К-5. Через відповідні отвори відокремлю мозок і нервову систему. Далі хід лікування вимагає під'єднати нервову систему і мозок до Імітатора Життєвих Процесів і пропустити через кожен синапс ретельно дозовану кількість електричних імпульсів. Так нам вдасться виявити можливі пошкодження, несправні клапани, закупорки і таке інше. Якщо там усе гаразд, то роз'єднаємо мозок і доберемося нарешті до вузла взаємодії розуму й тіла. Ретельно вилучивши його, перевіримо зовнішні та внутрішні зв'язки. Якщо й тут порушень не виявиться, то відкриємо камеру вузла взаємодії, перевіримо, безперечно, на щільність і проведемо замір рівня свідомості. Якщо рівень понижений або ж свідомість спрацьована (в таких випадках це спостерігається найчастіше), то проаналізуємо залишок і підготуємо нову заправку. Перевіримо її по всіх параметрах і введемо в камеру. Після цього всі частини тіла сполучимо до купи, і пацієнт готовий до реанімації в Імітаторі Життєвих Процесів. Оце й усе.

– О-о-ой! – видихнув Виграш. – Я і пса так не лікував би!

– Я також ні, – запевнив лікар. – Принаймні доти, поки собакоподібні досягнуть відповідного рівня розвитку. Ви даєте згоду на операцію?

– Так... – розмірковував Виграш. – Нам не випадає просто так покинути його в непритомному стані, правда?

– Звісно, не випадає, – погодився Модслі. – Бідолашний так розраховував на нас, і ми не повинні обманути його сподівань. Лікарю, виконуйте свій обов'язок!

Протягом усієї розмови Кармоді боровся зі своїм безвладним і нерухомим тілом. Він слухав з усе дужчим жахом, і в ньому міцніла думка, що ворогам і не снилося те лихо, яке можуть заподіяти йому друзі. Титанічним зусиллям він розплющив повіки і відклеїв язик від піднебіння.

– Ніякої операції! – прохрипів він. – Тельбухи повипускаю за вашу клятву операцію!

– Прийшов до тями, – з видимим задоволенням констатував лікар. – Деколи, знаєте, словесний опис операційної процедури в присутності пацієнта виліковує краще, ніж сама операція. Це, звичайно, ефект нейтральної терапії, проте легковажити ним не слід.

Кармоді зробив спробу підвестися, а Модслі допоміг йому стати на ноги. Вперше подивився на лікаря і побачив високу, худу і сумовиту людину, одягнуту в чорне, дуже схожу на Авраама Лінкольна. Виграш уже не був казанком. Мабуть, унаслідок переживань він обернувся на гномика.

– Якщо я буду потрібен, пошліть за мною, – відкланявся лікар.

– Що це було? – запитав Кармоді. – Космічний корабель, якісь люди...

"We pulled you out just in time," the Prize said. "But that was no spaceship, keed."

"I know. What was it?"

"That," Maudsley said, "was your predator. You walked right into his mouth."

"I guess I did at that," Carmody said.

"And by doing that, you may have lost your only chance of getting back to Earth," Maudsley said. "I think you'd better sit down, Carmody. You have only a few choices now, and none of them is particularly enticing."

Carmody sat down.

Chapter 17

First and foremost, Maudsley talked about predators, their folkways and mores, habits and reactions, ways and means. It was important for Carmody to know just what had happened to him, and why, even if that knowledge came subsequent to the event.

"Especially if it comes after the event," the Prize put in.

Maudsley went on to say that, just as for every man there's a woman, so for every living organism there's a predator. The Great Chain of Eating (a poetic image for the totality of life in a state of dynamism in the universe) must go on, for reasons of inner necessity if for nothing else. Life as we know it involves creation; and creation is inconceivable without death. Thus—

"Why is creation inconceivable without death?" Carmody asked.

"Don't ask stupid questions. Where was I? Oh, yes. Thus murder is justified, though some of its concomitants are less readily appreciated. A creature in its natural habitat lives off certain other creatures and is lived off by still other creatures. This process is usually so natural and simple, and in so fine a state of balance, that preyers and preyed-upon alike tend to ignore it for great stretches of time, putting their attention instead upon the creation of art objects, the gathering of groundnuts, the contemplation of the Absolute, or whatever else the species finds of interest. And that is as it should be, because Nature, (whom we may personify as an old lady dressed in russet and black) does not like to find her rules and regulations the subject of every cocktail party, swarming nest, Konklave, or what you will. But you, Carmody, by inadvertently escaping the checks and balances of your native planet, still have not escaped the inexorable Law of Process. Thus, if there were no existing predator for you in the farflung reaches of space, then one would have to be found. If one could not be found, then it would have to be created."

- Ми вчасно витягли тебе з біди, – сказав Виграш. – То був ніякий не космічний корабель, дитинко.
- Знаю. А що ж це?
- Це і є ваш хижак, – пояснив Модслі. – Ви полізли йому просто в пашу.
- Мабуть, так воно й було, – погодився Кармоді.
- І ледь не втратили єдиний шанс повернутися на Землю, вів далі Модслі. – Вам краще сісти, Кармоді. Шанси у вас тепер незначні, і жоден з них не дуже обнадійливий.
- Кармоді сів.

Розділ 17

Передусім Модслі розповів про хижаків, про їхні обряди і звичаї, натуру й норови, викрутні й хитрощі. Для Кармоді зажило дізнатися, що з ним сталося й чому, навіть якщо він дізнається вже опісля всього.

– Надто коли дізнаєшся опісля всього, – докинув Виграш. Модслі пояснив, що як для кожного чоловіка існує жінка, так і для кожного живого організму існує хижак. Великий Ланцюг Поїдання (поетичний образ динамізму життєвої цілісності у Всесвіті) не повинен уриватися хоча б з причин внутрішньої необхідності, якщо не задля іншого. Життя, як відомо, передбачає творіння, а творіння немислиме без смерті. Таким чином...

– А чому творіння немислиме без смерті? – запитав Кармоді.

– Не задавайте дурних запитань. На чому я зупинився? Ага. Таким чином, виправдовується убивство, хоч деякі його супровідні обставини не викликають особливого захоплення. Істота у своєму природному середовищі живиться деякими іншими істотами, а нею живляться ще інші істоти. Цей процес, як правило, такий природний і простий, так досконало зрівноважений, що і хижак, і здобич воліють тривалий час не помічати його, натомість скеровуючи свою увагу на служіння мистецтву, збір земляних горіхів і роздуми про Абсолют або щось інше, цікаве для даного виду. Так воно й має бути, бо Природа (уявімо її підстаркуватою дамою в чорнім строї сільського крою) не любить, щоб її закони і правила ставали темою пересудів на вечірках, на базарі, на конклаві чи будь-де взагалі. От ви, Кармоді, випадково вийшовши з-під контролю й регулювання з боку рідної планети, все ж не уникли неблаганного Закону Існування. Якщо в неосяжних просторах Всесвіту хижака для вас не існує, то його слід знайти. Якщо ж його не можна знайти, то слід створити.

"Well, yeah," Carmody said. "But that spaceship, those people—"

"—were not what they seemed," Maudsley told him. "That must be evident to you."

"It is now."

"They were actually it, a single entity, a creature created especially for you, Carmody. It was your predator, and it followed almost classically the simple, standard Laws of Predation."

"Which are?" Carmody asked.

"Yes, which are," the Prize sighed. "How nicely you put it! We may rant against fortune and the world, but we are left at the end with the stark proposition: These are the things which are."

"I wasn't commenting," Carmody said, "I was asking. What are these Laws of Predation?"

"Oh, sorry, I misunderstood you," the Prize said.

"That's quite all right," Carmody said.

"Thank you," the Prize said.

"It's nothing," Carmody said. "I didn't mean . . . No, I did mean! What are these simple, standard Laws of Predation?"

"Must you ask?" Maudsley said.

"Yes, I'm afraid I must."

"When you put it in the form of a question," Maudsley said severely, "predation ceases to be simple and standard, and even its status as a law becomes dubious. Knowledge of predation is inherent in all organisms, just like arms and legs and heads, but even more certain. It is much more basic than a law of science, you see, and therefore not subject to simplistic reductionism. The mere asking of that sort of question imposes a severe restriction upon the answer."

"Still, I think I should know everything possible about predation," Carmody said. "Particularly mine."

"Yes, definitely you should know," Maudsley said. "Or rather, you should have known, which is by no means the same thing. Still, I'll try."

Maudsley rubbed his forehead vigorously and stated: "You eat, therefore you are eaten. That much you know. But how, precisely, are you to be eaten? How are you to be trapped, seized, immobilized, and prepared? Will you be served up piping hot or nicely chilled or at room temperature? Obviously, that depends on the tastes of that which feasts upon you. Shall your predator leap at your undefended back from a convenient height? Shall it dig a pit for you, or spin a web, or challenge you to single combat, or dive upon you with outstretched talons? That depends upon your predator's nature, which determines his form and function. That nature is limited by and respondent to the exigencies of your

– Ну, добре, – сказав Кармоді. – Але той космічний корабель, ті люди...
– ...були не тим, чим здавалися, – докінчив Модслі. – Пора вам збагнути.

– Уже збагнув.

– Вони якраз були нерозривною єдністю, істотою, створеною саме для вас, Кармоді. Це ваш хижак, і він майже класично діяв за простими, нормальними Законами Хижацтва.

– Як це? – запитав Кармоді.

– Так от, – зітхнув Виграш. – Ти дуже вдало запитав! Ми можемо нарікати на долю і на світ, але зрештою нам незмінно відповідають: так воно є.

– Я про інше, – відмахнувся Кармоді. – Мене цікавить суть Закону Хижацтва.

– Даруй, не так тебе зрозумів, – вибачився Виграш.

– Гаразд, – утішив його Кармоді.

– Дякую, – сказав Виграш.

– Нема за що. Я не хотів... Ні, я таки хотів! Що це за прості, нормальні Закони Хижацтва?

– Вам треба обов'язково знати? – запитав Модслі.

– Так, боюся, що треба.

– Коли ви починаєте запитувати, – посуворішав Модслі, – то хижацтво перестає бути простим і нормальним, і навіть його статус закону ставиться під сумнів. Знання про хижацтво притаманне кожному організмові як руки, ноги, голова, та важить більше. Воно, бачите, фундаментальніше, ніж закони науки, і тому не підлягає спрощенню й профанації. Бо навіть питатися про таке – це вже отримати відповідь, далеку від істини.

– І все ж таки, гадаю, я повинен знати про хижацтво якомога більше, – наполягав Кармоді. – Надто те, що стосується мене.

– Так, ви, безперечно, повинні знати, – погодився Модслі. – Вірніше, вам слід було знати, що аж ніяк не одне й те саме. Попробую пояснити.

Моделі заклопотано потер чоло і почав:

– Ви їсте, тому їдять вас. Таке вам відомо. Але яким, власне, чином вас з'їдять? Як вас вислідять, схоплять, заб'ють і приготують? Подадуть вас просто з печі, примороженим чи при кімнатній температурі? Це, очевидно, залежатиме від уподобань того, хто вами смакуватиме. Чи скочить той хижак з вигідної для себе висоти на вашу беззахисну спину? Чи викопає вам яму, сплете павутину, викличе на герць або ж метнеться з кігтями напоготові? Це залежить від природи хижака, яка визначає його будову й спосіб дії. Природа ця обмежена і відповідає потребам вашої

own nature, which, like his, is informed by free will and thus ultimately unfathomable.

"Now to particulars. Diving, digging or spinning are straightforward, but they lose effectiveness against a creature with the faculty of memory. A creature like yourself, Carmody, could you avoid the simplistic deadly attack once, might never be deceived again.

"Straightforwardness is not Nature's way, however. It has been said that Nature has a vested interest in illusions, which are highways to death and birth. I for one will not argue the proposition. If we accept the concept, we see that your predator must engage in complex maneuvers in order to snare a complex creature such as yourself.

"There is another side to the problem also. Your predator was not conceived solely in order to eat you. You are the single most important single thing in his life, granted; but he does possess free will, just as you do, and therefore is not limited to the strict logic of his eating function. Barn mice may think that the owl in the rafters was conceived and delineated for the sole purpose of hunting mice. But we know that the owl has several other things on his mind. This is how it is with all predators, including yours. From this, we draw an important conclusion: that all predators are functionally imperfect by virtue of their free will."

"I never thought of it that way before," Carmody said. "Does that help me?"

"Well, not really. But I thought you should know it anyhow. You see, practically speaking, you may never be able to exploit your predator's imperfections. Indeed, you may never even learn what they are. In this situation you are just like the barn mice. You may find a hole to scamper in when you hear the whirr of wings, but you will never be able to analyze the nature, talents, and limitations of the owl."

"Well, that's just great," Carmody said, with heavy sarcasm. "I'm licked before I start. Or, to use your terminology, I'm as good as eaten even though nobody's stuck a fork in me yet."

"Temper, temper," the Prize cautioned. "It isn't quite as bad as that."

"So how bad is it? Can either of you tell me anything useful?"

"That's what we're trying to do," Maudsley said.

"Then tell me what this predator looks like."

Maudsley shook his head. "That is quite impossible. Do you think any victim can learn what his predator looks like? If he could, the victim would become immortal!"

"And that's against the rules," the Prize put in.

"At least give me an idea," Carmody said. "Does he always go around disguised as a spaceship?"

власної натури, що, як і його, зрештою, наділена нескутою волею і тому незбагненна.

Тепер про деталі. Стрибки, кидання або ж плетіння – найпростіші прийоми, проте вони втрачають ефективність, коли застосовуються проти жертви, обдарованої пам'яттю. Ось така істота, як ви, Кармоді, один раз викрутившись від простацького смертельного нападу, вже знов на обман не піддасться.

Хай там як, але Природа не йде найпростішим шляхом. Сказано, що Природа не без інтересу зацікавлена в ілюзіях, які є прямим шляхом до смерті і народження. Таке важко заперечити. Дотримуючись цієї концепції, ми бачимо, що ваш хижак мусив удатися до складних маневрів, щоб заманити в пастку таку складну істоту, як ви.

Є ще інші проблеми. Ваш хижак задуманий не тільки на те, щоб вас з'їсти. Припустимо, що в його житті ви єдина найзаповітніша мета, але ж він, як і ви, володіє нескутою волею, тому він не обмежений строгою логікою поїдальної функції. Хатня миша може подумати, що сова, яка поселилася в кроквах, задумана і створена тільки на те, щоб полювати на мишей. Проте ми знаємо, що у сови на думці буває також інше. Це однаково притаманне всім хижакам, у тому числі й вашому. Звідси ми робимо важливий висновок: всі хижаки функціонально недосконалі через свою нескуту волю.

– Ніколи б так не подумав, – сказав Кармоді. – Це стане мені в пригоді?

– Не дуже. Але я вважав, що вам все одно слід знати. Бачите, вам, можливо, ніколи й не вдасться практично скористатися хижачою недосконалістю, справді, вам, може, ніколи й не випаде довідатись про неї. Є ситуації, в яких ви просто хатня миша. Можете, почувши шум крил, знайти дірку й шмигнути в неї, але ніколи не зможете проаналізувати натуру, обдарування і вади сови.

– Це просто чудово! – з гострим сарказмом сказав Кармоді. – Вбили наповал на самому початку. Або ж, користуючись вашою термінологією, можна вважати, що мене з'їли, навіть не настромивши на виделку.

– Нерви, нерви, – стримав його Виграш. – Не такий чорт страшний.

– А який він страшний? Чи може хтось із вас порадити щось путнє?

– Саме це ми й намагаємось зробити, – запевнив Модслі.

– Тоді хоч скажіть, який мій хижак на вигляд.

Модслі похитав головою:

– Абсолютно неможливо. Ви гадаєте, жертва може навчитися розпізнавати хижака? Якби могла, то стала б безсмертною!

– А це проти правил, – виткнувся Виграш.

– Хоч натякніть мені, принаймні, – просив Кармоді. – Він завжди тиняється під виглядом космічного корабля?

"Of course not," Maudsley said. "From your point of view, he is a shape-changer. Have you ever heard of a mouse walking into the jaws of a snake, or a fly lighting on a frog's tongue, or a fawn stepping between the forepaws of a tiger? That is the essence of predation! And you must ask yourself: where did those deluded victims think they were going, and what did they think was in front of them? Similarly, you must ask yourself what was really in front of your eyes when you talked to three of the predator's fingers and followed them straight into his mouth!"

"They looked like people," Carmody said. "But I still don't know what the predator looked like."

"There is no way I can enlighten you," Maudsley said. "Information about predators is not easily gained. They are too complementary to oneself. Its traps and concealments are based upon your own memories, your dreams and fantasies, your hopes and desires. The predator takes your own treasured dramas and plays them for you, as you just saw. To know your predator, you must know yourself. And it is easier to know the entire Universe than to know oneself."

"What can I do?" Carmody asked.

"Learn!" Maudsley said. "Be eternally vigilant, move at top speed, trust nothing and no one. Don't think of relaxing until you have reached your home."

"Home!" Carmody said.

"Yes. You will be safe on your own planet. Your predator cannot enter your lair. You will still be subject to all commonplace disasters, but at least you will be spared this."

"Can you send me home?" Carmody asked. "You said you were working on a machine."

"I have completed it," Maudsley said. "But you must understand its limitations, which are a concomitant with my own. My machine can take you to Where Earth is now, but that is all it can do."

"But that's all I need!" Carmody said.

"No, it is not. 'Where' gives you only the first W of location. You will still have to solve for When and Which. Take them in order, is my advice. Temporality before particularity, to use a common expression. You will have to leave here at once; your predator, whose appetite you foolishly aroused, may be back at any instant. I may not be so lucky this time in my rescue attempts."

"How did you get me out of his mouth?" Carmody asked.

"I hastily fabricated a lure," Maudsley told him. "It looked just like you, but I built it a little larger than life-size and gave it a bit more vitality. The predator dropped you and bounded after it, dribbling saliva. But we can't try that again."

– Звичайно, ні, – сказав Модслі. – З вашого погляду він перевертень. Та ви колись чули, щоб миша лізла в щелепи змії, або щоб муха сідала на язик жаби, або щоб оленя паслося між лапами тигра? Ось у чому суть хижацтва! Ви повинні запитати себе: що приваблює обдурені жертви, що їм увижається попереду? А у вашому випадку – що ж було перед вами насправді, коли ви розмовляли з трьома хижаківими пальцями і полізли за ними просто в його пащу!

– Я гадав, що це люди, – боронився Кармоді. – Та все одно я не можу уявити собі хижака на вигляд.

– Не знаю, як вам розтлумачити, – зітхнув Модслі. – Знання про хижаків дається нелегко. Хижаки надто вже доповнюють і нагадують свою жертву. Свої пастки і силця вони створюють на підставі вашої пам'яті, ваших мрій і фантазій, ваших надій і сподівань. Хижак розгадує омріяний вами хід подій і відтворює їх перед вами, як ви ось пересвідчилися. Щоб збагнути свого хижака, треба вивчити самого себе. А легше вивчити весь Усесвіт, ніж самого себе.

– Що ж мені робити? – запитав Кармоді.

– Вчитися! – вигукнув Модслі. – Вічно бути насторожі, рухатися якнайшвидше, недовіряти нікому й нічому. Поки не потрапите додому, забудьте про відпочинок.

– Додому! – вихопилося в Кармоді.

– Так. У безпеці ви будете тільки на власній планеті. Хижак не може ввійти у ваш барліг. На вас чекатимуть інші, звичні напасті, але принаймні позбудетеся цієї.

– Ви можете переправити мене додому? – запитав Кармоді. – Ви ж казали, що робите машину.

– Вже готова. Проте її можливості обмежені, як і мої власні. Машина доправить вас туди, Куди Земля перемістилася, і на цьому все.

– Та це ж усе, що мені потрібно!

– Ні, не все. Куди – тільки перше “К” з трьох координат. Вам ще належить визначити “Коли” і “Котра”. Раджу шукати їх за порядком. Спершу час, і буде якраз, – як каже прислів'я. Звідси вам слід вирушати негайно. Ваш хижак, чий апетит ви так нерозважливо розбурхали, може з'явитися щомиті. Може статися, що вдруге вас урятувати мені не пощастить.

– А як удалося цього разу? З самої пащі?

– Я швиденько зліпив вабик, – пояснив Модслі, – що виглядав достеменно як ви, тільки був трохи більший за оригінал і моторніший. Хижак вас облишив і, бризкаючи слиною, кинувся за ним. Але двічі таким не скористаєшся!

Carmody preferred not to ask if the lure had felt any pain. "I'm ready," he said. "But where am I going, and what is going to happen?"

"You are going to an Earth, almost undoubtedly the wrong one. But I will send a letter to a person I know who is very clever at solving temporal problems. He'll look you up, if he decides to take your case, and after that . . . well, who can say? Take it as it comes, Carmody, and be grateful if anything comes at all."

"I am grateful," Carmody said. "No matter what the outcome, I want to thank you very much."

"That's quite all right," Maudsley said. "Don't forget my message to the old fellow if you ever do get back home. All set to go? The machine is right here beside me. I didn't have time to make it visible, but it looks almost exactly like a Zenith battery-operated shortwave radio. Where the hell did it go? Here it is. Got your Prize?"

"I've got him," the Prize said, holding onto Carmody's left arm with both hands.

"Then we're ready. I set this dial here and then this one, and then these two over here. . . You'll find it pleasant to be out of the macrocosm, Carmody, and back on a planet, even if it isn't yours. There's no qualitative difference, of course, among atom, planet, galaxy or universe. It's all a question of what scale you live on most comfortably. And now I push this—"

Bam! Pow! Crrrrunch! Slow dissolve, quick dissolve, lap dissolve, electronic music denoting outer space, outer space denoting electronic music. Pages of a calendar flip, Carmody tumbles head over heels in simulated free fall. Kettledrums sound ominous note, ominous note sounds kettledrums, bright flash of colors, woman's voice keening in echo chamber, laughter of children, montage of Jaffa oranges lighted to look like planets, collage of a solar system lighted to look like ripples in a brook. Slow the tape, speed the tape, fade out, fade in.

It was one hell of a trip, but nothing Carmody hadn't expected.

PART III **WHEN IS EARTH?**

Chapter 18

With the transition completed, Carmody took stock of himself. A brief inventory convinced him that he still had all four limbs, one body, one head, and one mind. Final returns were not in, of course, but he did seem to be all there.

Кармоді вирішив за краще не розпитувати, чи вабик відчував біль.

– Я готовий, – сказав він. – Тільки куди я лечу і що на мене чекає?

– Ви потрапите на Землю, швидше за все не на вашу. Але я пошлю листа моєму знайомому, великому знавцеві проблем часу. Він подбає про вас, якщо взагалі погодиться допомагати, а відтак... хто його знає? Сприймайте все, як є, Кармоді, і будьте вдячні, якщо взагалі щось буде.

– Дякую вам, – сказав Кармоді. – Байдуже, чим скінчиться, я дякую вам від щирого серця.

– Нема за що, – сказав Модслі. – Не забудьте про моє послання до старигана, якщо вам пощастить дістатися додому. Зібралися? Машина тут, біля мене. Бракувало часу зробити її видимою, але вона майже така сама, як портативний радіоприймач “Зеніт”. Де вона в біса запропастилася? Ага, ось вона. Берете з собою Виграш?

– Я його беру, – вихопився Виграш, обіруч тримаючись за ліву руку Кармоді.

– Тоді ми готові. Наставляю ось цю шкалу, тепер ту і дві там... Вам, Кармоді, приємно буде повернутися з Макрокосмосу на планету, хай навіть і не свою. Між атомом, планетою, Галактикою і Всесвітом ніяких відмінностей не існує. Вся проблема в тому, який масштаб вам найбільше до серця. А тепер я натискаю ось тут...

Бам! Фіу-у Хр-р-рять! Повільний хід, прискорення, накладка, електронна музика відтворює космічний простір, космічний простір творить електронну музику. Миготять сторінки календаря, Кармоді перекидається догори ногами, імітуючи вільне падіння. Тулумбасів зловісний дріб, зловісним дробом звучать тулумбаси, яскравий спалах барв, заголосила жінка, сповнивши все відлунням, засміялась дитина, монтаж із яфських помаранчів, підсвічених під планети, колаж сонячної системи, підсвічений під джерельні брижі. Повільніше стрічку, швидше стрічку, затемнення, наплив.

Пекельний переліт, але нічого несподіваного для Кармоді.

ЧАСТИНА III КОЛИ?

Розділ 18

Коли переліт закінчився, Кармоді перевірів, чи все на місці. Після короткої інвентаризації пересвідчився в наявності всіх чотирьох кінцівок, одного тулуба, однієї голови та однієї душі. Повного повернення, звісно, ще не відбулося,

He also noted that he still had the Prize, which was somehow recognizable even though it had undergone its usual metamorphosis. This time it had changed from a dwarf into a badly constructed flute.

"So far, so good," Carmody said to nobody in particular. He now surveyed his surroundings.

"Not so good," he said at once. He had been prepared to arrive at the wrong Earth, but he hadn't expected it would be quite so wrong as this.

He was standing on marshy ground at the edge of a swamp. Miasmic vapors rose from the stagnant brown waters. There were broad-leaved ferns, and low, thin-leaved shrubs, and bushy-headed palms, and a single dogwood tree. The air was blood-warm and heavily laden with odors of fertility and decay.

"Maybe I'm in Florida," Carmody said hopefully.

"Afraid not," said the Prize, or the flute, speaking in a low melodious voice but with an excess of vibrato.

Carmody glared at the Prize. "How come you can speak?" he demanded.

"How come you didn't ask me that when I was a cauldron?" the Prize replied. "But I'll tell you, if you really want to know. Affixed up here, just inside my mouthpiece, is a CO₂ cartridge. That serves me in place of lungs, though for a limited time only. The rest is obvious."

It wasn't obvious to Carmody. But he had more important matters on his mind. He asked, "Where am I?"

"We?" said the Prize, "are on the planet Earth. This moist bit of ground upon which we are standing will become, in your day, the township of Scarsdale, New York." He snickered. "I suggest you buy property now, while the real-estate values are depressed."

"It sure as hell doesn't look like Scarsdale," Carmody said.

"Of course not. Leaving aside for a moment the question of Whichness, we can see that the Whenness is all wrong."

"Well. . . When are we?"

"A good question," the Prize replied, "but one to which I can only make an approximate and highly qualified reply. Obviously enough, we are in the Phanerozoic Eon, which in itself covers one sixth of Earth's geological time. Easy enough; but what part of the Phanerozoic are we in, the Paleozoic or the Mesozoic Era? Here I must hazard a guess. Just on the basis of climate, I rule out all of the Paleozoic except, just possibly, the end of the Permian Period. But wait, now I can rule that out, too! Look, overhead and to your right!"

але, здається, прибув комплектно. Кармоді також відзначив, що Виграш ще й досі з ним – це вгадувалося навіть після вже звичної метаморфози. Цього разу Виграш з гномика перекинувся на поганеньку флейту.

– Поки що все добре, – ні до кого не звертаючись, промовив Кармоді й роззирнувся довкола.

– Не так уже й добре, – одразу ж поправився він.

Кармоді був готовий опинитися на іншій Землі, проте не сподівався, що вона буде зовсім інакша. Він стояв на багнистому березі болота. Сморідні міазми підіймалися від застоєних бурих вод. Навколо росла широколиста папороть, низькорослі кущі з тонкими листочками, пальми з пишними кронами і самотнє кизилове дерево. Повітря було гаряче, як кров, і насичене запахами гнилизни.

– Може, я у Флоріді? – з надією сказав Кармоді.

– Боюся, що ні, – озвався Виграш, тобто флейта.

Голос нього був низький, мелодійний, але з надмірним вібрато.

Кармоді здивовано витріщився на Виграша:

– Як це тобі вдається говорити?

– Як це ти не поцікавився раніше, коли я був казанком? – уїдливо відповів Виграш. – Та я все одно поясню, якщо тобі кортить знати. Ось тут, якраз посередині мого мундштука, закріплено балончик з вуглекислим газом. Він у мене замість легенів, правда час користування обмежений. Все інше не потребує пояснень.

Кармоді пояснень потребував, але йому на думці були важливіші проблеми. Він запитав:

– Так де ж я?

– Не я, а ми, – поправив Виграш, – на планеті Земля. Ось ці мочарі, на яких ми стоїмо, свого часу стануть Скарсдейлом штат Нью-Йорк. – Виграш захихикав. – Раджу купити ділянку тепер, поки не підскочили ціни на нерухоме майно.

– Нічого в біса схожого на Скарсдейл!

– Звичайно, ні. Відклавши поки що питання про “Котрість” ми бачимо, що й “Колишність” зовсім не та, що треба.

– Ну... а Коли ж ми?

– Грамотне запитання, – похвалив Виграш, – на яке я можу дати лише наближену й дуже кваліфіковану відповідь. Цілком очевидно, ми у фанерозойському еоні, що складає одну шосту геологічного часу Землі. Тут без сумніву. А от в яку частину фанерозою ми потрапили: в палеозойську чи в мезозойську еру? Вдамося до методу поступового наближення. Виходячи з клімату, відкидаємо всі періоди палеозою, хіба що, мабуть, зупинимося на кінці пермського. Ні-ні, хвилиночку, тепер я можу відкинути і його! Глянь-но вгору праворуч!

Carmody looked and saw an oddly shaped bird flapping awkwardly into the distance.

"Definitely an Archeopteryx," the Prize said. "You could tell at once from the way its feathers diverged pinnately from its axis. Most scientists consider it a creature of the upper Jurassic and the Cretaceous Periods, but certainly not older than the Triassic. So we can rule out the entire Paleozoic; we are definitely in the Mesozoic Era."

"That's pretty far back, huh?" Carmody said.

"Quite far," the Prize agreed. "But we can do better than that. I think we can pinpoint what part of the Mesozoic we are in. Let me think for a bit." He thought for a bit. "Yes, I think I have it. Not the Triassic! That swamp is a false clue, I fear. However, the angiospermous flowering plant near your left foot points an unmistakable direction, periodwise. Nor does it constitute our sole evidence. You noticed the dogwood tree in front of you? Well, turn around and you will see two poplars and a fig tree in the midst of a small group of conifers. Significant, eh? But did you notice the most important detail of all, so commonplace in your time that you would be apt to overlook it? I refer to grass, which we see here in abundance. There was no grass as late as Jurassic times! Just ferns and cycadeoids! And that decides it, Carmody! I'd wager my life savings on it! We are in the Cretaceous Period, and probably not far from its upper limit!"

Carmody had only the vaguest remembrance of the geological periods of the Earth. "Cretaceous," he said. "How far is that from my time?"

"Oh, about a hundred million years, give or take a few million," the Prize said. "The Cretaceous age lasted for seventy million years."

Carmody had no difficulty in adjusting to this concept; he never even tried. He said to the Prize, "How did you learn all of this geology stuff?"

"How do you think?" the Prize replied spiritedly. "I studied. I figured, since we were going to Earth, I'd better find out something about the place. And it's a damned good thing I did. If it weren't for me, you'd be stumbling around here looking for Miami Beach, and you'd have probably ended up being eaten by an allosaurus."

"Eaten by a who?"

"I refer," the Prize said, "to one of the uglier members of the order Saurischia, an offshoot of which—the sauropoda—culminated in the renowned brontosaurus."

"You mean to tell me there are donosaurs here?" Carmody asked.

"I mean to tell you," the Prize said in obligato, "that this is the one and original Dinosaursville, and I would also like to take this opportunity to welcome you to the Age of the Giant Reptiles."

Кармоді глянув догори і побачив дивовижного птаха, що відлітав, незграбно змахуючи крилами.

– Безперечно, археоптерикс, – визначив Виграш. – Одразу видно по круговому розходженню пір'їн відносно осі. Переважна більшість науковців вважає його мешканцем верхнього юрського і крейдового періодів, так що він виник аж ніяк не раніше тріасового. Так що палеозой можна цілком відкинути. Ми, безперечно, в мезозойській ері.

– Досить далеченько, ні? – запитав Кармоді.

– Зовсім далеко, – потвердив Виграш. – Попробуємо уточнити. Гадаю, вдасться визначити і частину мезозою. Дай хвилиночку поміркувати... Так, здається знайшов. Не тріасовий період! Це болото, боюся, збиває нас з пантелику. Одначе, он та покритонасінна квітка біля твоєї лівої ноги безпомилково вказує на період. Але це не єдине свідчення... Ти помітив перед собою кизилове дерево? Тепер повернись і побачиш дві тополі й смокву в купці хвойних дерев. Показово? А ти зауважив щонайважливішу деталь, таку поширену в твої часи, що ти міг її просто не помітити? Маю на увазі траву, якої тут де лиш глянь. У юрські часи трави не було! Тільки папороть і хвощі! Ось де розгадка, Кармоді! Даю голову відрубати, що ми у крейдовому періоді!

Про геологічні періоди Кармоді мав щонайтуманніше уявлення.

– Крейдовий? Далеко від мого часу?

– Хе! Якихось сто мільйонів років плюс-мінус кілька мільйонів, – відповів Виграш. – Крейдовий період тривав сімдесят мільйонів років.

Кармоді не важко було осмислити почуте, бо він і не збирався осмислювати.

– І звідки ти знаєш про всю цю геологію?

– А як ти гадаєш? Вивчив! – натхненно відповів Виграш. – Коли ми вже збиралися на Землю, то я вважав своїм обов'язком поцікавитися цим місцем. І добре зробив. Якби не я, то блукав би ти, шукаючи Майами Біч, поки тебе схрумав би якийсь алозавр.

– Схрумав хто?

– Я мав на увазі одного з найпотворніших представників ящіркових, галузка яких – завроподи – вершиною своєї еволюції мали знаменитого бронтозавра.

– Ти хочеш сказати, що тут є динозаври?

– Я хочу сказати, – відповів Виграш, переходячи з вібрато на облігато, – що ми перебуваємо в найсправжнісінькому Динозавровілі, а ще я хотів би скористатися нагодою і привітати тебе від щирого серця з прибуттям у Добу Велетенських Рептилій.

Carmody made an incoherent noise. He noticed a movement to his left and turned. He saw a dinosaur. It looked about 20 feet high, and might have stretched 50 feet from nose to tail. It stood erect on its hind legs. It was colored slate-blue, and it was striding rapidly toward Carmody.

"Is that a tyrannosaurus?" Carmody asked.

"Yes, it is," the Prize said. "Tyrannosaurus rex, most highly respected of the saurischians. A true deinodon, you will note, its upper incisors running half a foot in length. This young chap coming toward us must weigh upwards of nine tons."

"And he eats meat," Carmody said.

"Yes, of course. I personally think that tyrannosaurus and the other carnosaurs of this period feasted mainly on the inoffensive and widely distributed hadrosaurs. But that is only my own pet theory."

The giant creature was less than 50 feet away. There was no refuge on the flat, marshy land, no place to climb, no cave to scuttle into. Carmody said, "What should I do?"

"You must change into a plant at once!" the Prize said urgently.

"But I can't!"

"You can't? Then your situation is serious indeed. Let me see, you can't fly or burrow, and I'd wager ten to one you'd never outrun him. Hmm, this becomes difficult."

"So what do I do?"

"Well, under the circumstances, I think you should be stoical about the whole thing. I could quote Epictetus to you. And we could sing a hymn together if that would help."

"Damn your hymns! I want to get out of this!"

The flute had already begun to play "Nearer My God to Thee." Carmody clenched his fists. The tyrannosaurus was now directly in front of him, towering overhead like a fleshed-out and animate derrick. It opened its awesome mouth.

Chapter 19

"Hello," said the tyrannosaurus. "My name is Emie and I am six years old. What's your name?"

"Carmody," said Carmody.

"And I'm his Prize," said the Prize.

"Well, you both look very strange," said Emie. "You don't look like anybody I've ever met before, and I've met a dimetrodon, and a struthiomimus, and a scolosaurus, and lots of others. Do you come from around here?"

Кармоді буркнув у відповідь щось нерозбірливе. Ліворуч від себе він помітив якийсь рух, обернувся і побачив динозавра – висотою десь футів із двадцять і біля п'ятдесяти футів від носа до кінчика хвоста. Він тримався на задніх лапах, мав шкіру сірувато-блакитну і стрімко простував до Кармоді.

– Тиранозавр? – запитав Кармоді.

– Саме так, – відповів Виграш. – Тиранозаурус рекс, королівський, найзнаменитіший з ящіркових. Справжній дейнодон, – ти побачиш, – верхні різці сягають півфута у довжину. Те маля, що біжить до нас, важить не більше дев'яти тонн.

– І воно їсть м'ясо?

– Звичайно. Я особисто дотримуюся думки, що тиранозаври та інші карнозаври цього періоду харчувалися переважно мирними і дуже поширеними хадрозаврами. Але це моя власна теорія, ще не досить перевірена.

Велетень був уже не далі, як за п'ятдесят футів від Кармоді. А на болотяній рівнині – ніякого порядунку: нема куди видертись, ніде зачайтись.

– Що мені робити? – запитав Кармоді.

– Мершій перекинься на рослину! – хутко порадив Виграш.

– Я не вмію!

– Не вмієш! Кепські справи. Літати і зариватися у землю теж не вмієш, а втікти, закладаюся десять до одного, не зможеш.

– То що ж мені робити?

– Що ж, за таких обставин тобі залишається стоїчно все витримати. Можу процитувати тобі Епиктета. А ще можна вдвох проспівати гімн, якщо це допоможе.

– До бісової матері твої гімни! Я хочу врятуватись!

Але флейта вже затаїла: “Все ближче, Господи, до Тебе...” Кармоді затис кулаки. Тиранозавр був уже перед ним, живою вежею плоті нахилившись над його головою. Ось він розкрив жахливу пащу...

Розділ 19

– Привіт, – сказав тиранозавр. – Мене звати Емі і мені шість років. А як вас звати?

– Кармоді, – відрекомендувався Кармоді.

– А я його Виграш, – додав Виграш.

– Ви обидва страшенно дивні, – сказав Емі. – Ніколи таких не бачив, а я вже знаю диметродона, а ще струтіоміма, сколозавра і багато інших. А ви живете десь тут?

"Well, sort of," Carmody said. Then, reflecting on the dimensionality of time, he said, "But not really, actually."

"Oh," said Emie. Childlike, he stared at them and fell into a silence. Carmody stared back, fascinated by that huge, grim head, larger than a slot machine or a beer keg, the narrow mouth studded with teeth like rows of stilettos. Fearsome indeed! Only the eyes—which were round, mild, blue and trusting—refuted the rest of the dinosaur's ominous appearance.

"Well, so," Emie said at last, "what are you doing here in the park?"

"Is this a park?" Carmody asked.

"Sure, it's a park!" Ernie said. "It's a park for kids, and I don't think you're a kid, even though you are very small."

"You're right, I'm not a kid," Carmody said. "I stumbled into your park by mistake. I think perhaps I should speak to your father."

"Hokay," Emie said. "Climb on my back and I'll take you to him. And don't forget, I discovered you. And bring along your friend. He's really strange!"

Carmody slipped the Prize into his pocket and mounted the tyrannosaurus, finding hand and foot holds on the folds of Ernie's iron-tough skin. As soon as he was securely in place on the dinosaur's neck, Emie wheeled and began to lope toward the southwest.

"Where are we going?" Carmody asked.

"To see my father."

"Yes, but where is your father?"

"He's in the city, working at his job. Where else would he be?"

"Of course, where else indeed?" Carmody said, taking a firmer grip as Emie broke into a gallop.

From Carmody's pocket, the Prize said, in a muffled voice, "This is all exceedingly strange."

"You're the strange one around here," Carmody reminded him. Then he settled back to enjoy the ride.

They didn't call it Dinosaursville, but Carmody could think of it in no other way. It lay about two miles from the park. First they came to a road, a wide trail, actually, stamped to the firmness of concrete by countless dinosaur feet. They followed it and passed many hadrosaurs sleeping beneath willow trees by the side of the road and occasionally harmonizing in low, sweet voices. Carmody asked about them, but Emie would only say that his father considered them a real problem.

The road went past groves of birch, maple, laurel and holly. Each grove had its dozen or so dinosaurs, moving purposefully beneath the branches, digging at the ground or pushing away refuse. Carmody asked what they were doing.

– Ніби так, – відповів Кармоді. Втім, згадавши протяжність часу, виправився: – Але не зовсім, ми нетутешні.

– А, – озвався Емі. Він по-дитячому витріщився на них і мовчав.

Кармоді витріщився й собі, приголомшений велетенськими розмірами жахливої голови, більшої за торговий автомат або пивне барильце, з вузькою пащею, обсадженою рядами стилетів. Страховище! Тільки очі – круглі, лагідні, сині й довірливі – суперечили зловісному вигляду динозавра.

– Ну, добре, – нарешті сказав Емі, – а що ви робите в нашому парку?

– Хіба це парк?

– Атож! Дитячий парк. А ви ж не дитина, хоч і маленький.

– Маєш рацію, я не дитина, – погодився Кармоді. – Я потрапив у ваш парк помилково. Мені, мабуть, варт порозмовляти з твоїм татом.

– Хо-кей! – зовсім по-дитячому зрадів Емі. – Залітайте мені на сливу, я вас відвезу. І не забудьте, що я вас відкрив. Беріть свого друга. Він і справді дивовижний!

Кармоді поклав Виграш у кишеню і сів на тиранозавра, руками й ногами вчепившись у складки твердої, немов залізо, шкіри. Як тільки він зручно вмовстився на динозавровій шиї, Емі крутнувся і вистрибом помчав на південний захід.

– Куди ми їдемо? – запитав Кармоді.

– До мого тата.

– Так, а де твій тато?

– У місті, працює. Де йому ще бути?

– Авжеж, і справді, де йому ще бути? – сказав Кармоді, міцніше хапаючись за Емі, коли той перейшов на галоп.

З кишені Кармоді приглушеним голосом озвався Виграш:

– Все це аж надто дивно.

– Сам ти дивний, – нагадав йому Кармоді, а потім відхилився назад, насолоджуючись їздою.

Місто називалося не Динозавровіль, але Кармоді подумки називав його тільки так. Звук до цієї назви. Від парку до міста було зо дві милі. Спочатку виїхали на дорогу – широкий слід, втолочений до твердості бетону ногами незчисленних динозаврів. Дорогою зустрічали багато хадрозаврів, що спали під вербами на узбіччях, або ж гармонійно мугикали низькими приємними голосами. Кармоді запитав про хадрозаврів, але Емі сказав тільки, що тато каже, що з ними чимало клопоту.

Дорога йшла через гаї беріз, кленів, лаврів і падубів. У кожному гаю під кронами поралося біля десятка динозаврів – копали землю або ж відгрібали сміття. Кармоді поцікавився, що вони там роблять.

"They're tidying up," Emie said scornfully. "That's all that housewives ever do."

They had come to an upland plateau. They left the last individual grove behind and plunged abruptly into a forest.

Evidently it was not a natural growth; it showed many signs of having been planted purposefully and with considerable foresight. Its outer trees consisted of a broad belt of fig, breadfruit, hazelnut and walnut, Past that there were several nicely spaced rows of tall, slim-trunked gingkos. Then, there was nothing but pine trees and an occasional spruce.

As they moved deeper into the forest, it became more and more crowded with dinosaurs. Most of these were theropods—carnivorous tyrannosaurs like Emie. But the Prize also pointed out several ornithopods, and literally hundreds of the ceratopsia offshoot represented by the massively horned triceratops. Nearly all of them moved through the trees at a canter. The ground shook beneath their feet, the trees trembled, and clouds of dust were flung into the air. Flank scraped against armored flank, collisions were avoided only by quick turns, abrupt halts and sudden accelerations. There was much bellowing for right-of-way. The sight of several thousand hurrying dinosaurs was almost as fearsome as their smell, which was overpowering.

"Here we are," said Emie, stopping so quickly that Carmody was nearly thrown off his neck. "This is my dad's place!"

Carmody looked around and saw that Emie had brought him to a small grove of sequoias. The big trees formed an oasis within the forest. Two or three dinosaurs moved among the redwoods with a slow, almost languid pace, ignoring the turmoil 50 yards away. Carmody decided that he could get down without being trampled upon. Warily he slid off Ernie's neck.

"Dad!" Emie shouted. "Hey, Dad, just look what I found, look, Dad!"

One of the dinosaurs looked up. He was a tyrannosaur, somewhat larger than Emie, with white striations across his blue hide. His eyes were gray and bloodshot. He turned around with great deliberation.

"How often," he asked, "have I asked you not to gallop here?"

"I'm sorry, Dad, but look, I found—"

"You are always 'sorry,' " the tyrannosaur said, "but you never see fit to modify your behavior. I have spoken with your mother about this, Emie, and we are in substantial agreement. Neither of us wishes to raise a graceless, loud-mouthed hot-rod who doesn't possess the manners of a brontosaurus. I love you, my son, but you must learn—"

– Прибирають, – зневажливо сказав Емі. – Домогосподарки завжди порпаються в смітті.

Вони вибралися на плато. Приватні гаї залишилися позаду, перед ними стіною стояв ліс.

Було очевидно, що ліс виріс не сам, багато ознак свідчило про ретельно обдумане культурне насадження. З узлісся йшла широка смуга смокв, хлібних дерев, ліщини й волоських горіхів. За ними росло кілька рівних рядів високих, струнких гінкго. Далі не було нічого, крім сосен і подекуди ялин.

Що глибше в'їжджали вони в ліс, то більше й більше зустрічалося динозаврів. То були переважно тероподи – м'ясоїдні тиранозаври, як Емі. Але Виграш вказав також на кількох орнітоподів і на буквально сотні нащадків рогоносних – прикрашених масивними рогами трицератопсів. Майже всі вони рухалися між деревами легким галопом. Земля гула під їхніми ногами, дерева тремтіли, й хмари пилюки здіймалися в повітря. Тварини черкали одна одну панцерними боками, а зіткнень уникали тільки завдяки швидким поворотам, раптовим зупинкам й стрімким ривкам уперед. А скільки реву через правила вуличного руху! Вигляд кількох тисяч нестримних динозаврів був такий же страхітливий, як і їхній запах, що забивав усе на світі.

– Ось ми й прибули, – сказав Емі й зупинився так різко, що Кармоді ледь не злетів з його шиї. – Тут мій тато.

Кармоді поглянув навкруги і побачив, що Емі завіз його в невеличкий секвойний гай. Велетенські дерева стояли оазою яюкою. Два чи три динозаври повільно і майже спроквола рухалися поміж секвой, не звертаючи уваги на метушню за п'ятдесят ярдів від них. Кармоді подумав, що можна зійти на землю, не побоюючись, що його розтопчуть. Втомлено він ковзнув з шиї Емі униз.

– Тату! – закричав Емі. – Гей, тату, поглянь, що я знайшов, тату, дивися!

Один з динозаврів підняв голову. Це був тиранозавр, дещо більший за Емі, з білими пружками по складках синьої шкіри. Його сірі очі були налиті кров'ю. Обернувся він поважно і з гідністю.

– Скільки разів, – запитав він, – просив я тебе не вистрибувати тут?

– Даруй, тату, але подивися, я знайшов...

– Ти завжди “даруй, тату”, – повчально урвав тиранозавр, – а не тишиш поводитися чемно. Я розмовляв про це з мамою, Емі, і вона згодна зі мною. Ні їй, ні мені не хочеться, щоб ти виріс нечемним, горлатим бешкетником, котрий не вмів поводитись як вихований бронтозавр. Я люблю тебе, сину мій, але тобі слід навчитися...

"Dad! Will you please save the lecture for later and look, just look, at what I've found!"

The elderly tyrannosaur's mouth tightened and his tail flicked ominously. But he lowered his head, following the direction of his son's outstretched forepaw, and saw Carmody.

"Well bless my soul!" he cried.

"Good day, sir," Carmody said. "My name is Thomas Carmody. I am a human being. I don't think there are any other humans on Earth just now, or even any primates. How I got here is a little difficult to explain, but I come in peace, and—and that sort of thing," he finished lamely.

"Fantastic!" Ernie's father said. He turned his head. "Baxley! Do you see what I see? Do you hear what I hear?"

Baxley was a tyrannosaur of about the same age as Ernie's father. He said, "I see it, Borg, but I don't believe it."

"A talking mammal!" Borg exclaimed.

"I still don't believe it," said Baxley.

Chapter 20

It took borg longer to accept the idea of a talking mammal than it took Carmody to accept the idea of a talking reptile. Still, Borg finally did accept it. As the Prize remarked later, there is nothing like the actual presence of a fact to make one believe in the existence of that fact.

They retired to Borg's office, which was under the lofty green foliage of a weeping-willow tree. There, they sat and cleared their throats, trying to think of something to say. At last Borg said, "So you're an alien mammal from the future, eh?"

"I guess I am," Carmody said. "And you are an indigenous reptile from the past."

"I never thought about it that way," Borg said. "But yes, I suppose that's true. How far ahead in the future did you say you came from?"

"About a hundred million years or so."

"Hah. Quite a long time away. Yes, a long time indeed."

"It is quite a long time away," Carmody agreed.

Borg nodded and hummed tunelessly. It was evident to Carmody that he didn't know what to say next. Borg seemed a very decent sort of person; hospitable, but set in his ways, very much a family man, no conversationalist, just a decent, dull, middle-class tyrannosaur.

– Тату! Облиш, будь ласка, вичитувати на потім і поглянь тільки, що я знайшов!

Літній тиранозавр стис губи і загрозово вдарив хвостом. Та все ж нахилив голову, подивився, куди показувала синова передня лапа, і побачив Кармоді.

– Боже милий! – вигукнув бронтозавр.

– Добрий день, сер! – привітався Кармоді. – Мене звати Томас Кармоді. Я – людина. Не думаю, що тепер на Землі існують інші люди або хоча б примати. Трохи важко пояснити, як я потрапив сюди, але я прийшов з миром, і... і таке інше, – закінчив він не дуже до ладу.

– Фантастично! – сказав тато Емі. Він обернув голову і покликав: – Бакслі! Ти бачиш, що я бачу? Ти чуєш, що я чую?

Бакслі, – тиранозавр того ж віку, що й тато Емі, – відповів:

– Бачу, Боргу, але не вірю очам своїм.

– Це ж ссавець! – вигукнув Борг.

– Повірити важко, – сказав Бакслі.

Розділ 20

Борг довше звивав до факту існування наділеного мовою ссавця, ніж Кармоді – до факту існування плазуна, котрий уміє розмовляти. Зрештою Борг змирився. Як пізніше зауважив Виграш, ніщо так не переконує в існуванні певного явища, як існування самого явища.

Борг запросив Кармоді в кабінет, розташований під рясним листям велетенської плакучої верби. Там вони сіли, відкашлялися, розмірковуючи, з чого б то розпочати розмову. Нарешті мовчанку порушив Борг:

– Отже, ви – зайшлий ссавець з майбутнього, так?

– Мабуть, так. А ви – тутешній плазун з минулого?

– Ніколи так про себе не думав, – сказав Борг. – Та, мабуть, ви маєте рацію. І скільки, кажете, часу нас розділяє?

– Десь біля ста мільйонів років.

– Ого! Досить багато часу. Авжеж, і справді багато часу.

– Воно так і є – багато часу, – погодився Кармоді.

Борг похитав головою і щось замуликав під ніс. Кармоді було видно, що Борг не знає, чим підтримувати розмову. Борг, судячи з усього, був дуже порядним: гостинний, але стриманий, статечний, не схильний до балачок – такий собі пристойний сіренький тиранозавр із середніх верств.

"Well, well," Borg said, after the silence had become uncomfortable, "and how is the future?"

"Beg pardon?"

"I mean, what sort of a place is the future?"

"Very busy," Carmody replied. "Bustling. Many new inventions, a great deal of confusion."

"Well, well, well," Borg said. "That's very much as some of our more imaginative chaps had pictured it. Some of them have even predicted an evolutionary change in the mammals, making them the dominant species on Earth. But I consider that farfetched and grotesque."

"I suppose it must sound that way," Carmody said.

"Then you are the dominant species?"

"Well... one of the dominant species."

"But what about the reptiles? Or more specifically, how are the tyrannosaurs doing in the future?"

Carmody had neither the heart nor the nerve to tell him that dinosaurs were extinct in his day, and had been extinct for sixty million years or so, and that reptiles in general had come to occupy an insignificant part in the scheme of things.

"Your race is doing every bit as well as could be expected," Carmody replied, feeling positively Pythian and rather sneaky.

"Good! I thought it would be like that!" Borg said. "We're a tough race, you know, and most of us have will power and common sense. Do men and reptiles have much trouble coexisting?"

"No, not much trouble," Carmody said.

"Glad to hear it. I was afraid the dinosaurs might have become high-handed on account of their size."

"No, no," Carmody said. "Speaking for the mammals of the future, I think I can safely say that everybody likes a dinosaur."

"It's very decent of you to say that," Borg said.

Carmody mumbled something. He suddenly felt very ashamed of himself.

"The future holds no great anxiety for a dinosaur," Borg said, falling into the rotund tones of an after-dinner speaker. "But it was not always that way. Our extinct ancestor, the allosaurus, seems to have been a bad-tempered brute and a gluttonous feeder. His ancestor, the ceratosaurus, was a dwarf carnosaur. To judge from the size of his braincase, he must have been incredibly stupid. There were other dawn-age carnosours, of course; and before them there must have been a missing link—a remote ancestor from which both the quadruped and the bipedal dinosaurs sprang."

"The bipedal dinosaurs are dominant, of course?" Carmody asked.

– Ну-ну, – сказав Борг, коли мовчанка починала ставати обтяжлива, – і як там у майбутньому?

– Даруйте?

– Я хотів спитати, як живеться в майбутньому?

– Клопоту вище голови, – відповів Кармоді. – Дуже багато нових винаходів, тільки памороки забивають.

– Так-так-так, – сказав Борг. – Щось схоже передбачають у майбутньому наші хлопці з розвиненою уявою. Деякі навіть пророкують, що еволюція ссавців зробить їх панівними на Землі. Але я вважаю це перебільшенням і гротеском.

– Так воно, мабуть, і є, – погодився Кармоді.

– То ви стали панівним видом?

– Ну... одним із панівних.

– А як із плазунами? Або точніше: як ведеться в майбутньому тиранозаврам?

Кармоді забракло духу і сумління сказати співрозмовникові, що тиранозаври вимруть, що вони вимерли за шістдесят мільйонів років до людини і що плазуни в природі взагалі відіграють третьорядну роль.

– Вашій цивілізації ведеться достеменно так, як можна було сподіватися, – відповів Кармоді, відчуваючи себе піфією, до того ж боязливою.

– Добре! Так я і сподівався! – зрадів Борг. – Ми, знаєте, міцний корінь, і більшість із нас має силу волі й здоровий глузд. А співіснування людей і плазунів завдає багато клопоту?

– Ні, небагато, – відповів Кармоді.

– Радий почути. Я побоювався, що динозаври через свої розміри почнуть задирати носа.

– Ні-ні, – запевнив Кармоді. – Від імені ссавців майбутнього можу запевнити, що динозаврів шанують.

– Дуже гречно з вашого боку, – сказав Борг.

Кармоді щось помимрив у відповідь. Йому раптом стало нестерпно соромно.

– Нас, динозаврів, не повинно непокоїти майбутнє, – самовдоволено, немов після ситого обіду, повів далі Борг. – Але не завжди так було. Наші пращури алозаври були, здається, грубіяни і ненажери. Їхній предок цератозавр був карликовим карнозавром. Судячи з розмірів його черепної коробки, він мав бути неймовірно дурний. Були ще, звичайно, й інші старожитні карнозаври, а перед ними повинна б бути одна відсутня ланка – віддалений предок, від якого пішли чотириногі та двоногі динозаври.

– Двоногі динозаври, звичайно, домінують? – запитав Кармоді.

"Of course. The triceratops is a dull-witted creature with a savage disposition. We keep small herds of them. Their flesh rounds out a meal of brontosaurus steak quite nicely. There are various other species, of course. You might have noticed some hadrosaurs as you came into the city."

"Yes, I did," Carmody said. "They were singing."

"Those fellows are always singing," Borg said sternly.

"Do you eat them?"

"Good heavens, no! Hadrosaurs are intelligent! They are the only other intelligent species on the planet, aside from tyrannosaurs."

"Your son said they were a real problem."

"Well, they are," Borg said, a little too defiantly.

"In what way?"

"They're lazy. Also sullen and surly. I know what I'm talking about; I've employed hadrosaurs as servants. They have no ambition, no drive, no stick-to-it-iveness. Half the time they don't know who hatched them, and they don't seem to care. They don't look you forthrightly in the eye when they speak to you."

"They sing well, though," Carmody said.

"Oh, yes, they sing well. Some of our best entertainers are hadrosaurs. They also do well at heavy construction, if given supervision. Their appearance works against them, of course, that duckbilled look. . . . But they can't help that. Has the hadrosaur problem been solved in the future?"

"It has," Carmody said. "The race is extinct."

"Perhaps it's best that way," Borg said. "Yes, I really think it's best."

Carmody and Borg conversed for several hours. Carmody learned about the problems of urban reptilian life. The forest-cities were becoming increasingly crowded as more and more tyrannosaurs and hadrosaurs left the countryside for the pleasures of civilization. A traffic problem of some severity had sprung up in the last fifty years. Giant saurischians like to travel fast and are proud of their quick reflexes. But when several thousand of them are rushing through a forest at the same time, accidents are bound to happen. The accidents were often severe: when two reptiles, each weighing forty tons, meet head-on at thirty miles an hour, broken necks are the most likely result.

These were not the only problems, of course. The overcrowded cities were a symptom of an exploding birthrate. Saurischians in various parts of the world lived on the edge of starvation. Disease and warfare tended to thin their numbers, but not enough.

"We have these and many other problems," Borg said. "Some of our finest minds have given way to despair. But I am more sanguine. We reptiles have

– Звісно. Адже трицератопси – тупі істоти з диким норомом. Ми розводимо їх невеликими чередками задля м'яса – воно чудово доповнює нашу звичайну поживу з бронтозаврів. Певне, є ще інші види. Ви, мабуть, дорогою до міста помітили хадрозаврів?

– Так, помітив. Вони співали.

– Ті типи вічно співають, – осудливо сказав Борг.

– Ви їсте їх?

– Господь із вами! Хадрозаври ж розумні! Тільки вони й тиранозаври – єдині розумні істоти на Землі.

– Ваш син казав, що з ними чималий клопіт.

– Воно так і є, – дещо виключно підтвердив Борг.

– Чому?

– Ледачі. До того ж понурі й грубі. Я знаю, що кажу: в мене були слуги хадрозаври. Вони позбавлені честолюбства, прагнень, прихильності. Півжиття не знають, хто їх годує, і, здається, це їх не обходить. Навіть не дивляться у вічі, коли розмовляють із нами.

– Одначе, вони гарно співають, – зауважив Кармоді.

– О так, співають вони гарно. Деякі з наших кращих виконавців – хадрозаври. І важкі роботи на будівництві, коли за ними приглянути, виконують добре. Звісно, на вигляд вони бридкі, дзьоб як у качки... А в майбутньому з хадрозаврами менше клопоту?

– Ще б пак. Вони вимерли.

– Може, це й на краще, – сказав Борг. – Так, я справді вважаю, що це на краще.

Кармоді й Борг розмовляли кілька годин. Кармоді дізнався ще й про урбаністичні проблеми плазунів. Лісові міста переповнювались, оскільки дедалі більше ящерів покидали село заради благ цивілізації. За останні п'ятдесят років надміру загострилася проблема вуличного руху. Гігантські ящіркові люблять пересуватися з великою швидкістю і дуже пишаються своїми блискавичними рефlekсами. Та коли кілька тисяч їх гасає в лісі одночасно, то зіткнення неминучі. Часто бувають тяжкі наслідки: коли дві рептилії вагою по сорок тонн зіткнуться чоло в чоло на швидкості тридцять миль на годину, то зламаний карк – не дивина.

Проблеми, звичайно, цим не обмежуються. Перенаселені міста – наслідок демографічного вибуху. Ящіркові в багатьох країнах жили на грані голоду. Хвороби й війни сприяють зменшенню населення, але не в достатній мірі.

– У нас безліч проблем, – скаржився Борг. – Деякі з кращих мислителів упали в розпач. Але я оптиміст за природою. Ми, плазуни, і раніше зазнавали

seen difficult times before and have won through. We shall solve these problems just as we have solved all others. To my way of thinking, there is an innate nobility about our race, a spark of conscious, unquenchable life. I cannot believe that this will be extinguished."

Carmody nodded and said, "Your people will endure." There really was nothing for him to do but lie like a gentleman.

"I know it," Borg said. "It is always good, however, to receive confirmation. Thank you for that. And now I suppose you would like to speak with your friends."

"What friends?" Carmody asked.

"I refer to the mammal standing directly behind you," Borg said.

Carmody turned quickly and saw a short, fat, bespectacled man in a dark business suit, with a briefcase and an umbrella under his left arm. "Mr. Carmody?" he asked.

"Yes, I'm Carmody," Carmody said.

"I am Mr. Surtees from the Bureau of Internal Revenue. You have given us quite a chase, Mr. Carmody, but the IRS always gets its man."

Borg said, "This is none of my concern." He exited, making very little noise for so large a tyrannosaurus.

"You have some unusual friends," Mr. Surtees said, gazing at the departing Borg. "But that is no concern of mine, though it may be of some interest to the FBI. I am here solely in regard to your 1965 and 1966 tax returns. I have in my briefcase an extradition order, which I think you will find in order. My time machine is parked just outside of this tree. I suggest that you come along quietly."

"No," said Carmody.

"I beg you to reconsider," said Surtees. "The case against you can be settled to the mutual satisfaction of all concerned. But it must be settled at once. The government of the United States does not like to be kept waiting. Refusal to obey an order of the Supreme Court—"

"I told you, no!" Carmody said. "You might as well go away. I know who you are."

For this was the predator beyond any doubt. Its mimicry of an Internal Revenue man had been unbelievably clumsy. Both the briefcase and the umbrella were jointed to the left hand. The features were fair, but an ear had been forgotten. And, worst of all, the knees were hinged backwards.

Carmody turned and walked away. The predator stood there, not following, presumably unable to follow. It gave a single cry of hunger and rage. Then it disappeared.

Carmody had little time for self-congratulation, however, for a moment later, he disappeared.

тяжких часів, проте вистояли. І нові проблеми теж подолаємо, як уже подолали попередні. Я переконаний, що наша раса наділена природною шляхетністю, іскрою розуму, нездоланною життєвістю. Не вірю, що все це щезне. Кармоді кивнув і сказав:

– Ваш народ вистоїть. – Йому нічого іншого не залишилося, як поджентльменськи збрехати.

– Знаю, – сказав Борг. – Але завжди приємно почути слово підтримки. Щиро вам удачний. А тепер, гадаю, вам треба порозмовляти з вашим приятелем.

– З яким приятелем?

– Я маю на увазі ссавця, що стоїть у вас за спиною, – пояснив Борг.

Кармоді хутенько обернувся і побачив невеличкого товстуну в окулярах, в темному діловому костюмі, з портфелем і парасолькою в лівій руці.

– Містер Кармоді? – запитав товстун.

– Так, я Кармоді.

– Я Сартіс з Бюро Прибуткових Податків. Ну ви й задали нам біганини, містере Кармоді, але від Бюро не сховаєшся.

– У вас тут свої справи, – сказав Борг і вийшов досить нечутно, як на такого великого тиранозавра.

– Дивні у вас друзі, – сказав містер Сартіс, дивлячись услід Боргові. – Але мене це не обходить, хоча ФБР може й зацікавитись. Я тут лише з огляду на вашу податкову заборгованість за 1965 і 1966 роки. У мене в портфелі ордер на затримання – можете переконатися. Моя машина часу припаркована за цим деревом. Пропоную спокійно йти за мною.

– Ні! – відрубав Кармоді.

– Раджу добре подумати, – наполягав податковий інспектор. – Вашу справу можна залагодити так, що й кривди нікому не буде. Але вирішувати слід негайно. Уряд Сполучених Штатів не любить, коли його змушують чекати. Відмова виконувати рішення Верховного Суду...

– Я сказав ні! – вперся Кармоді. – Можете забиратися геть! Я знаю, хто ви такий!

Поза всяким сумнівом, це був його хижак. Та й кого введе в оману таке грубе маскування під інспектора Податкового Бюро. І портфель і парасолька приросли до лівої руки. Риси обличчя правильні, але забули про вуха. А найгірше те, що коліна в нього згиналися назад.

Кармоді повернувся і закрокував геть. Хижак з місця не зрушив. Мабуть, він не умів переслідувати. Він завив від голоду й люті. А потім щез.

Кармоді не мав часу привітати себе з перемогою, бо за якусь мить він щез також.

Chapter 21

"Well, come in, come in."

Carmody blinked. He was no longer exchanging views with a dinosaur in the Cretaceous age. Now he was somewhere else. He was in a small, dingy room. The floor was of stone, chilly to his feet. The windows were covered with soot. Tall candles trembled uneasily in the draft.

A man was seated behind a high rolltop desk. The man had a long nose jutting out of a long, bony face. His eyes were cavernous. There was a brown mole in the middle of his left cheek. His lips were thin and bloodless.

The man said, "I am the Honorable Clyde Beetle Seethwright. And you are Mr. Carmody, of course, whom Mr. Maudsley so kindly referred to us. Do take that chair, sir. I trust that your trip from Mr. Maudsley's planet was a pleasant one?"

"It was fine," Carmody said, sitting down. He knew he was being ungracious, but the abrupt transitions were beginning to get him down.

"And Mr. Maudsley is well?" Seethwright said, beaming.

"He's fine," Carmody said. "Where am I?"

"Didn't the clerk tell you on your way in?"

"I didn't see any clerk. I didn't even see myself come in."

"My, my," Seethwright said, and clucked mildly.

"The reception room must have gone out of phase again. I've had it fixed a dozen times, but it keeps on desynchronizing. It is vexing for my clients, and even worse for my poor clerk, who goes out of phase with it and sometimes can't get back to his family for a week or more."

"That is a real tough break," Carmody said, and found himself near hysteria. "If you don't mind," he said, keeping a tight control on his voice, "just tell me what this place is and how I'm supposed to get home from here."

"Calm yourself," Mr. Seethwright said. "Perhaps a cup of tea? No? This 'place,' as you refer to it, is The Galactic Placement Bureau. Our articles of incorporation are on the wall, if you would care to read them."

"How did I get here?" Carmody asked.

Mr. Seethwright smiled and pressed his fingertips together. "Very simply, sir. When I received Mr. Maudsley's letter, I had a search made. The clerk found you on Earth B3444123C22. This was obviously the wrong place for you. I mean to say, Mr. Maudsley had done his best, but he is not in the placement service. Therefore, I took the liberty of transporting you here. But if you wish to return to that aforementioned Earth—"

Розділ 21

– Заходьте, заходьте!

Кармоді тільки очима кліпав. Він уже не вів поважну бесіду з динозавром у крейдовому періоді, а стояв у якійсь невеличкій заповищеній кімнатчині. Від кам'яної підлоги було холодно в ноги. Закіптюжені вікна. Полум'я високих свічок миготить від протягів. За високою конторкою сидів чоловік. Його довгий ніс гостро стирчав на видовженому кощавому обличчі. Глибоко посажені, запалі очі. На лівій щоці коричнева родима пляма. Тонкі й безкровні губи. Чоловік промовив:

– Мене звати преподобний Клайд Бідл Сітрайт. А ви, звичайно, містер Кармоді, якого так люб'язно відрекомендував нам містер Модслі. Сідайте, будь ласка. Сподіваюся, ваша подорож з планети містера Модслі була приємна?

– Так, – сказав Кармоді сідаючи. Відчував, що поводить себе нечемно, але несподівані переходи зі світу в світ уже дратували його.

– Як ведеться містерові Модслі? – сяючи усмішкою, запитав Сітрайт.

– Незле. А де я?

– Хіба секретар у прийомній вам не пояснив?

– Не бачив я ніякого секретаря! Я навіть не бачив, як потрапив сюди!

– Ай-яй-яй! – скрушно закукдакав Сітрайт. – Мабуть, прийомна знову випала з фази! Вже з десятків разів ремонтував її, а вона й далі десинхронізується. Цей клієнтів дратує, а бідлашному секретареві взагалі непереливки – випадає з фази і декади тижнями не може потрапити додому, до сім'ї.

– Скрутно йому доводиться, – зіронізував Кармоді, відчуваючи наближення істерики. – Якщо дозволите, – через силу стримуючи свій голос, казав він далі, – то я хотів би дізнатися, що це за місце і як мені звідси дістатися додому?

– Заспокойтеся, – попросив містер Сітрайт. – Може, чашечку чаю? Ні? Так ось, це, як ви зволили висловитися, місце, – Всегалактичне Бюро Координат. Наш статут, якщо маєте бажання ознайомитися, висить на стіні.

– Як я тут опинився, – запитав Кармоді.

Містер Сітрайт посміхнувся і склав до купи кінчики пальців.

– Дуже просто, сер. Коли я отримав листа від містера Модслі, то віддав розпорядження про розшук. Секретар виявив вас на Землі В3444123С22. Це була явно не ваша Земля. Хочу зауважити, що містер Модслі зробив для вас усе, що міг, але координати – не його фах. Тому я взяв на себе сміливість перемістити вас сюди. Та якщо ви маєте бажання повернутися на вищезгадану Землю...

"No, no," Carmody said. "I was just wondering how . . . I mean, you said that this is a Galactic Placement Service, right?"

"The Galactic Placement Service," Seethwright corrected gently.

"OK. So I'm not on Earth."

"No indeed. Or, to put it more rigorously, you are not on any of the possible, probable, potential or temporal worlds of the Earth configuration."

"OK, fine," Carmody said. He was breathing heavily. "Now, Mr. Seethwright, have you ever been to any of those Earths?"

"I'm afraid I have never had the pleasure. My work keeps me pretty well tied to the office, you see, and I spend holidays at my family's cottage at—"

"Right!" Carmody thundered abruptly. "You've never been to Earth, or so you claim! In that case, why in God's name are you sitting in a goddamned room like out of Dickens with candles yet and wearing a stove-pipe hat? Hey? Just let's hear you answer that one, because I already know the damned answer, which is that some son of a bitch must have drugged me and I dreamed this whole damned cockomamie thing including you, you grinning hatchet-faced bastard!"

Carmody collapsed in the chair, breathing like a steam engine and glaring triumphantly at Seethwright. He waited for everything to dissolve, for funny shapes to come and go, and for himself to wake up in his own bed in his own apartment, or maybe in a friend's bed or even in a hospital bed.

Nothing happened. Carmody's sense of triumph trickled away. He felt utterly confused, but he was suddenly too tired to care.

"Are you quite over your outburst?" Mr. Seethwright asked frigidly.

"Yes, I'm over it," Carmody said. "I'm sorry."

"Don't fret," Seethwright said quietly. "You have been under a strain; one appreciates that. But I can do nothing for you unless you keep control of yourself. Intelligence may lead you home; wild emotional outbursts will get you nowhere."

"I really am sorry," Carmody said.

"As for this room, which seems to have startled you so, I had it decorated especially for you. The period is only approximate—the best I could do on short notice. It was done to make you feel at home."

"That was thoughtful of you," Carmody said. "I suppose that your appearance—"

"Yes, precisely," Mr. Seethwright said, smiling. "I had myself decorated as well as the room. It was no trouble, really. It is the sort of little touch which so many of our clients appreciate."

"I do appreciate it, as a matter of fact," Carmody said. "Now that I'm getting used to it, it's sort of restful."

– Ні-ні, – поспішив Кармоді. – Я лиш ніяк не второпаю, куди... тобто ви сказали, що це якась там Служба Координат?

– Всегалактична Служба Координат, – м'яко виправив Сітрайт.

– О-кей! Отже, я не на Землі?

– Звичайно, не на Землі. Або ж, висловлюючись точніше, ви не в жодному з можливих, імовірних, потенційних або темпоральних світів земної конфігурації.

– О-кей, прекрасно! – сказав Кармоді, важко дихаючи. – Тепер, містере Сітрайт, ви самі коли-небудь були на котрійсь із тих Земель?

– Боюся, не мав такої втіхи. Бачите, мої обов'язки змушують мене триматися кабінету, а дозволя я проводжу в сімейному колі в котеджі біля...

– Так і є! – прорвало Кармоді. – Ви ніколи не були на Землі, самі кажете! Так чому ж тоді, хай йому біс, ви сидите в цій клятій комірчині при свічках та ще й у циліндрі, наче ви з книжки Діккенса? Га? Хоч би що ви казали, я наперед знаю вашу трикляту відповідь! Просто якийсь сучий син підсипав мені наркотиків, і ви самі, довгобразий байстрюче, з вашою вишкіреною мармизою, й увесь цей балаган мені примарились!

Кармоді знесилено гепнувся на стілець, дихаючи мов паровий двигун і переможно позираючи на Сітрайта. Він чекав, що все навкруги розвіється, що всі видива щезнуть, а сам він прокинеться в своєму ліжку у власній квартирі, а може, на дивані у приятеля або нехай уже в лікарняному ліжку.

Ніщо не розвіялося, крім переможного настрою Кармоді. Він відчув, що не може нічого второпати, але був надто стомлений, щоб цим перейматися.

– Вже заспокоїлися? – крижаним голосом запитав містер Сітрайт.

– Так, уже заспокоївся, – зітхнув Кармоді. – Вибачте.

– Не турбуйтеся, – спокійно сказав Сітрайт. – Ви перевтомилися, це можна зрозуміти. Одначе, я нічим не зможу допомогти, якщо ви не опануєте себе. Розум може привести вас додому, нестримні емоційні вибухи ні до чого не приведуть.

– Я ще раз прошу вибачення.

– Щодо цієї кімнати, яка вас так налякала, то я обставив її зумисне для вас. Звичайно, доба підібрана наближено – це найбільше, що я встиг за браком часу. І все для того, щоб ви почували себе, як удома.

– Це ви добре придумали, – сказав Кармоді. – Значить, і ваш вигляд...

– Абсолютно точно, – усміхнувся містер Сітрайт. – Я й себе вдекорував, як і кімнату. Це не важко. Невеличкий штришок, багатьом клієнтам подобається.

– Мені також подобається, – запевнив Кармоді. – Тепер, коли я трохи звик, воно й заспокоює.

"I hoped you would find it soothing," Seethwright said. "As for your proposition that all of this is happening to you in a dream—well, it has some merit."

"It has?"

Mr. Seethwright nodded vigorously.

"It has definite merit as a proposition, but it has no validity as a statement of your circumstances."

"Oh," Carmody said, and sat back in the chair.

"Strictly speaking," Seethwright went on, "there is no important difference between imaginary and real events. The opposition you create between them is entirely verbal. You are not dreaming any of this, Mr. Carmody; but I mention that only as a point of incidental information. Even if you were dreaming it all, you would have to pursue the same course of action."

"I don't understand all that," Carmody said. "But I'll take your word that this is real." He hesitated, then said, "But the thing I really don't understand—why is all of this like this? I mean, the Galactic Center looked a little like Radio City, and Borg the dinosaur didn't talk like any dinosaur, even a talking dinosaur, ought to talk, and—"

"Please, don't excite yourself," Mr. Seethwright said.

"Sorry," Carmody said.

"You want me to tell you why reality is the way it is," Seethwright said. "But there is no explanation for that. You must simply learn to fit your preconceptions to what you find. You must not expect reality to adapt itself to you, except very infrequently. It can't be helped if things are strange; and it also can't be helped if things are familiar. Am I getting through?"

"I think so," Carmody said.

"Splendid! You're sure you won't have some tea?"

"No, thank you."

"Then we must see about getting you home," Seethwright said. "Nothing like the dear old place to pick up one's spirits, eh?"

"Nothing at all!" Carmody said. "Will it be very difficult, Mr. Seethwright?"

"No, I don't think I would characterize it as difficult," Seethwright said. "It will be complicated, of course, and rigorous, and even somewhat risky. But I do not consider any of those things to be difficult."

"What do you consider truly difficult?" Carmody asked.

"Solving quadratic equations," Seethwright answered at once. "I simply cannot do them, even though I've tried a million or more times. That, sir, is a difficulty! Now let us proceed to your case."

"Do you know where Earth is?" Carmody asked.

– Я й хотів, щоб заспокоювало. А щодо вашого припущення, що все вам наснилося... в цьому щось є...

– Тобто?

Містер Сітрайт енергійно закивав головою.

– Як припущення це має безперечні переваги, проте як оцінка вашого становища – не витримує критики.

– Ох! – Кармоді відкинувся на спинку крісла.

– Якщо бути точним, – вів далі Сітрайт, – то між уявними і реальними подіями істотної відмінності не існує. Ваше протиставлення їх – чисто термінологічного характеру. Зрештою, вам нічого не сниться, містере Кармоді. Це я згадав побіжно, задля інформації. Навіть якщо б снилося, то діяти довелося б так само.

– Нічого не розумію, – признався Кармоді. – Але вірю вам на слово, що все відбувається наяву. – Він повагався, потім додав: – Проте одного я ніяк не можу збагнути: чому все таке схоже? Себто Галактичний Центр схожий на Радіо-Сіті, а динозавр Борг розмовляє не як динозавр, і навіть не так, як мав би розмовляти обдарований мовою динозаврі а...

– Будь ласка, не збуджуйтеся!

– Даруйте.

– Ви хочете, щоб я пояснив, чому дійсність така, якою вона є. Але ж на це не існує пояснень. Просто слід навчитися пристосовувати свої упередження до нових фактів. Не сподівайтесь, що реальність пристосовуватиметься до вас, – крім, звісно, рідкісних винятків. Нічого не вдієш, коли трапляються речі дивовижні. І коли звичні – також нічого не вдієш. Я зрозуміло пояснюю?

– Ніби так, – сказав Кармоді.

– Чудово! Так ви певні, що не хочете чаю?

– Дякую. Не хочу.

– Тоді поміркуємо, як вам дістатися додому, – сказав Сітрайт. – У гостях добре, а вдома найкраще, так?

– Звісно, найкраще, – погодився Кармоді. – Це для вас дуже важко, містере Сітрайт?

– Ні, я так не сказав би. Справа, звичайно, складна, вимагає точності і навіть деякого ризику. Проте важкою я її не назвав би.

– А що ви вважаєте справді важким?

– Квадратні рівняння, – не роздумуючи, відповів Сітрайт. – Ніяк не можу навчитися їх розв'язувати, хоч і брався мільйон разів. Ось це, сер, важко! А тепер до справи.

– Ви знаєте, куди перемістилася Земля? – запитав Кармоді.

" 'Where' poses no problem," Seethwright said. "You have already been to Where, though it didn't do you much good, since When was so far off the mark. But now I think we can pin down your particular When without undue travail. It's the Which which gets tricky."

"Is that likely to stop us?"

"Not at all," Seethwright said. "We must simply sort through and find which Which you belong in. The process is perfectly straightforward; like shooting fish in a barrel, as your people would say."

"I've never tried that," Carmody said. "Is it really easy?"

"That depends upon the size of the fish and the size of the barrel," Seethwright told him. "It is, for example, nearly effortless to pot a shark in a bathtub; whereas it is a considerable undertaking to bring down a minnow in a hogshead. Scale is everything. But whichever project is before you, I think you can appreciate its essential straightforwardness and simplicity."

"I suppose so," Carmody said. "But it occurs to me that my search for Which Earth may be straightforward and simple, but may also be impossible to complete due to the interminability of the series of selections."

"That's not quite true but it's very nicely said," Seethwright said, beaming. "Complication is often very useful, you know. It helps to specify and identify the problem."

"Well . . . What happens now?"

"Now we go to work," Seethwright said, rubbing his hands together briskly. "My staff and I have put together a selection of Which-worlds. We confidently expect that your world will be one of them. But of course, only you can determine the right one."

"So I look them over and decide?" Carmody asked.

"Something like that," Seethwright said. "Actually, you must live them over. Then, as soon as you are sure, signify to us whether we've hit your probability-world or a variant. If it's your world, that's the end of it. If it's a variant, then we move you on to the next Which-world."

"That sounds reasonable enough," Carmody said. "Are there a lot of these probability-worlds?"

"An interminable number, as you suspected earlier. But we have every hope of early success. Unless—"

"Unless what?"

"Unless your predator gets to you first."

"My predator!"

"He is still on your trail," Mr. Seethwright said. "And as you know by now, he is reasonably adept at setting snares. These snares take the form of scenes culled

– “Куди” – не проблема, – відповів Сітрайт. – “Куди” ви вже дісталися, правда, користі з того ніякої, бо “Коли” виявилось задалеко від шуканого. Але тепер, гадаю, ми потрапимо у ваше “Коли” без зайвого клопоту. “Котра” Земля – ось де заковика!

– І це може покласти край сподіванням?

– Аніскілечки! – запевнив Сітрайт. – Нам слід лиш пересортувати Землі і виявити ту, котра ваша. Справа не складна: все одно, що підстрелити рибу в бочці, як сказали б у вас.

– Ніколи не пробував, – сказав Кармоді. – Невже й справді так легко?

– Залежить від риби і від бочки, – пояснив Сітрайт. – Акулу в ванні ви підстрелите зразу, а ось уже мільку в цистерні – справа не з легких. Усе залежить від масштабу. Та все ж визнайте, що і в тому і в іншому випадках принцип нескладний і доступний.

– Мабуть, так, – погодився Кармоді. – Та мені здається, хоча пошук “Котрої” Землі в принципі нескладний, на нього може не вистачити часу через велику кількість варіантів.

– Не зовсім так, але підмічено влучно, – сяючи, сказав Сітрайт. – Складність, знаєте. – деколи йде на користь. Сприяє класифікації та ідентифікації.

– Так... Ї що тепер?

– Тепер до роботи! – вигукнув Сітрайт, завзято потираючи долоні. – Ми з колегами підібрали тут дещо із світів. В душі сподіваємося, що ваш світ має бути серед них. Та впізнати його, звичайно, можете тільки ви – клієнт.

– Отже, мені слід їх переглянути й оцінити?

– Щось схоже на те. Насправді вам доведеться в них уживатися. Як тільки визначите, давайте нам знати, чи це ваш імовірний світ, чи ні. Якщо світ ваш, то на тому й кінець. Якщо ж інший, ми перемістимо вас у наступний.

– Досить мудро, – сказав Кармоді. – А багато у вас цих імовірних світів?

– Величезна сила, як ви й раніше підозрювали. Та ми сподіваємося на швидкий успіх з самого початку. Хіба що...

– Що саме?

– Хіба що хижак згребе вас раніше.

– Мій хижак?

– Він і досі йде по сліду, – пояснив містер Сітрайт. – І, як ви тепер знаєте, досить спритно наставляє вам пастки. Матеріал для них добирає

from your own memories. 'Terraform scenes,' I suppose we could call them, designed to lull and deceive you, to convince you to walk unsuspecting into his mouth."

"Will he interfere with your worlds?" Carmody asked.

"Of course he will," Seethwright said. "There's no sanctuary in the searching process. On the contrary— the better and more informed the search, the more fraught it is with dangers. You had asked me earlier about dreams and reality. Well, here is your answer. Everything that helps you does so openly. Everything that seeks to harm you does so covertly, by the use of delusions, disguises, and dreams."

"Isn't there anything you can do about the predator?" Carmody asked.

"Nothing. Nor would I if I could. Predation is a necessary circumstance. Even the Gods are eventually eaten by Fate. You will not be an exception to the universal rule."

"I thought you'd say something like that," Carmody said. "But can you give me any help at all? Any hints on how the worlds you send me to will differ from the worlds of the predator?"

"To me the differences are obvious," Seethwright said. "But you and I do not share the same perceptions. You could not make use of my insights, Carmody; nor I, of yours. Still, you have managed to elude the predator so far."

"I've been lucky."

"There you are! I have a great deal of skill, but no luck whatsoever. Who can tell which quality will be most needed in the trials ahead? Not I, sir, and certainly not you! Therefore be of stout heart, Mr. Carmody. Faint heart ne'er won fair planet, eh? Look over the worlds I send you to, be extremely cautious of the predator's scenes of delusion, get out while the getting's good; but do not be unmanned by fear into passing up your true and rightful world."

"What happens if I do pass it by inadvertently?" Carmody asked.

"Then your search can never end," Seethwright told him. "Only you can tell us where you belong. If, for one reason or another, you do not locate your world among the most likely, then we must continue our search among the merely likely, and then the less likely, and finally the least likely. The number of probability-worlds of Earth is not infinite, of course; but from your viewpoint, it might as well be; you simply do not have enough inherent duration to search through them all and then begin again."

"All right," Carmody said doubtfully. "I don't suppose there's any other way."

"There's no other way I can help you," Seethwright said. "And I doubt if there is any way at all that would not involve your active participation. But if you wish, I can make inquiries into alternate galactic location techniques. It would take a while—"

з ваших спогадів. Ці “земноформні сцени” – я так би їх назвав – повинні вас приспати й змусити безжурно йти просто до нього в пашу.

– І він з’являтиметься у всіх ваших світах?

– Безперечно! – відповів Сітрайт. – Адже сам пошук не дасть вам безпечного притулку. Ба більше: що ближче підійдемо до мети, то підступнішим буде хижак. Ви цікавилися різницею між сном і дійсністю. От вам і відповідь. Все добре діє відкрито, не криючись. Все лихе підступає нишком, прикриваючись ілюзіями, масками, мріями.

– Ви можете якось стримати хижака? – запитав Кармоді.

– Ніяк. Якби й міг, то не взявся б. Хижацтво – необхідний елемент існування. Зрештою, навіть Боги не уникають своєї Долі. Куди вже вам бути винятком із загального правила!

– Я знав, що ви так скажете. А хоч чим-небудь ви можете допомогти? Натякніть, принаймні, чим відрізнятимуться світи, в які ви мене посилаєте, від світів хижака?

– Відмінності для мене очевидні, та уявлення про світ у нас з вами різні. Ні ви моїми поглядами, ні я вашими, Кармоді, не зможемо скористатися. До речі, вам же досі вдавалося вислизати від хижака.

– Щастило.

– От бачите! Мені от майстерності не позичати, а хоч би раз пощастило. Хто скаже, що вам найбільше придасться в майбутніх випробуваннях? Не я, сер, і, звісно, не ви! Тому кріпите свій дух, містере Кармоді. Слабкодухі планет не здобувають! Правда? Вивчайте світи, в які я вас посилаю, остерігайтеся хижаків ілюзій, вислизайте, виходьте сухим із води і не прогавте з переляку свого справжнього і належного вам світу.

– А якщо я прогавлю його ненароком?

– Тоді пошук триватиме вічно. Тільки ви зможете впізнати свій світ. Якщо так чи інакше ви не відшукаєте свій світ серед найімовірніших, тоді нам доведеться шукати серед просто ймовірних, відтак серед менш ймовірних і нарешті серед найнеймовірніших. Кількість можливих світів не безконечна, однак у вас просто життя не вистачить переглянути їх усі й розпочати знову.

– Гарзд, – непевним голосом сказав Кармоді. – Мабуть, іншого способу немає.

– Так, іншого способу допомогти вам не існує, і сумніваюся, щоб можна було обійтися без вашої активної співучасті. Якщо бажаєте, можу зробити запит про інші методи галактичного пошуку координат. Це забере трохи...

"I don't think I have a while," Carmody said. "I think my predator is not far behind me. Mr. Seethwright, please send me to the probability-earths, and also accept my gratitude for your patience and interest."

"Thank you," Seethwright said, obviously pleased. "Let us hope that the very first world will be the one you are seeking."

Seethwright pressed a button on his desk. Nothing happened until Carmody blinked. Then things happened very quickly indeed, for Carmody unblinked and saw that he was smack dab on Earth. Or on a reasonable facsimile thereof.

PART IV **WHICH IS EARTH?**

Chapter 22

Carmody was standing on a neatly trimmed plain, beneath a blue sky, with a golden-yellow sun overhead. He looked around slowly. Half a mile ahead of him he saw a small city. This city was not constructed in the common manner of an American city—with outliers of gas stations, tentacles of hotdog stands, fringe of motels, and a protective shell of junkyards; but rather, as some Italian hill towns are fashioned, and some Swiss villages as well, suddenly rising and brusquely ending, without physical preamble or explanation, the main body of the town presenting itself all at once and without amelioration.

Despite its foreign look, Carmody felt sure that he was looking at an American city. So he advanced upon it, slowly and with heightened senses, prepared to flee if anything was amiss.

All seemed in order, however. The city had a warm and open look; its streets were laid out generously, and there was a frankness about the wide bay windows of its store fronts. As he penetrated deeper, Carmody found other delights, for just within the city he entered a piazza, just like a Roman piazza, although much smaller; and in the middle of the piazza there was a fountain, and standing in the fountain was the marble representation of a boy with a dolphin, and from the dolphin's mouth a stream of clear water issued.

"I do hope you like it," a voice said from behind Carmody's left shoulder.

Carmody did not jump with alarm. He did not even whirl around. He had become accustomed to voices speaking from behind his back. Sometimes it seemed to him that a great many things in the galaxy liked to approach him that way.

– Боюсь, що цього “трохи” в мене обмаль, – сказав Кармоді. – Та й хижак, гадаю, вже десь неподалік. Містер Сітрайт, відсилайте мене, будь ласка, в імовірні світи, і прийміть мою щирю подяку за вашу турботу й терпеливість.

– Дякую, – відповів Сітрайт з видимим задоволенням. – Будемо сподіватися, що найперший світ виявиться тим, котрий ви шукаєте.

Сітрайт натис кнопку в себе на конторці. Нічого не сталося, поки Кармоді не захотілося кліпнути. Потім усе відбулося з неймовірною швидкістю, бо поки очі розплющилися, він відчув, як підшви злегка вдарились об Землю. Або ж об щось, дуже подібне до неї.

ЧАСТИНА IV КОТРА?

Розділ 22

Кармоді стояв на охайно впорядкованій рівнині, під синім небом, над головою сяяло золоте сонечко. Він неквапно оглянув усе навкруги. За півмилі перед собою побачив невеличке місто, яке не скидалося на звичні американські міста з бензиновими заправками на підступах, із щупальцями сарделькових яток, мотельною облямівкою і панцирем бруктових звалищ. Скоріше воно мало вигляд італійського передгірного містечка або ж швейцарського села. Несподівано починалось і різко обривалось, без матеріального вступу чи пояснень – місто показувало себе зразу, не вдаючись до жодних прикрас.

Незважаючи на іноземний вигляд міста, Кармоді був певен, що воно американське. Тому повільно й насторожено рушив до нього, готовий дременути, коли щось виявиться негаразд.

Та все було ніби в порядку. Місто на вигляд було привітне й відкрите, вулиці прокладені з розмахом, а широкі вітрини крамниць світилися відвертістю. Кармоді заглибився у квартали й побачив інші принади, бо одразу ж вийшов на середмістя, ну чисто майдан у Римі, лише трохи менший; посеред майдану стояв водограй, в ньому мармуровий хлопчик з дельфіном, а з дельфінової пащі лився струмінь кришталево чистої води.

– Сподіваюся, що вам подобається, – почувся голос з-за лівого плеча Кармоді.

Кармоді не підскочив з переляку. Він навіть не крутнувся назад. До голосів з-за спини він уже звик. Часом йому спадало на думку, що багато чого в Галактиці любить наближатися до нього саме так.

"It's very nice," Carmody said.

"I constructed it and put it there myself," the voice said. "It seemed to me that a fountain, despite the antiquity of the concept, is esthetically functional. And this piazza, with its benches and shady chestnut trees, is copied from a Bolognese model. Again, I did not inhibit myself with the fear of being old-fashioned. The true artist, it seems to me, uses what he finds necessary, be it a thousand years old or one second new."

"I applaud your sentiment," Carmody said. "Permit me to introduce myself. I am Thomas Carmody."

He turned, smiling, his hand outstretched. But there was no one behind his left shoulder, or behind his right shoulder, either. There was no one in the piazza, nobody at all in sight.

"Forgive me," the voice said. "I didn't mean to startle you. I thought you knew."

"Knew what?" Carmody asked.

"Knew about me."

"Well, I don't," Carmody said. "Who are you and where are you speaking from?"

"I am the voice of the city," the voice said. "Or to put it another way, I am the city itself, the veritable city, speaking to you."

"Is that a fact?" Carmody said sardonically. "Yes," he answered himself, "I suppose it is a fact. So all right, you're a city. Big deal!"

The fact was, Carmody was annoyed. He had encountered too many entities of great magnitude and miraculous power. He had been one-upped from one end of the galaxy to the other. Forces, creations and personifications had jumped out at him without cessation, causing him time and time again to lose his cool. Carmody was a reasonable man; he knew there was an interstellar pecking order, and that humans did not rate very high on it. But he was also a proud man. He believed that a man stood for something, if only for himself. A man couldn't very well go around all the time saying "Oh!" and "Ah!" and "Bless my soul!" to the various inhuman entities that surrounded him; he couldn't do that and keep any self-respect. Carmody cared more than a little for his self-respect. It was, at this point, one of the few things he still possessed.

Therefore, Carmody turned away from the fountain and strolled across the piazza like a man who conversed with cities every day of his life, and who was slightly bored with the whole thing. He walked down various streets and up certain avenues. He glanced into store windows and noted the size of houses. He paused in front of statuary, but only briefly.

"Well?" the city said after a while.

"Well what?" Carmody answered instantly.

– Дуже мило, – відповів Кармоді.

– Я сам будував його і розмістив саме тут, – сказав голос. – Мені здається, що попри свою античність, водограй естетично повноцінний. А за модель для середмістя з лавками й тінистими каштанами правила площа в Болоньї. Тобто я не боявся здаватися старомодним. Дотримуюся думки, що справжній художник використовує все, що вважає потрібним, – байдуже, чи воно існує вже тисячу років, чи щойно створене.

– Віддаю належне вашому смакові. Дозвольте відрекомендуватися: Томас Кармоді.

Він обернувся, подаючи руку й усміхаючись. Та ні за лівим, ні за правим плечем не було нікого. Ні душі на міському майдані, ні душі, куди оком кинь.

– Даруйте, – озвався голос. – Я не мав наміру вас збентежити. Я гадав, що ви знали.

– Що знав? – запитав Кармоді.

– Знали про мене.

– Не мав честі. Хто ви і звідки ви говорите?

– Я – голос міста, – сказав голос. – Тобто я і є місто, достеменно місто, і воно розмовляє з вами.

– А таке буває? – сардонічне поцікавився Кармоді. – Авжеж, – відповів він сам собі. – Гадаю, що буває. Отже, ви місто. Подумаєш!

Річ у тім, що Кармоді вже все остогидло. Надто багато реальностей непомірної величчї й дивовижної сили траплялося на його шляху. Його кидало з одного кінця Галактики в інший. Сили, творіння та істоти безперестанку вигулькували перед ним і раз по раз вибивали з рівноваги. Як людина розважлива, Кармоді знав, що існує свій міжзоряний табель про ранги і людина посідає в ньому не дуже високе становище. Та Кармоді був не без гонору. Він вірив, що людина вже сама по собі чогось варта. Не може ж людина тільки витріщатись, охати, ахати і вигукувати “Боже милий!” перед усяким нелюдським дивом. Так робити – означає не мати гідності. А про гідність Кармоді дбав. Вона була тим, чого він ще й досі не втратив.

Тому Кармоді обернувся спиною до водограю і закрокував через майдан, мов людина, яка щодня розмовляє з містами і якій все це вже трохи наскучило. Пройшовся вулицями, прогулявся бульварами. Кидав поглядом у вітрини крамниць, оцінював висоту будинків. Зупинявся перед скульптурами, але мимохідь.

– Ну і як? – трохи згодом запитало місто.

– Що – ну як? – одразу ж відповів Кармоді.

"What do you think of me?"

"You're OK," Carmody said.

"Only OK?"

"Look," Carmody said, "a city is a city. When you've seen one, you've pretty much seen them all."

"That's untrue!" the city said, with some show of pique. "I am distinctly different from other cities. I am unique."

"Are you indeed?" Carmody said scornfully. "To me you look like a conglomeration of badly assembled parts. You've got an Italian piazza, a couple Greek-type statues, a row of Tudor houses, an old-style New York tenement, a California hot-dog stand shaped like a tugboat, and God knows what else. What's so unique about that?"

"The combination of those forms into a meaningful entity is unique," the city said. "I present variety within a framework of inner consistency. These older forms are not anachronisms, you understand; they are representative styles of living and as such are appropriate in a well-wrought machine for living."

"That's your opinion," Carmody said. "Do you have a name, by the way?"

"Of course," the city said. "My name is Bellwether. I am an incorporated township in the State of New Jersey. Would you care to have some coffee and perhaps a sandwich or some fresh fruit?"

"The coffee sounds good," Carmody said. He allowed the voice of Bellwether to guide him around the corner to an open-air cafe. The cafe was called "O You Kid" and was a replica of a Gay Nineties saloon, right down to the Tiffany lamps and the cut-glass chandelier and the player piano. Like everything else that Carmody had seen in the city, it was spotlessly clean, but without people.

"Nice atmosphere, don't you think?" Bellwether asked.

"Campy," Carmody pronounced. "OK if you like that sort of thing." A foaming mug of cappuccino was lowered to his table on a stainless-steel tray. "But at least the service is good," Carmody added. He sipped the coffee.

"Good?" Bellwether asked.

"Yes, very good."

"I rather pride myself on my coffee," Bellwether said quietly. "And on my cooking. Wouldn't you like a little something? An omelette, perhaps, or a souffle?"

"Nothing," Carmody said firmly. He leaned back in his chair and said, "So you're a model city, huh?"

"Yes, that is what I have the honor to be," Bellwether said. "I am the most recent of all model cities and, I believe, the most satisfactory. I was conceived by a joint study group from Yale and the University of Chicago, who were

– Якої ви про мене думки?

– Ти в порядку.

– Лише так?

– Слухай, – сказав Кармоді, – місто – це місто. Побував у одному – вважай, що знаєш усі.

– Неправда! – вигукнуло ображене місто. – Я помітно відрізняюся від інших. Я унікальне.

– Справді? – глузливо запитав Кармоді. – Мені ти здаєшся конгломератом погано підібраних частин. Італійська площа, пара нібито грецьких скульптур, кілька будинків доби Тюдорів, нью-йоркські багатоквартирки віджилого стилю, каліфорнійська ятка з сардельками, зроблена під буксир, і бозна-що далі. Що тут унікального?

– Унікальна комбінація цих форм у значущу єдність, – сказало місто. – Я – різноманітність у рамках внутрішньої послідовності. Старожитні форми не анахронізм, розумієте? Вони представляють різні стилі життя і як такі вписуються в добре спланований механізм існування.

– Це ти такої думки, – сказав Кармоді. – До речі, у тебе є назва?

– Звісно, – відповіло місто. – Моя назва – Бельветтер. Маю статус повноправного міста штату Нью-Джерсі. Ви не бажаєте кави, а може, сендвіч чи свіжих фруктів?

– Кави було б непогано, – погодився Кармоді.

Він дозволив голосові Бельветтера провести себе за риг у відкриту кав'ярню. Кав'ярня називалася “Козенятко” і нагадувала заїзд Веселих І дев'яностих років, де не забули ні райдужних ламп Тіффані, ні канделябрів зі скляними дармовисами, ні механічного піаніно. Як і все, побачене в місті, кав'ярня була бездоганно прибранна, проте безлюдна.

– Приємна атмосфера, не правда? – запитав Бельветтер.

– Балаган, – зморщив носа Кармоді. – Але якщо тобі до вподоби... – На стіл опустилася неіржавіюча таця з чашкою паркої міцнющої кави з молоком.

– Обслуговують принаймні добре, – додав Кармоді. Сьорбнув кави.

– Смачна? – запитав Бельветтер.

– Дуже, дуже смачна.

– Я таки пишаюся своєю кавою, – спокійно промовив Бельветтер. – А ще кухню. Може, хочете ще чогось? Омлет або суфле?

– Нічого, – рішуче відмовився Кармоді. Він відхилився на спинку стільця і запитав: – Отже, ти – зразкове місто, так?

– Так, маю честь ним бути, – відповів Бельветтер. – Я – найновітніше із зразкових міст і, здається, найдосконаліше. Мою концепцію розробила спільна дослідницька група Йельського та Чикагського університетів у

working on a Rockefeller fellowship. Most of my practical details were devised by M.I.T., although some special sections of me came from Princeton and from the RAND Corporation. My actual construction was a General Electric project, and the money was procured by grants from the Ford Foundation, as well as several other institutions I am not at liberty to mention."

"Interesting sort of history," Carmody said, with unbearable nonchalance. "That's a Gothic cathedral across the street, isn't it?"

"Yes, completely Gothic," said Bellwether. "Also, interdenominational and open to all faiths, with a designed seating capacity for three hundred people."

"That doesn't seem like much for a building that size."

"It's not, of course. But my idea was to combine awesomeness with coziness. Many people liked it."

"Where are the people, by the way?" Carmody asked. "I haven't seen any."

"They have left," Bellwether said mournfully. "They have all departed."

"Why?" Carmody asked.

Bellwether was silent for a while, then said, "There was a breakdown in city-community relations. A misunderstanding, really; or perhaps I should say, an unfortunate series of misunderstandings. I suspect that rabble-rousers played a part in the exodus."

"But what happened, precisely?"

"I don't know," Bellwether said. "I really don't know. One day they simply all left. Just like that! But I'm sure they'll be back."

"I wonder," Carmody said.

"I am convinced of it," Bellwether said. "But for the nonce, why don't you stay here, Mr. Carmody?"

"Me? I really don't think—"

"You appear to be travel-weary," Bellwether said. "I'm sure the rest would do you good."

"I have been on the move a lot recently," Carmody admitted.

"Who knows, you might find that you liked it here," Bellwether said. "And in any event, you would have the unique experience of having the most modern, up-to-date city in the world at your service."

"That does sound interesting," Carmody said. "I'll have to think about it."

He was intrigued by the city of Bellwether. But he was also apprehensive. He wished he knew exactly what had happened to the city's occupants.

співробітництві з фондом Рокфеллера. Більшість моїх конструкцій спроектував Массачусетський технологічний інститут, хоча деякі спеціальні проблеми досліджували в Принстоні та в корпорації РАНД. Будівництво вела Дженерал Електрик, а фінансування забезпечив фонд Форда разом з деякими іншими організаціями, називати які я не маю права.

– Забавненька історія, – сказав Кармоді нестерпно байдужим голосом.

– А там через вулицю що, готичний собор?

– Так, абсолютно готичний, – відповів Бельветтер. – До того ж міжконфесійний і відкритий усякій вірі, запроєктований на триста сидячих місць.

– Як на будівлю такого розміру – небагато.

– Небагато, звичайно. Але моя ідея полягає в поєднанні святобливості та затишку. Багатьом подобається.

– До речі, а де ж люди? – запитав Кармоді. – Я нікого ще не бачив.

– Виїхали, – сумовито повідомив Бельветтер. – Всі перебралися.

– Чому?

Бельветтер хвилику помовчав, а потім відповів:

– Чвари серед громадян. Непорозуміння чи, я сказав би, фатальний ряд непорозумінь. Підозрюю, що кілька баламутів підбурили мешканців до масового виїзду.

– А що, зрештою, сталося?

– Не знаю, – признався Бельветтер. – Слово честі, не знаю. Одного дня всі просто виїхали. Знічев'я! Але я певен, що вони повернуться.

– Сумніваюся.

– А я переконаний. До речі, містере Кармоді, чому б вам тут не оселитися?

– Мені? Ви знаєте, якось...

– Ви наче втомилися від мандрів. Я певен, що вам не завадить відпочити.

– Останнім часом я таки справді здорожився, – відзначив Кармоді.

– Хто знає, може, вам тут сподобається, – сказав Бельветтер. – Принаймні ви мали б унікальну можливість користуватися послугами найсучаснішого, найдосконалішого міста у світі.

– Це, мабуть, цікаво, – сказав Кармоді. – Я ще подумаю.

Місто Бельветтер його заінтригувало. Одначе виникли й деякі побоювання. Йому хотілося б точно знати, що сталося з мешканцями міста.

Chapter 23

At bellwether's insistence, Carmody went to sleep that night in the sumptuous bridal suite of the King George V Hotel. He awoke in the morning refreshed and grateful. He had been in great need of a cessation of consciousness.

Bellwether served him breakfast on the terrace and played a brisk Haydn quartet while Carmody ate. The air was delicious; if Bellwether hadn't told him, Carmody would never have guessed it was filtered. The temperature and humidity were also exquisitely satisfactory. In front of the terrace was a splendid view of Bellwether's western quarter—a pleasing jumble of Chinese pagodas, Venetian footbridges, Japanese canals, a green hill, a Corinthian temple, a parking lot, a Norman tower, and much else besides.

"You have a splendid view," he told the city.

"I'm so glad you appreciate it," Bellwether replied. "Style was a problem that was argued from various positions from the day of my inception. One group held for consistency: a harmonious group of shapes blending into a harmonious whole. But that had been tried before. Quite a few model cities are like that. They are uniformly dull, artificial entities created by one man or one committee, unlike real cities."

"You're sort of artificial yourself, aren't you?" Carmody asked.

"Of course! But I do not pretend to be anything else. I am not a fake 'city of the future' or a mock-Florentine bastard. I am a conglomerate entity. I am supposed to be interesting and stimulating, as well as being functional and practical."

"Bellwether, to me you look OK," Carmody said. "Do all model cities talk like you?"

"No," Bellwether said. "Most cities up to now, model or otherwise, have never said a word. But their occupants didn't like it. They didn't like a city that did things without saying a word. The city seemed too huge, too masterful, too soulless. That is why I was created with an artificial consciousness."

"I see," Carmody said.

"I wonder if you do. The artificial consciousness personalizes me, which is very important in an age of depersonalization. It enables me to be truly responsive. It permits me to be creative in my reactions to the demands of my occupants. We can reason with each other, my occupants and I. By carrying on an incessant and meaningful dialogue, we can help each other in the creation of a truly viable urban environment. We can modify each other without any significant loss of individuality."

Розділ 23

Поступившись наполяганням Бельветтера, Кармоді переспав ніч у розкішному номері для молодят готелю “Король Георг V”. Уранці він прокинувся бадьорий і вдячний. Його голові так бракувало перепочинку!

Сніданок Бельветтер подав на терасі, а поки Кармоді їв, грав для нього жвавий квартет Гайдна. Свіже повітря бадьорило, і, якби Бельветтер не сказав, Кармоді й не здогадався б, що воно кондиціоноване. Температура й вологість були напрочуд оптимальні. З тераси відкривався чудовий вид на західний квартал Бельветтера – приємна мішанина китайських пагод, венеціанських місточків, японських каналів, зеленого пагорба, храма з корінфськими колонами, автомобільної стоянки, норманської вежі та купи інших споруд.

– Ти прекрасно виглядаєш, – сказав він містові.

– Радий, що вам сподобалося, – відповів Бельветтер. – Стиль викликав суперечки і обговорення з різних позицій, ще як тільки мене заснували. Одні відстоювали єдність стилю: гармонійна група форм виливається в гармонійне ціле. Однак, таке вже було раніше. Немало зразкових міст збудовано саме так. Одноманітність породжувала нудьгу, впадала в око штучність, створена однією людиною або одним комітетом, міста були наче несправжні.

– До деякої міри ти теж штучне місто, ге? – запитав Кармоді.

– Атож! А я й не претендую на щось інше. Я не підробка під “місто майбутнього” і не флорентійський байстріук. Я – сукупна єдність. Від мене чекали, що я не тільки стану цікавим і надихатиму, а ще й буду функціональне й практичне.

– Бельветтере, як на мене, то ти нівроку, – сказав Кармоді. – А інші зразкові міста теж розмовляють?

– Не всі. Більшість міст, зразкові чи ні, ще донині не сказали свого слова, їхнім мешканцям це не до вподоби. Їм не подобається місто, що безсловесно виконує свої обов’язки. Таке місто справляє враження надто великого, надто владного і бездушного. Саме тому мені й надали штучний інтелект.

– Розумію...

– Гадаю, не до кінця. Штучний інтелект робить мене особистістю, що вкрай важливо в добу загального нівелювання. Він дозволяє мені виявляти справжню турботу й творчий підхід у задоволенні потреб моїх мешканців. Ми, мої мешканці і я, маємо можливість домовлятися. Безперервно й повноцінно спілкуючись, ми допомагаємо одне одному створювати справді придатне для життя урбаністичне середовище. Ми взаємно вдосконалюємося, не втрачаючи своєї індивідуальності.

"It sounds fine," Carmody said. "Except, of course, that you don't have anyone here to carry on a dialogue with."

"That is the only flaw in the scheme," Bellwether admitted. "But for the present, I have you."

"Yes, you have me," Carmody said, and wondered why the words rang unpleasantly on his ear.

"And, naturally, you have me," Bellwether said. "It's a reciprocal relationship, which is the only kind worth having. But now, my dear Carmody, suppose I show you around myself. Then we can get you settled in and regularized."

"And what?"

"I didn't mean it the way it sounded," Bellwether said. "It simply is an unfortunate scientific expression. But you understand, I'm sure, that a reciprocal relationship necessitates obligations on the part of both involved parties. It couldn't very well be otherwise, could it?"

"Not unless it was a *laissez-faire* relationship."

"We're trying to get away from all that," Bellwether said. "*Laissez-faire* becomes a doctrine of the emotions, you know, and leads nonstop to anomie.. If you will just come this way ..."

Carmody went where he was told and beheld the excellencies of Bellwether. He toured the power plant, the water-filtration system, the industrial park, and the light-industries section. He saw the children's park and the Odd Fellows Hall. He walked through a museum and an art gallery, a concert hall and a theater, and a bowling alley, a billiards parlor, a Go-Kart track, and a movie theater. He became tired and footsore and wanted to stop. But Bellwether insisted upon showing itself off, and Carmody had to look at the five-story American Express building, the Portuguese synagogue, the statue of Buckminster Fuller, the Greyhound Bus Station, and several other attractions.

At last it was over. Carmody concluded that the wonders of the model city were no better and no worse than the wonders of the galaxy. Beauty was really in the eye of the beholder, except for a small part that was in his feet.

"A little lunch now?" Bellwether asked.

"Fine," Carmody said.

He was guided to the fashionable Rochambeau Cafe, where he began with potage aux petits pois and ended with petits fours.

"What about a nice *gryere* to finish it off?" Bellwether asked.

"No, thanks," Carmody said. "I'm full. I'm too full, as a matter of fact."

"But cheese isn't filling. A nice *Camembert*?"

– Звучить привабливо, – сказав Кармоді. – От тільки бракує партнерів для спілкування.

– Це єдина конструктивна вада, – визнав Бельветтер, – проте наразі я маю вас.

– Так, ти маєш мене, – повторив Кармоді й здивувався, що ці слова неприємно вразили його слух.

– І, природно, ви маєте мене, – сказав Бельветтер. І ці взаємини не порівняєш ні з якими іншими. А тепер, мій дорогий Кармоді, дозвольте я поведу вас на свої оглядини. А потім ми вас поселимо й унормуємо.

– І що?

– Це зовсім не так, як воно сприймається на слух. Просто невдалий науковий термін. Але збагніть, я певен, що будь-які взаємини вимагають відповідних зобов'язань з боку двох причетних сторін. Інакше й бути не може, хіба не так?

– Так, якщо це не взаємне потурання чи то пак невтручання.

– Ми намагаємося такого уникати. Бачите, невтручання створює підстави для хвилювань і неодмінно призводить до розладу особистості. Будь ласка, тепер сюди...

Кармоді йшов, куди йому казали, й оглядав визначні місця Бельветтера. Відвідав енергоцентрально, очисну систему водогону, промисловий район, кілька фабрик. Оглянув дитячий парк і масонське братство. Обійшов музей і картинну галерею, концертний зал і драмтеатр, корти для гри в кеглі, більярдний салон, картинговий трек, кінотеатр. Кармоді стомився, натрудив ноги, і його тягло перепочити. Але Бельветтер наполягав на самодемонстрації, і Кармоді мав ще оглянути п'ятиповерхову будівлю “Амерікен Експрес”, португальську синагогу, пам'ятник Букмінстерові Фуллеру, автобусну станцію “Сірій гончак” і ще кілька визначних місць.

Нарешті оглядини закінчилися. Кармоді дійшов висновку, що дивогляди зразкового міста нічим не кращі й не гірші за дива Галактики. Насправді ж краса розкривається через очі глядача, хоч деяку роль тут відіграють і ноги.

– Трошки перекусимо? – запитав Бельветтер.

– З задоволенням! – погодився Кармоді.

Його провели в фешенебельне кафе “Рошамбо”, де він почав з юшки з гороху, а далі їв усього потроху.

– На закінчення смаченького швейцарського сиру? – запропонував Бельветтер.

– Дякую, не хочу, – відмовився Кармоді. – Наївся. Кажучи правду, аж трошки занадто.

– Але ж сир не важкий на шлунок. Камамберчику?

"I couldn't possibly."

"Perhaps a few assorted fruits. Very refreshing to the palate."

"It's not my palate that needs refreshing," Carmody said.

"At least an apple, a pear, and a couple of grapes?"

"Thanks, no."

"A couple of cherries?"

"No, no, no!"

"A meal isn't complete without a little fruit," Bellwether said.

"My meal is," Carmody said.

"There are important vitamins which only fresh fruit can give you."

"I'll just have to struggle along without them."

"Perhaps half an orange, which I will peel for you? Citrus fruits have no bulk at all."

"I couldn't possibly."

"Not even one quarter of an orange? If I take out all the pits?"

"Most decidedly not."

"It would make me feel better," Bellwether said. "I have a completion compulsion, you know, and no meal is complete without a piece of fruit."

"No! No! No!"

"All right, don't get so excited," Bellwether said. "If you don't like the sort of food I serve, that's up to you."

"But I do like it!"

"Then if you like it so much, why won't you eat some fruit?"

"Enough," Carmody said. "Give me a couple grapes."

"I wouldn't want to force anything on you."

"You're not forcing. Give me, please."

"You're quite sure?"

"Gimme!" Carmody shouted.

"So take," Bellwether said, and produced a magnificent bunch of muscatel grapes. Carmody ate them all. They were very good.

"Excuse me," Bellwether said. "What are you doing?"

Carmody sat upright and opened his eyes.

"I was taking a little nap," he said. "Is there anything wrong with that?"

"What should be wrong with a perfectly natural thing like that?" Bellwether said.

"Thank you," Carmody said, and closed his eyes again.

"But why nap in a chair?" Bellwether asked.

"Because I'm in a chair, and I'm already half asleep."

"You'll get a crick in your back," Bellwether warned him.

- Не подужаю, мабуть.
- Може, кілька добірних фруктів. Дуже відсвіжує піднебіння.
- Відсвіжити мені слід якраз не піднебіння, – сказав Кармоді.
- Принаймні яблучко, грушку, кілька виноградин?
- Дякую, ні.
- Зо дві вишеньки?
- Ні, ні, ні!
- Без фруктів на десерт обід наче не повний.
- Мій повний.
- Тільки з свіжими фруктами ми отримуємо дуже важливі вітаміни.
- Доведеться мені перебиватися без них.
- Може, півпомаранчі? Я почищу. Цитрусові взагалі не ситні.

- Мабуть, не подужаю.
- Навіть четвєртинку помаранчі? Навіть якщо я виберу зернятка?
- Таки ні.
- Ви зняли б камінь з мого сумління, – сказав Бельветтер, – Бачите, в мене манія все завершувати, а без фруктів на десерт обід незавершений.
- Ні! Ні! Ні!
- Гаразд. Не треба так хвилюватися, – сказав Бельветтер, – Якщо вам не подобається те, що я подаю, то це ваша справа.
- Та мені ж подобається!
- Якщо так дуже подобається, то чому б не з'їсти трошки фруктів?
- Здаюся, – важко зітхнув Кармоді. – Дай мені винограду.
- Мені б не хотілося вас силувати.
- Ти не силуєш. Дай, будь ласка.
- Ви певні?
- Давай! – закричав Кармоді.
- То беріть, – сказав Бельветтер і явив розкішне гроно мускатного винограду. Кармоді з'їв усе. Виноград був дуже смачний.
- Даруйте, – сказав Бельветтер. – Що ви робите? Кармоді випроставсь і розплющив очі.
- Задрімав трошки. Щось не так?
- Що може бути не так у такому природному бажанні?

- Дякую, – сказав Кармоді і знову заплющив очі.
- Але чому в кріслі? – запитав Бельветтер.
- Бо сиджу в кріслі і майже сплю.
- Потім поперек болітиме, – застеріг Бельветтер.

"Don't care," Carmody mumbled, his eyes still closed.

"Why not take a proper nap? Over here, on the couch?"

"I'm already napping comfortably where I am."

"You're not really comfortable," Bellwether pointed out. "The human anatomy is not constructed for sleeping sitting up."

"At the moment, mine is," Carmody said.

"It's not. Why not try the couch?"

"The chair is fine."

"But the couch is finer. Just try it, please, Carmody. Carmody?"

"Eh? What's that?" Carmody said, waking up.

"The couch. I really think you should rest on the couch."

"All right!" Carmody said, struggling to his feet. "Where is this couch?"

He was guided out of the restaurant, down the street, around the corner, and into a building marked "The Snoozerie." There were a dozen couches. Carmody went to the nearest.

"Not that one," Bellwether said. "It's got a bad spring."

"It doesn't matter," Carmody said. "I'll sleep around it."

"That will result in a cramped posture."

"Christ!" Carmody said, getting to his feet. "Which would you recommend?"

"This one back here," Bellwether said. "It's king-size, the best in the place. The yield-point of the mattress has been scientifically determined. The pillows—"

"Right, fine, good," Carmody said, lying down on the indicated couch.

"Shall I play you some soothing music?"

"Don't bother."

"Just as you wish. I'll put out the lights, then."

"Fine."

"Would you like a blanket? I control the temperature here, of course, but sleepers often get a subjective impression of chilliness."

"It doesn't matter! Leave me alone!"

"All right!" Bellwether said. "I'm not doing this for myself, you know. Personally, I never sleep."

"OK, sorry," Carmody said.

"That's perfectly all right," Bellwether said.

There was a long silence. Then Carmody sat up.

"What's the matter?" Bellwether asked.

"Now I can't sleep," Carmody said.

"Try closing your eyes and consciously relaxing every muscle in your body, starting with the big toe and working upward to—"

"I can't sleep!" Carmody shouted.

- Не турбуйся, – пробурмотів Кармоді з заплющеними очима.
- Чому б не подрімати як слід? Он там, на канапі?
- Мені зручно й тут.
- Вам тут не дуже зручно, – заперечив Бельветтер. – Будова людського тіла не дозволяє спати сидячи.
- А мені дозволяє.
- Що ви! Чому б не перебраться на канапу?
- Зручно і в кріслі.
- А на канапі зручніше. Ну спробуйте, будь ласка, Кармоді. Кармоді?
- Га? Що сталося?
- Канапа. Я переконаний, що вам слід відпочити на канапі.
- Гаразд! – сказав Кармоді, з зусиллям зводячись на ноги. – Де ця канапа? Його вивели з ресторану, провели по вулиці і за рогом завели в будинок з вивіскою “Дрімота”. Там стояло з десяток канап. Кармоді попростував до найближчої.
- Не на цю, – спинив його Бельветтер. – У ній пошкоджена пружина.
- Біс із нею. Ляжу боком.
- Що ви! Зіпсуєте поставу.
- Господи! – простогнав Кармоді, стаючи на ноги. – На яку ти пропонуєш?
- Ось на цю, ззаду. Великогабаритна, найкраща в закладі. Прогин матраца підібраний за науковими рекомендаціями. Подушки...
- Правильно, чудесно, добре, – лягаючи на вказану канапу, бурмотів Кармоді.
- Бажаєте якусь спокійну мелодію?
- Не турбуйся.
- Як хочете. Тоді я вимкну світло.
- Прекрасно.
- Може, ковдру? Температуру я, звичайно, регулюю, але тому, хто спить, деколи здається, що холодно.
- Мені все одно! Дай мені спокій!
- Добре! – сказав Бельветтер. – Знаєте, не для себе ж стараюся. Я особисто ніколи не сплю.
- О-кей, даруй, – вибачився Кармоді.
- Нема, нема за що.
- Запала тривала тиша. Потім Кармоді сів на канапі.
- Що сталося? – запитав Бельветтер.
- Тепер не можу заснути.
- Попробуйте заплющити очі і подумки розслабити всі м’язи вашого тіла, починаючи з великого пальця ноги і йдучи догори до...
- Я не хочу спати! – зарепетував Кармоді.

"Maybe you weren't very sleepy to begin with," Bellwether suggested. "But at least you could close your eyes and try to get a little rest. Won't you do that for me?"

"No!" Carmody said. "I'm not sleepy and I don't need a rest."

"Stubborn!" Bellwether said. "Do what you like. I've tried my best."

"Yeah," Carmody said, getting to his feet and walking out of The Snoozerie.

Carmody stood on a little curved bridge and looked over a blue lagoon.

"This is a copy of the Rialto bridge in Venice," Bellwether said. "Scaled down, of course."

"I know," Carmody said. "I read the sign."

"It's rather enchanting, isn't it?"

"Sure, it's fine," Carmody said, lighting a cigarette.

"You're doing a lot of smoking," Bellwether pointed out.

"I know. I feel like smoking."

"As your medical advisor, I must point out that the link between smoking and lung cancer is conclusive."

"I know."

"If you switched to a pipe, your chances would be improved."

"I don't like pipes."

"What about a cigar, then?"

"I don't like cigars." He lit another cigarette.

"That's your third cigarette in five minutes," Bellwether said.

"Goddamn it, I'll smoke as much and as often as I please!" Carmody shouted.

"Well, of course you will!" Bellwether said. "I was merely trying to advise you for your own good. Would you want me to simply stand by and not say a word while you destroyed yourself?"

"Yes," Carmody said.

"I can't believe you mean that. There is an ethical imperative involved here. Man can act against his best interests, but a machine is not allowed that degree of perversity."

"Get off my back," Carmody said sullenly. "Quit pushing me around."

"Pushing you around? My dear Carmody, have I coerced you in any way? Have I done any more than advise you?"

"Maybe not. But you talk too much."

"Perhaps I don't talk enough," Bellwether said. "To judge from the response I get."

– Може, вам не дуже хотілося з самого початку? – висловив припущення Бельветтер. – Але ви принаймні могли б заплющити очі і трошки відпочити лежачи. Зробіть це задля мене.

– Ні! – вперся Кармоді. – Не хочу ні спати, ні відпочивати.

– Впертюх! – зітхнув Бельветтер, – Робіть що хочете. Я старався як міг.

– Авжеж – крикнув Кармоді, звівшись на ноги і вийшовши з “Дрімоти”.

Кармоді стояв на вигнутому місточку і милувався блакиттю лагуни.

– Це копія венеціанського мосту Ріальто, – пояснив Бельветтер. – У зменшеному масштабі, звичайно.

– Знаю. Прочитав на табличці.

– Досить чарівний, не правда?

– Еге ж, гарний, – погодився Кармоді, запалюючи сигарету.

– Ви забагато палите, – зауважив Бельветтер.

– Знаю. Не можу без курива.

– Як ваш медичний консультант мушу зауважити, що зв’язок між тютюном і раком легенів доведений остаточно.

– Знаю.

– Якщо ви перейдете на люльку, то шанси захворіти зменшаться.

– Не люблю люльки.

– А сигари?

– Не люблю сигар. – Кармоді запалив нову сигарету.

– Третя сигарета за п’ять хвилин, – констатував Бельветтер.

– Хай йому біс! Я палитиму, скільки захочу і коли захочу! – спересердя крикнув Кармоді.

– Звісно, аякже! – поспішив запевнити Бельветтер. – Я лише старався для вашого ж добра. Чи вам хочеться, щоб я просто стояв збоку й мовчав, як риба, поки ви самі себе знищуєте?

– Саме так.

– Не можу повірити, що ви кажете щиро. Тут уже набирає ваги етичний імператив. Людина часом діє собі на шкоду, але такого збочення машина собі дозволити не може.

– Не тримай мене за карк! – похмуро попросив Кармоді. – Не тикай мене скрізь носом!

– Тикати вас носом? Дорогий Кармоді, чи я хоч десь колись вас до чогось силував? Чи дозволяв я собі щось більше, ніж поради?

– Мабуть, ні. Але ти говориш забагато.

– Може, я говорю замало, – сказав Бельветтер, – бо ж наслідків, бачу, ніяких.

"You talk too much," Carmody repeated, and lit a cigarette.

"That is your fourth cigarette in five minutes."

Carmody opened his mouth to bellow an insult. Then he changed his mind and walked away.

"What's this?" Carmody asked.

"It's a candy machine," Bellwether told him.

"It doesn't look like one."

"Still, it is one. This design is a modification Of a design by Saarinen for a silo. I have miniaturized it, of course, and—"

"It still doesn't look like a candy machine. How do you work it?"

"It's very simple. Push the red button. Now wait. Press down one of those levers on Row A; now press the green button. There!"

A Babe Ruth bar slid into Carmody's hand.

"Huh," Carmody said. He stripped off the paper and bit into the bar. "Is this a real Babe Ruth bar or a copy of one?" he asked.

"It's a real one. I had to subcontract the candy concession because of the pressure of work."

"Huh," Carmody said, letting the candy wrapper slip out of his fingers.

"That," Bellwether said, "is an example of the kind of thoughtlessness I always encounter."

"It's just a piece of paper," Carmody said, turning and looking at the candy wrapper lying on the spotless street.

"Of course it's just a piece of paper," Bellwether said. "But multiply it by a hundred thousand inhabitants and what do you have?"

"A hundred thousand pieces of paper," Carmody answered at once.

"I don't consider that funny," Bellwether said. "You wouldn't want to live in the midst of all that paper, I can assure you. You'd be the first to complain if this street were strewn with garbage. But do you do your share? Do you even clean up after yourself? Of course not! You leave it to me, even though I have to run all of the other functions of, the city, night and day, without even Sundays off."

"Must you go on so?" Carmody asked. "I'll pick it up."

He bent down to pick up the candy wrapper. But just before his fingers could close on it, a pincer arm shot out of the nearest sewer, snatched the paper away and vanished from sight.

"It's all right," Bellwether said. "I'm used to cleaning up after people. I do it all the time."

"Yuh," said Carmody.

"Nor do I expect any gratitude."

- Ти забагато говориш, – повторив Кармоді й запалив четверту сигарету.
- Це вже четверта сигарета за п'ять хвилин.

Кармоді розкрив було рота, щоб виляється, та передумав і подався геть.

- Що це? – запитав Кармоді.
- Кондитерський автомат, – пояснив Бельветтер.
- Не схоже.

– Все ж таки це автомат. Удосконалений силосний агрегат Сааріномена. Звичайно, я мініатюризував його і...

– І все ж таки він не схожий на кондитерський автомат. Як ним користуватися?

– Дуже просто. Натисніть червону кнопку. Почекайте. Натисніть на одну з тих літер в ряду А, тепер натисніть зелену кнопку. Ось маєте!

Шоколадка “Бейб Рут” ковзнула на долоню Кармоді.

– Ото! – вихопилося в Кармоді. Він надірвав обгортку і надкусив шоколадку.

– Справжня “Бейб Рут” чи підробка?

– Справжня. Змушений був дати концесію кондитерській фірмі, бо самому несила було впоратися.

– Ого! – повторив Кармоді, випускаючи з пальців шоколадну обгортку.

– Отак воно, – настановчо почав Бельветтер, – приклад недбальства, яке я спостерігаю повсякчас.

– Якийсь клаптик паперу! – сказав Кармоді, повертаючись і дивлячись на обгортку, що лежала на бездоганно прибраній вулиці.

– Звісно, це лиш клаптик паперу, – сказав Бельветтер. – Але помножте на сто тисяч мешканців і що матимете в результаті?

– Сто тисяч клаптиків паперу, – не задумуючись, відповів Кармоді.

– Нічого смішного! Запевняю вас, що вам не захотілося б жити у всьому тому папері. Ви перший нарікали б на захаращену сміттям вулицю. А ви доклали до чогось рук? Ви хоч за собою прибираєте? Звичайно, ні! Полишаєте на мене, хоч я маю дбати про все місто, день і ніч, навіть у святу неділю не маю спочинку!

– І треба стільки вичитувати? Я підніму.

Кармоді нахилився, щоб підняти обгортку, та перш ніж його пальці торкнулися її, від найближчої урни для сміття блискавично метнулася залізна клешня, схопила папірець і зникла.

– Все гаразд, – сказав Бельветтер. – Я звик прибирати за людьми. Весь час доводиться.

– Отакої!

– І не чекаю від них подяки.

"I'm grateful, I'm grateful!" Carmody said.

"No, you're not," Bellwether said.

"So OK, maybe I'm not. What do you want me to say?"

"I don't want you to say anything," Bellwether said. "Let us consider the incident closed."

"Had enough?" Bellwether said, after dinner.

"Plenty," Carmody said.

"You didn't eat much."

"I ate all I wanted. It was very good."

"If it was so good, why didn't you eat more?"

"Because I couldn't hold any more."

"If you hadn't spoiled your appetite with that candy bar . . ."

"Goddamn it, the candy bar didn't spoil my appetite! I just—"

"You're lighting a cigarette," Bellwether said.

"Yeah," Carmody said.

"Couldn't you wait a little longer?"

"Now look," Carmody said. "Just what in hell do you—"

"But we have something more important to talk about," Bellwether said quickly. "Have you thought about what you're going to do for a living?"

"I haven't really had much time to think about it."

"Well, I have been thinking about it. It would be nice if you became a doctor."

"Me? I'd have to take special college courses, then get into medical school, and so forth."

"I can arrange all that," Bellwether said.

"Not interested."

"Well . . . what about law?"

"Never."

"Engineering is an excellent line."

"Not for me."

"What about accounting?"

"Not on your life."

"What do you want to be, then?"

"A jet pilot," Carmody said impulsively.

"Oh, come now!"

"I'm quite serious."

"I don't even have an airfield here."

"Then I'll pilot somewhere else."

"You're only saying that to spite me!"

- Дуже вдячний, дуже вдячний! – подякував Кармоді.
 - Ні, не вдячні, – заперечив Бельветтер.
 - Нехай буде по-твоєму, може, й не вдячний, А що маю робити?
 - Припинити розмову. Вважатимемо інцидент вичерпаним.
-
- Наїлися? – запитав Бельветтер після обіду.
 - Донесхочу, – сказав Кармоді.
 - А з’їли небагато.
 - Я з’їв, скільки хотів. Дуже смакувало.
 - Якщо так смакувало, то чому ж не з’їли більше?
 - Бо не подужав би.
 - Якби ви не перебили собі апетиту тією шоколадкою...
 - Та хай йому біс! Шоколадка не перебила мені апетиту! Я просто...
 - Ви запалюєте сигарету, – констатував Бельветтер.
 - Авжеж, – відповів Кармоді.
 - Не могли б трошки потерпіти?
 - Зрештою, – скипів Кармоді, – якого це біса ти...
 - У нас є важливіші справи, – швиденько урвав Бельветтер. – Ви вже обміркували, з чого ви житимете?
 - У мене ж не було часу.
 - А я міркував. Вам добре було б стати лікарем.
 - Я? Мені довелося б вступити на підготовчі курси коледжу, потім у медичну школу і так далі.
 - Можу все влаштувати, – пообіцяв Бельветтер.
 - Не маю бажання.
 - Так... а як щодо юриспруденції?
 - Ніколи в світі!
 - Проектування – прекрасний фах.
 - Не для мене.
 - А бухгалтером?
 - Нізащо!
 - Тоді ким ви хочете бути?
 - Пілотом реактивного літака, – не задумуючись, відповів Кармоді.
 - Ох, облиште!
 - Цілком серйозно.
 - У мене тут навіть аеропорту немає.
 - Працюватиму в іншому місті.
 - Ви так сказали, щоб подратувати мене!

"Not at all," Carmody said. "I want to be a pilot, I really do. I've always wanted to be a pilot! Honest I have!"

There was a long silence. Then Bellwether said, "The choice is entirely up to you."

This was said in a voice like death.

"Where are you going?"

"Out for a walk," Carmody said.

"At 9:30 in the evening?"

"Sure. Why not?"

"I thought you were tired."

"That was quite some time ago."

"I see. And I also thought that perhaps you could sit here and we could maybe have a nice chat."

"How about if we talk when I get back?" Carmody asked.

"No, it doesn't matter," Bellwether said.

"The walk doesn't matter," Carmody said, sitting down. "Come on, we'll talk."

"I no longer care to talk," Bellwether said. "Please go for your walk."

"Well, good night," Carmody said.

"I beg your pardon?"

"I said, 'good night.' "

"You're going to sleep?"

"Sure. It's late, I'm tired."

"You're going to sleep now, just like that?"

"Well, why not?"

"No reason at all," Bellwether said, "except that you have forgotten to wash."

"Oh ... I guess I did forget. I'll wash in the morning."

"How long is it since you've had a bath?"

"Too long. I'll take one in the morning."

"Wouldn't you feel better if you took one right now?"

"No."

"Even if I drew the bath for you?"

"No! Goddamn it, no! I'm going to sleep!"

"Do exactly as you please," Bellwether said. "Don't wash, don't study, don't eat a balanced diet. But also, don't blame me."

"Blame you? For what?"

"For anything," Bellwether said.

– Що ти! – заперечив Кармоді. – Я хочу стати пілотом, це моя мрія. Завжди хотів стати пілотом! Слово честі!

Запала довга мовчанка. Нарешті Бельветтер сказав:

– Ви маєте повне право вибирати. – Але це було вимовлено замогильним голосом.

– Куди ви зібралися?

– Прогулятися, – відповів Кармоді.

– Увечері! О пів на десяту!

– Чом би й ні?

– Я гадав, що ви стомилися.

– Коли вже те було!

– Так-так... А я ще гадав, що ми посиділи б, побалакали б любенько.

– А не можна перенести розмову на потім, коли я прийду? – поцікавився Кармоді.

– А, не варт, – сказав Бельветтер.

– Гуляти не обов'язково, – вирішив Кармоді, сідаючи. – Давай побалакаємо.

– Мені вже перехотілося, – сказав Бельветтер. – Ідїть, будь ласка, на свою прогулянку.

– Ну що ж, на добраніч! – сказав Кармоді.

– Даруйте?

– Я сказав “на добраніч”.

– Ви лягаєте спати?

– Атож. Уже пізно. Я стомився.

– Невже ви збираєтеся спати?

– Чом би й ні?

– Взагалі-то нічого, – сказав Бельветтер, – хіба що ви забули вмитися.

– Ох... і справді, забув. Умиюся вранці.

– А коли ви востаннє приймали ванну?

– Давненько вже. Скупаюся вранці.

– А може, ви краще себе почуватимете, коли приймете ванну саме тепер?

– Ні.

– Навіть якщо я приготую ванну?

– Ні! Хай ймоу біс, ні! Я лягаю спати!

– Робіть собі так, як вважаєте за потрібне, – сказав Бельветтер. – Не вмивайтеся, не вчіться, не дотримуйтеся збалансованої дієти. Але й на мене не нарікайте.

– Нарікати на тебе? За що?

– За будь-що, – відповів Бельветтер.

"Yes. But what did you have in mind, specifically?"

"It isn't important."

"Then why did you bring it up in the first place?"

"I was only thinking of you," Bellwether said.

"I realize that."

"You must know that it can't benefit me if you wash or not."

"I'm aware of that."

"When one cares," Bellwether went on, "when one feels one's responsibilities, it is not nice to hear oneself sworn at."

"I didn't swear at you."

"Not this time. But earlier today you did—"

"Well ... I was nervous."

"That's because of the smoking."

"Don't start that again!"

"I won't," Bellwether said. "Smoke like a furnace. What does it matter to me? They're your lungs, aren't they?"

"Damned right," Carmody said, lighting a cigarette.

"But my failure," Bellwether said.

"No, no," Carmody said. "Don't say it, please don't!"

"Forget I said it," Bellwether said.

"All right."

"Sometimes I get overzealous."

"Sure."

"And it's especially difficult because I'm right. I am right, you know."

"I know," Carmody said. "You're right, you're right, you're always right. Right right right right right—"

"Don't overexcite yourself before bedtime," Bellwether said. "Would you care for a glass of milk?"

"No."

"You're sure?"

Carmody put his hands over his eyes. He felt very strange. He also felt extremely guilty, fragile, dirty, unhealthy, and sloppy. He felt generally and irrevocably bad, and he knew that it would always be this way.

From somewhere within him he found strength. He shouted, "Seethwright!"

"Who are you shouting to?" Bellwether asked.

"Seethwright! Where are you?"

"How have I failed you?" Bellwether asked. "Just tell me how!"

- Так, ну а що ти, власне, маєш на увазі?
 - Не варто й казати.
 - То навіщо ж ти наголошуєш на цьому?
 - Я думаю тільки про ваше благо, – відповів Бельветтер.
 - Помітно.
 - А ще, до вашого відома, мені з того ніякого пожитку, вмиваєтесь ви чи ні.
 - Не сумніваюся.
 - Коли вже піклуєшся про когось, – вів далі Бельветтер, – коли глибоко відчуваєш свою відповідальність, то не дуже приємно чути, коли тебе лають.
 - Я тебе не лаяв.
 - Не тепер. А от перше, вдень – лаяли.
 - Ну... я був знервований.
 - Це через те, що ви палите.
 - Не починай знову!
 - Не буду. Диміть, як піч. Що мені до того? Легені ж ваші, правильно?
 - Збіса правильно, – погодився Кармоді, запалюючи.
 - Легені ваші, а невдача моя, – сказав Бельветтер.
 - Ні, ні! – попросив Кармоді. – Не кажи так, прошу тебе!
 - Не звертайте уваги на мої слова, – примирливо сказав Бельветтер.
 - Добре.
 - Деколи я перебираю міру.
 - Атож.
 - А не перебирати важко, бо правда на моєму боці. Я маю рацію, розумієте.
 - Розумію, – сказав Кармоді. – Ти маєш рацію, маєш рацію. Ти завжди маєш рацію! Маєш, маєш, маєш, маєш...
 - Не збуджуйтеся перед сном, – застеріг Бельветтер. – Не бажаєте склянку молока?
 - Ні.
 - Ви певні?
- Кармоді затулив очі руками. Відчував себе дуже дивно. Він відчував себе водночас винним, слабкодушним, брудним, нездоровим і неохайним. Він відчував себе доценту і безповоротно зіпсованим і знав, що цього відчуття йому не позбутися.
- Десь у глибині його єства народилася рішучість. Він заволав:
 - Сітрайте!
 - Кого ви кличете? – запитав Бельветтер.
 - Сітрайте! Де ви?
 - Чим я не догодив? – занепокоївся Бельветтер. – Просто Скажіть мені, чим?

"Seethwright!" Carmody wailed. "Come and get me! This is the wrong Earth!"

There was a snap, crackle and pop, and Carmody was somewhere else.

Chapter 24

Whoosh! krrrunch! kerpow! Here we are somewhere, but who knows where and when and which? Surely not Carmody, who found himself in a persuasive city much like New York. Much like; but was it?

"Is this New York?" Carmody asked himself.

"How the hell should I know?" a voice answered promptly.

"It was a rhetorical question," Carmody said.

"I am quite aware of that; but, since I have my rhetorician's papers, I answered it."

Carmody looked around and saw that the voice had come from a large black umbrella in his left hand. He asked, "Are you my Prize?"

"Well, of course I am," the Prize said. "I don't suppose I look like a Shetland pony, do I?"

"Where were you earlier, when I was in that model city?"

"I was taking a short, well-earned vacation," the Prize said. "And there's no use your complaining about it. Vacation time is stipulated in the contract between the Amalgamated Prizes of the Galaxy and the Recipient's League."

"I wasn't complaining," Carmody said. "I just . . . Forget it. This place certainly looks like my Earth. It looks like New York, in fact."

He was in a city. There was heavy traffic, both human and vehicular. There were many theaters, many frankfurter stands, many people. There were many stores which proclaimed that they were going out of business and selling their entire stock regardless of cost. Neon signs flashed everywhere. There were many restaurants, most prominent of which were The Westerner, The Southerner, The Easterner, and The Northerner; all of these had specials on steak and shoestring potatoes. But there was also The Nor'easterner, The Sou'wester, The East-by-Northeast, and the West-by-Northwest. A movie theater across the street was featuring *The Apocrypha* (Bigger and Stranger than *The Bible*), with a cast of thousands. Near it was the *Omphalos Discotheque* wherein a folk-rock group calling itself *The Shits* played raucous music, which was danced to by immature virgins in middleless dresses.

"Lots of action," Carmody said, wetting his lips.

– Сітрайте! – завивав Кармоді. – Прийдіть і заберіть мене! Це не та Земля!

Почулося трісь-хрусь-бац, і Кармоді був уже в іншому місці.

Розділ 24

Ф'ю-у-у-у! Тр-р-рам! Гоп! І ось ми кудись потрапили, хто-зна-куди, коли і на котру з Земель? Хтось, може, й знав, тільки, певне, що не Кармоді, опинившись у місті, дуже схожому на Нью-Йорк. У дуже схожому, але чи то справді Нью-Йорк?

– Це справді Нью-Йорк? – сам себе запитав Кармоді.

– А біс його знає! – негайно відгукнувся чийсь голос.

– Запитання риторичне, – пояснив Кармоді.

– Не сумніваюся, проте відповідаю, оскільки захистив науковий ступінь з риторики.

Кармоді пооглядався навсібіч і зауважив, що голос подає велика чорна парасоля в його лівій руці.

– Це ти, Виграше?

– Звісно, я. А ти гадав хто – шотландський поні?

– Де ж тебе носило, коли я був у зразковому місті?

– Узяв собі відпустку. Коротку, але заслужену, – сказав Виграш. – і дорікати за це не маєш права. Відпустки обумовлені угодою між Галактичною Об'єднаною Спілкою Виграшів та Лігою Реципієнтів.

– А я не дорікаю, – сказав Кармоді. – Я просто так... Облишмо, краще. Це місце – чисто моя Земля! Ну чистісінько як Нью-Йорк!

Це було місто. Товпище людей і потоки автомобілів. Повно театрів, повно кіосків з біфштексами, повно народу. Повно крамниць з оголошеннями про банкрутство і повний розпродаж товарів за низькими цінами. Спалахи неонових вивісок. Повно ресторанів – найсолідніші із них називалися “Західняк”, “Південець”, “Східняк” та “Північанин”. В усіх – фірменні біфштекси і картопляна соломка. Крім них, були ще “Північносхідняк”, “Південнозахідняк”, “Східнопівнічносхідняк” і “Західнопівнічнозахідняк”. Кінотеатр на протилежному боці вулиці показував “Апокриф” (грандіозніше й дивовижніше, ніж Біблія) з тисячами статистів у головних ролях. Поряд була дискотека “Омфалос”, де під хрипку музику виступала фолк-рок-група “Ланяки”, танцювали незрілі незайманки в сукеночках із глибочезними вирізами спереду й ззаду.

– Життя вирує! – гукнув Кармоді, облизуючи губи.

"I hear only the jangle of cash registers," the Prize said, in a heavily moralistic voice.

"Don't be stuffy," Carmody said. "I think I'm home."

"I hope not," the Prize said. "This place gets on my nerves. Please look around you and make sure. Remember, similitude need not imply exactitude."

There was an IRT subway entrance in front of him. He saw that he was at Fiftieth Street and Broadway. Yes, he was home. He walked briskly to the subway and went down the stairs. It was familiar, exciting and saddening all at the same time. The marble walls were damp with ichor, and the gleaming monorail came out of one tunnel and disappeared into another. . . .

"Oh," Carmody muttered.

"How's that?" the Prize asked.

"Never mind," Carmody said. "On second thought, I think I'll take a little stroll in the streets." He began to retrace his footsteps, moving quietly toward the rectangle of sky framed in the entrance. A crowd had formed, blocking his way. Carmody pushed through them, and the crowd pushed him back. The wet walls of the subway began to tremble, then to convulse rhythmically. The gleaming monorail pulled free of its stanchions, curled back on itself like a brazen tongue, and flicked out toward him. Carmody ran, bowling over the people who stood in his way. He was dimly aware that they rolled immediately to their feet, as though they had weighted bases. The marble pavement beneath him grew soft, syrupy. His feet were sticking, the figures were close around him, and the monorail was poised over his head.

Carmody shouted, "Seethwright! Get me out of this!"

"Me, too!" the Prize shouted.

"Me, too!" screamed the cunning predator; for it was he and none other, cleverly disguised as a subway, into whose mouth Carmody had strayed.

Nothing happened. Carmody had the terrible feeling that Seethwright was perhaps out to lunch, or on the toilet, or answering a telephone. The blue rectangle of sky became smaller as the exit sealed itself. The figures around him lost their resemblance to humans. The walls turned a purplish-red, began to heave and tremble, then to contract. The slender monorail curled hungrily around Carmody's feet. Within the predator's body, vast ululations were followed by protracted slaverings. (Carmody-eaters are notoriously piggish and lacking in any table manners.) ,

"Help!" Carmody screamed, as digestive juices ate away the soles of his shoes. "Seethwright, help me!"

"Help him, help him!" the Prize sobbed. "Or, if that seems too difficult, help me! Get me out of here and I will take advertisements in the leading newspapers,

– Чую тільки передзвін касових апаратів, – зауважив Виграш тоном зачерствілого мораліста.

– Не будь занудою, – відмахнувся Кармоді. – Здається я вдома.

– Сподіваюся, що ні, – відповів Виграш. – Щось це місце діє мені на нерви. Роздивися, будь ласка, як слід. Пам'ятай, що схожість – не обов'язково тотожність.

Але ж Кармоді бачив, що стоїть на розі Бродвея і 50-ї вулиці! Ось і вхід у підземку, станція просто перед ним! Так, він удома! І він поспішив до підземки, рушив униз по сходах. Все знайоме радісно збуджує і водночас навіоє сум. Мармурові стіни вкриті вологою, блискуча монорейка вибігає з одного тунелю й зникає в іншому..

– Ох! – вирвалося у Кармоді.

– В чім річ? – запитав Виграш.

– Ні в чім... Я передумав. Мабуть, я краще прогуляюся по вулиці.

Кармоді повернув назад, спокійно рухаючись до світлого прямокутника неба у рамці виходу. Та звідти посунув натовп і перепинив шлях. Кармоді став проштовхуватися до виходу, та натовп тягнув його назад. Мокрі мармурові стіни здригнулись і судомно запульсували. Блискуча монорейка скочила з опор, скрутилася гадючим язиком і блискавично метнулася в його бік. Кармоді побіг, збиваючи зустрічних і все ж помічаючи, що вони одразу зводилися на ноги, ніби іграшки-покивани. Мармурова підлога зробилася м'яка й липуча. Його ноги в'язли, люди зімкнулися круг нього, а монорейка заколивалася над головою.

– Сітрайте! – заволав Кармоді. – Заберіть мене звідси!

– І мене! – вискнув Виграш.

– І мене! – зойкнув підступний хижак.

Бо це він і ніхто інший спритно прикинувся підземкою, в пашу котрої так необачно заліз Кармоді. Сітрайт не давав про себе знати. Ніщо не змінилося. Кармоді в голову закралася жажлива думка, що Сітрайт міг вийти пообідати, або в туалет, або ж розмовляє по телефону. Блакитний прямокутник неба вужчав, вихід ніби змикався. Постаті довкола втратили людську подобу. Стіни зробилися багрянисто-червоними, напружилися, затремтіли і почали зсуватися. Гнучка монорейка пожадливо обхопила ноги Кармоді. З утроби хижака забурчало й лавиною пішла слина. (Здавня відомо, що кармодіїди хамлуваті й не вміють поводити себе за столом).

– Рятуйте! – заволав Кармоді, коли підошви його черевиків розчинилися в травних соках. – Сітрайте, рятуйте мене!

– Рятуйте його, рятуйте його! – ридав Виграш. – Якщо це важко, то рятуйте мене! Витягніть мене звідси, і я дам оголошення у всі відомі

convene committees, form action groups, carry posters on the streets, all to the purpose of insuring that Carmody does not go unavenged. And I further pledge myself to—"

"Stop babbling," a voice said, which Carmody recognized as belonging to Seethwright. "It's disgraceful. As for you, Mr. Carmody, you must, in future, make up your mind before stepping into the mouth of your predator. My office is not set up for hairbreadth rescues."

"But you will save me this time, won't you?" Carmody begged. "Won't you? Won't you?"

"It is already done," Seethwright said. And when Carmody looked around, he saw that it was indeed already done.

Chapter 25

Seethwright must have mishandled the transition, for, after a brief blank spell, Carmody found himself in the back seat of a taxi. He was in a city very much like New York, and he seemed to be in the middle of a conversation.

"What didja say?" the driver asked.

"I didn't say anything," Carmody replied.

"Oh. I thought you were saying something. Well, what I was saying is, I was saying that's the new Flammarion building over there."

"I know," Carmody heard himself say. "I helped build it."

"Is that a fact? Some job! But now you're finished, huh?"

"Yes," Carmody said. He took the cigarette out of his mouth and frowned at it. "I'm finished with these cigarettes, too." He shook his head and threw the cigarette out the window. These words and actions seemed perfectly natural to one part of him (the active consciousness). But another part of him (the reflective consciousness) was watching with considerable amusement.

"Well, why didn't you say so?" the cabby said. "Here, try one of mine."

Carmody looked at the open pack in the driver's hand. "You smoke Kools, eh?"

"It's my regular smoke," the cabby said. "Kools have that light touch of menthol and the taste that's right!"

Carmody raised both eyebrows to show disbelief. Nevertheless, he accepted the pack, extracted a coffin nail and lit up. The smiling cabby was watching him in the rearview mirror. Carmody inhaled, looked surprised and pleased, exhaled slowly and luxuriously.

"Hey!" Carmody said. "You got something there!"

газети, скличу комітети, організую ініціативні групи, вийду на вулиці з плакатами, – за смерть Кармоді треба помститися! І надалі я беру на себе обітницю...

– Припини теревені, – почувся голос, за яким Кармоді впізнав Сітрайта. – Ганьба! А ви, Кармоді, запам'ятайте на майбутнє; треба думати, перш ніж лізти в пащу свого хижака. Моя контора не для того, щоб кожного разу витягувати вас із зашморга в останню мить!

– Але зараз ви мене врятуєте? – мовив Кармоді. – Врятуєте? Врятуєте?

– Уже врятував, – сказав Сітрайт. І коли Кармоді озирнувся навкруги, то побачив, що справді врятований.

Розділ 25

Сітрайт, мабуть, переніс його не дуже дбайливо, бо після коротенького затьмарення Кармоді опинився на задньому сидінні таксі. Місто знову дуже нагадувало Нью-Йорк, а Кармоді, судячи з усього, отямився посеред розмови.

– Що ви казали? – спитав таксист.

– Нічого я не кавав, – відповів Кармоді.

– Ох! Мені здалося, ви щось казали. Так от, а я кажу, що тамечки новий хмарочос Фламмаріона.

– Знаю, – якось мимоволі вирвалося у Кармоді. – Я допоміг його збудувати.

– Справді? Сила! Уже скінчили, га?

– Так, – сказав Кармоді. Він витяг з рота сигарету й скривився. – З цими сигаретами також скінчено. – Похитав головою і пожбував сигарету через вікно. Кармоді ніби розполовинився. Його слова і вчинки були природні тільки для частини Кармоді (активного “я”). Друга частина Кармоді (рефлексивне “я”) спостерігала за першою з усе дужчим подивом.

– Що ж ви не кажете одразу? – здивувався таксист. – Ось спробуйте моїх.

Кармоді подивився на розкрити пачку в таксистовій руці,

– Палите “Кулз”, так?

– Тільки їх, – запевнив таксист. – “Кулз” із дрібною ментолу так смакують, як ніколи.

Кармоді ввічливо імітував подив. Взяв пачку, видобув “цвях у домовину” і запалив. Таксист, посміхаючись, дивився на нього в дзеркало заднього огляду. Кармоді затагнувся, зобразив на обличчі задоволення, поволі й з насолодою випустив дим.

– Ого! – сказав він. – Тут щось домішане!

The driver nodded sagely.

"A lot of us Kool smokers think so. . . . Here we are, sir. The Waldorf-Astoria."

Carmody paid and began to step out. The cabby leaned back, still smiling.

"Hey, mister," he said. "How about my Kools?"

"Oh!" Carmody said. He gave back the pack. He and the cabby smiled at each other. Then the cabby drove off and Carmody stood in front of the Waldorf-Astoria.

He was wearing a sturdy Burberry topcoat. He could tell this by reading the label, which, instead of being inside the collar, was sewn securely to the outside of his right sleeve. Now that he looked, he saw that all his labels were outside: anyone could tell that he had on a Van Heusen shirt, a Countess Mara necktie, a Hart, Schaffner & Marx suit, Van Camp socks, and Lloyd & Haig cordovans. Upon his head was a Borsolino made by Raimu of Milan. His hands were encased in deerskin gloves from L. L. Bean. His wrist was covered by a self-winding chronometer (Audemars Piccard) which had a slide rule, a timer, an elapsed-time indicator, a calendar, and an alarm; all this in addition to keeping time within a guaranteed accuracy of plus or minus six seconds a year.

Finally, he smelled faintly of Oak Moss men's cologne from Abercrombie & Fitch.

He considered it a fairly good outfit, though by no means first-rate. It would pass muster, but he expected more of himself. He was ambitious, he planned to move up, he expected to become the sort of man who serves Chivas Regal on days other than Christmas, wears Brooks Brothers shirts, blazers from F. R. Tripler, uses Onyx after-shave lotion by Lenthéric, slips into Country Warmer jackets by Paul Stuart. . . .

But he would need a class A-AA-AAA Consumer Rating for goods like those, instead of his commonplace B-BB-AAAA which a mishap of birth had stuck him with. He needed that rating! Wasn't he good enough? Why, damn it, at Stanford he'd been first in his class in Consumer Techniques! His Use-Index for three years now had been in the ninetieth percentile! His car, a Dodge Ferret, was immaculate! He could cite other examples.

Why hadn't they moved him up?

Was it possible that they did not have their eye on him?

Carmody quickly put such heretical thoughts out of his mind. He had more immediate concerns. Today he had a thankless task before him. What he had to do in the next hour might well cost him his job, in which case he would be

Таксист кивнув з поважністю східного мудреця.

– Всі ми, любителі “Кулз”, вважаємо так само... Ось ми й приїхали, сер. “Уолдорф-Асторія”.

Кармоді розрахувався й почав виходити. Таксист, і далі усміхаючись, відхилився на спинку.

– Гей, містере, – гукнув він, – а мої “Кулз”?

– Ох! – похопився Кармоді. Віддав пачку і теж посміхнувся таксисту. Авто від’їхало, а Кармоді залишився стояти перед готелем “Уолдорф-Асторія”.

На його плечах було добротне пальто фірми “Берберрі”. Про це одразу повідомляв ярличок, пришитий не під коміром, а зовні, на правому рукаві. І всі інші ярлички також були назовні: всім одразу впадало в око, що сорочка в Кармоді від “Ван Гойзена”, краватка від “Графіні Мари”, костюм від “Гарта, Шафнера й Маркса”, шкарпетки “Ван Кемпа”, черевики кордовської шкіри від “Ллойда і Хейга”. На голові капелюх “борсоліно”, виготовлений у Райму з Мілана. Руки облягали замшеві рукавиці від Л. Л. Біна. Зап’ясток прикрашав самонакрутний хронометр (“Одемар Піккар”), а разом калькулятор, таймер, суматор часу, календар, будильник – і все це з гарантованою точністю плюс – мінус шість секунд на рік.

До того ж від Кармоді віяло слабким запахом чоловічого одеколону “Дубовий мох” фірми “Аберкромбі та Фрітч”. Все на ньому цілком пристойне, хоча, безперечно, не справжній шик. Рівню відповідає, та від себе він сподівався більшого. Адже він честолюбний, хоче рости, сподівається бути серед тих, що мають ікру на столі не тільки на Різдво, що носять сорочки від “Братів Брукс”, спортивні курточки від “Ф. Р. Тріплера”, після гоління користуються лосьйоном “Онікс” від “Лентеріка” і надягають куртки “мисливський комфорт” тільки від “Пола Стюарта”...

Та для таких штучок треба вибитися в категорію споживачів А-АА-ААА, замість пересічної категорії В-ВВ-АААА, до якої він мав нещастя належати через своє скромне походження. Йому конче треба вибитися у вищий розряд! Що, він гірший за інших? Він же, хай йому біс, на своєму курсі у Стенфорді був першим з техніки споживання! Уже три роки його Споживіндекс тримається на рівні дев’яноста відсотків! Його лімузин, “Додж-Феррет”, як з голочки! Він міг навести й інші докази.

Так чому ж йому не підвищили категорію? Що, не помічали? Не бачили? Таке еретичне припущення Кармоді одразу викинув з голови. Бо ж у нього був значно пильніший клопіт. Сьогодні він зважився на ризиковану річ. Наступна година могла коштувати йому посади й місця взагалі, а тоді він

relegated to the empty-faced ranks of the proletarian users of Irregular Oriental Merchandise Seconds (IOMS).

It was still early, but he needed fortification for the ordeal ahead. He walked into the Men's Bar of the Waldorf.

He caught the bartender's eye. Quickly, before the man could speak, Carmody said, "Hey, friend, do it again." The fact that the man had not done it for him previously, and therefore, technically, could not do it again, was of no significance.

"Here you go, Mac," the bartender said, smiling. "Ballantine's got the deep-brewed flavor and the taste that's right."

Carmody knew that he should have said that himself. He had been caught napping. He sipped his beer thoughtfully.

"Hey, Tom?"

Carmody turned around. There was Nate Steen from Leonia, New Jersey, an old friend and neighbor, drinking a Coke.

"It's funny," Steen said, "but did you ever notice? Things go better with Coke."

Carmody was caught without a line. He drained off his beer at a gulp and called to the bartender, "Hey, friend, do it again!" It was a poor expedient, but better than nothing at all. "What's new?" he asked Steen.

"Wife's gone on vacation. She decided to come on down to Miami and sneak a week via American Airways, number one to the sun."

"That's great," Carmody said. "I just sent Helen to Nassau; and if you think the Bahamas are lovely from the air, wait until you land. And do you know, I was asking her just the other night why, in this fast-moving world of ours, would anyone want to take the time for an ocean voyage to Europe? And she said—"

"Nice idea," Steen interrupted. He had a perfect right, of course; the Holland-American bit was entirely too long for verisimilitude. "Now me, I thought I'd pack us all off to Marlboro Country."

"Fine thought," Carmody said, "after all—"

"—you really do get a lot to like in a Marlboro," Steen finished (his privilege: he had begun the plug).

"Sure," Carmody said. Hastily he slopped down his beer and called out, "Hey, friend, do it again! Ballantine beer!" But he knew that he wasn't holding up his end. What on earth was wrong with him? For this very moment, this particular situation, there was an obligatory dialogue. But he couldn't remember, he couldn't seem to find it. . . .

вилетить у безликі ряди споживацьких паріїв, у категорію НТСП-2 (нестандартні товари східного ринку, гатунок 2-й).

Було ще зарано, а перед тим випробуванням Кармоді слід було підкріпитися. Він зайшов у бар “Асторії”, перехопив погляд бармена. Той не встиг і рота розкрити, як Кармоді гукнув:

– Повтори, друже!

Те, що йому ще не наливали, отже, повторити аж ніяк не могли, не бралось до уваги.

– Сідай, Маку, – сказав бармен посміхаючись. – Ось твій “Баллантайн”. Аромат і піна для справжнього чоловіка!

Заскочили зненацька! Кармоді сам повинен був це сказати! До пива взявся похнюплений.

– Гей, Томе!

Кармоді озирнувся. Давній приятель і сусідка Нейт Стін з Леонії, штат Нью-Джерсі, пив колу.

– Кумедно, – сказав Стін, – але ти звернув увагу? Кола – запорука успіху! Раджу!

Знову Кармоді підсікли без гачка! Одним духом він вихилив своє пиво і гукнув барменові:

– Гей, друже, повтори! – Жалюгідний хід, але краще, ніж нічого. – Що нового? – запитав він у Стіна.

– Жінка подалася в Майамі. На тиждень сонця й моря – блискавичний рейс пропонує “Американ-Еруейз”!

– Чудової! я свою Гелен відіслав у Нассау, – підтримав Кармоді. – Сімейної уникнеш драми, пославши жінку на Багами! А знаєш, якось увечері я запитав її, чи варт у нашому швидкоплинному світі марнувати час на плавання в Європу? А вона каже...

– ...прекрасна ідея! – перехопив Стін. Він мав безперечну рацію, бо рекламне гасло Голландсько-Американської компанії для жвавого і невимушеного поєдинку було задовге. – Тож краще вам, дружині й дітям, пожити в Марльборському світі!

– Слушна думка! – поткнувся було Кармоді. – Зрештою...

– ...в Марльборо є чим захоплюватися! – не дав докінчити Стін. Його право: він запропонував тему.

– Авжеж! – сказав Кармоді. Похапцем вихилив пиво і гукнув: – Гей, приятелю, повтори! Пиво “Баллантайн”! – Та відчував уже, що позиції його ослабли. Де ж він, у біса, хибить? Саме зараз, в такій ситуації слід було підтримати діалог. Але Кармоді ніщо не спадало на думку, слова немов повтікали. А Стін, спокійний, впевнений, продемонструвавши

Steen, calm and collected with new improved ice-blue Secret clinging to his hairy armpits, came to it first.

"With our wives away," he chuckled, "we get to do the wash."

Beaten to the punch! Carmody could do no more than to string along. "Yeh," he said. He gave a hollow laugh. "Remember that stuff about 'my wash is whiter than yours'?"

Both men indulged in scornful laughter. Then Steen looked at his shirt, looked at Carmody's shirt, frowned, raised his eyebrows, opened his mouth, portrayed disbelief, incredulity, amazement.

"Hey!" Steen said. "My shirt is whiter than yours!"

"Gee, so it is!" Carmody said, not bothering to look. "That's funny. We used the same model of washing machine set for the same cycle. And we also used the same bleach . . . Didn't we?"

"I used that Clorox stuff," Steen said carelessly.

"Clorox," Carmody said thoughtfully. "Yeah, that's gotta be it! My bleach was too weak!"

He portrayed mock exasperation while Steen feigned triumph. Carmody thought of ordering another beer, but he hadn't enjoyed the last two. He decided that Steen was too quick for him.

Carmody paid for the beers with his American Express credit card and then continued to his office, which was on the fifty-first floor of 666 Fifth Avenue. He greeted his fellow workers with democratic camaraderie. Several people tried to involve him in their gambits, but he ignored them. Carmody knew that his situation, life-positionwise, was desperate. He had thought about his alternatives all last night. Worry had brought on an acute migraine and an upset stomach, and he had almost missed the Charleston contest. But his wife, Helen (who hadn't really gone on vacation), had given him an Alka-Seltzer, which had fixed him up in a jiffy, and they had gone as planned and had taken first prize thanks to Alka-Seltzer. But the problem had remained. And when Helen told him, at three in the morning, that Tommy and little Tinker had had 32 percent fewer cavities this year over last, he had replied, "Do you know . . . I'll bet it's the Crest!" But his heart hadn't been in it, although it had been sweet of Helen to feed him the line.

He knew that no wife could feed her husband enough lines to make any real difference. If you wanted to advance in the Consumer Ratings, if you wanted to show yourself worthy of the things that counted in life—a Tech-

новісінькі сніжно-блакитні пітники фірми “Сікрит” під своїми волохатими пахвами, перший змінив тактику:

– Коли дружини немає вдома, – хихикнув він, – доводиться прати білизну самому.

Удар у сонячне сплетіння! Кармоді залишилося тільки рвонути вперед.

– Чом би й ні? – сказав він, силувано посміхнувшись. – Пригадуєш куплети: “Моя сорочка білістю засліплює твою!”?

Якийсь час вони глузували і кпили один з одного, а потім Стін порівняв манжети їхніх сорочок, нахмурився, звів брови догори, розкрив рота, імітуючи подив і недовір’я.

– Гей! – вигукнув він. – А моя сорочка таки біліша!

– Таки вже й так! – озвався Кармоді, не потурбувавшись навіть глянути. – Смішно! У нас однакові пральні машини з однаковою програмою. І відбілювач той самий... Що, ні?!

– Я користуюся “Клороксом”, – недбало кинув Стін. – Раджу!

– “Клорокс”, – замислено зітхнув Кармоді. – Ось воно що! Що ж, мій відбілювач мене підвів!

Кармоді зобразив розпач, а Стін зіграв на губах переможний марш. Кармоді подумав, чи не замовити ще пиво, але й попередні два кухлі йому не смакували. Та й Стін як суперник був йому не по зубах. Кармоді розрахувався за пиво кредитною карточкою “Американ Експрес” і подався в свою контору на 51-й поверх, П’ята авеню, 666. Демократично, поприятельськи привітався з колегами, дехто намагався втягнути його в свої рекламні гамбіти, проте він ухилився. Кармоді не міг позбутися думки, що його становище, місце в житті, – жалюгідне. Цілісіньку минулу ніч він перебирав свої шанси вибитися в люди. Важкі роздуми викликали тільки гостру мігрень та розлад шлунку, і ввечері він мало не спізнився на конкурс чарльстона. Добре, що Гелен (яка й не збиралася їхати відпочивати) напоїла його шипучкою Алка-Зельцер, що вмить бадьорість викликає й веселить. Отже, вони пішли, як домовлялися, і витанцювали перший приз – завдяки Алка-Зельцер! Та тяжкі думки не розвіялись. І коли о третій годині ночі Гелен сказала йому, що в Томмі й маленької Тіннер карієс проти минулого року зменшився на 32 відсотки, він відповів:

– А знаєш... Ладен закластися, що це зубна паста “Крест”! – Та душі його це не зігріло, хоча з боку Гелен було дуже мило підказати йому такий хід.

Він знав, що ніяка жінка ніякими ходами не може значно посилити бойові позиції чоловіка. Якщо хочете домогтися успіху в змаганні Споживачів, якщо хочете показати себе варгим не мотлоху, а Речей, Що Мають На Цьому Світі

built Swiss-type chalet deep in the Untrammled Wilderness of Maine, for example, and a Porsche 91 IS, which people who considered themselves a breed apart purchased, and an Ampex for people who couldn't be bothered with anything less than the best . . . well, if you wanted that sort of thing, you had to deserve it. Money wasn't enough, social position wasn't enough, simpleminded perseverance wasn't enough. You had to prove that you really were of that Breed Apart for whom those goods were intended. You had to risk everything in order to gain everything.

"By jingo!" Carmody said to himself, striking his right fist into the palm of his left hand, "I said I'd do it and I will do it!" And he boldly advanced to the door of Mr. Liebermann, his boss, and boldly threw open the door.

The room was empty. Mr. Liebermann had not arrived yet.

Carmody entered the office. He would wait. His jaw was tight, his lips were compressed, and three vertical lines had appeared between his eyes. He fought to keep himself under control. Ubermann would be here any moment. And when he came, Tom Carmody would say to him, "Mr. Liebermann, you could have me fired for this but you've got bad breath." He would pause. "Bad breath."

How simple it seemed in contemplation, how difficult in execution! Yet still, a man must stand up, must fight for cleanliness and its extensions, must scramble for advancement. At this very moment, Carmody knew, the eyes of those half-legendary figures, the Manufacturers, were on him. If he were found worthy ...

"Morning, Carmody!" said Liebermann, striding long-legged into the room. He was hawk-faced and handsome; his temples were streaked with gray, a mark of privilege. His horn-rimmed glasses were a full three centimeters wider than Carmody's.

"Mr. Liebermann," Carmody began in a quavering voice, "you could have me fired for this—"

"Carmody," the boss said, his diaphragmatic voice cutting through Carmody's weak chest tones as a Personna surgical-steel blade cuts through flab, "today I have discovered the most amazing mouthwash. Scope, it is called. I believe my breath will be sweet for hours and hours."

Carmody gave an ironic smile. What a fantastic coincidence! The boss had lucked into the very mouthwash that Carmody had been about to recommend. And it had worked! No longer did Mr. Liebermann's breath smell like a garbage pit after a heavy rain. Now it was kissing-sweet (for girls, of course; Carmody himself was not interested in that sort of thing).

"Ever hear of it?" Liebermann asked, and then left the office without waiting for an answer.

Справжню Ціну, як, наприклад, швейцарського шале фірми “Тех” у неторканих нетрях штату Мен або лімузіна Порше-911, яким віддають перевагу Люди, Які Вважають Себе Сіллю Землі, а також Сіллю Солі, і до яких навіть не підступайся з чимось меншим, ніж найкраще... так от, якщо ви хочете мати речі такого класу, то слід довести, що ви їх гідні. Самих грошей – замало, соціальне становище – не зарадить, проста наполегливість – теж нічого не дасть. Вам слід довести, що ви самі належите до Касты Обраних, які вміють усе поставити на карту, а потім усе здобути одним ударом.

– Уперед! – сказав сам собі Кармоді, вдаривши кулаком правиці об ліву долоню. Як поклав, так і буде! І він героїчно рушив до дверей містера Юберманна, свого боса, й героїчно відчинив їх.

Кабінет був порожній. Містер Юберманн ще не прийшов. Кармоді зайшов у контору. Почекає! Щелепи зціплені, губи стиснуті, між бровами залягли три вертикальні зморшки. Головне – не розкиснути. Юберманн з’явиться з хвилини на хвилину. А коли він з’явиться. Том Кармоді скаже йому: “Містере Юберманн, за це ви, звичайно, можете витурити мене на вулицю, але мушу сказати, що у вас тхне з рота”, і після паузи ще раз отак: “Тхне з рота!”.

У думках усе здається просто, але як воно буде насправді! Та все ж пора розігнутися, боротися за впровадження найостанніших здобутків гігієни, пробивати шлях догори! І цієї миті Кармоді відчував на собі погляди отих легендарних постатей – Промисловців, і якщо він не осоромить себе...

– Як ся маєте, Кармоді! – кинув Юберманн, сягнув ступаючи в контору. Красень з орлиним профілем, скроні торкнуті сивиною – шляхетна ознака високого становища. Окуляри з роговою оправою на цілих три сантиметри ширші, ніж у Кармоді.

– Містере Юберманн, – непевним голосом почав було Кармоді, – за це ви, звичайно, можете...

– Кармоді, – урвав його бос. Його впевнений грудний баритон обрізав слабенький фальцет підлеглого, як хірургічний скальпель фірми “Персони” відтинає безживні тканини. – Кармоді, сьогодні я відкрив дивовижний зубний еліксир! Називається “Скоуп”! Гарантує ароматне дихання протягом цілої доби! Раджу!

Кармоді іронічно посміхнувся. Фантастичний збіг! Босові пощастило натрапити саме на той зубний еліксир, який Кармоді збирався йому порекомендувати. І ефект незаперечний. З рота містера Юберманна вже не смерділо, як з вигрібної ями після зливи. Тепер на нього чекали солодкі поцілунки (дівчаток, звісно, – сам Кармоді до таких речей потягу не відчував).

– Чували про цей еліксир? – запитав Юберманн і, не чекаючи на відповідь, вийшов з кабінету.

Carmody smiled even more ironically. He had failed again. And yet, he could feel an unmistakable sense of relief at the failure. Executive consumption was terribly trying, fantastically wearing. It was proper for a certain kind of man; but perhaps he was not that kind. Suppose he had made it? He could sense even now the regrets with which he would have given up his fifty-eighth-percentile consumption artifacts— his Raleigh coupons, his pigskin suede cap, his light-up Christmas tie, his Executive "Quick-Trip" Business Case made of Skai, his KLH Model 24 stereo music system, and particularly his Lakeland top-of-the-line coat of imported, soft, supple New Zealand Sueded shearling with the framed collar and lapels. And he would have had to dispose of all the rest of his dear, familiar objects as well.

"Sometimes things just work out right even when you think they're going wrong," Carmody said to himself.

"They do? Just what in hell are you talking about?" Carmody replied to himself.

"Oh my God," Carmody said to himself.

"Yeah," Carmody's self answered Carmody. "Acclimatized a little too quickly, didn't you?"

The two Carmodys looked at each other, compared notes and reached a conclusion. They coalesced.

"Seethwright!" Carmody shouted. "Get me out of here!"

And Seethwright, that faithful man, did just that.

Chapter 26

With his usual punctuality, Seethwright sent him into another of Earth's probability-worlds. The transition was somewhat faster than instantaneous. It was so rapid, in fact, that time became ever so slightly retrograde, and Carmody had the eerie experience of giving a response before receiving the requisite stimulus. That was a contradiction, of course, a very small one, but still illegal. Seethwright took care of it by a standard obliteration procedure, and no one bothered to report it to the proper authorities. Its effect was nil except for the wear and tear on the space-time continuum, which Carmody didn't even notice.

Carmody found himself in a small town. Superficially, there was no problem of identification; this town was, or purported to be, Maplewood, New Jersey. Carmody had lived here between the ages of three and eighteen. This was his home, insofar as he had a home anywhere.

Or, more precisely, this was his home if it was what it seemed to be. But that remained to be proven.

Посмішка Кармоді стала ще іронічніша. Він знову зазнав поразки, та чомусь від неї йому стало легше. Світ споживання виявився жахливим, фантастично втомливим. Може, комусь і ведеться в ньому, як рибі в воді, та Кармоді, мабуть, із іншого тіста. Ну, сказав би він своє? І тоді йому жаль було б розпрощатися з своїм 85-відсотковим споживчим сертифікатом, а зараз з талонами Рейді, замшевим кепі, краваткою фірми “Крістмас”, дипломатом “Квік-Тріп” фірми “Скай”, стереофоніком Модслі КІН-24, а надто з щонаймоднішого крою імпорнтним, м’яким новозеландським козушком фірми “Лейкленд” із шалевим коміром. А ще довелося б позбутися всіх інших, таких звичних і милих серцю речей.

– Часом і нещастя допоможе! – сказав сам собі Кармоді.

– Справді? Про що таке ти у дідька говориш? – сам до себе запитав Кармоді.

– Господи! – отямилось активне “я” Кармоді.

– Авжеж! – відповіло рефлексивне “я” Кармоді. – Занадто швидко акліматизувався, чи не так?

Обидва Кармоді глянули один одному в вічі, підбили підсумки й дійшли згоди. Вони з’єдналися.

– Сітрайте! – крикнув Кармоді, – Заберіть мене звідси!

І, вірний своїм обов’язкам, Сітрайт виконав прохання.

Розділ 26

Як завжди, Сітрайт сумлінно переніс його на наступну з імовірних Земель. Цього разу переміщення сталося навіть швидше, ніж умиль, – так стрімко, що час ледь відстав від самого себе, і Кармоді вимовив “гоп!” раніше, ніж йому завдали реквізитного штурхана. Отже, постала суперечність, – звісно, невеличка, та все ж недозволена. Сітрайт вдався до звичайнісінької в таких випадках підчистки, але ніхто так і не дав собі клопоту доповісти про все начальству. Обійшлося без наслідків, хіба що трошки протерся часо-просторовий континуум, та Кармоді цього навіть не помітив.

Він опинився в малому містечку. Впізнати його, на перший погляд, було не важко: це був або ж мав бути Мейплвуд, штат Нью-Джерсі. Кармоді жив тут з трьох до вісімнадцяти років. Так, ось його дім, якщо в нього взагалі де-небудь був дім.

Або, точніше, це був його дім, якщо він справді був тим, чим здавався. Власне, це й належало перевірити.

He was standing on the corner of Durand Road and Maplewood Avenue, at the upper end of the town. Straight ahead was the shopping center. Behind him were suburban streets rich in maple, oak, chestnut, elm, dogwood, and others. On his right was the Christian Science reading room. On his left was the railroad station.

"How now, voyager?" said a voice near his right thigh.

Carmody looked down and saw that he was carrying a fair-sized transistor radio. This, he knew at once, was the Prize.

"So you've come back," Carmody said.

"Back? I never left."

"I didn't see you in the last probability-world."

"That's because you weren't looking very hard," the Prize said. "I was in your pocket in the form of a badly forged denarius."

"How am I supposed to know that?" Carmody inquired.

"All you have to do is ask," the Prize said. "I am metamorphic by nature, and unpredictable even to myself. But you know that. Must I announce my presence each and every time we go somewhere?"

"It would help," Carmody said.

"My pride would not allow such anxiety-ridden behavior," the Prize said firmly. "I answer when called; when not called, I do not assume that my presence is required. It was quite obvious that you didn't need me in the last probability-world. Therefore I took the opportunity to go to Sloklol's Restaurant for a decent feed, and then to the Haganicht Proparium to have my hide dry-cleaned, and then to Varinell's Solar Beacon Pub for a few drinks and a chat with a friend who happened to be in the neighborhood, and then to—"

"How could you have done all that?" Carmody asked. "I wasn't in that world for over half an hour."

"I told you that our duration-flows are quite dissimilar," the Prize said.

"Yes, so you did. . . . But whereabouts are those places?"

"That would take quite a little while to explain," the Prize said. "As a matter of fact, it's easier to go there than to explain how to go there. Anyhow, they're the wrong kind of places for you."

"Why?"

"Well . . . there are many reasons. But to cite only one, you would disapprove of the food eaten at the Solar Beacon Pub."

"I've already seen you eat orithi," Carmody reminded the Prize.

"Yes, of course. But orithi are an infrequent delicacy, morsels to be eaten once or twice in a lifetime. Whereas at the Solar Beacon Pub we Prizes and related species eat our staple subsistence diet."

"And what is that?"

Кармоді стояв на розі Дюран-роуд та Мейплвуд-авеню в горішній частині міста, просто перед ним – торговий центр, за спиною – вулички передмістя, обсажені кленами, дубами, каштанами, берестами, кизилом та іншими деревами. По праву руку – читальня “Християнська наука”, по ліву – залізнична станція.

– Ну як, мандрівниче? – запитав голос біля його правого стегна.

Кармоді глянув униз і побачив у своїй правій руці середніх розмірів транзисторний приймач. Одразу ж упізнав у ньому Виграша.

– Знайшовся нарешті, – сказав Кармоді.

– Знайшовся? Я нікуди не губився.

– В останньому світі я тебе не бачив.

– Бо не дивився як слід. Я лежав у твоїй кишені у вигляді фальшивого динарія.

– Звідки мені було знати? – не здавався Кармоді.

– Міг просто покликати. Я метаморфічний за натурою. Змінююсь несподівано навіть для самого себе. Ти ж знаєш. Невже мені скрізь і кожного разу оголошувати про свою присутність?

– Було б з руки, – зауважив Кармоді.

– А мені гідність не дозволяє нав’язуватися, – відрубав Виграш.

– Кличуть – відгукуюсь, а коли не кличуть – значить не потрібен. В останньому світі я був тобі без потреби. Тому й скористався нагодою завітати до ресторану Слоклола, щоб поїсти там як слід, а потім у пропаріум Хаганіхта на хімічку своєї шкіри, а потім у шинок Варінеллі “Сонячний маяк” перехилити чарчину з приятелем, що якраз лучився неподалік, а потім у ...

– Як ти встиг стільки? – запитав Кармоді. – В тому світі я пробув не більше півгодинки.

– Я вже казав тобі, що для нас час тече по-різному.

– Казав... А де ж усі ті заклади?

– Довгувате пояснювати, – сказав Виграш, – Туди легше дістатися, ніж розтлумачувати дорогу. До того ж вони не для тебе.

– Чому?

– Ну... з багатьох причин. Хоча б тому, що страви в “Сонячному маяку” тобі не смакуватимуть.

– Я вже бачив, як ти їв оріти, – нагадав Кармоді.

– Так, пам’ятаю. Але оріти – делікатес. Таким ласуєш раз або двічі в житті. А в “Сонячному маяку” виграшам і близьким до них видам подають наш основний харчовий продукт.

– Що саме?

"You wouldn't want to know," the Prize warned him.

"I do want to know."

"I know that you do want to know; but after you hear, you will wish that you didn't know."

"Out with it," Carmody said. "What is your staple diet?"

"All right, Mr. Nosey," the Prize said. "But remember, you insisted upon knowing. My staple diet is myself."

"Is what?"

"Myself. I said you wouldn't like it."

"Your diet is yourself? You mean that you feast off your own body?"

"Precisely."

"Damn it all," Carmody said, "aside from being repulsive, that's impossible. You can't live off yourself!"

"I can and I do," the Prize said. "And I'm quite proud of the fact. Morally, it is an outstanding example of personal freedom."

"But it just isn't possible," Carmody said. "It violates the law of conservation of energy, or mass, or something like that. It sure as hell violates some natural law."

"That's true, but only in a specialized sense," the Prize said. "When you come to examine the matter more closely, you can, I think, see that the impossibility is more apparent than real."

"What in hell does that mean?"

"I don't know," the Prize confessed. "It's the answer in all our textbooks. Nobody ever questioned it before."

"I want to get this straight," Carmody said. "Do you mean that you actually and literally eat portions of your own flesh?"

"Yes," the Prize said. "That's what I mean. Though you shouldn't confine it solely to my flesh. My liver is a tasty morsel, especially when chopped up with a hard-boiled egg and a little chicken fat. And my short ribs have served me well for a quick, casual sort of dinner; whereas my hams ought to be mild-cured for several weeks before—"

"Enough," Carmody said.

"I'm sorry," the Prize said.

"But just tell me this: how can your body provide enough food for your body (this sounds ridiculous) throughout a lifetime?"

"Well," the Prize said thoughtfully, "for one thing, I'm not a particularly heavy eater."

"Perhaps I haven't made myself clear," Carmody said. "I mean, how can you provide bulk for your body if you are simultaneously using that bulk to feed your body with?"

– Краще б тобі не знати, – попередив його Виграш.

– А мені кортить.

– Знаю, що тобі кортить, та коли дізнаєшся, то подумаєш, що ліпше й не знати ніколи.

– Облиш, – нетерпляче урвав Кармоді. – Так чим ти харчуєшся?

– Гаразд, містере Цікавий, – здався Виграш, – але пам'ятай: ти сам напросився. Здебільше я споживаю сам себе.

– Що-що?

– Себе. Я ж попереджував, що тобі не сподобається.

– Ти харчуєшся сам собою? Хочеш сказати, що ти їси власне тіло?

– Достеменно так.

– Щоб тебе чорт ухопив! Дарма що гидко, але ж це й неможливо! Як можна їсти самого себе?

– І можу, і їм. І пишаюся цим. З морального боку це яскравий приклад свободи особистості.

– Але ж це фізично неможливо, – гарячкував Кармоді. – Це суперечить законам збереження енергії, матерії і такого іншого. Як день божий, ясно, що це суперечить хоч якомусь законів природи.

– Справедливо, але в дуже вузькому розумінні, – доводив Виграш. – Коли роздивишся пильніше, то, сподіваюся, побачиш, що неможливість їсти себе здебільшого просто уявна.

– Тобто, в біса, як це?

– Не знаю, – признався Виграш. – Відповідь є у всіх наших підручниках, та нікому не спало на думку нею цікавитися.

– Я хочу дійти до суті явища, – не вгавав Кармоді. – Ти маєш на увазі, що ти справді в прямому значенні цього слова їси шматки свого м'яса?

– Власне, це я й маю на увазі. Хоча не треба обмежуватись самим м'ясом. Неабияка ласощі для самоїдів – власна печінка, надто посічена з крутим яйцем і приправлена курячим жиром. А реберцями я нашвидку полудную. От стегна слід злегка примаринувати за кілька тижнів наперед.

– Годі! – скривився Кармоді.

– Даруй.

– Ти лиш поясни таке: як може твоє тіло забезпечити достатньо їжі для твого тіла (ну й кумедія!) протягом усього життя?

– Ну, – задумався Виграш, – з одного боку, я не такий уже й ненажера.

– Може, я сказав трохи неясно, – поправився Кармоді. – Я маю на увазі, як ти будеш своє тіло, якщо його відразу й споживаєш, щоб чимось жити своє тіло?

"I'm afraid I don't quite understand that," the Prize said.

"Let me try again. I mean this: if you consume your flesh—"

"And in fact I do," the Prize put in.

"If you consume your flesh, and utilize the product of that consumption for the nutrition of that same flesh . . . Just a minute. If you weighed fifty pounds—"

"In point of fact, on my home planet I weigh precisely fifty pounds."

"Excellent! Well, then. If you weigh fifty pounds, and, over the course of, let us say a year, consume forty pounds of yourself in order to support yourself, then what are you left with?"

"Ten pounds?" the Prize asked.

"Goddamn it, can't you see what I'm driving at? You simply cannot nourish yourself on yourself for any length of time."

"Why can't I?" the Prize asked.

"The Law of Diminishing Returns," Carmody said, feeling lightheaded. "Eventually there will be no more of you left for you to feed upon, and you will die."

"I am quite aware of that," the Prize said. "But death is an inexorable fact, as true and unavoidable for the self-eaters as for the other-eaters. Everything and everybody dies, Carmody, no matter who or what it feeds upon."

"You're putting me on!" Carmody howled. "If you really did feed like that, you'd be dead in a week."

"There are insects whose lifespan is but a single day," the Prize said. "Actually, we Prizes do rather well, longevity-wise. Remember, the more we consume, the less of us there is to be nourished, and the longer the remaining food lasts. And time is a great factor in autopredation. Most Prizes consume their future while in their infancy, thus leaving the actual corpus untouched until they have come into their maturity."

"How do they consume their future?" Carmody asked.

"I can't explain how," the Prize said. "We simply do it, that's all. I, for example, gobbled up my substance for the ages eighty through ninety-two—senile years, by the way, which I wouldn't have enjoyed anyway. Now, by rationing my intake of myself, I think I can make it to my late seventies."

"You're giving me a headache," Carmody said. "And you're also making me somewhat nauseous."

"Indeed?" said the Prize indignantly. "You've got a hell of a nerve to feel nauseous! You bloody butcher, how many animal sections have you consumed in your lifetime? How many defenseless apples have you gobbled, how many heads of lettuce have

– Боюся, що я й сам до ладу не розумію, – признався Виграш.

– Попробую ще раз. Я хочу вяснити таке: якщо ти споживаєш власну плоть...

– Так я й роблю, – уточнив Виграш.

– Якщо ти споживаєш власну плоть і використовуєш продукти цього споживання для живлення тієї самої плоти... Почекай хвилинку. Якщо б ти важив п'ятдесят фунтів...

– Маленьке уточнення: на рідній планеті я важу якраз п'ятдесят фунтів.

– Чудово! Так от: якщо ти важиш п'ятдесят фунтів, а, скажімо, протягом року з'їдаєш сорок фунтів себе з метою підтримки самого себе, то що з тебе залишається?

– Десять фунтів? – запитав Виграш.

– Чорти б тебе! Не бачиш, до чого я веду? Ти ж не можеш годувати себе самим собою протягом якогось тривалого часу.

– Чому не можу?

– Закон Регресивного Обігу, – нарешті сформулював Кармоді, полегшено зітхнувши. – Зрештою в тебе вже не залишиться поживи для себе, і ти помреш.

– Це я знаю, – запевнив Виграш, – та смерть – подія неминуча, така ж незаперечна й невблаганна для Самоїдів, як і для Іншоїдів. Всі і вся помирають, Кармоді, байдуже, ким і чим хто харчується.

– Ти кепкуєш з мене! – завив Кармоді. – Якби ти справді себе поїдав, то за тиждень у могилу б лягав.

– Деякі комахи живуть однісінький день, – сказав Виграш. – Отже, нам, виграшам, як бачиш, поталанило, ми довгожителі. Затям собі, що більше ми споживаємо, то менше нас треба годувати і на довше вистачає запасів їжі. А час у самоїдстві відіграє значну роль. Більшість виграшів ще в дитинстві з'їдає своє майбутнє, залишаючи свій організм неторканим до повного визрівання.

– Як це вони з'їдають своє майбутнє?

– Не можу пояснити. Просто з'їдаємо, й усе. Я, наприклад, зжер те своє тіло, яке б могло бути в мене між вісімдесятим і дев'яносто другим роками мого життя, – це, до речі, вже старечі літа і радості від них уже ніякої. Тепер, перевівши самоспоживання на карткову систему, сподіваюся дотягти до сімдесяти років.

– В мене вже в голові замакітрилось, – сказав Кармоді, – аж нудити починає.

– Справді? – обурився Виграш. – Ну й нерви! Нудити! Кровожерний різнику, скільки відрубів тварин поглинув ти за своє життя? Скільки зжер безборонних яблук? Скільки салату бездушно зірвав на грядці? Мені, будь

you callously ripped from their beds? I have eaten an occasional orithi, to be sure; but at Judgment Day you will have to face the herds you have devoured. They will stand before you, Carmody, hundreds of brown-eyed cows, thousands of defenseless hens, endless rows of gentle little lambs; to say nothing of the forests of raped fruit trees and the acres of savaged gardens. I will pay for the orithi I have eaten; but how will you ever atone for the shrieking mounds of animal and vegetable life that you have feasted upon? How, Carmody, how?"

"Shut up," Carmody said.

"Oh, very well," the Prize said sulkily.

"I eat because I must. It's part of my nature. That's all there is to it."

"If you say so."

"I damned well do say so! Now will you shut up and let me concentrate?"

"I won't say another word," the Prize said, "except to ask you what you are trying to concentrate on."

"This place looks like my home town," Carmody explained. "I'm trying to decide if it really is or not."

"Surely that can't be so difficult," the Prize said. "I mean to say, one knows one's own home town, doesn't one?"

"No. I never looked at it closely while I lived here, and I didn't think about it much after I left."

"If you can't figure out what is your home and what is not," the Prize said, "then no one can. I hope you realize that."

"I realize it," Carmody said. He began to walk slowly down Maplewood Avenue. He had the sudden terrible feeling that any decision he made would be wrong.

Chapter 27

Carmody looked as he walked, and observed as he looked. It seemed like the place he thought it should seem like. The Maplewood Theater was on his right; today's feature was *The Saga of Elephantine*, an Italian-French adventure film directed by Jacques Marat, the brilliant young director who had given the world deeply moving *Song of My Wounds* and the swiftly paced comedy *Paris Times Fourteen*. On the stage, for a limited engagement only, was the new vocal group, Iakonnen and the Fungi.

"Sounds like a fun film," Carmody remarked.

"Not my sort of thing," the Prize said.

певен, трапилося з'їсти лише якогось оріті, але Судного Дня ти ще станеш перед чередами тих, кого ти зжер! Вони, Кармоді, стоятимуть перед тобою: сотні карооких корів, тисячі безборонних курей, нескінченні череди лагідних ягнят, не кажучи вже про ліси окрадених фруктових дерев та акри сплюндрованих городів. Я заплачу за спожитого оріті, але як тобі заглушити передсмертні зойки тварин і плодів, якими ти харчувався? Як, Кармоді, як?

– Заткай пельку! – попросив Кармоді.

– Ох, нехай уже, – похнюплено погодився Виграш.

– Їм, бо мушу, Я частина природи. Оце й усе пояснення.

– Ну, що хочеш, те й кажи.

– А я, нехай йому біс, уже сказав! А тепер ти замовкнеш нарешті й даси мені зосередитись?

– Слова більше не почувеш. Тільки можна спитати: на чому ти хочеш зосередитися?

– Це місто дуже схоже на моє рідне, – пояснив Кармоді. – Намагаюся з'ясувати: воно чи не воно?

– Невже так важко? Хто ж не впізнає рідного міста?

– Коли я тут жив, то не дуже до нього придивлявся. А відколи виїхав, то, мабуть, не згадував.

– Коли сам не добереш, де твій дім, а де не твій, ніхто вже не добре. Сподіваюсь ти це пам'ятаєш?

– Пам'ятаю, – зітхнув Кармоді й поволі закрокував по Мейплвуд-авеню.

Раптом він з жахом усвідомив, що йому ніколи не пощастить відшукати рідного дому.

Розділ 27

Йдучи, Кармоді розглядався, а розглядаючись, підмічав. Усе було таким, яким і повинно бути. В Мейплвудському театрі сьогодні показували “Сагу Елефантини”, італо-французький пригодницький фільм Жака Мара, блискучого молодого режисера, що вже подарував світові зворушливу “Пісню моїх ран” і хвацьку комедію “Париж о чотирнадцятій”. Перед початком виступала – “проїздом і тільки один раз” – нова вокальна група “Яконнен і Фунг”.

– Фільм, здається, цікавий, – сказав Кармоді.

– Не для мене, – кинув Виграш.

Carmody stopped at Marvin's Haberdashery and looked in the window. He saw loafers and saddle shoes, hound's-tooth check jackets, wide, boldly patterned neckties, white shirts with spread collars. Next to it, at the stationery store, he glanced at the current *Colliers*, leafed through *Liberty*, noticed *Munsey's*, *Black Cat*, and *The Spy*. The morning edition of *The Sun* had just come out.

"Well?" the Prize asked. "Is this the place?"

"I'm still checking," Carmody said. "But it looks pretty favorable so far."

He crossed the street and looked into *Edgar's Luncheonette*. It hadn't changed. There was a pretty girl sitting at the counter, sipping a soda. Carmody recognized her at once.

"Lana Turner! Hey, how are you, Lana?"

"I'm fine, Tom," Lana said. "Long time no see."

"I used to date her in high school," he explained to the Prize as they walked on. "It's funny how it all comes back to you."

"I suppose so," the Prize said doubtfully.

At the next corner, the intersection of *Maplewood Avenue* and *South Mountain Road*, there was a policeman. He was directing traffic, but he took time to grin to Carmody.

"That's *Burt Lancaster*," Carmody said. "He was all-state fullback on the best team *Columbia High School* ever had. And look, over there! That man going into the hardware store, the one who waved at me! That's *Clifton Webb*, our high-school principal. And down the block, do you see that blonde woman? That's *Jean Harlow*. She used to be the waitress at the *Maplewood Restaurant*." He lowered his voice. "Everybody said she was fast."

"You seem to know a lot of people," the Prize said.

"Well, of course I do! I was raised here! *Miss Harlow* is going into *Pierre's Beauty Parlor*."

"Do you know *Pierre*, also?"

"Sure. He's a hairdresser now, but during the war he was in the *French Resistance*. What was his name again? *Jean-Pierre Aumont*, that's it! He married one of our local girls, *Carole Lombard*."

"Interesting," the Prize said in a bored voice.

"Well, it's interesting for me. Here comes a man I know. . . . Good day, Mr. Mayor."

"Good day, Tom," the man said, and tipped his hat and walked on.

"That's *Fredric March*, our mayor," Carmody said. "He's a tremendous person! I can still remember the debate between him and our local radical, *Paul Muni*. Boy, you never heard anything like it!"

Кармоді зупинився біля галантереї Марвіна, заглянув у вітрину. Побачив мокасини й напівкеди, джинси з торочками “собача шарпаніна”, нашійні хустини з легковажними малюнками, білі сорочки з відкладними комірцями. Поряд, у крамниці канцтоварів, кинув оком на свіжий “Кольєрс”, погортав “Ліберті”, зауважив ще “Мансі”, “Чорного kota” і “Шпигуна”. Якраз надійшов ранішній випуск “Сан”.

– Ну? – запитав Виграш. – Твоє місто?

– Рано казати, – відповів Кармоді. – Поки що ніби й воно.

Він перетнув вулицю і зазирнув у закусточну Едгара. Вона не змінилася. Біля шинкваса, попиваючи содову, сиділа гарненька дівчина – Кармоді її зразу впізнав.

– Лейна Тернер! Гей, як ся маєш, Лейно?

– Прекрасно, Томе! Давненько не бачились.

– Я упадав за нею в старших класах, – пояснив він Виграшеві вже на вулиці. – Забавно, як усе пригадується.

– Забавно, забавно, – з сумнівом проказав Виграш.

На перехресті Мейплвуд-авеню та Південногірської вулиці стояв полісмен. Він посміхнувся Кармоді між двома змахами жезла.

– А це Берт Ланкастер, – сказав Кармоді. – Був незмінним захисником у найкращій команді за всю історію школи “Колумбія”. А глянь туди! На того чоловіка, що заходить у залізні товари, що он махає мені! Це Кліфтон Уебб, директор нашої школи. А ту блондинку за квартал звідси бачиш? Це Джін Харлоу, була офіціанткою в ресторані. – Кармоді стишив голос. – Всі казали, що любила гульнути.

– У тебе багато знайомих, – сказав Виграш.

– Ще б пак! Я тут виріс! А це міс Харлоу, вона йде в П’єрів салон краси.

– Ти й П’єра знаєш?

– Атож! Тепер він перукар, а під час війни був у французькому Опорі. Стривай, як його прізвище?.. Згадав! Жан-П’єр Омон, ось як! Взяв собі дівчину з місцевих, Керол Ломбар.

– Цікаво, – знудженим голосом сказав Виграш.

– Так, для мене цікаво. А ось ще знайомий... Добридень, пане мер!

– Добридень, Томе! – привітався чоловік, торкнувшись капелюха, й пішов далі.

– Це Фредрік Марч, наш мер, – пояснив Кармоді. – Грізна особа! Дотепер пам’ятаю його дебати з місцевим радикалом Полом Муні. Варт було послухати!

"Hmm," said the Prize. "There is something strange about all this, Carmody. Something uncanny, something not right. Don't you feel it?"

"No, I don't," Carmody said. "I'm telling you, I grew up with these people, I know them better than I know myself. Hey, there's Paulette Goddard over there. She's the assistant librarian. Hi, Paulette!"

"Hi, Tom," the woman said.

"I don't like this," the Prize said.

"I never knew her very well," Carmody said. "She used to go with a boy from Millburn named Humphrey Bogart. He always wore bow ties, can you imagine that? He had a fight once with Lon Chaney, the school janitor. Licked him, too. I remember that because I was dating June Havoc at the time, and her best Mend was Myrna Loy, and Myrna knew Bogart, and—"

"Carmody!" the Prize said urgently. "Watch yourself! Have you ever heard of pseudo-acclimatization?"

"Don't be ridiculous," Carmody said. "I tell you, I know these people! I grew up here, and it was a damned good place to grow up in! People weren't just blobs like they are now; people really stood for something. People were individuals then, not crowds!"

"Are you quite sure of this? Your predator—"

"Rats, I don't want to hear any more about it," Carmody said. "Look! There's David Niven! His parents are English."

"These people are coming toward you," the Prize said.

"Well, sure they are," Carmody said. "They haven't seen me for a long time."

He stood on the corner and his friends came down the sidewalk and the street, out of stores and shops. There were literally hundreds of them, all smiling, all old friends. He spotted Alan Ladd, Dorothy Lamour and Larry Buster Crabbe. And over there he saw Spencer Tracy, Lionel Barrymore, Freddy Bartholomew, John Wayne, Frances Farmer—

"There's something wrong with this," the Prize said.

"Nothing's wrong," Carmody insisted. His friends were all present, they were moving closer to him, holding out their hands, and he was happier than he had ever been since leaving his home. He was amazed that he could have forgotten how it had been. But he remembered now.

"Carmody!" the Prize shouted.

"What is it?"

"Is there always this music in your world?"

"What are you talking about?"

"I'm talking about the music," the Prize said. "Don't you hear it?"

– Гм-м, щось тут не так, як треба, Кармоді, – сказав Виграш. – Щось моторошне, щось фальшиве. Не відчуваєш?

– Та ні! Кажу тобі, що я виріс серед цих людей. Знаю їх краще, ніж самого себе! О, он Полетт Годдар, ось там... Помічниця бібліотекаря. Привіт, Полетт!

– Привіт, Томе! – відгукнулася жінка.

– Не подобається мені все це, – наполягав Виграш.

– З нею я не був надто близький, – сказав Кармоді. – Вона зустрічалася з хлопцем з Мілбурна на ім'я Хемфрі Богарт. Він завжди носив краватку-метелик, можеш таке уявити? Якось він побився з Лоном Чейні, шкільним сторожем. До речі, надавав йому. Я це добре пам'ятаю, бо якраз зустрічався з Джун Хевок, а її найближчою подругою була Мірна Лой, а Мірна знала Богарта, і...

– Кармоді, – стривожено урвав Виграш. – Остерігайся! Ти чув будь-коли про псевдоакліматизацію?

– Не сміши! Кажу тобі, що знаю цих людей! Я виріс тут, і це були мої найкращі роки! Люди тоді не були такими нікчемами, вони справді були чогось варті, вміли за себе постояти. Вони були особистостями, а не юрмищем!

– А ти певний? Твій хижак...

– Дурниці! Не хочу більше й слухати! Глянь! Он Девід Найвен. Його батьки з Англії.

– Ці люди простують до тебе!

– Ну, звісно. Вони так давно мене не бачили.

Він стояв на розі, а його друзі рушили до нього по тротуару й бруківкою, виходили з крамниць і крамничок. Їх були сотні, буквально сотні, всі давні друзяки. Серед них він упізнав Ала-на Ледда, Дороті Ламур і Ларрі Бестера Кребба. А за ними – Спенсер Трейсі, Лайонел Баррімор, Фредді Бартолом'ю, Джон Уейн, Френсіс Фармер...

– Щось тут не так! – стривожився Виграш.

– Все як слід, – відмахнувся Кармоді.

Скрізь були його друзі. Вони підходили ближче, простягали руки, і за всі ті роки, прожиті далеко від рідного дому, він ніколи не був щасливіший, ніж зараз. Як він міг їх забути? А тепер усе пригадалося.

– Кармоді! – крикнув Виграш.

– Що тобі?

– У твоєму місті завжди така музика?

– Про що ти?

– Про музику. Ти не чуєш?

Carmody noticed it for the first time. A symphony orchestra was playing, but he couldn't tell where it was coming from.

"How long has that been going on?"

"Ever since we got here," the Prize told him. "When you started down the street there was a soft thunder of drums. Then, when you passed the theater, a lively air was played on a trumpet. This changed, when you looked into the luncheonette, to a rather saccharine melody played by several hundred violins. Then—"

"That was background music," Carmody said dully. "This whole damned thing was scored, and I didn't even notice it."

Franchot Tone reached out and touched his sleeve. Gary Cooper dropped a big hand on his shoulder. Laird Cregar gave him an affectionate bear hug. Shirley Temple seized his right foot. The others pressed closer, all still smiling.

"Seethwright!" Carmody shouted. "For God's sake, Seethwright!"

After that, things happened a little too fast for his comprehension.

PART V **THE RETURN TO EARTH**

Chapter 28

Carmody was in New York City, on Riverside Drive and Ninety-ninth Street. To the west, above the Jersey shore, the sun was dropping down behind Horizon House, and, to the right, the Spry sign had come on in all its glory. The trees of Riverside Park, clad in green and soot, rustled faintly in the exhaust fumes from the West Side Drive. Around him he could hear the screams of frustrated, high-strung children, punctuated by an occasional bellow from their equally frustrated and high-strung parents.

"Is this your home?" asked the Prize.

Carmody looked down and saw that the Prize had metamorphosed again, appearing now as a Dick Tracy watch with hidden stereo speaker.

"It looks like it," Carmody said.

"Seems like rather an interesting spot," the Prize said. "Lively. I like that."

"Yeah," Carmody said reluctantly, not at all sure how he felt about his home.

He began to walk uptown. The lights had come on in Riverside Park. Mothers with baby carriages were leaving, and soon the park would be left alone to police cars and muggers. All around him the smog rolled in on little cat feet.

Тільки тепер Кармоді звернув увагу на музику. Грав симфонічний оркестр, та годі було зрозуміти, звідки долинають звуки.

– Давно вона грає?

– Як тільки ми тут з'явилися, коли ти рушив вулицею, залунав тихий барабанний дріб. Коли проходив повз театр, почувся жвавий пасаж сурми. Коли ти заглянув у закусочну, вступили сотні скрипок – досить солодкава мелодія. Відтак...

– Музичний супровід кінофільмів, – похмуро сказав Кармоді. – Вся ця клята вистава за сценарієм, а я навіть не помітив.

Франшо Тон торкнув його за рукав. Гері Купер поклав на плече свою величезну лапу. Лерд Креггар по-приятельськи облапив його, як ведмідь. Шірлі Темпл вчепилася в праву ногу. Інші обступали тісніше й тісніше, все ще посміхаючись.

– Сітрайте! – заволав Кармоді. – Сітрайте, Бога ради!..

А далі все сталося трохи швидше, ніж він спромігся збагнути.

ЧАСТИНА V ПОВЕРНЕННЯ НА ЗЕМЛЮ

Розділ 28

Кармоді знову потрапив у Нью-Йорк, на цей раз на ріг Ріверсайдського шосе і 99-ї вулиці. На заході над набережною Джерсі сонце сідало за Горизонт-Хаус, а з правого боку у всій красі засяяла реклама “Спрай”. Закіптюжене листя дерев Ріверсайдського парку мляво ворухилося потоками вихлопних газів з Вестсайдського шосе. Дикі верески істеричних дітей переривалися лайкою не менш істеричних і роздратованих батьків.

– Це твоя домівка? – запитав Виграш,

Кармоді поглянув униз і побачив, що після нової метаморфози Виграш обернувся на годинник “Дік Тресі” з умонтованим стереогучномовцем.

– Здається, схоже, – відповів Кармоді.

– Цікаве місце, – зауважив Виграш. – Жваве. Мені подобається.

– Угу, – неохоче погодився Кармоді, – не зовсім певний своїх почуттів щодо диму вітчизни.

Він рушив до центру. У Ріверсайд-Парку засвітилися ліхтарі. Мами з дитячими колясками поспішали звільнити його для грабіжників та поліцейських патрулів. По-котячому безшумно скрадався смог.

Buildings could be glimpsed through it like giants who had lost their way. To either side, the sewers ran merrily into the Hudson, while at the same time the Hudson ran merrily into the sewers.

"Hey, Carmody!"

Carmody stopped and turned. A man was walking briskly toward him. The man wore a business suit, sneakers, a bowler, and a white canvas ascot. Carmody recognized him as George Marundi, an indigent artist of his acquaintance.

"Hey, man," said Marundi, coming up and shaking hands.

"Hey, hey," said Carmody, smiling like an accomplice.

"Well, man, how you been?" Marundi asked.

"Oh, you know," Carmody said.

"Indeed, do I not know!" Marundi said. "Helen's been asking about you."

"That a fact?" Carmody said.

"Most assuredly. Dicky Tait's throwing a party next Saturday. You wanna come?"

"Sure," Carmody said. "How is Tait?"

"Well, man, you know."

"Sure, I know," Carmody said, in a tone of deep compassion. "Still, eh?"

"What would you expect?" Marundi asked.

Carmody shrugged.

"Isn't anyone going to introduce me?" the Prize asked.

"Shut up!" Carmody said.

"Hey, man, what's that you got there?" Marundi bent down and peered at Carmody's wrist. "Little tape recorder, huh? That's the greatest, baby, the greatest. You got it programmed?"

"I am not programmed," the Prize said. "I am autonomous."

"Hey, that's beautiful!" Marundi said. "I mean, it really is. Hey there, Mickey Mouse, what else you got to say?"

"Go screw yourself," the Prize said.

"Stop it!" Carmody whispered urgently.

"Well now," Marundi said, grinning, "little fellow's got a lot of spunk, eh Carmie?"

"That he has," Carmody said.

"Where'd you get it?"

"I got it—well, I got it while I was away."

"You've been away? I guess that's why I haven't seen you around for these last several months."

"That must be it," Carmody said.

Заблуканими велетнями проглядали крізь нього будинки. Стічні води весело дзюрчали в Гудзон, а Гудзон весело вливався в каналізаційні труби.

– Гей, Кармоді!

Кармоді озирнувся. Його наздогнав чоловік у потертому піджаку, капцях, котелку і з білим полотняним шарфом на шії. Картці впізнав Джорджа Марунді, знайомого художника, злидаря, не дуже пригрітого успіхом.

– Привіт, чоловіче! – звернувся Марунді, підходячи й подаючи руку.

– Привіт, привіт! – відгукнувся Кармоді, по-змовницьки посміхаючись.

– Як ся маєш, друже? – запитав Марунді.

– Сам знаєш, – сказав Кармоді.

– Звідки мені знати, коли навіть твоя Гелен не знає.

– Та ну!

– Факт! Слухай, у Дікі Тейта в суботу збіговисько. Не хочеш примотати?

– Заскочу, – сказав Кармоді. – Як там Тейт?

– Сам знаєш, друже.

– Та знаю, – з гіркою сказав Кармоді. – Він ще й досі теє?..

– А ти як думав?

Кармоді знизав плечима.

– А мене тут хтось відрекомендує? – подав голос Виграш.

– Заткайся! – порадив Кармоді.

– Слухай, друже! Що то в тебе за штука? – Марунді нахилився і вп'явся очима в зап'ясток Кармоді. – Мінідиктофончик, га? Сила, друже! Клас! Запрограмований?

– Я не запрограмований, – обурився Виграш. – Я автономний.

– Ох ти! – вигукнув Марунді. – Ну й фірма! Гей ти, Мікі Маусе, що ти ще скажеш?

– Іди ти к бісу! – лайнувся Виграш.

– Припини! – загрозово просичав Кармоді.

– Ну й ну! – заусміхавшись, сказав Марунді. – Жвавий у тебе парубійко, га, Кармоді?

– З ним трапляється, – відповів Кармоді.

– Де дістав?

– Дістав? Ох далеко.

– Десь мотався? Так от чому я кілька місяців тебе не бачив.

– Мабуть, тому, – погодився Кармоді.

"Where away have you been?" Marundi asked.

It was on the tip of Carmody's tongue to say that he had been in Miami. But instead he was inspired to say, "I have been out in the Universe, the Cosmos itself, wherein I have passed through certain selected short subjects which shall henceforward be known as reality."

Marundi nodded with understanding.

"You been on a Trip, yes, man?"

"Indeed I have."

"And on that Trip you have perceived the molecular all-in-oneness of all things and have listened to the energies of your body, *nicht wahr?*"

"Not exactly," Carmody said. "Upon my particular Trip, I observed most particularly the discretionary energies of other creations and went beyond the personal-molecular into the external-atomic. That is to say, my Trip convinced me of the reality, to say nothing of the existence, of creatures other than myself."

"That sounds like powerful acid," Marundi said. "Where might it be obtained?"

"The Acid of Experience is distilled from the dull weed of Practice," Carmody said. "Objective existence is desired by many but obtained by few."

"You won't talk, huh?" Marundi said. "Never mind, baby, any Trip you can make I can make better."

"I doubt that."

"I doubt not that you doubt that. But never mind. Are you coming to the Opening?"

"What Opening?"

Marundi looked at him with amazement.

"Man, you have not only been away, you have been out of touch besides. Today is the opening of what is past a doubt the most important art exhibit of our times and perhaps of any times."

"What is this paragon of esthetics?" Carmody asked.

"I am going there," Marundi said. "Accompany me."

Despite the mumblings of the Prize, Carmody fell into step beside his friend. They walked uptown, and Marundi told the latest gossip: how the House Un-American Activities Committee had been found guilty of Un-Americanism but had gotten off with a suspended sentence; the success of Pepperidge Farm's new Freez-a-Man Plan; how five U.S. Air Cavalry divisions had yesterday succeeded in killing five Vietcong guerrillas; how NBC-TV had begun a wildly successful new series entitled Adventures in Laissez-Faire Capitalism. And he also learned that General Motors, in a gesture of unprecedented patriotism, had sent a regiment of clerical volunteers led by a vice-president to Xien Ka near the Cambodian border.

– А де тебе носило? – запитав Марунді.

У Кармоді на язиці крутилося сказати, що він був у Майамі. Натомість щось смикнуло його виголосити:

– Подорожував по Всесвіту, в самому Космосі, де я мав нагоду подивитись кілька чудових короткометражних фільмів, які надалі будуть уже реальністю. Марунді з розумінням закивав головою:

– Еге-е! І ти вже наковтаєшся й плаваєш?

– Ні, я літав...

– І відчував молекулярну всеєдиність світу і наслухав таємничі сили плоти, *nicht wahr?*

– Не зовсім так, – заперечив Кармоді. – Власне, за цю мандрівку я мав нагоду спізнати дискретність енергії інших творинь і вийшов за межі особисто-молекулярного світу в зовнішньо-атомарний. Іншими словами, моя мандрівка переконала мене в реальності, – про те, чи існують, уже й мовчу, – істот, відмінних від нас.

– Ну, мабуть, кислоти ти ковтав міцнющу!

– Кислота чистого досвіду здобувається в буденній сіроті животіння, – сказав Кармоді. – Об'єктивного існування прагнуть усі, проте досягають нечисленні.

– Що ж, мовчиш? – образився Марунді. – Дарма, хлопче! Якби ми пили вдох, то я плавав би краще.

– Сумніваюся.

– Не сумніваюсь, що сумніваєшся. Та біс із тим усім! Ти – на відкриття?

– Що за відкриття?

Марунді здивовано витріщився.

– Друже, ти так замандрувався, що вже й не знаєш нічого! Сьогодні відкриття найвизначнішої мистецької виставки нашого часу, а може, й усіх часів та народів.

– Що ж то за перлина творіння?

– Якраз шурую туди, – сказав Марунді. – Гайда зі мною.

Виграш почав щось бурчати, та Кармоді уже подався за приятелем. Вони йшли в протилежний від центру бік, і Марунді сипав свіжими плітками: про те, як Комісію з Антиамериканської діяльності звинуватили в антиамериканізмі, але відчепилися, залишивши комісію під підозрою; про сенсаційний проект Пепперіджа Фарма по заморожуванню людей; про те, як п'ять повітрянодесантних дивізій спромоглися вчора знищити п'ять в'єтконгівців; про шалений успіх телесеріалу Ен-бі-сі “Поневіряння доброзичливого капіталізму”. А ще Кармоді довідався про безприкладний патріотизм Дженорал Моторз, яка послала полк місіонерів-добровольців під командуванням віце-президента до кордону Камбоджі.

Thus they conversed, and at length they came to 106th Street, where several buildings had been razed and a new structure erected to stand in their stead. This structure appeared to be a castle, but such a one as Carmody had never before seen. And he addressed his companion, the high-spirited Marundi, asking for an explanation.

"This massy building that you see before you," Marundi said, "was designed by the architect Delvanuey, who also planned Death Trap 66, the famous New York toll road which no one has succeeded in driving from start to finish without accident. This same Delvanuey, you may recall, drew up the plans for Flashpoint Towers, Chicago's newest slum, the only slum in the world in which form follows function; that is to say, the first slum which is proudly and avowedly designed as a slum, and which has been certified 'unrenewable' by The President's Commission on the Perpetration of Fine Arts in Urbanamerica."

"That is a singular accomplishment," Carmody said. "What does he call this particular structure?"

"This is his opus magnus," Marundi said. "This, my friend, is The Castle of Garbage."

The roadway to the Castle, Carmody perceived, was cunningly constructed of egg shells, orange peels, avocado stones and clam shells. It led to a great doorway whose two sides were made of rusty bedsprings. Above the gate, in letters formed by varnished fishheads, was the motto: "Wastefulness in the defense of luxury is no vice; moderation in the dissemination of excess is no virtue."

They entered and walked through hallways of pressed cardboard, coming at last to an open courtyard in which a fountain of napalm blazed merrily away. They went past it into a room made of aluminum, steel, polyethylene, formica, styrene, bakelite, concrete, simulated walnut, acrilan and vinyl. Beyond that, other corridors branched out.

"Do you like it?" Marundi asked.

"I don't know yet," Carmody said. "What on earth is it?"

"It is a museum," Marundi told him. "It is the first museum of human waste."

"I see," Carmody said. "How has it been received?"

"With great enthusiasm, to my amazement. I mean, we artists and intellectuals knew it was good, but we didn't think the public at large would catch on so fast. But they have. In this regard they have displayed innate good taste and have recognized this is the only true art of our times."

"Do they? I, personally, find all of this a little hard to take."

Marundi looked at him with sorrow.

"I had not thought that you of all people would be an esthetic reactionary. What would you like? Greek statuary or Byzantine icons, perhaps?"

Так вони дійшли до 106-ї вулиці, де за час відсутності Кармоді знесли кілька будинків і натомість поставили нову споруду. На перший погляд вона видавалася замком, та нічого подібного Кармоді ще не доводилося бачити, і він звернувся до натхненного Марунді за поясненнями.

– Ось ця велична споруда перед нами, – сказав Марунді, – витвір архітектора Дельвеню, автора “Пастки Смерті” – знаменитої нью-йоркської платної дороги, якою ще ніхто не проїхав з початку до кінця без аварії. Це той Дельвеню, може, пригадуєш, що в Чикаго спроектував вежі флеш-Пойнт – єдині у світі трущоби, в яких форма відповідає призначенню. Це перші трущоби, відверто й гордо задумані як найсучасніші трущоби й оголошені “неоновлюваними” Президентською комісією по мистецьких злочинах в Урбанамериці.

– Унікальне досягнення, – погодився Кармоді. – А як називається оце?

– Шедевр Дельваню, йога опус магнус. Це, друже мій, Палац Сміття!

Дорога до Палацу була вишукано забрукована яечною шкаралупою, помаранчевими шкірками, кісточками авокадо та черепашками мідій. Вона підводила до парадних воріт, половини яких були інкрустовані іржавими матрацними пружинами. Над портиком лискучими голівками оселедців було викладене гасло: “Марнотратне розкошування – не вада, стриманість у розтринькуванні – не чеснота!”

Через вестибюль із стін з пресованих картонок вони вийшли у відкритий дворик, де весело виблискував фонтан напалму. Минули зал, оздоблений обрізками алюмінію, бляхи, поліетилену, карбамідом, стиолом, бакелітом, бетоном, клаптями шпалер під горіх, акриланом та вінілом. Від залу розбігалися галереї.

– Подобається? – запитав Марунді

– Н-не знаю, – відповів Кармоді, – Що це за диво?

– Музей. Перший у світі музей людських покидьків.

– Бачу. І як його сприймають?

– На диво, з величезним ентузіазмом! Тобто ми – художники та інтелектуали – знали, що все це правильно, та все ж не сподівалися, що широка публіка так швидко все зрозуміє. У публіки виявився хороший вроджений смак, і вона відчула, що саме це – єдине справжнє мистецтво нашого часу.

– Відчула? Щось воно мені важкувато сприймається.

Марунді глянув на нього з жалем.

– От уже не сподівався, що ти реакціонер в естетиці! А що тобі до вподоби? Мабуть, грецькі скульптури чи візантійські ікони?

"Certainly not. But why this?"

"Because this, Carmody, is the real present, upon which true art must be constructed. We consume, therefore we are! But men have been unwilling to face this vital fact. They have turned away from Garbage, that irreducible residue of our pleasures. Yet consider —what is waste? Is it not a memorial to our needs? Waste not, want not: this was the ancient counsel of anal anxiety. But now the false axiom has been changed. Why talk about waste? Indeed! Why talk about sex, or virtue, or any other important thing?"

"It sounds reasonable when you put it that way," Carmody said. "But still . . ."

"Come with me, observe, learn," Marundi said. "The concept grows on you, very much like waste itself."

They walked into the Extraneous Noises Room. Here Carmody listened to the sound of a continually flushing toilet, the musical pageant of traffic noises, the thrilling screech of an accident, the deep-throated roar of a mob. Mingled with this were Retrospective Sounds: the burr of a piston aircraft, the chatter of a riveting gun, the strong thud of a jackhammer. Past that was the Sonic Boom Room, which Carmody hastily backed out of.

"Quite, right," Marundi said. "It is dangerous. But a lot of people come here, and some stay in this room for five or six hours."

"Huh," said Carmody.

"Perhaps," Marundi said. "Now, right over here is the keynote sound of our exhibit: the beloved bellow of a garbage truck chewing up garbage. Nice, eh? And right through here is an exhibit of empty pint wine bottles. Over there is a replica of a subway. It is built to convey every lurch, and its aerial environment is smoke-conditioned by Westinghouse."

"What's that shouting?" Carmody asked.

"A tape of heroic voices," Marundi said. "That first one is Ed Brun, all-pro quarterback for the Green Bay Packers. The next, a high-pitched whine, is a sound-portrait of New York's most recent mayor. And after that—"

"Let's go on," Carmody said.

"Certainly. To the right is the Graffiti wing. To the left is an exact replica of an old-law tenement (a spurious bit of romanticism, to my way of thinking). Straight ahead you can see our collection of television antennas. This one is a British model, circa 1960. Note the severity, the restraint. Compare it to that 1959 Cambodian job. Do you see the luxuriant flowing of lines on the Oriental model? That is popular art expressing itself in a viable form."

– Ні, звичайно. Але чому мені має подобатися це?

– Бо в цьому, Кармоді, уособлення нашого часу, а правдиве мистецтво йде від реальності. Споживаємо, – отже, існуємо! Та люди нехтували цією очевидною істиною. Вони відвертали носа від помиїв – цього неминучого результату їхніх насолод. Та поміркуй: що таке покидьки? Це ж пам'ятник споживанню! “Не бажай і не марнуй!” – таким був споконвічний і вельми сумнівний заповіт. Ця облудна аксіома не для нашого часу. Запитаєш: навіщо ті покидьки ворушити? Ну що ж! І справді! Навіщо розводитись про секс, чесноту, інші важливі речі?

– Якщо так ставити питання, то все ніби й слушно, – сказав Кармоді.

– Та все ж...

– Йди за мною, дивись і думай! – наказав Марунді. – І в голові твоїй згромадяться, наче покидьки, пояснення і підстави.

Вони увійшли в Зал Шумів. Тут Кармоді почув соло зіпсованого водобачкового інструменту та вуличну сюїту: алегро автомобільних двигунів, пронизливий скрегіт гальм, утробний рев стадіону. В анданте виникла тема спогадів: грім гвинтомоторного авіалайнера, татакання відбійного молотка і могутнє гупання копра. Кармоді відчинив було двері залу Фоно-Галас-Бум, але прожогом метнувся назад.

– Добре зробив, – зауважив Марунді. – Там небезпечно. Проте багато хто заходить, а декотрі залишаються на 5-6 годин.

– Ого! – здивувався Кармоді.

– А ось там, – указав Марунді, – лейтмотив нашої виставки: закохане гарчання сміттезбірної машини, що ремигає покидьки. Мило, правда? А там попереду – виставка порожніх пляшок з-під спиртного. Над нею цілком адекватне відтворення підземки. Передані найтонші деталі, навіть повітря приправлене димом Вестінгауза.

– А хто там галасує? – запитав Кармоді.

– То магнітофонні записи знаменитих голосів, – пояснив Марунді. – Перший – Еда Брена, чвертьзахисника “Грін Бей Пеннерс”. Далі – пискливий з підвиванням – звуковий портрет новообраного мера Нью-Йорка. А за ним...

– Ходімо далі, – зітхнув Кармоді.

– Гайда! З правого боку крило графіті – настінних написів. Зліва – точна копія старої комуналки (залишки романтизму, як на мене). Просто перед нами – колекція телевізійних антен. Ось ця – англійська модель 1960 року. Зауваж строгі форми, стриманість. Порівняй з камбоджійською 1959 року. Помічаєш химерні вигини ліній на східний копил? Фольклорний стиль відтворює себе в життєспроможній формі.

Marundi turned to Carmody and said earnestly, "See and believe, my friend. This is the wave of the future. Once upon a time men resisted the implications of actuality. That day is gone. We know now that art is the thing itself together with its extensions into superfluity. Not pop art, I hasten to say, which sneers and exaggerates. This is popular art, which simply exists. This is the age in which we unconditionally accept the unacceptable, and thus proclaim the naturalness of our artificiality."

"I don't like it!" Carmody said. "Seethwright!"

"What are you shouting for?" Marundi asked him.

"Seethwright! Seethwright! Get me the hell out of here!"

"He's flipped," Marundi said. "Is there a doctor in the house?"

Immediately a short swarthy man in a one-piece jumpsuit appeared. The man was carrying a little black bag with a silver plaque on it, upon which was written, "Little Black Bag."

"I am a physician," the physician said. "Let me see him."

"Seethwright! Where in hell are you?"

"HMMMMMM, I see," the doctor said. "This man shows every sign of acute hallucinatory deprivation. Hmm. Yes, I palpate the head and find a hard massy growth. That much is normal. But going beyond that . . . hmm, amazing. The poor man is literally starved for illusion."

"Doc, can you help him?" Marundi asked.

"You called me just in time," the doctor said. "The condition, is reversible. I have here the divine panacea."

"Seethwright!"

The doctor drew a case out of his Little Black Bag and fitted together a glittering hypodermic. "This is the standard booster," he said to Carmody. "Nothing to worry about, it wouldn't hurt a child. It contains a highly pleasing mixture of LSD, barbiturates, amphetamines, tranquillizers, psychic elevators, mood stimulators, and various other good things. And just a touch of arsenic to make your hair glossy. Hold still now. ..."

"Damn you, Seethwright! Get me out of this!"

"It only hurts while the pain is present," the doctor assured him, poised the hypodermic and thrust home.

At the same moment, or nearly the same moment, Carmody disappeared.

There was consternation and confusion in the Castle, which was not resolved until everyone had fixed. Then it was passed over with olympian calm. As for Carmody, a priest intoned the words: "Superfluous man, goest thou now to that great realm of the Extraneous in the sky, where there is place for all unnecessary things."

Тут Марунді обернувся до Кармоді і настановчо почав проповідувати:

– Друже мій, дивися й увіруй! Перед тобою хвиля майбутнього. Колись люди чинили опір відтворенню дійсності. Ті часи минули. Тепер ми знаємо, що мистецтво – це будь-яка річ разом з її протяжністю в надмірне. Поспішаю застерегти: не поп-арт, який глузує та перебільшує. Наше мистецтво – популярне, воно просто існує. У наш час ми беззастережно приймаємо несприйняте і цим проголошуємо природність нашої штучності.

– Не до вподоби це мені! – сказав Кармоді. – Сітрайте!

– Чого ти реперуєш? – запитав Марунді.

– Сітрайте! Сітрайте! Заберіть мене до біса звідси!

– З глузду з'їхав! Є десь тут лікар? – крикнув Марунді.

Негайно з'явився смаглявий коротун у халаті. В руці він тримав маленьку чорну валізу, а зверху на ній, на срібній табличці було написано: “Маленька чорна валіза”.

– Я лікар, – повідомив він. – Дозвольте його оглянути.

– Сітрайте! Де ви в біса запропастилися?

– Гм-м-м, так, – протяг лікар. – Симптоми гострого галюцинаційного нападу... Гм-м-м. На голові намагається твердий масивний виріст. Тут нормально... А далі... Гм-м-м... Дивно! Бідака має буквально вроджений потяг до галюцинацій!

– Док, ви можете допомогти йому? – запитав Марунді.

– Ви вчасно мене покликали, – сказав лікар. – Становище вдається ще поправити. Я маю з собою чудодійну панацею.

– Сітрайте!

Лікар видобув з валізи стерилізатор і склав до купи блискучий шприц.

– Засіб для загального зміцнення, – сказав він Кармоді. – Не турбуйтеся. Не зашкодить навіть дитині. Приємна суміш з ЛСД, барбітуратів, амфетамінів, транквілізаторів, психотоніків, стимуляторів настрою та інших корисних речей. Дрібочка миш'яку, щоб волосся блищало. Тепер не ворухіться...

– Прокляття! Сітрайте! Заберіть мене звідси!

– Болить тільки тому, що є біль, – запевнював лікар, націлюючи шприц й запускаючи голку в тіло.

Тієї ж, або майже тієї ж миті Кармоді щез.

Збентеження й переляк у Палаці Сміття тривали не довго. Всі отямались, і знову запанував олімпійський спокій. Щодо Кармоді, то священик сказав про нього: “Зайва людино, днесь ти возносишся у царствіє потойбічне на небесі, де уготоване місце для всього непотребу сього падолу”.

But Carmody himself, propelled by the faithful Seethwright, plunged onward through the endless worlds. He moved in a direction best characterized as "down," through the myriad potentialities of Earth, and into the clustered improbabilities, and finally into the serried ranges of the constructed impossibilities.

The Prize chided him, saying, "That was your own world that you abandoned, Carmody! Are you aware of that?"

"Yes, I am aware of it," Carmody said.

"And now there can be no return."

"I am aware of that, too."

"I suppose you thought you'd find some gaudy Utopia in the worlds ahead?" the Prize said, with a marked sneer.

"No, not exactly."

"What then?"

Carmody shook his head and refused to answer.

"Whatever it was, you can forget about it," the Prize said bitterly. "Your Predator is close behind you and will infallibly be your death."

"I don't doubt it," Carmody said, in a moment of strange calm. "But in terms of long-range planning, I never did expect to get out of this Universe alive."

"That is meaningless," the Prize said. "The fact is, you have lost everything."

"I don't agree," Carmody said. "Permit me to point out that I am presently still alive."

"Agreed. But only for the moment."

"I have always been alive only for the moment," Carmody said. "I could never count on more. It was my error to expect more. That holds true, I believe, for all of my possible and potential circumstances."

"Then what do you hope to achieve with your moment?"

"Nothing," Carmody said. "Everything."

"I don't understand you any longer," the Prize said. "Something about you has changed, Carmody. What is it?"

"A minor thing," Carmody told him. "I have simply given up a longevity which I never possessed anyhow. I have turned away from the con game which the Gods run in their heavenly sideshow. I no longer care under which shell the pea of immortality might be found. I don't need it. I have my moment, which is quite enough."

"Saint Carmody!" the Prize said, in tones of deepest sarcasm. "No more than a shadow's breadth separates you and death! What will you do now with your pitiable moment?"

"I shall continue to live it," Carmody said. "That is what moments are for."

А сам Кармоді, вихоплений вірним Сітрайтом, поринув у нескінченність світів. Він рухався в напрямку, який найкраще передається словом “униз”, через міради ймовірних Земель, у скупчення малоімовірних, а відтак – у серійні ряди рукотворних неймовірностей.

Виграш докоряв йому словами:

– Ти ж утік з рідного світу, Кармоді! Ти це розумієш?

– Так, розумію.

– Назад немає вороття.

– Розумію також.

– Ти, мабуть, плекаєш надію в майбутніх світах натрапити на якусь розкішну утопію? – насмішковано питав Виграш.

– Ні, не це.

– А що?

Кармоді похитав головою й нічого не відповів.

– Забудь про свої сподівання, – з гіркотою сказав Виграш. – Хижак уже наступає тобі на п’яти, і твоя смерть неминуча.

– Знаю, – сказав Кармоді, і дивовижний спокій огорнув його. – У думках про майбутнє я вже змирився з тим, що живим із цього Всесвіту не вийду.

– Це вже пусте, – сказав Виграш. – Ти однаково все втратив.

– Не згоден, – заперечив Кармоді. – Дозволь зауважити, що я ще живий.

– Але тільки на мить.

– Я завжди був живий тільки мить. І на більше не розраховував. Я помилявся, сподіваючись на більше, і ця помилка тяглася за мною у всіх імовірних та можливих світах.

– І що ж ти сподіваєшся від миті?

– Нічого, – сказав Кармоді. – І всього.

– Щось я перестав тебе розуміти, – сказав Виграш. – Ти ніби змінився, Кармоді. Що сталося?

– Дрібничка, – сказав йому Кармоді. – Я просто зрікся вічності, якої в мене ніколи не було. Я вийшов із тієї облудної гри, якою тішаться боги в своїх небесних балаганах. Мене вже не хвилює, в якому стручкові захована горошинка безсмертя. Воно мені не потрібне. Я маю свою мить, цього досить.

– Блаженний Кармоді! – промовив Виграш, не приховуючи сарказму. – Від смерті ти не далі як на волосинку! Що ж ти робитимеш зі своєю жалюгідною миттю?

– Проживу її, – відповів Кармоді. – Миті на те й існують.

TABLE OF CONTENTS

PART I

THE DEPARTURE FROM EARTH

<i>Chapter 1</i>	6
<i>Chapter 2</i>	14
<i>Chapter 3</i>	18
<i>Chapter 4</i>	28

PART II

WHERE IS EARTH ?

<i>Chapter 5</i>	36
<i>Chapter 6</i>	42
<i>Chapter 7</i>	48
<i>Chapter 8</i>	58
<i>Chapter 9</i>	66
<i>Chapter 10</i>	72
<i>Chapter 11</i>	80
<i>Chapter 12</i>	88
<i>Chapter 13</i>	100
<i>Chapter 14</i>	106
<i>Chapter 15</i>	114
<i>Chapter 16</i>	124
<i>Chapter 17</i>	130

PART III

WHEN IS EARTH?

<i>Chapter 18</i>	138
<i>Chapter 19</i>	144
<i>Chapter 20</i>	150
<i>Chapter 21</i>	158

PART IV

WHICH IS EARTH?

<i>Chapter 22</i>	168
<i>Chapter 23</i>	176
<i>Chapter 24</i>	194
<i>Chapter 25</i>	198
<i>Chapter 26</i>	208
<i>Chapter 27</i>	216

PART V

THE RETURN TO EARTH

<i>Chapter 28</i>	222
-------------------------	-----

ЗМІСТ

ЧАСТИНА I ПРОЩАВАЙ, ЗЕМЛЕ!

<i>Розділ 1.....</i>	<i>7</i>
<i>Розділ 2.....</i>	<i>15</i>
<i>Розділ 3.....</i>	<i>19</i>
<i>Розділ 4.....</i>	<i>29</i>

ЧАСТИНА II КУДИ?

<i>Розділ 5.....</i>	<i>37</i>
<i>Розділ 6.....</i>	<i>43</i>
<i>Розділ 7.....</i>	<i>49</i>
<i>Розділ 8.....</i>	<i>59</i>
<i>Розділ 9.....</i>	<i>67</i>
<i>Розділ 10.....</i>	<i>73</i>
<i>Розділ 11.....</i>	<i>81</i>
<i>Розділ 12.....</i>	<i>89</i>
<i>Розділ 13.....</i>	<i>101</i>
<i>Розділ 14.....</i>	<i>107</i>
<i>Розділ 15.....</i>	<i>115</i>
<i>Розділ 16.....</i>	<i>125</i>
<i>Розділ 17.....</i>	<i>131</i>

ЧАСТИНА III КОЛИ?

<i>Розділ 18.....</i>	<i>139</i>
<i>Розділ 19.....</i>	<i>145</i>
<i>Розділ 20.....</i>	<i>151</i>
<i>Розділ 21.....</i>	<i>159</i>

ЧАСТИНА IV КОТРА?

<i>Розділ 22.....</i>	<i>169</i>
<i>Розділ 23.....</i>	<i>177</i>
<i>Розділ 24.....</i>	<i>195</i>
<i>Розділ 25.....</i>	<i>199</i>
<i>Розділ 26.....</i>	<i>209</i>
<i>Розділ 27.....</i>	<i>217</i>

ЧАСТИНА V ПОВЕРНЕННЯ НА ЗЕМЛЮ

<i>Розділ 28.....</i>	<i>223</i>
-----------------------	------------

Notes/Нотатки

Notes/Нотатки

Літературно-художнє видання

Роберт Шеклі

КООРДИНАТИ ЧУДЕС

повість

(англійською мовою з паралельним українським текстом)

Укладач *А.П. Вовк*

Видавництво «Фламбо»

Шеклі Роберт.

84(7США)Ш40

Координати чудес. повість. /Пер. з англійської Онішко А. В

Уклад. А.П. Вовк; – Англійською мовою з паралельним українським текстом. –

Донецьк: Фламбо, 2012 – 240с.